KHALED

HOSSEINI

knygos *Bėgantis paskui aitvarą* autorius

Tūkstantis saulių skaisčių

Jeigu klausiate savęs, ar [„Tūkstantis saulių skaisčių"] tokia pat gera, kaip ir „Bėgantis paskui aitvarą", štai atsakymas: „Ne. Geresnė."

* The Washington Post

Puikus antrasis Hosseinio romanas — liūdnas ir gražus afganų kančių ir stiprybės liudijimas. Skaitytojai, kurie buvo pasinėrę į „Bėgantį paskui aitvarą", nenorės praleisti šio neužmirštamo tęsinio.

* Booklist

Hosseinio knygos „Tūkstantis saulių skaisčių" proza geba priblokšti skaitytoją savo stipriais, nuolatos neduodančiais ramybės vaizdais... romanas, paliekantis skaitytoją besistebintį, kaip šis nuostabus pasakotojas dar kartą geba perteikti istorinius niokojamos šalies įvykius per intymią ir neužmirštamą asmeninę dramą.

* The Atlanta Journal Constitution

Jaudinantis pasakojimas... apie vilties ir nevilties ribas. Įtaigus moterų kančių ir ištvermės pavaizdavimas, valdant Talibanui.

* Daily Mail (London)

Skaudus epas apie sumaištį Afganistane. [Hosseinio] pasakojimas — įtaigus, širdį draskiantis Afganistano aprašymas; taip pat čia lyriškai perteikiami jo nenusimenančių personažų gyvenimai ir neblėstančios viltys.

* Publishers Weekly

KHALED
HOSSEINI

Tūkstantis saulių skaisčių

Iš anglų kalbos vertė Jonas Čeponis

Jotema

UDK 820(73)-3
Ho-306

Khaled Hosseini
A THOUSAND SPLENDID SUNS
Riverhead Books, New York, 2007

ISBN 978-9955-13-277-6

Ši knyga skiriama Harisui ir Farah,

abiem — mano akių *nuroms**,

ir Afganistano moterims

* Šviesa. Autorius tekste gausiai vartoja afganiškus žodžius ir posakius, perimtus iš kitų — farsi, hindi, puštu, urdu, tadžikų, uzbekų, chazarų, arabų, kinų ir t. t. — kalbų ar tarmių. Kartais jų kilmė ir prasmė lieka ne visai aiški. *Čia ir toliau paaiškinimai — vertėjo.*

PIRMA DALIS

1

Marjama buvo penkerių metų, kai pirmą kartą išgirdo žodį *harami*.

Tai atsitiko ketvirtadienį. Turėjo būti ketvirtadienis, nes Marjama prisiminė, kad tą dieną buvo nerami ir susirūpinusi, o tai nutikdavo tik ketvirtadieniais, nes tada ją *kolboje** aplankydavo Džalilis. Stengdamasi kaip nors prastumti laiką iki tos akimirkos, kai pagaliau pamatys jį žengiant per sužėlusią iki kelių laukymės žolę ir pamojant, Marjama užsiropštė ant kėdės ir nukėlė motinos kinišką arbatos servizą — vienintelę relikviją, kurią paveldėjo Marjamos motina Nana iš savo pačios motinos, mirusios, kai Nanai buvo dveji. Nana brangino kiekvieną mėlynai baltą porcelianinį indelį — arbatinuką su grakščiu snapelio išlinkiu, puodelius su ranka tapytais kikiliais ir chrizantemomis, cukrinę su drakonais, turinčiais apsaugoti nuo blogio.

Staiga cukrinė išsprūdo Marjamai iš pirštų, nukrito ant medinių *kolbos* grindų ir sudužo į šukes.

Kai Nana pamatė sudužusį indelį, jos veidas tamsiai išraudo, viršutinė lūpa suvirpėjo, o akys — ir neprimatančioji, ir geroji — tiesiai, nemirksėdamos susmigo į Marjamą. Nana atrodė tokia įsiutusi, kad

* Trobelėje, pirkelėje.

Marjama išsigando, kad į motiną vėl įsimes *džinas**, bet šįsyk taip neatsitiko. Vis dėlto Nana sugriebė Marjamą už riešų, prisitraukė artyn ir pro sukąstus dantis iškošė:

— Tu, nevėkšla, maže *harami*. Ir tai man atlygis už viską, ką gavau iškęsti. Mažoji nevėkšla *harami*, sudaužei mano šeimos palikimą.

Tąsyk Marjama nesuprato. Ji nežinojo, ką šis žodis *harami* — mergvaikė — reiškia. Ji buvo per maža, kad įvertintų neteisybę, kad suvoktų, jog kalti pagimdžiusieji *harami*, o ne patys *harami*, kurių vienintelė nuodėmė ta, kad gimė. *Vis dėlto* Marjama iš to, kaip motina išrėkė šį žodį, spėjo kad *harami* — kažkas bjauraus, šlykštaus, lyg vabzdys, lyg lakstantys tarakonai, kuriuos Nana visada keikė ir šlavė iš *kolbos*.

Vėliau, paūgėjusi, Marjama pagaliau suprato. Būtent tai, kaip Nana ištarė tą žodį, — veikiau ne pasakydama, o išspjaudama, — privertė Marjamą pajusti visą jo aitrį. Tada ji suprato, ką Nana norėjo išdrėbti: *harami* — nepageidaujamas dalykas; ji, Marjama — neteisėtai gimęs kūdikis, niekada neturėsianti teisių į nieką, ką kiti žmonės turi — meilę, šeimą, namus, pripažinimą.

Džalilis niekada nevadino Marjamos tokiu vardu. Sakė, kad ji — jo gėlelė. Jam labai patiko sodintis ją ant kelių ir porinti visokias istorijas — kaip tąsyk, kai papasakojo, kad Heratas, miestas, kuriame Marjama 1959-aisiais gimė, kadaise buvo persų kultūros lopšys, glaudęs rašytojus, tapytojus ir sufijus.

— Ten nebūtum galėjęs žengti žingsnio, neįspirdamas kokiam poetui į subinę, — nusijuokė jis.

Džalilis papasakojo jai apie karalienę Gauhar Šad, kuri seniai, dar penkioliktame šimtmetyje, pastatydino minaretus kaip savo meilės odę Heratui. Jis kalbėjo apie žaliuojančius aplinkui Heratą javų laukus, sodus, vynuogienojus, svyrančius sunkiomis kekėmis, perpildytus žmonių dengtus miesto *bazaarus***.

* Piktoji dvasia, velnias.

** Rytietiškas turgus su siauromis gatvelėmis, kuriose iš abiejų pusių driekiasi parduotuvėlės ir prekystaliai.

— Ten auga pistacijos medis, — sykį pasakė Džalilis, — o po juo, Marjama džo*, palaidotas ne kas nors kitas, o didis poetas Džamis**. — Jis prisilenkė ir sušnabždėjo: — Džamis gyveno daugiau nei prieš penkis šimtus metų. Taip. Kartą ten nusivedžiau tave, prie to medžio. Tu buvai dar mažytė. Turbūt neprisimeni.

Teisybė, Marjama neprisiminė. Ir nors pirmuosius penkiolika savo metų Marjama gyveno visai netoli nuo Herato, į kurį buvo galima nueiti pėsčiomis, taip ir nepamatė legendinio medžio. Niekada nematė iš arti garsiųjų minaretų ir neskynė vaisių iš Herato sodų, nevaikščiojo palei jo kviečių laukus. Bet kai tik Džalilis ką nors pasakodavo, ji pakerėta klausydavosi. Žavėjosi plačiomis, gyvenimiška patirtimi sukauptomis Džalilio žiniomis. Virpėdavo iš pasididžiavimo, kad turi tėvą, tiek daug žinantį.

— Grynas melas! — niurzgėdavo Nana, Džaliliui išėjus. — Turtuolio liežuvis greitas meluoti. Jis niekada tavęs nesivedė prie jokio medžio. Ir nesileisk jo užkalbama. Jis mudvi išdavė, tavo mylimasis tėtušis. Išmetė mus. Išspyrė iš savo didelio prašmatnaus namo, lyg būtume jam niekas. Be jokios sąžinės graužaties.

Marjama, kaip ir dera, neprieštaraudavo motinai. Niekada neišdrįsdavo pasakyti Nanai, kaip jai nepatinka kalbos prieš Džalilį. Ir, tiesą sakant, prie Džalilio ji visai nesijausdavo *harami*. Kiekvieną ketvirtadienį, kai Džalilis valandai ar dviem ateidavo jos aplankyti, visas išplitęs šypsena, nešinas dovanomis ir kupinas švelnumo, Marjama jausdavosi nusipelnanti visų tų grožybių ir gėrybių, kurias gyvenimas galėjo jai duoti. Ir už tai Marjama mylėjo Džalilį.

NET JEIGU IR tekdavo juo dalytis.

Mat Džalilis turėjo tris žmonas ir devynis vaikus — devynis

* Brangioji.
** Vienas žymiausių persų poetų Nur ad Din Abd ar Rahmanas Džamis (1414–1492).

teisėtus vaikus, kurie Marjamai buvo visiškai svetimi. Jis buvo vienas iš turtingiausių Herato žmonių. Jam priklausė kino teatras, kuriame Marjama niekada nebuvo buvusi. Tačiau dukters labai prašomas Džalilis vaizdžiai apibūdino jį. Tad mergaitė žinojo, kad kino teatro fasadas — mėlynų ir rusvų terakotos plytelių, kad ten yra privačios vietos balkone ir pinučių lubos. Dvivėrės švaistinės durys veda į plytelėmis klotą vestibiulį, kuriame stiklinėse vitrinose iškabinti indiškus filmus reklamuojantys plakatai. O antradieniais, kartą pasakė Džalilis, vaikai prie koncesinio kiosko gauna nemokamai ledų.

Kai jis šitai kalbėjo, Nana santūriai šypsojosi. Palaukė, kol Džalilis paliks *kolbą*, tada niekinamai suprunkštė:

— Svetimi vaikai vaišinami ledais. O tu kuo vaišinama, Marjama? Tauškalais apie ledus.

Be kino teatro, Džaliliui dar priklausė žemė Karokhe, žemė Faroje, trys kilimų parduotuvės, viena — gatavų rūbų ir juodas 1956-ųjų gamybos biuikas „Roadmaster". Jos tėvas buvo vienas iš daugiausia ryšių turintis Herate žmonių, mero ir provincijos gubernatoriaus draugas. Samdė virėją ir vairuotoją, taip pat tris namų šeimininkes.

Kadaise ir Nana buvo viena iš tų namų šeimininkių. Iki jos pilvas pradėjo pūstis.

Kai tai atsitiko, bendras Džalilio šeimos žioptelėjimas, anot Nanos, išsiurbė iš Herato visą orą. Jo žmonų giminės prisiekė keršysią iki kraujo praliejimo. Žmonos pareikalavo, kad Džalilis išmestų ją. Pačios Nanos tėvas, paprastas akmenų kalėjas iš gretimo Gul Damano kaimelio, jos atsižadėjo. Jausdamas gėdą, jisai susikrovė mantą, įsėdo į autobusą ir išdardėjo į Iraną. Niekas jo daugiau nei matė, nei girdėjo.

— Kartais pagalvoju, — pasakė vieną ankstų rytą Nana, lesindama prie *kolbos* vištas, — gaila, jog mano tėvui neužteko drąsos pasigaląsti peilį ir padaryti, ką liepia garbė. Man būtų buvę lengviau. — Pažėrė į aptvarą dar saują grūdų, kiek patylėjo ir pažvelgė

į Marjamą: — Galbūt ir tau. Būtų apsaugoję tave nuo graužaties, sužinojus, kad esi tokia, kokia esi. Bet jis buvo bailys, mano tėvas. Neturėjo tokiam dalykui *dil* — ryžto.

Džalilis irgi neturėjo *dil*, pridūrė Nana, pasielgti garbingai. Pasipriešinti savo giminei, žmonoms ir uošviams, prisiimti atsakomybę už tai, ką padarė. Atvirkščiai, už uždarų durų buvo greitai sudarytas sandėris, padedantis išsaugoti garbę. Kitą dieną jis paliepė Nanai iš tarnams skirtos namo dalies, kur ji gyveno, susirinkti daiktus ir išsinešdinti.

— Žinai, ką jis pasakė savo žmonoms, idant apsigintų? Kad aš pati jam *įsisiūliau.* Kad tai aš pati kalta. *Didi?* Matai? Štai ką reiškia būti šiame pasaulyje moterimi.

Nana padėjo ant žemės dubenį su vištų lesalu ir pirštu pakėlė dukros smakrą.

— Pažvelk į mane, Marjama.

Marjama nenorom pakluso.

— Įsimink tvirtai, — tarė motina, — įsimink tai dabar ir visam laikui, dukra mano. Kaip kompaso adatėlė, rodanti šiaurę, kaltinantis vyro pirštas visada nukrypsta į moterį. Visada. Įsidėmėk tai, Marjama.

2

— Džaliliui ir jo žmonoms buvau nelyginant dagys. Kietis. Tu — irgi. Kai net nebuvai gimusi.

— Kas tai yra kietis? — paklausė Marjama.

— Piktžolė. Tai, ką išrauni ir numeti į šalį, — atsakė Nana.

Marjama viduje susiraukė. Džalilis nesielgė su ja kaip su piktžole. Niekada. Bet mergaitė manė, kad verčiau neprieštarauti motinai.

— Supranti, skirtingai nei piktžolės, aš turėjau būti persodinta, gauti maisto ir vandens. Dėl tavęs. Šitaip Džalilis susitarė su savo gimine.

Nana sakė nesutikusi gyventi Herate.

— Kurių galų? Kad kasdien matyčiau jį vežiojant po miestą savo *kinčhini** žmonas?

Ji taip pat nenorėjusi gyventi tuščiame savo tėvo name, Gul Damano kaimelyje, ant stataus kalvos šlaito, du kilometrai nuo Herato. Sakė, norėjusi kur nors atokiau, atsiskyrusi, kur kaimynai nespoksotų į jos pilvą, nerodytų pirštais, neprunkštų, o dar blogiau — nepultų prie jos su apsimestiniu prielankumu.

* Iškreiptas kažkokio afganų dialekto žodis, veikiausiai *keinčheinin*, pagal prasmę maždaug reikštų „tąsias“.

— Ir patikėk manim, — pridūrė Nana, — tavo tėvui palengvėjo, kai nebešmėkščiojau jam po akių. Jam tai net patiko.

Muhsinas, vyriausiasis Džalilio pirmos žmonos Khadidžos sūnus, pasiūlė laukymę tarp krūmynų, Gul Damano pakraštyje. Kad į ją patektum, turėdavai pasukti iš pagrindinio kelio tarp Herato ir Gul Damano į siaurą, provėžų išvagotą, aukštyn kylantį grunto keliuką. Abipus keliuko žėlė aukšta sulig keliais žolė, kur ne kur pamarginta baltų ir šviesiai geltonų gėlių taškeliais. Vingiuojantis į kalną keliukas vedė į plynaukštę, kur į dangų stiebėsi kelių rūšių tuopos ir guotais augo krūmai. Iš ten po kairei galėjai įžvelgti aprūdijusias Gul Damano vėjo malūno sparnų mentes, o po dešinei — visą apačioje išdrikusį Heratą. Keliukas rėmėsi statmenai į gausų upėtakių upokšnį, besiritantį žemyn nuo supančių Gul Damaną Safedkoho kalnų. Du šimtai jardų upokšniu aukštyn, kalnų link, vidur ratu augančio gluosnių svyruoklių sąžalyno, paunksnėje plytėjo laukymė.

Džalilis nukako ten apsidairyti. Kai sugrįžo, kalbėjo, pasak Nanos, it kalėjimo prižiūrėtojas, besigiriantis švariomis jam pavestos belangės sienomis ir iššveistomis grindmis.

— Šitaip tavo tėvas pastatė mums šią žiurkių landynę.

NEDAUG TRŪKO, KAD sykį, būdama penkiolikos metų, Nana būtų ištekėjusi. Jos rankos siekė vaikinas iš Šindando, jaunas papūgų pardavėjas. Marjama tą istoriją sužinojo iš pačios Nanos, ir nors motina apie tą nutikimą kalbėjo atsainiai, Marjama iš ilgesingo žiburėlio jos akyse matė, kad ji tada buvo laiminga. Galbūt vienintelį kartą per savo gyvenimą, tomis dienomis, kai artėjo jos vestuvės, Nana jautėsi tikrai laiminga.

Kai Nana pasakojo šią istoriją, Marjama sėdėjo jai ant kelių ir mintyse matė, kaip motinai matuojama vestuvinė suknelė. Įsivaizdavo ją raitą ant žirgo, nedrąsiai šypsančią po žalios suknios šydu, raudonai chna dažytais delnais, perskirtais ir sidabrine pudra nubarstytais

plaukais, ir kasomis, kad neišsileistų, sutvirtintomis medžio sula. Matė muzikantus, pučiančius *šahnai* fleitas* ir mušančius *dohol* būgnus**, šūkaujančius ir bėgančius iš paskos gatvės vaikigalius.

Paskui, savaitę prieš vestuves, į Naną įsimetė *džinas*. Apie tai nė nereikėjo Marjamai pasakoti. Ne kartą buvo mačiusi pati savo akimis: Nana staiga susmukdavo, jos kūnas įsitempdavo, pastirdavo, akys užvirsdavo, rankos ir kojos drebėdavo, lyg kas nors tryptų ją iš vidaus, burnos kampuose pasirodydavo putos, kartais nurausvintos kraujo. Paskui — mieguistumas, bauginantis aplinkos nesuvokimas, nerišlus murmesys.

Kai ta žinia pasiekė Šindandą, papūgų pardavėjo šeima atšaukė vestuves.

— Jie išsigando, — paaiškino Nana.

Vestuvinė suknelė buvo nukišta kuo toliau. Daugiau siekiančių jos rankos neatsirado.

LAUKYMĖJE DŽALILIS IR du jo sūnūs, Farhadas ir Muhsinas, pastatė nedidukę su vienu langu *kolbą*, kur pirmus penkiolika savo gyvenimo metų Marjama gyvens. Sumūrijo ją iš sudžiovintų saulėje plytų, sulipdydami moliu, sumaišytu su šiaudų gniūžėmis. Viduje buvo du miegamieji gultai, medinis stalas, dvi stačiomis atkaltėmis kėdės ir prikaltos prie sienos lentynos, ant kurių Nana sudėdavo molinius puodus ir savo numylėtąjį kinišką arbatos servizą. Džalilis žiemai įrengė ketaus krosnelę ir už *kolbos* sukrovė rietuves priskaldytų malkų. Lauke, šalia trobelės, dar pristatė molinę duonkepę ir vištidės aptvarą. Be to, nupirko keletą avių ir surentė joms šėryklą. Jis liepė Farhadui ir Muhsinui už šimto metrų nuo gluosnių rato iškasti gilią duobę ir virš jos sukalė išvietę.

* Panašus į obojų pučiamasis muzikos instrumentas, paplitęs Indijoje.
** Persiško dvipusio būgno atmaina.

Džalilis būtų galėjęs nusamdyti darbininkus *kolbai* pastatyti, pasakė Nana, bet nenusamdė.

— Taip jisai suprato atgailą.

KAIP PASAKOJO NANA, tądien, kai gimdė Marjamą, niekas neatėjo į pagalbą. Tai įvyko vieną drėgną, apniukusią 1959-ųjų pavasario dieną, dvidešimt šeštaisiais karaliaus Zahir Šacho beveik nedrumsčiamo keturiasdešimtmečio viešpatavimo metais. Pasak jos, Džalilis nesivargino pakviesti daktaro ar bent pribuvėjos, nors ir žinojo, kad *džinas* gali įlįsti į ją ir gimdymo metu sukelti panašų priepuolį, kokie ištikdavo ir anksčiau. Ji gulėjo vienut vienutėlė ant *kolbos* grindų, pasidėjusi šalimais peilį, visa merkiama prakaito.

— Kai skausmas pasidarydavo nepakenčiamas, kandžiodavau pagalvę ir klykdavau, kol užkimau. Ir vis tiek niekas neatėjo nušluostyti man veido ar duoti atsigerti vandens. O tu, Marjama džo, nė kiek nesiskubinai. Dvi dienas privertei mane gulėti ant šaltų kietų grindų. Aš nei valgiau, nei miegojau, tik vis stūmiau tave ir meldžiausi, kad išeitum iš manęs.

— Atleisk man, Nana.

— Aš pati perpjoviau virkštelę. Štai kodėl buvau pasidėjusi peilį.

— Atleisk man.

Šioje vietoje Nana visada pamažu, priverstinai nusišypsodavo — nežinia, buvo tai užsilikęs priekaištas ar nenorom reiškiamas atlaidumas. Marjama taip ir nesuprato. Mažajai Marjamai neatėjo į galvą susimąstyti, kad nedera atsiprašinėti dėl to, kaip ji gimė.

Laikui bėgant, ji *vis dėlto* susimąstė — maždaug tuo metu, kai jai sukako dešimt, Marjama nebetikėjo pasakojimu, kaip buvo pagimdyta. Tikėjo Džaliliu, kuris sakė, nors turėjęs išvykti, jis pasirūpinęs, kad Nana būtų paguldyta į Herato ligoninę, kur ją prižiūrėjo gydytojas. Ji gulėjusi ant švarios tinkamos lovos šviesioje palatoje. Jis liūdnai palingavo galvą, kai Marjama prasitarė apie peilį.

Marjama irgi pradėjo abejoti, kad privertė motiną kankintis visas dvi dienas.

— Gydytojai man sakė, kad gimdymas truko mažiau nei valandą, — kalbėjo Džalilis. — Tu — gera duktė, Marjama džo. Net gimdama buvai gera dukra.

— Jo ten nė nebuvo! — nusispjovė Nana. — Jodinėjo Takht e Safare su savo mielaisiais draugeliais.

Kai jam pranešė, kad turįs dar vieną dukrą, pasakojo Nana, Džalilis tik gūžtelėjo pečiais, toliau šukuodamas savo žirgo karčius, ir pasiliko Takht e Safare dar dvi savaites.

— Iš tiesų jis net nelaikė tavęs ant rankų, iki tau nesuėjo mėnuo. Ir tuomet žvilgtelėjo tik sykį, pasišaipė iš pailgo tavo veido ir sugrąžino man.

Marjama galiausiai pradėjo netikėti ir šia pasakojimo dalimi. Taip, pripažino Džalilis, jis jodinėjęs Takht e Safare, bet kai jam pranešė apie dukrą, jis negūžčiojęs pečiais, o įšokęs į balną ir parjojęs į Heratą. Pašokdinęs ją ant rankų, perbraukęs nykščiu per pleiskanojančius antakius ir paniūniavęs lopšinę. Marjama neįsivaizdavo Džalilio sakant, kad jos veidas ilgas, nors šis iš tikrųjų buvo poilgis.

Nana sakė, kad ji išrinkusi vardą Marjama, nes taip vadinosi jos motina. Džalilis įrodinėjo pats išrinkęs vardą, nes Marjama, tai yra tuberoza — graži gėlė.

— Tavo mėgstamiausioji? — pasidomėjo Marjama.

— Na, viena iš tokių, — nusišypsojo jis.

3

Vienas iš ankstyviausių Marjamos prisiminimų — trinksintys per akmenis geležiniai karučio ratai. Vežimaitis atidardėdavo kartą per mėnesį, prikrautas ryžių, miltų, arbatos, cukraus, kepimo aliejaus, muilo, dantų pastos, stumiamas dviejų Marjamos įbrolių, dažniausiai Muhsino ir Ramino, kartais — Ramino ir Farhado. Aukštyn grunto keliuku, per akmenis ir grumstus, aplenkdami duobes ir krūmus, vaikinai pakaitomis stumdavo vežimėlį, kol pasiekdavo upokšnį. Ten karutį tekdavo iškrauti ir viską rankomis pernešti per vandenį. Paskui vaikinai perkęldavo ir vežimėlį, tada pakraudavo iš naujo. Vėl stumdavo du šimtus jardų, šįsyk per aukštą tankią žolę, aplenkdami brūzgynus. Varlės šokinėdavo jiems iš kelio. Broliai nuo suprakaitavusių veidų vaikydavo uodus.

— Juk jis turi tarnų, — nusistebėdavo Marjama. — Galėtų pasiųsti kurį nors.

— Taip jisai supranta atgailą, — atsakydavo Nana.

Vežimaičio dardesys paskatindavo Marjamą ir Naną išeiti iš trobelės. Marjama niekada nepamirš, kaip atrodydavo motina Maisto pristatymo dieną: aukšta, prakauli, basa moteris, besiremianti į durų staktą, primerkta iki plyšio prastąja akimi, atsainia ir pašaipia poza, sukryžiuotomis ant krūtinės rankomis. Trumpai nukirpti nesušukuoti ir niekuo nepridengti plaukai nutvieksti saulės. Vilkėdavo jai netinkan-

čia pilka palaidine, užsagstyta iki pat kaklo, o kišenės būdavo pilnos graikinio riešuto didumo akmenų.

Vaikinai atsisėsdavo prie upokšnio ir laukdavo, kol Marjama ir Nana parsinešdavo maistą į *kolbą*. Juodu žinojo, kad verčiau neiti arčiau nei trisdešimtį jardų, nors Nana nusitaikydavo prastai ir daugelis akmenų krisdavo netoli, nepasiekę tikslo. Nana, nešiodama vidun maišus su ryžiais, šūkalodavo ant vaikinų, vadindavo juos visokiais vardais, kurių Marjama nesuprasdavo. Ji plūsdavo jų motinas, nutaisydavo piktas grimasas. Vaikinai neatsakinėdavo į užgaules.

Marjamai būdavo gaila vaikinų. Tikriausiai jų rankos ir kojos, stumiant sunkų krovinį, pavargsta, su atjauta mąstydavo ji. Gailėdavosi, kad jai neleidžiama pasiūlyti jiems vandens. Bet Marjama tylėdavo, ir jeigu jie pamodavo, ji neatsakydavo. Sykį, norėdama įsiteikti Nanai, Marjama net užriko ant Muhsino, išpoškino, kad jo burna — it driežo subinė, o paskui jautėsi graužiama kaltės, gėdos ir baimės, kad jie pasiskųs Džaliliui. Tačiau Nana taip kvatojosi, kad matėsi visas išgedęs jos priekinis dantis, ir Marjama išsigando, kad motinos vėl neištiktų priepuolis. Liovusi kvatotis, ji pažvelgė į Marjamą ir pagyrė:

— Tu — gera duktė.

Kai vežimėlis ištuštėdavo, vaikinai apsisukdavo ir nustumdavo jį atgal. Marjama stoviniuodavo ir stebėdavo juos išnykstant aukštoje žolėje ir žydinčiose piktžolėse.

— Grįžk.

— Taip, Nana.

— Jie juokiasi iš tavęs. Tikrai. Pati girdėjau.

— Ateinu.

— Netiki manimi?

— Aš jau čia.

— Juk žinai, kaip tave myliu, Marjama džo.

RYTĄ JAS PAŽADINO tolimas avių bliovesys ir aukšto tono dūdelės garsai — Gul Damano piemenys ginė savo bandą ganytis po vešlia žole

apaugusį kalno šlaitą. Marjama ir Nana pamelžė ožkas, palesino vištas ir surinko kiaušinius. Abi kepė duoną. Nana parodė dukrai, kaip minkyti tešlą, kaip užkurti duonkepę, kaip tėkšti suplotus tešlos gabalus ant vidinių krosnies sienelių. Nana taip pat išmokė ją siūti, virti ryžius ir gaminti visokius prie jų priedus: *šalkam* — troškinį su roputėmis, špinatų *sabzi**, žiedinius kopūstus su imbieru.

Nana neslėpė nemėgstanti lankytojų, — ir, tiesą sakant, apskritai žmonių, — bet darė išimtį keliems išrinktiesiems. Iš tokių buvo Gul Damano seniūnas, kaimo *arbabas* Habibas Chanas, mažagalvis barzdočius dideliu pilvu, atsilankydavęs maždaug sykį per mėnesį; jam iš paskos sekdavo tarnas, kuris nešdavo viščiuką, kartais puodą *kičhiri*** ryžių ar pintinę su dažytais kiaušiniais — Marjamai.

Dar ateidavo senyva apvali moteriškutė, kurią Nana vadino Bibi džo. Ji buvo našlė, velionis jos vyras, akmenų kalėjas, kadaise draugavo su Nanos tėvu. Bibi džo visada lydėdavo kuri nors iš šešių jos marčių ir vienas ar du anūkai. Šlubuodama ir pūškuodama įveikdavo laukymę ir surengdavo didelį spektaklį: trindavo klubą ir su skausmingu atodūsiu pamažu sėsdavosi ant kėdės, paslaugiai Nanos jai pristumtos. Bibi džo irgi visada atnešdavo ko nors Marjamai — dėželę *dišlemeh* — saldainių, krepšelį svarainių. Nanai ji pirmiausia pasiskųsdavo savo prastėjančia sveikata, paskui papasakodavo Herato ir Gul Damano paskalas, perteikdavo jas išsamiai ir su pasigardžiavimu, o marti už jos tyliai sėdėdavo, pareigingai klausydamasi.

Bet užvis labiausiai Marjama mėgo — žinoma, nekalbant apie Džalilį — mulą Faizulą, senyvą kaimo Korano mokytoją, jo *akhund* — aiškintoją. Jis atvykdavo iš Gul Damano sykį ar du per savaitę mokyti Marjamos penkių kasdienių *namazų,* tai yra maldų, ir padėti jai įsiminti citatas iš Korano — visai taip pat, kaip jis mokė Naną, kai ši buvo mažutė. Būtent mula Faizula išmokė Marjamą skaityti, kantriai žvelgdamas jai per petį, kol ji lūpomis be garso dėliojo žodžius; jos

* Aštriais prieskoniais pagardintas rytietiškas daržovių patiekalas.

** Afganų, iraniečių, indų nacionalinis valgis, kažkas panašaus į plovą su aštriais prieskoniais.

smilius lėtai slinkdavo po kiekvienu žodžiu, spausdavo popierių, kad net apynagė pabaldavo, lyg mergaitė stengtųsi prievarta išgauti iš ženklų prasmę. Mula Faizula buvo žmogus, kuris laikydavo jos plaštaką, vedžiodavo sulig kiekviena *alef* iškiluma, sulig kiekvienu *beh* išlinkiu, trimis kiekvienos *seh* taškeliais*.

Liesas pakumpęs seniokas bedante šypsena ir balta barzda, krintančia iki pat bambos, paprastai ateidavo į *kolbą* vienas, nors kai kada ir su savo rusvaplaukiu sūnumi Hamza, keleriais metais vyresniu už Marjamą. Kai Faizula pasirodydavo *kolboje*, Marjama bučiuodavo jam ranką, — jausmas buvo toks, lyg bučiuotum porą vytelių, aptrauktų plona oda, — o mula paliesdavo lūpomis jos kaktą, ir paskui juodu susėsdavo kambaryje dienos pamokai. Paskui abu įsitaisydavo ant kėdžių lauke prie *kolbos*, krimsdavo kedro riešutus ir gurkšnodavo žaliąją arbatą, stebėdavo lakštingalas, lekiojančias nuo medžio ant medžio. Kartais juodu eidavo pasivaikštinėti per nukritusius bronzinės spalvos lapus po šalteksniais, palei upelį ir toliau, kalnų link. Judviem pamažu žingsniuojant, mula Faizula leisdavo per pirštus *tasbehą* — maldos Alachui rožinio karoliukus — ir drebančiu balsu porindavo Marjamai apie visokius jaunystėje regėtus dalykus: dvigalvę gyvatę, kurią aptiko Irane, ant Isfahano Trisdešimt trijų arkų tilto, arba kaip sykį prie Mėlynosios mečetės Mazare sienų jis perskėlė arbūzą, kurio vienoje pusėje sėklos sudarė žodį *Allah*, kitoje *Akbar***.

Mula Faizula prisipažino Marjamai kai kada nesuprantąs Korano žodžių prasmės. Bet pasakė, kad jam patinka kerintys besiritančių nuo liežuvio arabiškų žodžių garsai. Šie, anot jo, teikia paguodą, palengvina širdį.

— Jie paguos ir tave, Marjama džo, — pridūrė jis. — Prireikus galėsi juos prisišaukti ir neliksi nuvilta. Dievo žodis niekada neišduoda, mergaite mano.

Mula Faizula mokėjo ir klausytis, ne tik pasakoti. Kai Marjama

* Kalbama apie arabų-persų alfabeto rašmenis, maždaug atitinkančius mūsų „a", „b" ir „s".
** Didis.

kalbėdavo, jo dėmesys niekada nenusilpdavo. Jis pamažu linksėdavo galva ir dėkingai šypsodavosi, lyg būtų apdovanotas labai trokštama malone. Buvo lengva pasakoti mulai Faizulai dalykus, kurių Marjama nedrįsdavo atverti Nanai.

Vieną dieną, jiems vaikštinėjant, Marjama prisipažino norinti, kad jai būtų leista lankyti mokyklą.

— Kalbu apie tikrą mokyklą, *akhund* sahibai*. Tokią, kur yra klasės. Kokią lanko kiti mano tėvo vaikai.

Mula Faizula sustojo.

Prieš savaitę Bibi džo atnešė žinią, kad Džalilio dukterys Saideha ir Nahidė pradėjo eiti Herate į „Mehri“ mergaičių mokyklą. Nuo tada Marjamai mintys apie klases ir mokytojus nuolat sukosi galvoje — vaizdavosi sąsiuvinius su liniuotomis eilutėmis, skaičių stulpelius ir plunksnas, paliekančias tamsius, ryškius ženklus. Ji matė save klasėje su kitomis jos metų mergaitėmis. Marjama troško uždėti ant puslapio liniuotę ir brėžti reikšmingai atrodančias linijas.

— Tu tikrai nori į mokyklą? — mula Faizula nužvelgė ją švelniomis, ašarojančiomis akimis, susidėjęs rankas už pakumpusios nugaros, o jo turbano šešėlis krito ant šiugždančių vėdrynų lopinėlio.

— Taip.

— Ir tu nori, kad paprašyčiau tavo motinos leidimo?

Marjama nusišypsojo. Niekas kitas pasaulyje, išskyrus Džalilį, pagalvojo ji, nesupranta jos geriau, nei senasis mokytojas.

— Tad ką gi man daryti? Dievas savo išmintimi davė kiekvienam iš mūsų silpnybių, ir pati pirmutinė iš manųjų ta, kad esu bejėgis tau atsakyti, Marjama džo, — artrito perkreiptu pirštu patapšnojo jai per skruostą.

Bet vėliau, kai mula pradėjo apie tai kalbą su Nana, ši numetė peilį, kuriuo pjaustė svogūnus.

— Kurių galų?

— Jeigu mergaitė nori mokytis, tegul, mieloji. Tegul mergaitė gauna išsilavinimą.

* Pagarbus arabų kreipinys, tolygus „pone, mokytojau, šeimininke“.

— Mokytis? Ko mokytis, mula sahibai? — atžariai paklausė Nana. — Ko ten galima išmokti? — ji staigiai dėbtelėjo į dukterį.

Marjama nuleido akis žemyn.

— Kokia prasmė mokyti tokią kaip tu mergiotę? Tas pat, kaip blizginti spjaudyklę. Tose mokyklose neišmoksi nieko naudinga. Yra tik vienas vienintelis gebėjimas, kurį moteris kaip tu ir aš privalo gyvenime įgyti, o mokykloje to nemoko. Pažvelk į mane.

— Neturėtum šitaip su ja kalbėti, dukra mano, — sudraudė mula Faizula.

— Pažvelk į mane.

Marjama pakėlė akis.

— Tik vienintelis gebėjimas. Tai — *tahamul.* Ištvermė.

— Ištvermė kam, Nana?

— Ak, dėl *to* būkit ramus, — atkirto Nana. — Tokių dalykų niekada nepristigs.

Ir ji išklojo, kaip Džalilio žmonų buvo išvadinta bjauria, niekinga akmenų kalėjo dukra. Kaip buvo jų priversta lauke, šaltyje, skalbti baltinius, kol jos veidas sustiro, o pirštus užgėlė.

— Tokia mūsų dalia gyvenime, Marjama. Tokių kaip mudvi moterų. Mes ištveriame. Tik tiek turime savyje. Supranti? Be to, mokykloje iš tavęs juoksis. Taip. Vadins *harami.* Kalbės apie tave baisiausius dalykus. Aš to nenoriu.

Marjama sulinksėjo.

— Ir daugiau jokių kalbų apie mokyklą. Tu — viskas, ką aš turiu. Nenoriu tavęs dėl jų prarasti. Pažvelk į mane. Daugiau jokių kalbų apie mokyklą.

— Būk išmintinga. Nagi, jeigu mergaitė nori... — pradėjo mula Faizula.

— O jūs, *akhund* sahibai, su visa derama jums pagarba, verčiau nepataikautumėte kvailoms jos mintims. Jeigu iš tikrųjų mergaitė jums rūpi, padėkite jai suprasti, kad jos vieta čia, namie, prie savo motinos. O ten jos nelaukia nieko gera. Tik panieka ir širdies skausmas. Aš žinau, *akhund* sahibai. *Žinau.*

4

Marjamai patiko, kad jas *kolboje* kas nors aplanko. Kaimo *arbabas* su savo dovanomis, Bibi džo skaudamu klubu ir su begale paskalų ir, žinoma, mula Faizula. Bet nebuvo nieko, visai nieko, ką Marjama ilgėtųsi pamatyti labiau nei Džalilį.

Jau nuo antradienio ją naktimis apimdavo nerimas. Marjama blogai miegodavo, nervindavosi, kad koks nors kliuvinys dėl verslo nesutrukdytų ketvirtadienį Džaliliui ateiti, kad jai teks laukti dar ištisą kitą savaitę, kol jį pamatys. Trečiadienį ji lauke žingsniuodavo aplinkui *kolbą*, išsiblaškiusi berdavo vištoms į aptvarą lesalo. Išeidavo bastytis be tikslo, skainiodavo gėlių vainiklapius, traiškydavo kandžiojančius rankas uodus. Galiausiai ketvirtadieniais tepajėgdavo sėdėti atsirėmusi į sieną, neatplėšdama akių nuo upokšnio ir laukdama. Jeigu Džalilis vėluodavo, Marjamą palengva apimdavo baisi baimė. Keliai nusilpdavo, ir ji turėdavo kur nors atsigulti.

Pagaliau Nana sušukdavo:

— Antai jis, tavo tėvas, visa savo grožybe!

Pamačiusi tėvą, strykčiojantį nuo akmens ant akmens per upelį, plačiai šypsantį ir širdingai mojantį ranka, Marjama pašokdavo ant kojų. Žinodavo, kad Nana ją stebi, seka, kaip pasielgsianti, ir visada prireikdavo pastangų pasilikti tarpduryje, laukti, laukti ir žiūrėti, kaip

tėvas pamažu artinasi prie jos, nebėgti pasitikti. Ji tramdydavosi, kantriai stebėdavo Džalilį, žingsniuojantį per aukštą žolę: švarkas permestas per petį, lengvas vėjelis plaiksto raudoną jo kaklaraištį.

Priėjęs laukymę, Džalilis numesdavo švarką ant duonkepės ir išskėsdavo rankas. Marjama žengtelėdavo į priekį, galiausiai pasileisdavo bėgti prie tėvo, o jis, pagavęs ją už pažastų, mestelėdavo aukštai į orą. Marjama sucypdavo.

Išmesta aukštyn, ji matydavo po savimi atloštą Džalilio veidą, plačią, šelmišką jo šypseną, „našlio snapu" vadinamą plaukų smailumą ant kaktos, skeltą smakrą, — į tą duobutę puikiai tilpo jos mažylio pirštelio galiukas, — dantis, balčiausius mieste, kur visų žmonių krūminiai buvo iškirmiję. Ją žavėjo tvarkingai pakirpti jo ūsai, jai patiko, kad, nepaisant oro, tėvas per atsilankymus visada vilkėdavo kostiumu, — tamsiai rudu, savo mėgstamos spalvos, su baltu nosinaitės trikampiu viršutinėje kišenėlėje, — be to, patiko rankogalių sąsagos ir kaklaraištis, dažniausiai raudonas, kurį jis palikdavo palaisvintą. Marjama taip pat matydavo save pačią, atsispindinčią rudose Džalilio akyse: dangaus fone išsidraikiusiais plaukais, užsiplieskusiu nuo jaudulio veidu.

Nana niurzgėdavo, jog kada nors jis nesugaus mergaitės, kad Marjama išsprūs jam iš rankų ir trenksis į žemę, susilaužys kokį kaulą. Bet Marjama netikėjo, kad Džalilis galėtų ją išmesti. Buvo tikra, kad visada saugiai nusileis į švarias, išpuoselėtas tėvo rankas.

Juodu atsisėsdavo paunksnėje prie *kolbos*, Nana atnešdavo arbatos. Džalilis ir motina pasveikindavo vienas kitą nerimastinga šypsena ir linktelėdami galva. Tėvas niekada neužsimindavo apie tai, kaip Nana jo berniukus apmėtydavo akmenimis ir plūsdavo.

Nors Nana ir šūkaudavo ant Džalilio, kai šio nebūdavo arti, bet per jo atsilankymus laikydavosi santūriai ir oriai. Visada būdavo išsiplovusi plaukus, išsivaliusi dantis, dėl jo apsigobdavo savo geriausiu *hidžabu**. Tylomis sėdėdavo ant kėdės priešais jį, sunėrusi į sterblę

* Musulmonių nešiojamas galvos apdangalas — skara, dažnai su veidą slepiančiu šydu.

rankas. Niekada nežiūrėdavo tiesiai į jį ir nevartodavo prie jo šiurkščių žodžių. Kai juokdavosi, burną prisidengdavo kumščiu, kad nesimatytų sugedusio danties.

Nana pasiteiraudavo Džalilio apie reikalus. Taip pat ir apie jo žmonas. Kai pasakė girdėjusi iš Bibi džo, kad jauniausia jo žmona Nargisė laukiasi trečio vaiko, Džalilis mandagiai nusišypsojo ir linktelėjo.

— Ką gi, turėtum jaustis laimingas, — tarė Nana. — Kiek jau jų turi? Dešimt, *mašalah**, ar ne? Dešimt.

Džalilis patvirtino: taip, dešimt.

— Vienuolika, žinoma, jeigu priskaičiuosi Marjamą.

Vėliau, Džaliliui išvykus namo, tarp Marjamos ir Nanos dėl to įsiplieskė mažutis kivirčas. Marjama pasakė, kad motina tyčia norėjusi jam įgelti.

Išgėrę arbatos su Nana, Marjama ir Džalilis visada eidavo į upokšnį pameškerioti. Jis parodydavo jai, kaip užmesti valą, kaip šį vyniojant traukti į krantą upėtakį. Mokė ją, kaip teisingai darinėti upėtakį, skusti žvynus, vienu judesiu atskirti mėsą nuo kaulų. Kol juodu laukdavo, iki užkibs, jis piešdavo jai paveiksliukus, rodydavo, kaip vienu brūkštelėjimu, neatitraukiant pieštuko nuo popieriaus, nupiešti dramblį. Mokė ją eilėraštukų. Juodu kartu dainuodavo:

Maža maža duobė ant tako,
Vonia gera man, žvirblis sako.
Ant krašto aukšlė ten ilsėjos,
Gert panoro — pūkšt, ir nėr jos.

Džalilis atnešdavo iškarpų iš Herato laikraščio *Ittifaq-i islam* ir šį tą paskaitydavo. Jis buvo Marjamos jungtis, įrodymas, kad už jų *kolbos,* už Gul Damano ir taip pat už Herato, esama kito, plataus, pasau-

* Garbė Alachui.

lio — pasaulio su prezidentais, kurių pavardžių neįmanoma ištarti, su traukiniais, muziejais ir futbolu, taip pat su raketomis, skriejančiomis orbita aplink Žemę ir nusileidžiančiomis Mėnulyje. Ir kiekvieną ketvirtadienį dalelę to pasaulio Džalilis atnešdavo su savimi į *kolbą*.

1973-iųjų vasarą, kai Marjama buvo keturiolikos, būtent tėvas jai papasakojo, kad karalius Zahir Šachas, keturiasdešimt metų valdęs iš Kabulo, per bekraujį valstybės perversmą buvo pašalintas iš sosto.

— Tai padarė jo pusbrolis Daudas Chanas, kai karalius gydėsi Italijoje. Tu prisimeni Daudą Chaną, tiesa? Aš tau pasakojau apie jį. Kai tu gimei, jis Kabule buvo ministras pirmininkas. Šiaip ar taip, Marjama, Afganistanas dabar nebe monarchija. Supranti, dabar mūsų šalis — respublika, o Daudas Chanas — prezidentas. Kalbama, kad paimti valdžią Kabule jam padėjo socialistai. Ne tai, kad jis pats socialistas, įsidėmėk, bet jie padėjo jam. Kad ir kaip ten būtų, tokie gandai.

Marjama paklausė, ką reiškia socialistas, ir Džalilis pradėjo aiškinti, bet Marjamai beveik viskas ėjo pro šal ausų.

— Tu klausaisi?

— Taip.

Tėvas pamatė ją spoksant į išsipūtusią šoninę jo švarko kišenę.

— Ak, taip. Ką gi. Štai. Negaištant daugiau laiko...

Išgriebęs iš kišenės nedidelę dėželę, padavė jai. Kartkartėmis jis šitaip elgdavosi — atnešdavo jai kokių nors dovanėlių. Sykį korneolio apyrankę, kitą kartą — ankštą lazurito karoliukų vėrinį. Šiandien Marjama, atidariusi dėželę, pamatė lapo pavidalo pakabutį — ant jo kadaravo mažutės monetos su įrėžtais mėnuliais ir žvaigždutėmis.

— Pasimatuok, Marjama džo.

Ji pasimatavo.

— Na kaip?

Džalilis nušvito.

— Atrodai kaip karalienė.

Jam išėjus, Nana pamatė ant Marjamos kaklo pakabutį.

— Klajoklių papuošalas, — pasakė ji. — Mačiau, kaip šiuos jie

daro. Išlydo monetas, žmonių jiems metamas kaip išmaldą, ir pagamina blizgutį. Pažiūrėsim, ar kitąsyk jis atneš ką nors iš aukso, tavo brangusis tėtušis. Pažiūrėsim.

Kai ateidavo metas Džaliliui iškeliauti, Marjama visada stovėdavo tarpduryje ir lydėdavo akimis jį, žingsniuojantį per laukymę, prislėgta minties, kad turės praslinkti visa savaitė, stūksanti kaip koks didžiulis nepajudinamas daiktas tarp jos ir kito jo atsilankymo. Marjama visada sulaikydavo kvapą, stebėdama jį tolstant. Sulaikydavo kvapą ir mintyse skaičiuodavo sekundes. Įsivaizduodavo, kad už kiekvieną sekundę, kurią nekvėpuoja, Dievas suteiks jai dar vieną dieną su Džaliliu.

Naktimis Marjama gulėdavo savo lovelėje ir galvodavo, kokie jo namai Herate. Galvodavo, kaip būtų gerai gyventi kartu su juo, kasdien matyti jį. Įsivaizduodavo paduodanti jam rankšluostį, kai skutasi, pasakanti, kai įsipjaudavo. Ji išvirtų jam arbatos. Prisiūtų ištrūkusias sagas. Juodu drauge vaikštinėtų po Heratą, dairytųsi po dengtą *bazaarą*, kur, anot Džalilio, gali rasti viską, ko tau reikia. Juodu važinėtųsi jo automobiliu, o žmonės žiūrėtų į juos ir sakytų: „Antai važiuoja Džalilis Chanas su dukra.“ Jis parodytų jai tą garsųjį medį, po kuriuo palaidotas poetas.

Kurią nors dieną, netrukus, nusprendė Marjama, ji pasakysianti Džaliliui tuos dalykus. Ir kai jis išgirs, kai supras, kaip ilgisi jo, kai būna toli, tikrai pasiims ją kartu. Pasiims į Heratą pas save į namus, kur gyvena ir kiti jo vaikai.

5

— Žinau, ko noriu, — pasakė Marjama Džaliliui.

1974-ųjų pavasarį Marjamai sukako penkiolika. Jie trise sėdėjo ant trikampiu sustatytų sulankstomųjų kėdžių lauke prie *kolbos*, gluosnių metamo šešėlio lopinėlyje.

— Savo gimtadieniui... žinau, ko aš noriu.

— Tikrai? — Džalilis padrąsinamai nusišypsojo.

Prieš dvi savaites, Marjamos įkyriai klausinėjamas, Džalilis prasitarė, kad jo kino teatre demonstruojamas amerikietiškas filmas. Ypatingas filmas, kurį jis vadino animaciniu. Visą filmą sudaro virtinė piešinukų, pasakė jis, tūkstančiai jų, tad kai šie sumontuojami į filmą ir projektuojami ekrane, tau kyla iliuzija, kad piešinukai juda. Anot Džalilio, filme pasakojama apie seną bevaikį žaisladirbį, vienišą ir be galo trokštantį sūnaus. Tad jis išdrožia lėlę, berniuką, kuris stebuklingai atgyja. Marjama paprašė daugiau papasakoti, ir Džalilis pasakė, kad seniokas ir jo lėlė patyrė visokiausių nuotykių, kad ten buvo viena tokia vieta, vadinama Malonumų sala, kur blogi berniukai paverčiami asilais. Pabaigoje juodu, tą drožinuką ir jo tėvą, netgi prarijo banginis. Paskui Marjama papasakojo apie tą filmą mulai Faizulai.

— Noriu, kad nusivestum mane į savo kiną, — dabar tarė Marjama. — Noriu pamatyti animaciją. Noriu pamatyti berniuką lėlę.

Sulig tais žodžiais Marjama pajuto nuotaiką pakintant. Jos tėvai pasimuistė ant kėdžių ir apsimainė žvilgsniais.

— Dar ką sugalvojai, — pareiškė Nana. Nors jos balsas buvo ramus, santūrus, mandagaus tono, kaip visada svečiuojantis Džaliliui, bet Marjama jautė rūstų, kaltinantį motinos žvilgsnį.

Džalilis sujudėjo ant kėdės, kostelėjo, atsikrenkštė.

— Žinai, — tarė, — filmo kokybė ne per geriausia. Ir garsas nekoks. O pastaruoju metu ir projektorius nekaip veikia. Galbūt tavo motina teisi. Verčiau sugalvotum kokią kitą sau dovaną, Marjama džo.

— *Aneh* — matai? — apsidžiaugė Nana. — Tavo tėvas su manimi sutinka.

BET VĖLIAU, PRIE UPOKŠNIO, Marjama pakartojo:

— Nusivesk mane.

— Štai ką tau pasakysiu, — tarė Džalilis. — Atsiųsiu ką nors tavęs paimti, kad ten nuvestų. Pasirūpinsiu, kad gautum gerą vietą ir saldainių, kiek tik panorėsi.

— *Nee*, noriu, kad tu mane pasiimtum.

— Marjama džo...

— Ir noriu, kad taip pat pakviestum mano brolius ir seseris, noriu su jais susipažinti. Noriu, kad mes visi nueitume drauge. Štai ko aš noriu.

Džalilis atsiduso. Jis žvelgė į šalį, kalnų link.

Marjama prisiminė jį sakius, kad ekrane žmogaus veidas atrodo didelis kaip namas, kad automobiliui patyrus avariją savo kaulais junti lankstantis metalą. Ji įsivaizdavo sėdinti privačiose balkono vietose, šalia savo brolių bei seserų, taip pat Džalilio, ir laižanti ledus.

— Štai ko aš noriu, — pakartojo ji.

Džalilis nelaimingu veidu pažvelgė į ją.

— Rytoj. Vidudienį. Lauksiu tavęs šioje pat vietoje. Gerai? Rytoj?

— Eikš, — pašaukė jis. Paskui atsitūpė, prisitraukė ją prie savęs ir ilgai ilgai laikė apkabinęs.

IŠ PRADŽIŲ NANA žingsniavo po *kolbą*, gniauž, gniaužda ir atleisdama kumščius.

— Iš visų dukterų, kurias būčiau galėjusi turėti, kodėl Dievas man davė tokią nedėkingą kaip tu? Aš tiek dėl tavęs prisikentėjau! Kaip tu drįsti! Kaip drįsti mane palikti, tu, mažoji klastūne *harami!*

Paskui ji įniko šaipytis.

— Kas tu per kvailelė! Įsivaizduoji esanti jam svarbi, pageidaujama jo namuose? Manai, tu jam dukra? Kad jis priims tave pas save? Kai ką tau pasakysiu. Vyro širdis niekinga, pasibjaurėtina, Marjama. Ne tokia kaip motinos įsčios. Ji nekraujuos, nesitemps, kad padarytų tau daugiau vietos. Aš tik viena tave myliu. Aš — viskas, ką tu turi šiame pasaulyje, Marjama, ir kai manęs nebeliks, nieko nebeturėsi. Nieko nebeturėsi. Tu *pati* būsi visiškas niekas.

Galiausiai ji pabandė prabilti į sąžinę.

— Aš numirsiu, jeigu paliksi mane. Ateis *džinas*, ir mane ištiks priepuolis, kaip būdavo anksčiau. Pamatysi, aš užspringsiu savo pačios liežuviu ir numirsiu. Nepalik manęs, Marjama džo. Niekur neik, prašau. Numirsiu, jeigu tu išeisi.

Marjama tylėjo.

— Juk žinai, myliu tave, Marjama džo.

— Einu, pasivaikštinėsiu, — pagaliau tarė Marjama.

Mat baiminosi prikalbėti užgaulių dalykų, jeigu su motina liktų: esą žinanti, kad *džinas* — tik melas, kad Džalilis jai sakęs, jog Nana serganti liga, kuri turi pavadinimą ir kurią galėtų palengvinti tabletės. Ko gero, būtų paklaususi, kodėl Nana atsisako pasimatyti su Džalilio daktarais, kaip jis nuolat ją mygo, kodėl nenori gerti tablečių, kurias jis nupirko. Jeigu būtų mokėjusi savo mintis išsakyti žodžiais, būtų pareiškusi Nanai, kad pavargo būti jos valdoma, klausytis melų, pre-

tenzijų, leistis išnaudojama. Kad jai pakyrėjo klausytis Naną iškraipant jųdviejų gyvenimo tikrovę ir paverčiant ją, Marjamą, dar viena pasaulio skriauda.

Tu bijaisi, Nana, — galbūt būtų jai pasakiusi. — *Bijaisi, kad galiu surasti laimę, kurios pati niekada nepatyrei. O tu nenori, kad aš būčiau laiminga. Nelinki man gero gyvenimo. Tavo širdis niekinga.*

LAUKYMĖS PAKRAŠTYJE BUVO VIETA, iš kur galėjai toli matyti, ir Marjama mėgdavo ten nueiti. Dabar ji čia įsitaisė ant išdžiūvusios šiltos žolės. Žemiau jos plytėjo Heratas, išsiskleidęs it kokio vaikiško stalo žaidimo lenta: Moterų sodas šiauriniame pakraštyje, Čhar Suk Bazaaras ir senos Aleksandro Didžiojo tvirtovės griuvėsiai — pietuose. Tolumoje ji įžvelgė minaretus — it dulkėtus milžinų pirštus — ir gatves, kuriose, kaip įsivaizdavo, maišėsi žmonės, automobiliai ir mulai. Ji matė smingančias žemyn ir aukštai danguje ratus sukančias kregždes. Pavydėjo tiems paukščiams. Jie buvo Herate, sklandė virš jo mečečių, *bazaarų*. Galbūt buvo nutūpę ir ant Džalilio namų sienų, ant paradinių jo kino teatro laiptų.

Mergina prisirinko dešimt akmenukų ir sudėliojo šiuos statmenai trimis stulpeliais. Tokį žaidimą ji kartkartėmis žaisdavo slapčiomis, kai Nana nematydavo. Keturis akmenukus sudėjo į pirmą stulpelį — tai Khadidžos vaikai. Tris — į antrą, atseit Afsunos, ir tris — į trečią, atseit Nargisės vaikai. Paskui pridūrė ketvirtą stulpelį su vienišu vienuoliktu akmenuku.

KITĄ RYTĄ MARJAMA apsirengė kreminės spalvos kelius siekiančia suknele, medvilninėmis kelnėmis ir *hidžabu* — šis buvo žalias ir netiko prie suknelės, bet teko tenkintis tokiu: jos baltajame kandys buvo pragraužusios skylutes.

Mergina pasižiūrėjo į laikroduką — seną, ranka prisukamą, su juodais skaičiais šviesiai žaliame ciferblate, padovanotą mulos Faizu-

los. Rodė devynias. Kažin, kur Nana? Pagalvojo, gal išeiti laukan ir jos paieškoti, bet baiminosi kivirčo, įskaudintų žvilgsnių. Nana apkaltintų ją išdavyste, pasišaipytų iš netinkamų siekių.

Marjama atsisėdo prie stalo. Mėgino prastumti laiką vis piešdama vienu pieštuko brūkštelėjimu dramblį, kaip buvo rodęs Džalilis. Ilgai sėdint vienoje vietoje, visas kūnas sustingo, bet ji baiminosi atsigulti, kad nesusiglamžytų suknelė.

Kai galiausiai laikroduko rodyklės rodė pusę dvyliktos, Marjama įsidėjo į kišenę vienuolika akmenukų ir išėjo laukan. Traukdama upokšnio link, pastebėjo paunksnėje, po gluosnio svyruoklio lajos kupolu, ant kėdės sėdinčią Naną. Marjama taip ir nesuprato, ar Nana matė ją, ar ne.

Prie upokšnio Marjama laukė jųdviejų užvakar sutartoje vietoje. Dangumi plaukė pilki žiedinių kopūstų pavidalo debesys. Džalilis buvo jai išaiškinęs, kad debesys pilki, nes yra tokie tiršti, kad sugeria saulės šviesą ir po savimi meta šešėlį. *Štai ką tu matai, Marjama,* — pasakęs jis, — *tamsį jų papilvėje.*

Praslinko nemažai laiko.

Marjama sugrįžo į *kolbą*. Šįsyk ji pasuko vakariniu laukymės pakraščiu, kad nereikėtų eiti pro Naną. Vėl pasižiūrėjo į laikroduką. Beveik pirma.

Juk jis turi daugybę reikalų, pagalvojo Marjama, *kas nors sutrukdė.*

Ji vėl sugrįžo prie upokšnio ir dar kiek palaukė. Virš galvos apsuko ratą juodieji strazdai ir nėrė kažkur į žoles. Šiurkščiu jaunos usnies stiebeliu pamažėle šliaužė vikšras.

Marjama laukė, kol nutirpo kojos. Šįsyk nebegrįžo į *kolbą*. Pasiraitojo iki kelių kelnių klešnes, perbrido upokšnį ir pirmą kartą gyvenime patraukė žemyn nuo kalno į Heratą.

NANOS BŪTA NETEISIOS ir dėl Herato. Niekas nerodė pirštais. Niekas nesijuokė. Marjama žingsniavo triukšmingais, pilnutėliais žmonių

bulvarais, kur iš abiejų pusių augo kiparisai; brovėsi pro nenutrūkstamą pėsčiųjų srautą, pro dviratininkus ir mulais kinkytus *gari**, ir ničniekas nesvaidė į ją akmenų. Ničniekas nevadino jos *harami*. Vargu ar kas nors netgi pažvelgė į ją. Netikėtai, stebuklingai ji čia niekuo neišsiskyrė.

Valandėlę Marjama pastovėjo vidur parko prie ovalaus baseino, kur kryžiavosi žvyro takai. Su nuostaba ji perbraukė pirštais gražius marmurinius žirgus palei baseino kraštą, nematančiomis akimis žvelgiančius į vandenį. Stebėjo grupelę berniūkščių, leidžiančių popierinius laivelius. Visur aplinkui žydėjo gėlės — tulpės, lelijos, petunijos, jų vainiklapiai buvo užlieti saulės. Žmonės vaikštinėjo takais, sėdėjo ant suolų ir gurkšnojo arbatą.

Marjama vos galėjo patikėti esanti čia. Širdis tuksėjo iš jaudulio. Kaip gaila, kad mula Faizula jos dabar nemato. Kokia bebaimė jam pasirodytų. Kokia drąsi! Juk atsidavė naujam gyvenimui, laukiančiam jos šiame mieste — gyvenimui su tėvu, sesėmis ir broliais, gyvenimui, kuriame bus mylima ir pati mylės, nesivaržydama, niekieno nenurodinėjama, nejausdama gėdos.

Ji žvitriai sugrįžo į plačią magistralę, nusitiesusią palei parką. Praėjo pro platanų paunksnėje sėdinčius senus įdiržusių veidų pardavėjus. Šie iš už kaugių vyšnių ir kalnų vynuogių bejausmėmis akimis žvelgė į ją. Basi berniūkščiai lakstė įkandin lengvųjų automobilių ir autobusų, mosikuodami svarainių maišeliais. Prie gatvės kampo mergina vėl sustojo ir stebėjo praeivius, nepajėgdama suprasti, kaip šie gali būti tokie abejingi aplinkui esantiems stebuklams.

Po kiek laiko ji šiaip taip įsidrąsino paklausti pagyvenusio, arkliu kinkyto *gari* šeimininko, gal žino, kur gyvena Džalilis, kino teatro savininkas. Putlių skruostų seniokas, vilkintis dryžuotu *čapanu***, draugiškai atsakė:

* Karietaitės tipo vežimas.
** Kitaip — kaftanas, ilgas apsiautalas, nešiojamas Rytų šalyse ant kitų drabužių.

— Juk tu ne iš Herato, ar ne? Šiaip visi žino, kur Džalilis Chanas gyvena.

— Galite man parodyti?

Išvyniojęs iš blizgančio popierėlio irisą, jis paklausė:

— Tu viena?

— Taip.

— Ropškis šen. Nuvešiu.

— Negaliu jums sumokėti. Nė kiek neturiu pinigų.

Jis davė jai irisą ir pasakė vis tiek ketinąs važiuoti namo, nes dvi valandas neturėjęs klientų. Džalilio namas pakeliui.

Marjama įsiropštė į *gari*. Juodu tylomis sėdėjo vienas greta kito. Pakeliui Marjama matė žolelių krautuvėles ir atviru priekiu būdeles, kur pirkėjai rinkosi apelsinus ir kriaušes, knygas, šalikus ir net sakalus. Vidur dulkėse nubrėžtų apskritimų vaikai žaidė marmuriniais rutuliukais. Prie arbatinių, ant kilimais užtiestų medinių lentų klojinio, vyrai gėrė arbatą ir rūkė iš *hukah** tabaką.

Seniokas įsuko į plačią spygliuočiais apsodintą gatvę. Maždaug jos pusiaukelėje sustabdė arklį.

— Čia. Regis, tau pasisekė *dokhtar džo***. Štai jo automobilis.

Marjama iššoko iš vežimo. Seniokas šyptelėjo ir nuvažiavo.

MARJAMA DAR NIEKADA nebuvo lietusi automobilio. Perbraukė pirštais Džalilio automobilio dangtį: automobilis buvo juodas, blizgus, jo ratai tviskėjo, mergina juose matė savo pačios — suplotos ir praplatintos — atspindį. Sėdynės buvo baltos odos. Už vairo Marjama įžiūrėjo apvalias stiklines plokšteles su adatėlėmis po jomis.

Mirksnį Marjama išgirdo ausyse Nanos balsą — pašaipų, gesinantį giliai slypintį jos vilčių žiburėlį. Netvirtomis kojomis mergina

* Kitaip — nargilė (hindi).
** Dukrele brangioji.

prisiartino prie paradinių namo durų. Palietė delnais sienas. Šios tokios aukštos, nieko gera nežadančios — Džalilio sienos. Turėjo užversti galvą, kad pamatytų kiparisų viršūnes, kyšančias iš kitapus namo. Medžių viršūnės lingavo, siūbuojamos lengvo vėjelio, ir Marjama įsivaizdavo, kad šios linksi ją sveikindamos. Mergina suėmė save į rankas ir įveikė bangomis besiritantį nerimą.

Duris atidarė basa moteris. Po jos apatine lūpa buvo tatuiruotė.

— Atėjau pamatyti Džalilio Chano. Aš — Marjama. Jo duktė.

Tarnaitės veidu šmėstelėjo sąmyšis, paskui — pripažinimo blyksnis. Ji nežymiai šyptelėjo, iš jos visos padvelkė paslaugumu ir nuojauta kažko įdomaus.

— Palauk čia, — greitai metė tarnaitė ir užtrenkė duris.

Praslinko kelios minutės. Duris vėl atidarė vyriškis, aukštas ir plačiapetis, tartum užmiegotomis akimis ir ramaus veido.

— Aš — Džalilio Chano šoferis, — prisistatė jis, nepasakytum, kad nemaloniai.

— Kas toks?

— Vairuotojas. Džalilio Chano čia nėra.

— Mačiau jo automobilį.

— Jis išėjęs skubiu reikalu.

— Kada grįš?

— Nepasakė.

Marjama spyrėsi palauksianti.

Vyriškis užtrenkė vartukus. Marjama atsisėdo ant žemės ir prisitraukė prie krūtinės kelius. Jau vakarėjo, ir ji praalko. Pradėjo čiulpti irisą, kuriuo pavaišino *gari* vežikas. Po kurio laiko vairuotojas vėl atėjo.

— Nagi, turi eiti namo, — tarė jis. — Greičiau nei už valandos sutems.

— Aš pratusi prie tamsos.

— Be to, pasidarys šalta. Kodėl nenori, kad nuvežčiau tave namo? Pasakysiu jam, kad čia buvai.

Marjama nieko neatsakė, tik pažvelgė į jį.

— Nuvešiu tave į viešbutį. Galėsi patogiai ten permiegoti. Pažiūrėsime, ką rytą pavyks sugalvoti.

— Įleiskite mane į namą.

— Man pasakyta — negalima. Klausyk, niekas nežino, kada jis pargrįš. Ko gera, po kelių dienų.

Marjama sukryžiavo ant krūtinės rankas.

Vairuotojas atsiduso ir su švelniu priekaištu pažvelgė į ją.

Per daugelį ateinančių metų Marjama turės ganėtinai progų pagalvoti, kaip viskas būtų susiklostę, jeigu ji būtų leidusis vairuotojo parvežama į *kolbą*. Bet ji nesutiko. Visą naktį praleido lauke prie Džalilio namo. Matė dangų tamsėjant, sutemas paslepiant kaimyninių namų fasadus. Tatuiruotoji tarnaitė atnešė jai duonos riekelę ir lėkštę ryžių, kurių Marjama atsisakė. Tarnaitė paliko lėkštę šalia merginos. Kartkartėmis Marjama girdėjo gatve pratrinksint žingsnius, atidaromas duris, prislopintus pasisveikinimus. Užsižiebė elektros šviesos, blausiai žėrėjo langai. Lojo šunys. Kai nebepajėgė atsispirti alkiui, Marjama suvalgė ryžius ir duoną. Paskui klausėsi soduose čirškiančių žiogų. Danguje pro blyškų mėnulį plaukė debesys.

Rytą ją kažkas papurtęs pažadino. Marjama pamatė naktį buvusi kažkieno užklota vilnone antklode.

Už peties ją purtė vairuotojas.

— Jau gana. Ištaisei sceną. *Bas**. Metas dingti iš čia.

Marjama atsisėdo, pasitrynė akis. Skaudėjo nugarą ir sprandą.

— Aš jo lauksiu.

— Nagi, pažvelk į mane. Džalilis Chanas man liepė vežti tave namo. Dabar pat. Supranti? Džalilis Chanas taip sako. — Jis atidarė užpakalines automobilio dureles. — *Bia* — nagi — sėskis vidun, — švelniai paragino.

— Noriu jį pamatyti, — spyrėsi Marjama. Akyse jai tvenkėsi ašaros.

* Eik.

Vairuotojas atsiduso.

— Leisk man tave parvežti namo, nagi, *dokhtar džo.*

Marjama atsistojo ir žengė prie jo. Bet paskutinę akimirką staiga pakeitė kryptį ir nubėgo prie paradinių vartukų. Pajuto vairuotojo pirštus, mėginančius sugriebti ją už peties. Ištrūko iš jų ir įpuolė pro atdarus vartelius.

Per kelias sekundes, kurias Marjama buvo Džalilio sode, jos akys užfiksavo tviskantį stiklinį statinį su augalais viduje, vynuogienojus, besivyniojančius aukštyn medinėmis grotelėmis, baseinėlį žuvims, įrengtą iš pilko akmens blokelių, visur vešinčius vaismedžius ir krūmus su ryškiaspalvėmis gėlėmis. Jos žvilgsnis praslydo pro visa tai, kol kitapus sodo, viename viršutiniame lange, surado veidą. Tas veidas ten buvo tik mirksnį, šmėstelėjo, bet gana ilgai. Pakankamai ilgai, kad Marjama suspėtų pamatyti, kaip išsiplėtė akys, išsižiojo burna. Paskui veidas staiga pasislėpė. Pasirodė kažkieno ranka ir iš visų jėgų trūktelėjo virvelę. Užuolaidos nukrito.

Paskui pora rankų suėmė ją už pažasčių, ir Marjama pasijuto keliama nuo žemės. Ji priešinosi, iš kišenės išbyrėjo akmenėliai. Nešama į automobilį ir paguldoma ant šaltos odinės užpakalinės sėdynės, Marjama nesiliovė spardžiusis ir šaukusi.

VAIRUOTOJAS KALBĖJO PRISLOPINTU, guodžiamu tonu. Marjama jo nesiklausė. Visą kelią, kratydamasi ant užpakalinės sėdynės, ji verkė. Sielvarto, pykčio, apviltų iliuzijų ašaromis. Bet daugiausia tai buvo didžiulės milžiniškos gėdos ašaros dėl to, kaip ji buvo kvailai atsidavusi Džaliliui, kad jaudinosi, kokia suknele apsivilkti ir kad prie šios netinka *hidžabas*, kad pėsčiavusi tokį atstumą iki čia, nesutikusi išeiti, miegojusi gatvėje it paklydęs šuo. Ir jai buvo gėda, kad nepaisė nelaimingų savo motinos žvilgsnių, užbrinkusių akių. O juk Nana ją perspėjusi ir buvusi visiškai teisi.

Marjama vis mąstė apie tėvo veidą viršutiniame lange. Jis leido

jai miegoti gatvėje. *Gatvėje.* Marjama verkė gulėdama. Neatsisėdo, nenorėjo, kad kas nors ją matytų. Įsivaizdavo, kad visas Heratas šįryt žino, kaip ji apsigėdijo. Gaila, kad nėra šalimais mulos Faizulos, galėtų padėti galvą jam ant kelių ir leistis guodžiama.

Netrukus kelias tapo duobėtesnis, ir automobilio priekis pakilo į viršų. Mat tarp Herato ir Gul Damano kelias ėjo įkalnėn.

Ką ji pasakysianti Nanai, klausinėjo savęs Marjama. Kaip atsiprašysianti? Kaip dabar galėsianti net pažvelgti jai į akis?

Automobilis sustojo, ir vairuotojas padėjo jai išlipti.

— Palydėsiu tave, — pasakė jis.

Ji leidosi jo vedama per kelią ir aukštyn takučiu, pagal kurį abipus augo sausmedžiai ir karpažolės. Virš mirgančių įvairiaspalvių laukinių gėlių dūzgė bitės. Paėmęs už rankos, vairuotojas padėjo jai pereiti upokšnį. Tada ją paleido ir pradėjo kalbėti, kaip netrukus šimtą dvidešimt dienų — įpusėjus rytui ir iki pat sutemų — įsismarkaus pagarsėję Herato vėjai ir kaip nebus galima atsiginti skaudžiai kandančių smėlio musių*, o paskui staiga atsistojo priešais ją, stengdamasis uždengti vaizdą, stumdamas atgal tuo pačiu keliu, kuriuo juodu atėjo, ir sakydamas:

— Grįžk atgal. Ne. Nagi, nežiūrėk. Apsisuk! Grįžk atgal!

Bet jis nebuvo pakankamai greitas. Marjama pamatė. Vėjo gūsis praskyrė lyg uždangą gluosnio svyruoklio šakas, ir per mirksnį Marjama suspėjo pamatyti, kas po medžiu: apversta stačia atkalte kėdė, nuo aukštos šakos karo virvė, o šios gale — tabaluoja Nana.

* *Phlebothomus* genties tropinių kraštų musės, kurių įkandimas gali sukelti leišmaniozę.

6

Jie palaidojo Naną Gul Damano kapinių kamputyje. Marjama stovėjo šalia Bibi džo, kartu su kitomis moterimis, o mula Faizula prie kapo sukalbėjo maldas. Paskui vyrai į drobulę įvyniotą Nanos kūną nuleido į žemę.

Po visko Džalilis nužingsniavo kartu su Marjama į *kolbą*, kur juos palydėjusių kaimiečių akivaizdoje suvaidino puikų spektaklį, kaip jis rūpinąsis Marjama. Surinko kelis jos daiktus ir sudėjo į lagaminą. Paskui atsisėdo prie dukters lovos, kurioje ji gulėjo, ir nosinaite suskato vėduoti jos veidą, glostyti kaktą. Sielvarto prislėgto žmogaus mina klausinėjo, gal jai reikia *ko nors? ko nors?* — dusyk pakartojo.

— Mulos Faizulos, — paprašė Marjama.

— Žinoma. Jis lauke. Atvesiu jį pas tave.

Kaip tik tuomet, kai *kolbos* tarpduryje pasirodė liesa, pakumpusi mulos Faizulos figūra, Marjama pirmą kartą tą dieną pravirko.

— Ak, Marjama džo.

Jis atsisėdo šalia, suėmė delnais jos veidą.

— Paverk, Marjama džo. Nesivaržyk. Tai jokia gėda. Tik prisimink, mergaite mano, kas sakoma Korane: „Palaimintas Tas, Kurio Rankoje valdžia ir Kuris galingas bet kuriam daiktui. Kuris sukūrė

mirtį ir gyvenimą, kad išbandytų jus..."* Šiuose Korano žodžiuose slypi tiesa, mergaite mano. Dėl kiekvieno išbandymo ir kiekvieno liūdesio, kuriuos užkrauna ant mūsų pečių, Dievas turi priežastį.

Bet Marjama nepajėgė girdėti Dievo žodžiuose paguodos. Tą dieną — ne. Ne tuomet. Ji tik girdėjo Naną sakant: *Aš numirsiu, jeigu tu išeisi. Numirsiu.* Ji galėjo vien tik verkti ir raudoti, leisti savo ašaroms kristi ant dėmėtos, plonos it popierius mulos Faizulos rankų odos.

VAŽIUOJANT Į JO NAMUS, Džalilis sėdėjo ant užpakalinės automobilio sėdynės kartu su Marjama, apkabinęs ją per pečius.

— Gali pas mane likti, Marjama džo, — kalbėjo jis. — Aš jau liepiau paruošti kambarį. Viršuje. Manau, tau patiks. Matysi visą sodą.

Pirmą sykį Marjama girdėjo jį Nanos ausimis. Dabar girdėjo taip aiškiai slypintį už jo žodžių nenuoširdumą, tuščius, apsimestinius patikinimus. Nepajėgė prisiversti pažvelgti į jį.

Kai automobilis sustojo priešais Džalilio namus, vairuotojas atidarė jiems dureles ir paėmė Marjamos lagaminą. Uždėjęs delnus ant merginos pečių, Džalilis nukreipė ją pro tuos pačius vartelius, prie kurių prieš dvi dienas Marjama miegojo ant šaligatvio, laukdama jo. Laikas prieš dvi dienas — kai Marjama nieko kita pasaulyje taip netroško, kaip tik įžengti su Džaliliu į šį sodą — dabar atrodė kaip visa amžinybė. Kaip galėjo jos gyvenimas taip greitai apsiversti, klausė savęs Marjama. Žengdama pilko akmens takučiu, ji žvelgė į žemę, į savo pėdas. Suvokė žmones aplinkui sode murmant, prasiskiriant į šonus, kai juodu su Džaliliu ėjo pro šalį. Jautė ant savęs žiūrinčių pro viršutinius langus akių sunkį.

Ir namo viduje Marjama vis žvelgė žemyn sau po kojomis. Žengė kaštoniniu kilimu su pasikartojančiu mėlynų ir geltonų aštuoniakam-

* (67 sura, 1-as ir 2-as ajatai (eilės). Čia ir toliau citatos iš Korano pateiktos pagal R. Jakubausko ir S. Gedos literatūrinį prasmių vertimą. Vilnius, „Kronta", 2010.

pių raštu, akies krašteliu matė marmurinius statulų pagrindus, žemutines vazų puses, apspurusius kabančių ant sienų sodrių spalvų gobelenų kraštus. Ji su Džaliliu kopė plačiais laiptais, užtiestais tokiu pat kilimu, prie kiekvieno laiptelio apačios prikaltu vinutėmis. Laiptų viršuje Džalilis nusivedė ją į kairę, dar vienu ilgu, kilimu klotu koridoriumi. Prie vienų durų sustojo, atidarė jas ir praleido ją vidun.

— Tavo seserys Nilufara ir Ati kartais čia žaidžia, — paaiškino Džalilis, — bet daugiausia mes jį naudojame kaip svečių kambarį. Manau, tau bus čia patogu. Gražu, tiesa?

Kambaryje buvo lova su gėlėtu užtiesalu, išaustu tankiu korėtu raštu. Užuolaidos, atitrauktos nuo lango, kad matytųsi sodas, tokios pat, kaip ir užtiesalas. Greta lovos stovėjo trijų stalčių komoda su gėlių vaza ant jos. Palei sienas ėjo lentynos su įrėmintomis Marjamai nepažįstamų žmonių nuotraukomis. Ant vienos lentynos Marjama pamatė rinkinį vienodų medinių lėlyčių, surikiuotų pagal dydį mažėjančia eile.

Džalilis pastebėjo ją žiūrint į lėlytes.

— Jos vadinasi *matrioškos.* Atvežiau iš Maskvos. Jei nori, gali su jomis pažaisti. Niekas nepyks.

Marjama atsisėdo ant lovos.

— Gal ko nors dar norėtum?

Marjama atsigulė. Užsimerkė. Netrukus išgirdo jį tyliai užveriant duris.

MARJAMA NEPALIKO SAVO kambario, nebent tuomet, kai prisireikdavo į tualetą, kuris buvo toliau koridoriuje. Mergina su tatuiruote, ta pati, kuri atidarė jai vartukus, atnešė ant padėklo valgyti: ėrienos kebabo, *sabzi*, sriubos *oš**. Didžiuma visko liko nesuvalgyta. Dieną kelis kartus buvo atėjęs Džalilis, atsisėsdavo ant jos lovos, paklausdavo, ar jai nieko netrūksta.

* Sriuba su lakštiniais, pupelėmis, mėsa ir rūgpieniu.

— Galėtum valgyti apačioje kartu su mumis visais, — pasiūlė, bet nelabai įtikinamai. Pernelyg greitai buvo pasirengęs parodyti supratingumą, kai Marjama pasakė, kad jai labiau patiktų valgyti vienai.

Mergina abejingai žiūrėjo pro langą į tai, kas iki šiol beveik visą gyvenimą ją domino ir ką troško pamatyti: Džalilio ir jo šeimynykščių kasdienybę. Pro paradinius vartukus ten ir atgal zujo tarnai. Sodininkas nuolat karpė krūmus, laistė šiltnamyje augalus. Gatvėje prie namų sustodavo ilgi žvilgantys automobiliai. Iš jų išlipdavo vyrai su kostiumais, *čapanais* ir karakulinėmis kepurėmis, prisidengusios *hidžabais* moterys, dailiai sušukuotais plaukais vaikai. Stebėdama Džalilį spaudžiant tiems svetimiems žmonėms rankas, matydama jį sukryžiuojant ant krūtinės delnus ir linksint jų žmonoms, Marjama suprato Naną kalbėjus tiesą. Jai čia ne vieta.

Bet kurgi mano vieta? Ką aš toliau darysiu?

Aš — viskas, ką tu turi šiame pasaulyje, Marjama, ir kai manęs nebeliks, nieko nebeturėsi. Nieko nebeturėsi. Tu pati būsi visiškas niekas!

Lyg vėjas, siūbuojantis gluosnius aplinkui *kolbą*, juodumos gūsiai vis smelkė Marjamą.

Antrą dieną būnant Džalilio namuose, pas ją į kambarį atėjo maža mergytė.

— Man reikia kai ką pasiimti, — pareiškė ji.

Marjama atsisėdo ant lovos, sukryžiavo kojas ir užsitraukė ant jų apklotą.

Mergytė nuskubėjo per kambarį, atidarė sieninės spintos duris ir išsiėmė stačiakampę pilką dėžę.

— Žinai, kas čia? — paklausė. Ji atvožė dėžės dangtį. — Tai vadinama gramofonu. *Gramo. Fonas.* Juo galima groti plokšteles. Supranti, muziką. Gramofonas.

— Tu — Nilufara. Aštuonerių.

Mergytė nusišypsojo. Šypsena buvo kaip Džalilio, ir tokios pat duobutės skruostuose.

— Iš kur žinai?

Marjama gūžtelėjo pečiais. Nepasakė mergytei, kad kadaise jos vardu pavadino akmenėlį.

— Nori pasiklausyti dainos?

Marjama vėl gūžtelėjo pečiais.

Nilufara įjungė gramofoną. Iš kišenėlės po dėžės dangčiu išgriebė plokštelę. Uždėjo ją, nuleido adatėlę. Suskambo muzika.

Žiedo lapelis — lai popierių man jis atstos,
Kai tau rašysiu laišką iš savo jausmų gilumos,
Esi tu sultonas manosios širdies,
Sultonas manosios širdies.

— Žinai tą dainą?

— Ne.

— Iš iraniečių filmo. Mačiau jį savo tėvo kine. Ei, nori, kai ką tau parodysiu?

Nespėjus Marjamai ką nors atsakyti, Nilufara padėjo delnus ir kaktą ant grindų. Atsispyrė padais — ir šit jau stovėjo žemyn galva, remdamasi tik delnais ir viršugalviu.

— Gali taip padaryti? — paklausė.

— Ne.

Nilufara nuleido kojas ir pasitraukė žemyn palaidinukę.

— Galėčiau tave išmokyti, — pasisiūlė nusibraukdama plaukus nuo užraudusios kaktos. — Kiek čia būsi?

— Nežinau.

— Mama sako, kad iš tikrųjų nesi mano sesuo, kaip tvirtini.

— Niekada taip nesakiau, — pamelavo Marjama.

— O ji sako, kad sakei. Man nerūpi. Tai yra neimu į galvą, jeigu tu taip sakei, arba jeigu esi mano sesuo. Man vis tiek.

Marjama atsigulė.

— Jau pavargau.

— Mano mama sako, kad *džinas* pastūmėjo tavo motiną pasikarti.

— Gana, — metė Marjama, nusisukdama ant šono. — Noriu pasakyti, užteks tos muzikos.

Tą dieną ją taip pat aplankė Bibi džo. Visu stambiu kūnu storulė nusileido ant kėdės šalia jos lovos, susiraukė.

— Tas lietus, Marjama džo, žudo mano klubus. Tiesiog žudo. Sakau tau. Tikiuosi... Ak, nagi, eikš, vaikuti. Eikš pas Bibi džo. Neverk. Nereikia. Vargšelė. *Ššš*. Vargšele tu, vargšele.

Tąnakt Marjama ilgai negalėjo užmigti. Gulėjo lovoje, stebeilydama pro langą į tamsų dangų, klausydamasi žingsnių apačioje, sienų prislopintų balsų ir į langą pliaupiančių lietaus šuorų. Pagaliau užsnūdo, bet staiga atsibudo nuo šauksmų. Balsai apačioje, šaižūs ir pikti. Marjama nepajėgė išskirti žodžių. Kažkas trinktelėjo durimis.

Kitą rytą jos aplankyti atėjo mula Faizula. Kai pamatė prie durų savo draugą, jo baltą barzdą ir draugišką šypseną, Marjamai akių kampučiuose sudilgsėjo ašaros. Nukėlusi kojas nuo lovos krašto, puolė pasitikti. Kaip visada pabučiavo jam ranką, o jis ją — į kaktą. Ji pristūmė jam kėdę.

Atsisėdęs mula atvertė atsineštą Koraną.

— Pamaniau, kad nėra prasmės keisti mūsų nusistovėjusios tvarkos, e?

— Juk žinote, man nebereikia pamokų, mula sahibai. Jau prieš kelerius metus išmokėte mane visų Korano *surų* ir *ajatų*.

Jis nusišypsojo ir tartum pasiduodamas iškėlė rankas.

— Ką gi, prisipažįstu. Pagavai mane. Tačiau kokią geresnę dingstį aplankyti tave galėčiau sugalvoti?

— Jums nereikia jokių dingsčių. Tikrai ne.

— Miela iš tavęs tai girdėti, Marjama.

Jis padavė jai Koraną. Kaip buvo išmokyta, ji tris kartus pabučiavo knygą — tarp kiekvieno bučinio prisidėdama prie kaktos — ir sugrąžino jam.

— Kaip gyvuoji, mergaite mano?

— Aš vis... — Marjama gavo sustoti pajutusi, lyg akmuo būtų įstrigęs gerklėje. — Vis mąstau apie tai, ką ji pasakė prieš man išeinant. Ji...

— *Nee, nee, nee.* — Mula Faizula padėjo jai ant kelio ranką. — Tavo motina, tegul Alachas jai atleidžia, buvo suvargusi ir nelaiminga moteris, Marjama džo. Ji baisiai nusidėjo — sau, tau ir taip pat Alachui. Jis atleis jai, nes Jis viską atleidžia, bet Alachas nuliūdintas to, ką ji padarė. Jis nepritaria, kad būtų atimta gyvybė, — ar kito, ar savo paties, — nes Jis sako, kad gyvybė — šventa. Supranti... — jis prisistūmė su kėde arčiau, abiem delnais suėmė Marjamos plaštaką. — Supranti, pažinojau tavo motiną dar prieš tai, kai tu gimei, kai ji buvo maža mergaitė, ir sakau tau, ji ir tada buvo nelaiminga. Deja, sėkla to, ką ji padarė, buvo pasėta labai seniai. Noriu pasakyti, kad tu dėl to nekalta. Tu dėl to nekalta, mergaite mano.

— Nereikėjo man jos palikti. Būčiau turėjusi...

— Liaukis. Tokios mintys neprives prie gera, Marjama džo. Girdi mane, vaikuti? Prie nieko gera. Jos sunaikins tave. Tu nebuvai dėl to kalta. Nebuvai kalta. Ne.

Marjama linktelėjo. Bet kad ir kaip troško, nepajėgė patikėti mula.

PO SAVAITĖS, VIENĄ POPIETĘ, kažkas pasibeldė į jos duris, ir vidun įėjo aukšta moteris — šviesios odos, rausvais plaukais ir ilgais nagais.

— Aš — Afsuna, — prisistatė ji. — Nilufaros mama. — Kodėl tau nenusiprausus ir neatėjus pas mus į apačią, Marjama?

Marjama atsakė, kad verčiau norėtų likti savo kambaryje.

— Ne, *na fahmidi*, tu nesupranti. Tau *reikia* ateiti į apačią. Mes turime su tavimi pasikalbėti. Tai svarbu.

7

Jie, Džalilis su savo žmonomis, sėdėjo priešais ją prie ilgo tamsiai rudo stalo. Tarp jų stovėjo krištolinė vaza su šviežiomis medetkomis ir aprasojęs ąsotis vandens. Raudonplaukė moteris, prisistačiusi Marjamai kaip Nilufaros mama Afsuna, sėdėjo Džaliliui iš dešinės. Kitos dvi, Khadidža ir Nargisė — iš kairės. Visos žmonos buvo su plonomis juodomis skaromis — tačiau ne ant galvos, bet laisvai surištomis apie kaklą, lyg būtų prisiminusios tai padaryti paskutinę akimirką. Marjama negalėjo įsivaizduoti, kad jos šitaip reikštų gedulą dėl Nanos, matyt, tai pasiūlyta vienos iš jų ar Džalilio, prieš pat ją pakviečiant.

Afsuna įpylė iš ąsočio į stiklinę vandens ir pastatė ją priešais Marjamą ant languotos staltiesėlės.

— Dar tik pavasaris, o jau taip šilta, — tarė ji ir mostelėjo ranka, lyg mėgintų pasivėduoti.

— Tau čia pas mus patogu? — paklausė Nargisė, mažo smakro ir garbanotų juodų plaukų. — Tikimės, gerai jauteisi. Tas... sunkus išbandymas... turbūt labai tave paveikė. Turėjo būti nelengva.

Kitos dvi linktelėjo. Marjama matė jų išpešiotus antakius, nežymias pakančias jai skiriamas šypsenėles. Merginai nemaloniai ūžė galvoje, peršėjo išdžiūvusią gerklę. Ji atsigėrė vandens.

Pro langą už Džalilio nugaros Marjama matė sode žydinčias obelis. Prie sienos, šalia lango, stovėjo tamsaus medžio įstiklinta spintelė, o joje — laikrodis ir įrėminta Džalilio su trimis berniukais, laikančiais žuvį, fotografija. Nuo saulės žuvies žvynai blizgėjo. Džalilis ir berniukai šypsojosi.

— Ką gi, — pradėjo Afsuna. — Aš... tai yra mes... pakvietėme tave čia, nes norime tau pranešti kai ką labai gera.

Marjama kilstelėjo galvą ir suspėjo pagauti moteris ir Džalilį — jis atsidrėbęs sėdėjo kėdėje, nematančiomis akimis stebeilydamas į vandens ąsotį ant stalo — greitai apsimainant žvilgsniais. Būtent Khadidža, regis, vyriausioji iš trijų, įbedė akis į Marjamą, ir merginai susidarė įspūdis, kad ši pareiga irgi buvo apsvarstyta iš anksto, sutarta prieš ją pakviečiant.

— Turi siekiantį tavo rankos jaunikį, — pasakė Khadidža.

Marjamai nusmelkė paširdžiuos.

— Ką tokį? — paklausė staiga nutirpusiomis lūpomis.

— *Khastegarą*. Jaunikį. Jo vardas Rašidas, — tęsė Khadidža. — Jis — tavo tėvo pažįstamo verslininko draugas. Puštūnas, kilęs iš Kandaharo, bet gyvena Kabule, Deh Mazango rajone, savo dviejų aukštų name.

Afsuna patvirtinamai sulinksėjo galva.

— Ir jis kalba farsi — kaip mes ir tu. Taigi tau nereikės mokytis puštūnų.

Marjamai veržė krūtinę. Kambarys siūbavo aukštyn žemyn, žemė slydo jai iš po kojų.

— Jis batsiuvys, — dabar kalbėjo Khadidža. — Bet ne koks nors iš tų paprastų gatvės *mučių**, ne, ne. Jis turi nuosavą dirbtuvę ir yra vienas iš paklausiausių Kabulo batsiuvių. Siuva batus diplomatams, prezidento šeimos nariams — tokio rango žmonėms. Taigi matai, jam nebus sunku tave aprūpinti.

* Batų taisytojas.

Marjama įrėmė akis į Džalilį, o širdis jos krūtinėje vartėsi kūlvirsčiais.

— Tai tiesa? Ką ji sako, tiesa?

Bet Džalilis vengė pažvelgti į ją. Prikandęs apatinę lūpą, stebeilijo į ąsotį.

— Na, *tiesą sakant,* jis šiek tiek vyresnis už tave, — įsiterpė Afsuna, — bet ne daugiau kaip... keturiasdešimties. Daugių daugiausia, keturiasdešimt penkerių. Ką pasakytum, Nargise?

— Taip. Bet man teko matyti, kaip devynmetės mergaitės atiduodamos vyrams dvidešimčia metų vyresniems nei tavo jaunikis, Marjama. Mes visos tai patyrėme. Kiek tau, penkiolika? Geras, solidus amžius merginai tekėti.

Tatai išgirdę visi entuziastingai sulinksėjo. Marjamai neprasprūdo, kad nebuvo užsiminta apie jos įseseres, Saidechą ar Nahidę, abi jos amžiaus, besimokančias Herato „Mehri“ mokykloje ir ketinančias stoti į Kabulo universitetą. Matyt, anoms penkiolika — anaiptol ne geras, solidus amžius tekėti.

— Be to, — varė toliau Nargisė, — jis irgi gyvenime patyręs didelę netektį. Jo žmona, girdėjome, pasimirė prieš dešimt metų gimdydama. O paskui, prieš trejus metus, jo sūnus nuskendo ežere.

— Taip, labai liūdna. Pastaruosius kelerius metus jis vis ieškojo nuotakos, bet taip ir nesurado tinkamos.

— Aš nenoriu. — Marjama pažvelgė į Džalilį. — Aš to nenoriu. Neverskite manęs. — Neapkentė savo verkšlenančio, maldaujamo tono, bet nepajėgė susitvardyti.

— Nagi, būk išmintinga, Marjama, — kažkuri pasakė.

Marjama jau nebesiklausė, kas ką kalba. Vis nenuleido akių nuo Džalilio, laukdama, kad jis prabiltų, kad pasakytų, jog visa tai — netiesa.

— Juk negali visą likusį savo gyvenimą praleisti čia.

— Nejau nenori turėti nuosavos šeimos?

— Taip. Namų, savo pačios vaikučių.

— Tau reikia toliau eiti į priekį.

— Teisybė, geriau būtų ištekėti už kokio vietinio, tadžiko, bet Rašidas sveikas ir suinteresuotas tavimi. Turi namą ir·darbą, o juk tai iš tikrųjų užvis svarbiausia, ar ne? Kabulas — gražus, įdomus miestas. Kitos tokios geros progos tau galbūt ir nebepasitaikys.

— Aš gyvensiu pas mulą Faizulą, — Marjama sutelkė dėmesį į žmonas. — Jis mane priims. Žinau, tikrai priims.

— Nieko iš to gera, — stengėsi įtikinėti Khadžidža. — Jis senas ir toks... — Ji ieškojo tinkamo žodžio. Marjama žinojo, ką ji iš tikrųjų norėjo pasakyti: *Gyvenantis netoliese mūsų*. Suprato, ką jos ketina daryti. *Kitos tokios geros progos tau galbūt ir nebepasitaikys*. Taip pat ir joms. Gimusi ji užtraukė joms nešlovę, bet štai atsirado galimybė ją ištrinti, kartą ir visiems laikams — paskutinį skandalingos jų vyro klaidos pėdsaką. Ji išsiunčiama kuo toliau, nes esanti vaikščiojantis ir alsuojantis jų gėdos įsikūnijimas.

— Jis toks senas ir silpnas, — galiausiai pabaigė Khadidža. — Ir ką tu darysi, kai jo nebeliks? Tapsi našta jo šeimai.

Kaip dabar esi mums. Marjama kone *matė* neištartus žodžius, verčiantis Khadidžai iš burnos — it šaltą dieną iškvepiamą garą.

Marjama įsivaizdavo save Kabule — dideliame, svetimame, perpildytame žmonių mieste, kuris, kaip sykį Džalilis jai pasakė, yra kokie šeši šimtai penkiasdešimt kilometrų į rytus nuo Herato. *Šeši šimtai penkiasdešimt*. Toliausiai, kiek jai buvo tekę atsidurti nuo *kolbos* — tai du kilometrai, kuriuos sukorė iki Džalilio namų. Įsivaizdavo save gyvenančią ten, Kabule, kitame to nesuvokiamo atstumo gale, gyvenančią svetimo žmogaus name, kur turėsianti paklusti jo nuotaikoms ir reikalavimams. Turėsianti paskui tą žmogų, Rašidą, tvarkyti, gaminti jam valgį, skalbti drabužius. Taip pat bus ir kitų namie pareigų — Nana jai buvo papasakojusi, ką vyrai daro savo žmonoms. Vien tik nuo minties apie tuos ypatingus suartėjimus, kuriuos įsivaizdavo kaip kankinamus iškrypimus, ją smelkė siaubas ir pylė prakaitas.

Mergina vėl pasisuko į Džalilį:

— Pasakyk joms. Pasakyk joms, kad neleisi šitaip pasielgti.

— Tiesą sakant, tavo tėvas jau davė Rašidui atsakymą, — vėl prašneko Afsuna. — Rašidas čia, Herate, atsibeldė tokį kelią iš pat Kabulo. *Nikka** įvyks rytoj rytą, o vėliau, vidudienį, autobusu išvyksite į Kabulą.

— Pasakyk joms! — sušuko Marjama.

Moterys nutilo. Marjama jautė jas irgi ją stebint. Laukiant. Kambaryje įsitvyrojo tyla. Įskaudintu bejėgiu veidu Džalilis sukiojo sau ant piršto vestuvinį žiedą. Spintelėje tiksėjo laikrodis.

— Džalili džo? — pagaliau ištarė kažkuri iš moterų.

Džalilio akys pamažu pakilo, trumpam susitiko su Marjamos žvilgsniu ir vėl nusileido. Jis pravėrė burną, norėjo kažką pasakyti, bet išspaudė iš savęs vien tik skausmingą atodūsį.

— Pasakyk ką nors, — mygo Marjama.

Ir tuomet netvirtu, išvargusiu balsu jis prabilo:

— Velniai rautų, nesielk su manimi taip, Marjama.

Tarsi su juo būtų kaip nors elgiamasi.

Ir sulig tais žodžiais Marjama pajuto įtampą kambaryje išnykstant.

Džalilio žmonos pradėjo naują — ir guvesnę — įtikinėjimų ataką, o Marjama sėdėjo nuleidusi akis į stalą. Jos žvilgsnis slydo laibomis stalo kojomis, vingiuotais jo išlinkiais kampuose, blizgančiu, atsispindinčiu tamsiai rudu paviršiumi. Mergina pastebėjo, kad kaskart, kai iškvėpdavo, paviršius pasidengdavo ūkeliu, ir ji išnykdavo nuo savo tėvo stalo.

Afsuna palydėjo ją atgal į kambarį viršuje. Kai moteris uždarė duris, Marjama išgirdo spynoje trekštelint raktą.

* Tuoktuvių apeigos.

8

Rytą Marjamai buvo atnešta tamsiai žalia ilgomis rankovėmis suknelė, kurią turėjo apsivilkti ant baltų medvilninių kelnių. Afsuna jai davė žalią *hidžabą* ir tokios pat spalvos sandalus.

Mergina buvo nuvesta į jau pažįstamą kambarį su ilgu rudu stalu, tik dabar jo viduryje stovėjo dubuo su cukruotais migdolais, šalia gulėjo Koranas, žalias šydas ir veidrodis. Prie stalo jau sėdėjo du vyrai, anksčiau niekada Marjamai nematyti, — liudytojai, spėjo ji, — ir mula, kurio ji irgi nepažinojo.

Džalilis, vilkintis šviesiai rusvu kostiumu su raudonu kaklaraiščiu, ką tik išplautais plaukais, parodė į kėdę. Pristumdamas ją dukrai, mėgino padrąsinamai šypsotis. Šįsyk Khadidža ir Afsuna atsisėdo Marjamos stalo pusėje.

Mula pamojo į šydą, ir Nargisė prieš atsisėsdama prisegė jį Marjamai ant galvos. Mergina žiūrėjo žemyn sau į rankas.

— Dabar galite jį pakviesti, — kažkam pasakė Džalilis.

Dar prieš pamatydama savo jaunikį, Marjama jį užuodė. Cigaretės dūmus ir stiprų, salsvą odekolono kvapą, ne tokį kaip Džalilio — nuo šio kvepėdavo silpniau. Tas kvapas trenkė Marjamai į šnerves. Pro šydą akies kampučiu Marjama pamatė tarpduryje aukštą vyrišką, pilvotą ir plačiapetį, kiek pakumpusį — tokį stambų,

jog jai pristigo kvapo. Sutrikusi nuleido akis, širdis pašėlusiai daužėsi. Juto jį delsiant ant slenksčio, paskui lėti, sunkūs jo žingsniai sutrinksėjo per kambarį, sulig kuriais ant stalo dubuo su migdolais dzingsėjo į taktą. Kimiai atsikrenkštęs, sudribo ant kėdės šalia jos, garsiai šnopuodamas.

Mula visus pasveikino ir pasakė šią *nikką* būsiant ne visai tradicišką.

— Kaip suprantu, Rašidas *aga** turi autobuso į Kabulą bilietus, ir išvykstama visai netrukus. Kad sutaupytume laiko, praleisime kai kurias tradicinių apeigų dalis ir ceremoniją pagreitinsime.

Mula suteikė kelis palaiminimus, tarė porą žodžių apie santuokos svarbą. Paklausė Džalilio, ar turįs dėl šių jungtuvių kokių prieštaravimų. Džalilis papurtė galvą. Tuomet mula paklausė Rašido, ar šis iš tikrųjų norįs sudaryti santuokos sutartį su Marjama.

Rašidas atsakė:

— Taip.

Šiurkštus gergždžiantis jo balsas Marjamai pasirodė panašus į sausų lapų treškesį po padais rudenį.

— O tu, Marjama džan, ar priimi šį žmogų kaip savo vyrą?

Marjama tylėjo. Pasigirdo krenkšėjimai.

— Taip, priima, — atsiliepė kažkuri moteris prie stalo.

— Po teisybei, tai ji pati privalo atsakyti, — priminė mula. — Ir turėtų palaukti, kol aš paklausiu tris kartus. Esmė ta, kad jis siekia jos rankos, o ne atvirkščiai.

Jis dar dusyk uždavė tą patį klausimą. Marjama vis tylėjo, tad jis darsyk paklausė, dabar primygtiniau. Marjama juto šalia savęs Džalilį muistantis ant kėdės, kryžiuojant ir tiesiant po stalu kojas. Vėl sukrenkšėta. Kažkieno maža balta ranka nubraukė nuo stalo dulkes.

— Marjama, — sušnabždėjo Džalilis.

— Taip, — netvirtu balsu tarė ji.

* Pagarbus kreipinys, panašus į „gerbiamasis“.

Po šydu jai buvo paduotas veidrodis. Jame Marjama pirmiausia pamatė savo veidą — neišlenktus, nedailius antakius, priplotus lygius plaukus, bedžiaugsmes žalias akis, taip arti viena kitos, jog kas nors galėtų palaikyti ją žvaira. Oda šiurkšti ir dulsva, dėmėta. Kakta jai atrodė pernelyg plati, smakras — per siauras, lūpos — per plonos. Bendras įspūdis pailgo, trikampio veido, kiek panašaus į skaliko snukį. Ir vis dėlto Marjama matė, kad gana keistai šių neįsimintinų atskirų dalių visuma sudarė veidą, kuris nors ir nebuvo dailus, bet vis dėlto mielas pažiūrėti.

Veidrodyje Marjama suspėjo pirmą kartą geriau pamatyti Rašidą: stambus, kvadratinis raudonas veidas su kumpa nosimi, išsipūtusiais skruostais, keliančiais sukto linksmumo įspūdį, ašarojančiomis, krauju pasruvusiomis akimis, susigrūdusiais vienas ant kito dantimis, kurių du priekiniai sustumti ir primenantys smailą stogo šelmenį, nepaprastai žema plaukų linija kaktoje, vos du pirštai aukščiau vešlių antakių; plaukai tankūs, šiurkštūs, išmarginti žilsvumo.

Veidrodyje jųdviejų žvilgsniai mirksnį susitiko ir nuslydo į šalį.

Štai toks mano vyro veidas, pagalvojo Marjama.

Juodu apsimainė plonais auksiniais žiedais, kuriuos Rašidas ištraukė iš švarko kišenės. Jo nagai buvo gelsvai rudi it pūvančio obuolio vidus, o kai kurių galai — užsirietę, pakilę. Marjamos rankos drebėjo, kai ji mėgino užmauti žiedą jam ant piršto, ir Rašidas turėjo jai padėti. Jos pačios žiedas buvo ankštokas, bet Rašidas be vargo užstūmė jį per piršto sąnarius.

— Štai, — sugergždė jis.

— Dailus žiedas, — pagyrė kažkuri iš žmonų. — Tikrai mielas, Marjama.

— Dabar belieka pasirašyti sutartį, — pasakė mula.

Marjama parašė savo vardą, — raides *meem, alef, reh, ya,* vėl *meem* ir *alef,* — jausdama susmigusias į jos ranką visų akis. Kitą kartą, po dvidešimt septynerių metų, kai Marjama vėl pasirašys ant dokumento, irgi dalyvaus mula.

— Dabar judu vyras ir žmona, — pareiškė mula. –*Tabreek*. Sveikinu.

RAŠIDAS LAUKĖ ĮVAIRIOMIS spalvomis išdažytame autobuse. Iš ten, kur su Džaliliu stovėjo — prie užpakalinio buferio — Marjama negalėjo savo vyro matyti, tik pro atdarą langą rangėsi jo cigaretės dūmai. Aplinkui žmonės spaudė vienas kitam rankas, atsisveikindami šūkavo, bučiavo perdavinėjamus Koranus. Tarp keliauninkų puldinėjo basi vaikėzai, padėklai su krūvomis kramtomosios gumos ir cigarečių pakelių užstojo jų veidus.

Džalilis skubėjo suokti jai apie Kabulo grožybes: net mongolų imperatorius Baburas pasiprašęs ten palaidojamas. Toliau, žinojo Marjama, jis postringaus apie nuostabius Kabulo sodus, puikias parduotuves, gausybę medžių, sveiką kalnų orą, ir netrukus ji jau sėdės autobuse, o jis eis šalia, džiugiai mojuodamas, kad taip lengvai išsisuko nepakenkdamas savo garbei.

Marjama nepajėgė prisiversti, kad šitaip dėtųsi.

— Aš tave taip dievinau, — išklojo ji.

Vidur sakinio Džalilis nutilo. Sunėrė ant krūtinės rankas, paskui vėl jas nuleido. Tarp jų praėjo jauna indų pora, žmona glaudė ant rankų kūdikį, vyras vilko sunkų lagaminą. Džalilis atrodė dėkingas už tokį sutrukdymą. Šiuodu atsiprašė, o jis atsakydamas mandagiai nusišypsojo.

— Ketvirtadieniais valandų valandas sėdėdavau laukdama tavęs. Vis jaudindavausi iki pasiligojimo, kad tu nepasirodysi.

— Kelionė ilga, turėtum ko nors užkąsti.

Jis pridūrė, kad galėtų jai ko nors nupirkti — bent kiek duonos ir ožkos sūrio.

— Visą laiką apie tave mąstydavau. Melsdavaus, kad gyventum ligi šimto metų. Aš nežinojau. Nežinojau, kad tau dėl manęs gėda.

Džalilis nuleido akis į žemę ir lyg didelis vaikas bato nosimi kažką rausė.

— Tau buvo gėda dėl manęs.

— Aš tave aplankysiu, — sumurmėjo jis. — Atvažiuosiu į Kabulą ir pasimatysiu su tavimi. Mes...

— Ne. Ne. Neatvažiuok. Nenoriu tavęs matyti. Tik neatvažiuok. Nenoriu nieko apie tave girdėti. Niekada. *Niekada.*

Jis metė į ją įskaudintą žvilgsnį.

— Čia tarp mudviejų viskas baigiasi. Gali atsisveikinti.

— Neišvažiuok šitaip, — gailiai paprašė jis.

— Tu net neturėjai padorumo duoti man laiko atsisveikinti su mula Faizula.

Apsisukusi nuėjo palei autobusą. Jautė jį sekant iš paskos. Kai pasiekė hidraulines dureles, išgirdo jo balsą.

— Marjama džo.

Marjama užlipo laiptukais ir, nors akies krašteliu matė Džalilį einant šalia jos palei autobusą, nepažvelgė pro langą. Nusigavo praėjimu tarp krėslų į galą, kur sėdėjo Rašidas, pasidėjęs jos lagaminą tarp kojų. Neatsigręžė pažiūrėti, kai Džalilis prispaudė delnus prie lango, kai barbeno ir stuksėjo krumpliais. Autobusas trūktelėjo į priekį, bet mergina neatsisuko — nenorėjo pamatyti risnojančio šalia vyriškio. O kai autobusas įsibėgėjo, Marjama neatsigręžė pažiūrėti, kaip jos tėvas vis mažėdamas tolsta, nyksta išmetamųjų dujų debesyje ir dulkėse.

Rašidas, kuris buvo užėmęs vietas prie lango ir palei praėjimą, uždėjo storą savo ranką ant josios.

— Nagi, nagi, merguželė. Nagi. Nagi, — kartojo prisimerkęs, žvelgdamas pro langą, lyg kažkas įdomesnio būtų pagavęs jo akį.

9

Į Rašido namą juodu atvyko kitos dienos ankstyvą vakarą.

— Štai mudu ir Deh Mazange, — sušvokštė jis. Juodu stovėjo lauke, ant šaligatvio. Viena ranka laikydamas jos lagaminą, kita atrakino medinius vartukus. — Čia pietvakarinė miesto dalis. Netoliese zoologijos sodas, taip pat ir universitetas.

Jau patyrusi, kad turi įdėmiai klausytis, kai jis kalba, jog pajėgtų suprasti, ką sako, Marjama linktelėjo. Nebuvo pratusi prie kabuliškos jo farsi tarmės, o dar ir prasikišantis šioks toks puštūniškas akcentas, užsilikęs iš gimtojo Kandaharo. Antra vertus, regis, jam buvo visai nesunku suprasti heratišką jos farsi.

Marjama greitomis apžvelgė siaurą negrįstą gatvę, palei kurią stovėjo Rašido namas. Namai čia buvo sugrūsti vienas prie kito, su bendromis sienomis ir aukštais mūrais aptvertais kiemeliais, skiriančiais juos nuo gatvės. Daugelis namų buvo plokščiais stogais, pastatyti iš degtų plytų, tik kai kurie — moliniai ir tokios pat dulkių spalvos, kaip ir žiedu supantys miestą kalnai. Šaligatvius nuo važiuojamosios dalies abipus skyrė nutekamieji grioveliai, ir šiais tekėjo purvinas vanduo. Gatvėje šen bei ten kūpsojo musėmis aplipusios šiukšlių krūvelės. Rašido namas buvo dviejų aukštų, kadaise nudažytas mėlynai, matė Marjama, bet dažai senų seniausiai išblukę.

Rašidui atidarius vartukus, Marjama atsidūrė mažame neprižiūrėtame kiemelyje, kuriame šen bei ten grūmėsi už būvį pageltusios žolės lopinėliai. Kiemo pakraštyje, po dešinei, pamatė išvietę, o po kairei — šulinį su rankiniu siurbliu ir džiūvančių jaunų medelių eilę. Šalia šulinio buvo įrengtas sandėliukas įrankiams sudėti, į jo sieną stovėjo atremtas dviratis.

— Tavo tėvas sakė, kad mėgsti meškerioti, — tarė Rašidas, juodviem einant per kiemelį prie namo, už kurio, kaip pastebėjo Marjama, kito kiemo nebuvo. — Nuo čia į šiaurę tęsiasi slėniai, o jų upėse — pilna žuvų. Galbūt kokią dieną aš tave tenai nusivešiu.

Jis atrakino namo duris ir praleido ją vidun.

Rašido namas buvo kur kas mažesnis už Džalilio, bet, palyginti su Marjamos ir Nanos *kolba*, atrodė kaip rūmai. Apačioje buvo prieškambaris, svetainė ir virtuvė, kurioje vyras parodė jai puodus, keptuves ir greitpuodį, taip pat žibalinį *ištopą**. Svetainėje stovėjo gelsvai žalia oda aptraukta sofa su rėžiu šone, nemokšiškai susiūtu. Sienos plikos. Be to, čia buvo stalas, du pintų nendrių krėslai, dvi sulankstomosios kėdės, o kampe — juoda ketinė krosnis.

Marjama stovėjo svetainėje, dairydamasi aplink. *Kolboje* ji pirštų galais galėdavo pasiekti lubas. Gulėdama savo lovelėje, pagal tai, kokiu kampu pro langą krisdavo saulės spinduliai, galėdavo pasakyti, kuris dienos metas. Ji žinojo, kiek prasidarys durys, kol sugirgždės vyriai. Pažinojo kiekvieną iš trisdešimties grindlenčių atplaišą ir plyšį. Dabar visų tų pažįstamų dalykų nebėra. Nana mirusi, o ji čia, svetimame mieste, slėnių, kalnų snieguotomis viršūnėmis ir visų dykumų skiriama nuo savo pažinoto gyvenimo. Ji — svetimo žmogaus namuose, su kitokiais kambariais ir cigarečių dūmų kvapu, su nepažįstamomis indaujomis, pilnomis nepažįstamų rykų, su sunkiomis tamsiai žaliomis užuolaidomis ir lubomis, kurių, žinojo, nepajėgs pasiekti. Nuo namo erdvumo Marjamai stigo kvapo.

* Primusas.

Nuvėrė ilgesys — Nanos, mulos Faizulos, senojo gyvenimo.

Ir ji pravirko.

— Ko čia dabar raudi? — piktai paklausė Rašidas. Kyštelėjo ranką kelnių kišenėn, išsitraukė nosinę ir atlenkęs Marjamos pirštus įspraudė jai į delną. Paskui užsirūkė cigaretę ir atsišliejo į sieną. Stebėjo Marjamą, spaudžiančią nosinę sau prie akių.

— Viskas?

Marjama linktelėjo.

— Tikrai?

— Taip.

Paėmęs už alkūnės, nusivedė ją prie svetainės lango.

— Langas išeina į šiaurę. — Kreivu savo smiliaus nagu jis pabarbeno stiklą. — Tiesiai priešais mus — Asmajo kalnas. Matai? O po kairei — Ali Abado kalnas. Jo papėdėje — universitetas. Už mūsų, į rytus — iš čia nepamatysi — Šir Darvazo kalnas. Kasdien, vidudienį, nuo jo šaunama iš patrankos. Nagi, gana verkti. Sakau tau.

Marjama pasisausino nosine akis.

— Negaliu pakęsti, — susiraukė vyras, — kai moteris verkia. Ką padarysi. Tai veda mane iš kantrybės.

— Noriu namo, — sukūkčiojo Marjama.

Rašidas irzliai atsiduso. Marjamai į veidą padvelkė dūmais atsiduodančiu jo kvapu.

— Šįkart nepalaikysiu to asmeniniu įžeidimu.

Vėl suėmęs už alkūnės, nusivedė ją viršun.

Ten buvo siauras, blausiai teapšviestas koridorius ir du miegamieji. Durys į didesnįjį atlapos. Pro jas Marjama matė, kad šis, kaip ir visi kiti namo kambariai, apstatytas šykščiai: kampe lova su rudu apklotu ir pagalve, drabužių spinta, komoda. Sienos plikos, neskaitant veidrodžio. Rašidas uždarė duris.

— Čia mano kambarys.

Jis pridūrė, kad ji galėtų užsiimti svečių kambarį.

— Tikiuosi, tu ne prieš. Esu pratęs miegoti vienas.

Marjama nepasakė, kaip jai palengvėjo — bent jau dėl to.

Kambarys, kuriame turėjo gyventi Marjama, buvo gerokai mažesnis už tą, kurį turėjo Džalilio namuose. Čia stovėjo lova, pilkšvai ruda komoda, maža drabužių spinta. Pro langą matei kiemą, o už jo, apačioje, gatvę. Rašidas pastatė į kampą merginos lagaminą.

Marjama atsisėdo ant lovos.

— O tu nė nepastebėjai, — tarė jis, stovėdamas tarpduryje, šiek tiek pasilenkęs, kad nesiektų galva staktos viršaus. — Pažvelk į palangę. Ar žinai, kokia jų rūšis? Padėjau prieš išvykdamas į Heratą.

Tik dabar Marjama pamatė ant palangės krepšelį. Per jo kraštus sviro baltos tuberozos.

— Tau jos patinka? Įtikau?

— Taip.

— Galėtum man padėkoti.

— Dėkui. *Tašakor.* Atleisk...

— Tu visa drebi. Galbūt atrodau tau baisus? Ar aš baisus? Bijaisi manęs?

Marjama nežiūrėjo į jį, bet išgirdo tuose klausimuose kažką tokio vylingai žaisminga, lyg erzinimą. Ji greitai papurtė galvą — ir turėjo prisipažinti pirmą kartą po jų vedybų sumelavusi.

— Ne? Tai gerai. Gerai. Ką gi, dabar čia tavo namai. Tau jie patiks. Pamatysi. Ar jau sakiau, kad turime elektrą? Daugumą dienų ir kiekvieną naktį.

Jisai sujudėjo, lyg ketindamas išeiti. Prie slenksčio stabtelėjo, giliai užsitraukė cigaretę ir nuo dūmų prisimerkė. Marjama pamanė, kad jis tuojau dar ką nors pasakys. Bet ne — Rašidas uždarė duris ir paliko ją vieną su savo lagaminu ir gėlėmis.

10

Keletą pirmų dienų Marjama beveik neišeidavo iš savo kambario. Kasryt auštant ją pažadindavo maldai tolimas *azano** garsas, o paskui ji vėl įsiropšdavo į lovą. Vis dar gulėdavo girdėdama vonios kambaryje Rašidą prausiantis; netrukus jis užsukdavo pas ją į kambarį pasižiūrėti, prieš išeidamas į dirbtuvę. Pro langą stebėdavo jį kieme tvirtinant prie užpakalinės dviračio bagažinės savo priešpiečius, paskui išsistumiant dviratį per kiemą į gatvę. Lydėdavo jį akimis numinant tolyn, matydavo jo plačią, tvirtų pečių figūrą išnykstant už posūkio gatvės gale.

Dieną Marjama beveik nesikeldavo iš lovos, jausdamasi lyg nešama kažkur pasroviui ir vieniša. Kartais nulipdavo apačion į virtuvę, perbraukdavo delnais lipnų, taukuotą darbastalio paviršių, vinilines gėlėtas užuolaidas, atsiduodančias prisvilusiais valgiais. Peržiūrinėdavo blogai užsidarančius stalčius, nederančius vienas prie kito šaukštus ir peilius, kiaurasamčius, medines nuskilinėjusias menteles — tuos būsimus naujos kasdienės buities rakandus, kurie jai primindavo ištikusią gyvenime sumaištį, vertė jaustis išrauta su šaknimis, perkelta kitur, jaustis įsibrovėle į kažkieno kito gyvenimą.

* Musulmonų kvietimas tikintiesiems pulti ant kelių ir melstis.

Tenai, *kolboje*, ji visada žinodavo, kada užeis noras valgyti. Čionai jos skrandis retai kada urgzdavo maisto. Jai pakakdavo lėkštės užsilikusių ryžių ir kriaukšlelės duonos, kuriuos kartais nusinešdavo į svetainę prie lango. Iš šios vietos buvo matyti vienaukščių jų gatvės namų stogai, taip pat ir kiemai: moterys, džiaustančios ant virvių skalbinius ir ginančios nuo savęs vaikus, viščiukai, lesinėjantys po žemę, atremti į sienas semtuvai ir kastuvai, pririštos prie medžių karvės.

Ji ilgesingai mąstydavo apie visas tas vasaros naktis, kai jiedvi su Nana miegodavo ant plokščio *kolbos* stogo, žvelgdamos į spindintį virš Gul Damano mėnulį, apie naktis, tokias karštas, kad jų marškiniai nuo prakaito lipdavo prie krūtinių kaip šlapi lapai prie lango. Jai stigo žiemos popiečių *kolboje*, kai kartu su mula Faizula skaitydavo, klausydamiesi krintančių nuo medžių ant stogo ledukų dzingsėjimo, varnų ant nulinkusių nuo sniego šakų kranksėjimo lauke.

Nerasdama sau vietos Marjama viena slampinėjo po namą, iš virtuvės į svetainę, laiptais viršun į savo kambarį ir vėl apačion. Galiausiai grįždavo į savo kambarį, melsdavosi ar atsisėdusi ant lovos ilgėdavosi motinos, jausdama šleikštulį ir namų ilgesį.

Marjamos nerimas ypač sustiprėdavo, kai saulė imdavo slinkti vakarop. Dantys jai pradėdavo barškėti pagalvojus apie naktį, kai Rašidas pagaliau gali nuspręsti daryti su ja tai, ką vyrai daro su savo žmonomis. Kol jis vienas apačioje vakarieniaudavo, ji gulėdavo lovoje krečiama nervingo drebulio.

Jis visada stabtelėdavo prie jos kambario ir įkišdavo galvą pro duris.

— Negi jau miegi? Negali būti. Dar tik septynios. Pabudai? Atsiliepk. Nagi.

Nenurimdavo, kol ji iš tamsos neatsakydavo:

— Aš čia.

Jis nuslinkdavo palei staktą žemyn ir atsisėsdavo ant slenksčio. Iš lovos Marjama matydavo stambaus jo kūno apybrėžas, ilgas kojas,

dūmus, besiranganč ius apie kumpanosį profilį, žioruojantį cigaretės galą tai pašviesėjant, tai prigęstant.

Rašidas pasakodavo jai, kaip praleidęs dieną. Pasiuvęs mokasinų porą užsienio reikalų ministro pavaduotojui — šis, pasakė Rašidas, perkąs avalynę tik iš jo. Gavęs užsakymą pasiūti sandalus lenkų diplomatui ir jo žmonai. Porindavo apie žmonių prietarus, susijusius su batais: jeigu padedi juos ant lovos, prišauksi į šeimą mirtį, jeigu apsiausi pirma kairįjį batą, kils kivirčas.

— Nebent šitaip netyčia būtų padaryta penktadienį, — šypsojosi jis. — Ar žinojai, kad bloga lemiantis ženklas, jeigu kartu surištus batus pakabini ant vinies?

Pats Rašidas šiais prietarais netikėjo. Jo nuomone, jie daugiausia rūpi moterims.

Jis atpasakodavo jai, ką nugirdęs gatvėje: pavyzdžiui, kad Amerikos prezidentas Ričardas Niksonas atsistatydinęs dėl skandalo.

Marjama, niekada negirdėjusi apie Niksoną ar skandalą, privertusį jį atsistatydinti, tylėdavo. Ji nekantraudama laukdavo, kol Rašidas baigs kalbėti, užspaus cigaretę ir pasišalins. Tik kai išgirsdavo jį einant koridoriumi, jo duris atsidarant ir vėl užsidarant, tiktai tuomet geležinis kumštis, gniaužiantis jai paširdžius, atlyždavo.

Vieną vakarą jis užgesino cigaretę ir, užuot palinkėjęs labos nakties, liko stovėti atsirėmęs į staktą.

— Ar kada nors išsikrausi tą daiktą? — paklausė kryptelėdamas galva į jos lagaminą ir sukryžiuodamas ant krūtinės rankas. — Maniau, tau reikės šiek tiek laiko. Bet tai kvaila. Praėjo savaitė, o... Ką gi, tikiuosi, kad nuo rytojaus ryto pradėsi elgtis, kaip dera žmonai. *Fahmidi?* Supratai?

Marjamai subarškėjo dantys.

— Laukiu atsakymo.

— Taip.

— Gerai. Ką tu įsivaizdavai? Kad čia viešbutis? Kad aš koks nors

viešbučio šeimininkas? Na, tai... Ak. Ak. *La illah u ilillah**. Ką aš sakiau dėl ašarų? Marjama! Ką tau sakiau dėl ašarų?

KITĄ RYTĄ, RAŠIDUI išėjus į darbą, Marjama išsipakavo drabužius ir sudėjo juos į komodą. Pasisėmusi iš šulinio kibirą vandens, mazgote išplovė savo kambario ir svetainės apačioje langus. Iššlavė grindis, šluota nurankiojo palubės kampuose kabančius voratinklius. Atidarė langus, kad namas prasivėdintų.

Įpylė į puodą mirkti tris puodelius lęšių, susiradusi peilį, supjaustė kelias morkas ir porą bulvių, paliko jas irgi mirkti vandenyje. Paieškojo miltų — rado vienoje spintukėje už purvinų stiklainių su prieskoniais ir užmaišė šviežios tešlos, minkė ją, kaip buvo mokiusi Nana: plaštakų krumpliais, užlenkdama išorinį kraštą, apversdama ir vėl minkydama. Apibarsčiusi tešlą miltais, įsupo ją į drėgną skudurėlį, užsidėjo ant galvos *hidžabą* ir išėjo ieškoti bendruomenės duonkepės.

Rašidas jai buvo sakęs, kur ši yra — kiek paėjėti toliau gatve, pasukti į kairę, paskui — tuoj pat į dešinę, bet Marjamai tereikėjo sekti įkandin būrio moterų ir vaikų, traukiančių tuo pačiu keliu. Marjama matė, kaip vaikai, vilkintys daugybę kartų sulopytais marškiniais, vijosi savo motinas ar bėgo prieky jų. Jie mūvėjo kelnėmis, kurios atrodė per didelės arba per mažos, avėjo sandalais su apdriskusiais raiščiais, maskatuojančiais pirmyn ir atgal. Kai kurie lazdomis varė išmestus dviračių ratlankius.

Jų motinos ėjo grupelėmis po tris ar keturias, kai kurios su burkomis**, kitos — be jų. Marjama girdėjo šaižų moterų klegesį, kartkartėmis nuvilnijantį juoką. Žengdama nuleista galva, Marjama pagaudavo

* (Nėra kitų dievų...) Yra tik vienas Dievas (... ir Mahometas jo pranašas) — dažnai musulmonų vartojama frazė.

** Musulmonų moterų nešiojamas sunkus išeiginis apdaras, dengiantis jas nuo galvos ligi pėdų, su šydu, slepiančiu veidą.

nuotrupas geraširdiškų jų pasišaipymų, regis, visąlaik besisukančių apie pasiligojusius vaikus ar tingius, nedėkingus vyrus.

Lyg valgiai gamintųsi patys.

Wallah o billah. *Nė minutėlės poilsio!*

Ir jis man sako, prisiekiu, jis tikrai man sako...

Nesibaigiantis pokalbis, pulsuojantis besiskundžiančiu, bet kartu ir keistai džiugiu tonu, sukosi ir sklandė aplink ratu. Tęsėsi toliau gatve, už kampo, eilėje prie duonkepės. Apie vyrus, azartiškai lošiančius. Apie vyrus, pataikaujančius savo motinoms ir nenorinčius išleisti nė rupijos dėl jų, savo žmonų. Marjama stebėjosi, kaip tiek daug moterų galėjo kentėti tokią nelaimingą dalią, būti ištekėjusioms, visoms joms, už tokių bjaurių vyrų. O gal tai tik toks žmonų žaidimas, apie kurį ji dar nežinanti, kasdienis ritualas — toks pat, kaip pamerkti ryžius ar užmaišyti tešlą? Nejau jos tikėtųsi, kad ir ji netrukus įsilies į tokias šnekas?

Eilėje prie duonkepės Marjama pagaudavo skersomis į ją metamus žvilgsnius, girdėjo kuždesius. Jai suprakaitavo delnai. Įsivaizdavo, visas jas žinant ją gimus *harami*, užtraukus gėdą savo tėvui ir jo šeimai. Visos žino ją išdavus savo motiną ir todėl suteršus savo garbę.

Hidžabo kampučiu ji pasisausino sudrėkusią viršutinę lūpą ir pamėgino suimti save į rankas.

Kelias minutes viskas ėjosi gerai.

Paskui kažkas paplekšnojo jai per petį. Apsisukusi Marjama išvydo priešais save šviesiaodę, apkūnoką moterį, kaip ir ji apsigaubusią *hidžabu*, trumpų šiurkščių plaukų ir geraširdiško, veik visiškai apvalaus veido. Lūpos — putnesnės už Marjamos, apatinioji šiek tik atkarusi, lyg traukiama žemyn didelio tamsaus apgamo, esančio šiek tiek žemiau lūpos. Didelės žalsvos jos akys kviečiamai nukrypo į Marjamą.

— Tu — naujoji Rašido džano žmona, tiesa? — plačiai šypsodamasi paklausė moteris. — Toji iš Herato. Esi tokia jaunutė! Marjama džan, taip? Aš — Fariba. Gyvenu jūsų gatvėje, penktas namas jums po kairei, tas, su žaliomis durimis. O čia mano sūnus Nuras.

Berniukas šalia jos buvo lygaus linksmo veido ir šiurkščių kaip ir jo motinos plaukų. Ant kairės jo ausies lezgelio styrojo juodų plaukelių lopinėlis. Jis iškėlė ranką.

— *Salaam, khala džan.**

— Nurui dešimt. Taip pat turiu vyresnį jo brolį, Ahmadą.

— Jam trylika, — paaiškino Nuras.

— Trylikos, o beveik kaip keturiasdešimtmetis. — Fariba nusijuokė. — Mano vyro vardas Hakimas. Jis čia, Deh Mazange, mokytojauja. Gal kurią nors dieną užeik, išgertume puodelį...

Ir tuomet staiga tartum padrąsintos kitos moterys prasigrūdo pro Faribą ir apspito Marjamą, bauginamu greičiu apsupdamos ją ratu.

— Taigi tu — Rašido džano jaunoji nuotaka...

— Kaip tau patinka Kabulas?

— Esu buvusi Herate. Ten turiu pusbrolį.

— Ko nori pirmiau — berniuko ar mergaitės?

— Minaretai! O, koks grožis! Kas per nuostabus miestas!

— Berniukas geriau, Marjama džan, jie tęsia giminės pavardę...

— Fui! Berniukai veda ir pabėga. Mergaitės pasilieka ir rūpinasi tavimi, kai pasensti.

— Girdėjome, kad tu atvyksti.

— Pagimdyk dvynukus. Berniuką ir mergaitę. Tuomet visi bus laimingi.

Marjama traukėsi. Nuo tankaus alsavimo jautė gryno oro perteklių, ausyse ūžė, širdis permušinėjo. Akimis lakstė nuo vieno veido prie kito. Ji vėl žengtelėjo atgal, bet nebuvo kur trauktis — stovėjo rato centre. Pastebėjo Faribą — ši raukėsi matydama, kad Marjama pakliuvo į bėdą.

— Palikit ją ramybėje! — šoko ginti Fariba. — Pasitraukit, palikit ją ramybėje! Negąsdinkite jos!

* Sveika, ponia teta.

Prisispaudusi prie krūtinės tešlą, Marjama suskato brautis pro apspitusias moteris.

— Kur eini, *hamšira*?

Ji vis brovėsi, kol vargais negalais atsidūrė laisvėje, ir tada pasinešė bėgti gatve tolyn. Tik pasiekusi sankryžą, sumojo nubėgusi ne tuo keliu. Tada apsisuko ir palenkusi galvą leidosi priešinga kryptimi; sykį suklupo, bjauriai nusibrozdindama kelį; pašoko ir vėl bėgo, it strėlė pralėkdama pro moteris.

— Kas tau?

— Tau teka kraujas, *hamšira!*

Marjama pasuko už kampo, paskui — už kito. Surado savo gatvę, bet staiga pamiršo, kuris namas — Rašido. Tad nubėgo gatve dusdama, jau mažne ašarodama. Mėgino spėtinai klebenti duris sienose. Kai kurios buvo užrakintos, kitas atidariusi pamatydavo aiškiai nepažįstamus kiemus, lojančius šunis ir išgąsdintus viščiukus. Įsivaizdavo Rašidą pareinant ir aptinkant ją vis dar šitaip tebeieškančią, kraujuojančiu keliu, pasiklydusią nuosavoje gatvėje. Ji pravirko. Sudrėkusiu nuo ašarų veidu stumdė duris, įbauginta murmėjo maldas, kol pagaliau, atidariusi vienas duris, su palengvėjimu pamatė išvietę, šulinį, įrankių sandėliuką. Užtrenkusi paskui save vartelius, pasuko skląstį. Paskui parpuolė keturiomis kniūbsčia ir išsivėmė. Baigusi nuropojo, atsisėdo remdamasi nugara į sieną ir išskėstomis priešais save kojomis. Dar niekada gyvenime nesijautė tokia vieniša.

TĄ VAKARĄ, GRĮŽDAMAS NAMO, Rašidas parsinešė vyniojamojo popieriaus maišą. Marjama nusivylė, kad jis nepastebėjo švarių langų, iššluotų grindų, dingusių voratinklių. Bet tikrai atrodė patenkintas, kad jo jau laukė padėta ant švarios *sofros**, patiestos svetainėje ant grindų, lėkštė su pietumis.

* Patiesalas ant grindų valgiui.

** Lęšių su daržovėmis ir prieskoniais troškinys.

— Paruošiau *daalą***, — pasigyrė Marjama.

— Gerai. Mirštu iš alkio.

Ji pylė jam iš *aftavos** vandenį rankoms nusiplauti. Kol šluostėsi rankšluosčiu, padėjo priešais jį dubenį garuojančio *daalo* ir lėkštę birių ryžių. Pirmą kartą pagamino jam valgį, bet Marjama gailėjosi, kad nesijautė geriau, ruošdama pietus. Mat tebebuvo sukrėsta nuotykio prie bendruomenės duonkepės, tad visą dieną baiminosi dėl *daalo,* — jo tirštumo, spalvos, — nerimavo, kad įdėjo per daug imbiero arba nepakankamai ciberžolės.

Jis panardino šaukštą į auksaspalvį *daalą.* Marjama šiek tiek nervinosi. Kas, jeigu jis nepatenkintas nustums nuo savęs lėkštę?

— Atsargiai, — šiaip taip pajėgė perspėti. — Karštas.

Rašidas atkišo lūpas ir papūtė, paskui kyštelėjo šaukštą į burną.

— Geras, — pagyrė. — Šiek tiek trūksta druskos, bet geras. Galbūt net geresnis negu geras.

Lengviau atsikvėpusi Marjama žiūrėjo, kol jis valgė. Netikėtai ją apėmė pasididžiavimas savimi. Jai gerai pavyko — *galbūt net geresnis negu geras,* — ir pati nustebo dėl to džiugesio, kurį jautė, jam puse lūpų pagyrus. Dieną patirtas nemalonumas šiek tiek nutolo.

— Rytoj penktadienis, — tarė Rašidas. — Ką pasakytum, jeigu tau kiek aprodyčiau šį bei tą.

— Kabule?

— Ne, Kalkutoje.

Marjama sumirksėjo.

— Juokauju. Žinoma, Kabule. Kurgi kitur?

Jisai siektelėjo į vyniojamojo popieriaus maišą.

— Bet pirma turiu kai ką tau pasakyti.

Išgriebė iš maišo žydros spalvos burką ir iškėlė aukštyn. Jam ant kelių užkrito jardai klostuoto audinio. Susukęs burką, pažvelgė į Marjamą.

* Specialus ąsotis su vandeniu rankoms prieš valgį nusiplauti.

— Aš turiu klientų, Marjama, vyrų, kurie atsiveda į mano dirbtuvę savo žmonas. Moterys ateina neprisidengusios, kalba tiesiai su manimi, nė kiek nesigėdydamos žvelgia į akis. Jos išsidažiusios veidus ir segi sijonais aukščiau kelių. Kartais net atstato priešais mane koją, kad pamatuočiau. Moterys šitaip elgiasi, o jų vyrai stovi ir žiūri. Jie leidžia joms taip elgtis. Jiems nieko, kad pašalietis liečia plikas jų žmonų pėdas! Tariasi esą šiuolaikiški, intelektualai, manau, dėl savo išsilavinimo. Jie nesupranta, kad šitaip teršia savo pačių *nangą* ir *namusą* — garbę ir orumą.

Rašidas smerkiamai palingavo galva.

— Daugiausia tie žmonės yra iš turtingesnių Kabulo rajonų. Aš ten tave nuvešiu. Tu pamatysi. Bet jų, tų minkštabūdžių, yra ir čia, Marjama, beveik kaimynystėje. Šiek tiek toliau, mūsų gatvėje, gyvena mokytojas, jo vardas — Hakimas. Matau jo žmoną Faribą, nuolatos besišlaistančią vieną po gatves, tik su skarele ant galvos. Jei atvirai, mane trikdo toks žmogus, kuris nebevaldo žmonos.

Jis rūsčiai nužvelgė Marjamą.

— Bet aš kitokio auklėjimo žmogus, Marjama. Ten, iš kur esu kilęs, vienas neteisingas žvilgsnis — ir praliejamas kraujas. Ten, iš kur esu kilęs, moters veidą gali matyti tik jos vyras. Noriu, kad tai žinotum. Ar supranti?

Marjama linktelėjo.

Visas ankstesnis pasitenkinimas, kai jis pagyrė ją už pagamintą valgį, išgaravo. Džiugesį pakeitė jausmas, lyg visa mažėtų. Šio žmogaus valia Marjamai atrodė tokia impozantiška ir nepajudinama kaip Safedkoho kalnai, stūksantys virš Gul Damano.

Rašidas padavė jai popierinį maišą.

— Vadinasi, supratome vienas kitą. O dabar įdėk man dar *daalo.*

11

Marjama niekada anksčiau nebuvo nešiojusi burkos. Rašidas turėjo padėti jai užsivilkti. Galvos dangalas su pamušalu atrodė ankštas ir sunkus, o žvelgti į pasaulį pro tinklelį buvo keista. Moteris pamėgino pavaikštinėti apsisiautusi burka po savo kambarį, bet vis primindavo jos kraštą, kliūdama kojomis. Erzino tai, kad nebematė, kas dedasi šonuose, be to, jai nepatiko, jog klostuotas audinys priglunda prie burnos ir ją dusina.

— Nieko, priprasi, — nuramino ją Rašidas. — Neabejoju, laikui bėgant net pamėgsi tą apdarą.

Juodu sėdo į autobusą, kuris nuvežė į vietą, Rašido vadinamą Šar e Nau parku. Ten vaikai supo vienas kitą sūpynėmis ir mušinėjo kamuolį per sudriskusius, tarp medžių kamienų pritvirtintus tinklus. Juodu drauge vaikštinėjo, stebėdami aitvarus leidžiančius berniukus. Žengdama greta Rašido, Marjama kartkartėmis kluptelėdavo, prisimynusi burkos kraštą. Priešpiečių Rašidas ją nusivedė į mažą kebabinę šalia mečetės, kurią jis vadino Hadži Jaghuba. Ten grindys buvo lipnios, oras prirūkytas. Sienos šiek tiek atsidavė žalia mėsa, trenkė garsi muzika, kurią Rašidas apibūdino kaip *logan*. Virėjai, liesi vaikinai, viena ranka vartė iešmus, kita — vaikė uodus. Marjamai, iki šiol dar niekada nebuvusiai restorane, iš pradžių atrodė keista sėdėti patalpoje,

perpildytoje daugybės nepažįstamų žmonių, atkelti burką, norint įsidėti į burną valgio kąsnelius. Kažkas panašaus į nerimą, kaip tądien prie duonkepės, nusmelkė paširdžius, tačiau bent kiek ramiau padėjo jaustis šalia esantis Rašidas, ir po kurio laiko jos jau nebetrikdė muzika ir dūmai, net žmonės. O su burka, savo nuostabai sumojo ji, iš tiesų patogu. Lyg žiūrėtum pro vienos krypties langą — tu matai, o tavęs nemato. Iš burkos vidaus ji buvo stebėtoja, atitverta nuo tiriančių svetimų akių, ir jau nebesijaudino, kad žmonės iš vieno žvilgsnio perpras visas gėdingas jos praeities paslaptis.

Gatvėse Rašidas autoritetingai vardijo įvairius pastatus: čia — Amerikos ambasada, o antai — Užsienio reikalų ministerija. Jis pirštais rodė į automobilius, sakė jų pavadinimus ir kur buvo pagaminti: sovietų volgos, amerikietiškos ševrolė, vokiški opeliai.

— Koks tau labiausiai patinka? — paklausė.

Marjama dvejojo, paskui parodė į volgą, ir Rašidas nusijuokė.

Kabulas buvo visai kitoks nei Heratas — bent ta šio dalelė, kurią Marjama gavo pamatyti. Labiau perpildytas žmonių. Mažiau medžių ir mažiau arkliais kinkytų *gari*, bet daugiau automobilių ir aukštesnių pastatų, daugiau eismą reguliuojančių šviesų ir grįstų gatvių. Ir visur Marjama girdėjo savotišką miesto tarmę: „brangusis, brangioji“ buvo sakoma *džanas*, *džan*, o ne *džo*, „sesė“ tapo *hamšira*, užuot sakius *hamšireha*, ir taip toliau.

Iš gatvės pardavėjo Rašidas nupirko ledų. Pirmą kartą Marjama ragavo ledus ir nė įsivaizduoti neįsivaizdavo, kad šitaip galima pamaloninti gomurį. Ji surijo visą puodelį, nuo pabarstytų ant viršaus susmulkintų pistacijų iki mažučių ryžių gumulėlių dugne. Liko pakerėta nuostabaus ledų skonio ir saldumo — nors apsilaižyk.

Juodu nužingsniavo į vieną vietą, kuri vadinosi Koče Morga — Vištų gatvė. Tai buvo siauras, prisigrūdęs žmonių *bazaaras*, anot Rašido, šalia vieno iš turtingiausių Kabulo rajonų.

— Būtent čia aplinkui gyvena užsienio diplomatai, pasiturintys

verslininkai, karališkosios šeimos nariai ir panašūs į juos. Ne tokie kaip mudu su tavimi.

— Nematau jokių vištų, — nusistebėjo Marjama.

Rašidas nusijuokė.

— Tai vienintelis dalykas, kurio Vištų gatvėje nerasi.

Abipus gatvės rikiavosi parduotuvėlės ir kioskeliai, kur buvo prekiaujama karakulinėmis kepurėmis ir vaivorykštės spalvų *čapanais*. Prie vienos parduotuvėlės Rašidas stabtelėjo apžiūrėti graviruoto sidabrinio durklo, o prie kitos — seno šautuvo, kuris, kaip Rašidą tikino parduotuvėlės savininkas, buvo pirmo karo prieš britus relikvija.

— Na taip, tuomet aš — Mošė Dajanas, — burbtelėjo Rašidas ir nežymiai nusišypsojo. Marjamai pasirodė, kad ta šypsena buvo skirta tik jai vienai. Asmeniška, tarp sutuoktinių apsikeičiama šypsena.

Juodu vaikštinėjo pro kilimų, rankdarbių, kepinių, gėlių parduotuves, taip pat ir tokias, kuriose buvo prekiaujama vyriškais ir moteriškais drabužiais, ir šiose Marjama matė už nėriniuotų užuolaidų jaunas merginas, prisiuvančias sagas ir lyginančias apykakles. Kartkartėmis Rašidas pasisveikindavo su kokiu nors pažįstamu parduotuvės savininku — kartais farsi, kartais puštūnų kalbomis. Jiems spaudžiantis rankas ir bučiuojantis į skruostus, Marjama stovėdavo kiek atokiau. Rašidas nepamodavo, kad prieitų arčiau ir nesupažindindavo jos su savo bičiuliais.

Prie vienos siuvinių parduotuvėlės jis paprašė jos palaukti gatvėje.

— Tik užeisiu vidun minutėlę pasakyti *salaam.*

Marjama pasiliko šaligatvio spūstyje. Stebėjo Vištų gatve slenkančius automobilius, besibraunančius per šūkaujančių gatvės prekiautojų ir pėsčiųjų minią, garsiai signalizuojančius vaikams ir asilams, bet tie niekaip nedavė kelio. Ji matė tartum nuobodžiaujančius savo mažučiuose kioskeliuose prekeivius. Jie rūkė ir spjaudė į žalvarines

spjaudykles, kartkartėmis išnirdami iš šešėlių siūlyti praeiviams audinių ir *poostin** apsiaustų su kailinėmis apykaklėmis.

Bet užvis labiausiai Marjamos akis traukė moterys.

Šioje Kabulo dalyje moterys buvo kitokios nei skurdesniuose rajonuose — kaip ir jos su Rašidu gyvenamame, kur tiek daug jų buvo visiškai užsidengusios. Čia moterys buvo — kokį žodį pavartojo Rašidas? — „modernios". Taip, modernios afganų moterys tekėjo už modernių afganų vyrų, nepaisančių, kad jų žmonos dažytais veidais ir niekuo neužsidengusios galvų vaikščioja tarp svetimų žmonių. Marjama stebėjo jas, nė kiek nesivaržančias cimpinėjant gatve, kartais — su kokiu vyru, kartais — vienas, kartais — vedančias rausvaskruosčius vaikučius, apautus blizgančiais batais, su rankiniais laikrodžiais, kurių dirželiai odiniai, besivarančius dviratukus aukštai iškeltomis rankenomis ir auksaspalviais stipinais, ne taip, kaip vaikai Deh Mazange, uodų sukandžiotais skruostais ir lazdomis genantys senus dviračių ratlankius.

Tos moterys puikavosi pasikabintomis per petį rankinėmis ir šiugždančiais sijonais. Vieną Marjama net pastebėjo prie automobilio vairo rūkančią. Jų nagai buvo ilgi, nulakuoti rožine ar oranžine spalva, lūpos — raudonos lyg tulpės. Jos vaikščiojo su aukštakulniais — ir sparčiai, tartum nuolat skubėtų kokiu nors neatidėliotinu reikalu. Veidus jos slėpė po tamsiais saulės akiniais; kai nerūpestingai praeidavo pro šalį, į Marjamą padvelkdavo kvepalais. Ji įsivaizdavo, kad jos visos baigusios universitetą, kad dirba biurų pastatuose prie joms paskirtų stalų, kur spausdina rašomosiomis mašinėlėmis, rūko ir svarbiais reikalais skambina telefonu svarbiems žmonėms. Tos moterys glumino Marjamą, vertė suvokti žemesnę savo padėtį, prastą išvaizdą, siekių stoką ir tiekos daug dalykų neišmanymą.

Ir štai Rašidas plekšnoja jai per petį ir kažką duoda.

— Imk.

* Odinis.

Tamsios kaštono spalvos šilkinė skarelė su karoliukų spurgais, kraštai siuvinėti auksiniu siūlu.

— Patinka?

Ji kilstelėjo galvą. Ir tada Rašido elgesys sujaudino ją — jis sumirksėjo ir nusuko žvilgsnį į šalį, vengdamas jos akių.

Marjama pagalvojo apie Džalilį, apie tai, su kokiu pabrėžtinu geraširdišku džiugesiu jis brukdavo jai dovanojamus papuošalus — tas linksmumas slėgdavo, nepalikdamas vietos jokiai reakcijai, išskyrus nuolankų dėkingumą. Nanos būta teisios dėl Džalilio dovanų. Džalilis jomis gana abejingai stengėsi atgailauti už padarytas nuodėmes, jo nenuoširdūs gestai buvo daugiau skirti savo paties sąžinei nuraminti, o ne suteikti jai malonumą. O ši skarelė, matė Marjama, dovanojama iš visos širdies.

— Labai graži, — pagyrė ji.

TĄ VAKARĄ RAŠIDAS vėl atėjo pas ją į kambarį. Bet, užuot tarpduryje rūkęs, atpėdino prie lovos, kur ji gulėjo, ir atsisėdo šalia. Sugirgždėjo spyruoklės, lovai nuo svorio pasvirus į jo pusę.

Kiek padelsęs palietė delnu jos kaklą, storais šiurkščiais pirštais pamažu spaudinėjo šio iškilimus. Jo nykštys nuslydo žemiau, braukė per įdubą virš raktikaulio, paskui nuslinko kūnu po juo. Marjamą apėmė drebulys. Jo ranka slinko dar žemiau, vis žemiau, kol nagai užkliuvo už jos marškinių krašto.

— Nereikia, — kimiai sušnabždėjo Marjama, žvelgdama į mėnulio nutviekstą jo profilį, stambius pečius ir plačią krūtinę, pro prasegtą apykaklę prasikišančių žilų gaurų kuokštus.

Jo ranka atsidūrė ant dešinės jos krūties, per marškinius smarkiai ją maigydama, ir Marjama girdėjo jį giliai šnopuojant pro nosį.

Rašidas įsmuko po apklotu šalia jos. Marjama juto jį krapštinėjant savo diržą, paskui jis trūktelėjo jos kelnių virvutę. Ji abiem ranko-

mis sugniaužė į saują paklodę. Jis užsiropštė ant jos, rangėsi ir krutėjo. Marjama suinkštė ir užsimerkė, sukando dantis.

Skausmas nuvėrė staigus ir netikėtas. Jos akys kaipmat išsiplėtė. Pro dantis ji traukė orą ir kandžiojosi nykštį. Laisvąją ranką užmetė Rašidui ant nugaros ir pirštais įsirausė į jo marškinius.

Rašidas įsikniaubė veidu į pagalvę, o Marjama išplėstomis akimis stebeilijo į lubas virš jo nugaros, drebėdama, suspaudusi lūpas, jusdama ant peties tankių jo atodūsių karštį. Oras tarp jų atsidavė tabaku, svogūnais ir kepta ant atviros ugnies ėriena, kurios juodu buvo prieš tai valgę. Kartkartėmis jis skruostu braukė jai per veidą, ir iš šiurkštumo Marjama suprato, kad vyras neseniai nusiskutęs.

Po visko jis uždusęs nusirito nuo jos. Prisidengė dilbiu kaktą. Tamsoje ji matė ant jo riešo mėlynuojančias laikrodžio rodykles. Kurį laiką juodu šitaip gulėjo aukštielninki, nežiūrėdami vienas į kitą.

— Tai nėra jokia gėda, Marjama, — šiek tiek veldamas žodžius, prabilo jis. — Būtent taip daro vedę žmonės. Ir taip darė pats Pranašas su savo žmonomis. Nėra ko gėdytis.

Paskui jis nustūmė apklotą ir išėjo, palikdamas jos pagalvėje savo galvos įspaudą, palikdamas ją laukti, kol skausmas apačioje nurims, žvelgti į šaltas žvaigždes danguje ir į debesį, it vestuvinis šydas uždengusį mėnulio veidą.

12

Tais metais, o ėjo 1974-ieji, ramadanas išpuolė rudenį. Pirmą kartą Marjama pamatė, kaip mėnulio jaunaties pjautuvo vaizdas gali permainyti visą miestą, pakeisti jo ritmą ir nuotaiką. Ji pastebėjo apimančią Kabulą mieguistą tylą. Eismas tapo vangus, retas, netgi visai sustodavo. Parduotuvės ištuštėjo. Restoranai išjungė šviesas, uždarė duris. Marjama nebematė gatvėse rūkančiųjų, jokių garuojančių ant palangių arbatos puodelių. O stojus *iftarui**, kai saulė panirdavo vakaruose ir nuo Šir Darvazo kalno nugriaudėdavo patrankos šūvis, miestas nutraukdavo pasninką, o Marjama, — mitusi duona ir datulėmis, — pirmą kartą per savuosius penkiolika metų suprato, kaip malonu dalytis su visais bendra patirtimi.

Išskyrus keletą dienų, Rašidas nesilaikė pasninko. O tais retais kartais, kai vis dėlto pasninkaudavo, pareidavo namo prastai nusiteikęs. Iš alkio tapdavo atžarus, irzlus, nekantrus. Vieną vakarą Marjama kelias minutes pavėlavo paduoti pietus, ir jis įniko valgyti duoną su ridikėliais. Net kai žmona atnešusi padėjo ant stalo ryžių su aviena ir bamijos *kurmos***, jis neparagavo nė kąsnelio. Tylomis toliau sau

* Iškilminga vakarienė — atsigavėjimas po pasninko.

** Afganiškas aštrus įvairių daržovių troškinys su svogūnais, kalendra, juodaisiais pipirais ir kitais prieskoniais užpiltas padažu.

kramtė, piktai krutindamas žandikaulius, gyslos smilkiniuose buvo išpampusios ir tvinkčiojo iš susierzinimo. Rašidas kramtė ir stebeilijo priešais save, o kai Marjama jį užšnekino, pažvelgė nematančiomis akimis į ją ir įsigrūdo į burną dar vieną duonos kąsnį.

Kai ramadanas baigėsi, Marjamai palengvėjo.

Anuomet *kolboje* pirmas tris dienas švenčiant Eid ul Fitrą, žymintį ramadano pabaigą, Džalilis aplankydavo Marjamą ir Naną. Vilkintis kostiumu ir pasirišęs kaklaraištį, jis ateidavo nešinas Eido dovanomis. Vienais metais jis padovanojo Marjamai vilnonę skarą. Trise jie sėdėdavo ir gerdavo arbatą, o paskui Džalilis atsiprašęs išeidavo.

— Išsinešdino švęsti Eido su savo tikrąja šeima, — būdavo, sušnypš Nana, kai jis atsisveikindamas pamodavo joms iš kito upokšnio kranto.

Ateidavo ir mula Faizula. Jis atnešdavo Marjamai įvyniotų į folijos popierėlį šokoladinių saldainių, krepšelį kietai virtų dažytų kiaušinių, sausainukų. Jam išėjus, Marjama su vaišėmis įsiropšdavo į kurį nors gluosnį. Užsikorusi aukštai ant šakos, kramsnodavo mulos Faizulos šokoladukus ir mėtydavo folijos popierėlius, iki šie it sidabriniai žiedai švytėdami pasklisdavo apie medžio kamieną. Nebelikus saldainių, mergaitė imdavosi sausainių ir pieštuku piešdavo ant mulos atneštų kiaušinių visokius veidus. Bet tas žaidimas jai teikė nedaug malonumo: Marjama baimindavosi Eido, to vaišingumo ir ceremonijų meto, kai šeimos, apsirengusios geriausiais drabužiais, lankosi viena pas kitą. Ji įsivaizduodavo Herato atmosferą, kibirkščiuojančią linksmybėmis ir puikia nuotaika, žmones spindinčiomis akimis, apipilančius vienas kitą meiliais žodeliais ir linkėjimas visko geriausio. Nelyginant įkapės ją apgaubdavo vienatvė ir praeidavo, tik kai baigdavosi Eidas.

Šiais metais pirmą sykį Marjama savo akimis matė vaikystėje įsivaizduotą Eidą.

Rašidas su ja išėjo pasivaikštinėti po gatves. Marjama dar niekada nebuvo vaikščiojusi tarp taip pagyvėjusių žmonių. Neatbaidytos

žvarbaus oro, ištisos šeimos užtvindė miestą, karštligiškai skubėdamos lankyti gimines. Jųdviejų gatvėje Marjama pamatė Faribą su sūnumi Nuru, aprengtu kostiumu. Fariba, pasipuošusi balta skarele, žingsniavo šalia iš pažiūros drovaus, smulkių kaulų akiniuočio. Kartu su jais buvo ir jų vyresnėlis — Marjama prisiminė tą pirmą kartą prie bendruomenės duonkepės Faribą sakius, kad jo vardas Ahmadas. Giliai įdubusių, užsisvajojusių akių vaikinas buvo mąslesnio, rimtesnio nei savo jaunesnio brolio veido — veido, leidžiančio spėti jį anksti subrendus, kai jo brolis tebeturėjo užsilikusio vaikiškumo. Ant Ahmado kaklo spindėjo pakabutis su įrėžtu žodžiu ALACHAS.

Fariba turbūt ją atpažino, kad ir paslėptą burkos, žengiančią šalia Rašido, nes pamojo ir šūktelėjo: *„Eid mubarak!“**

Iš po savo burkos Marjama jai atsakė vos vos linktelėdama.

— Vadinasi, pažįsti tą moterį, mokytojo žmoną? — paklausė Rašidas.

Marjama išsigynė.

— Verčiau laikykis nuo jos kuo toliau. Ji — landi liežuvautoja. O jos vyras įsivaizduoja save kažkuo. Atseit išsilavinęs, intelektualas. Bet jis — peliūkštis. Tik pažvelk į jį. Argi ne peliūkštis?

Juodu nuėjo į Šar e Nau. Aplinkui siautė vaikai, pasipuošę naujais marškiniais bei karoliukais nusagstytomis ryškių spalvų liemenėmis, ir lygino vienas kito dovanas. Moterys puikavosi didžiulėmis lėkštėmis su saldumynais. Marjama matė parduotuvėlių vitrinose išstatytus šventinius žibintus, girdėjo iš garsiakalbių trenkiančią muziką. Judviem praeinant, nepažįstami žmonės jai šūktelėdavo *„Eid mubarak!“*

Tą vakarą juodu taip pat nuėjo į „Čamano“ parką, ir stovėdama už Rašido Marjama grožėjosi fejerverkais, raudonais, žaliais, rožiniais ir geltonais blyksniais nušviečiančiais dangų. Ji ilgėjosi to meto, kai sėdėdavo su mula Faizula lauke prie *kolbos*, stebėdami sproginėjančius tolumoje virš Herato fejerverkus, o spalvų pliūpsniai atsispindėdavo

* Laimingo Eido!

kataraktos aptraukiamose jos mokytojo akyse. Bet labiausiai ji ilgėjosi Nanos. Gaila, kad mamos nebėra gyvos, ir ji nemato tos grožybės, mąstė Marjama. Ir nemato tarp to visko *jos.* Juk pagaliau pamatyti tą džiaugsmą teikiantį reginį ir grožį nėra nepasiekiami dalykai. Net tokioms kaip jos.

PAS JUOS PER EIDĄ irgi apsilankė svečių — visi vyrai, Rašido draugai. Kai į duris buvo pasibelsta, Marjama žinojo privalanti užlipti viršun į savo kambarį ir jame užsidaryti. Liko ten, kol vyrai su Rašidu apačioje gurkšnojo arbatą, rūkė, šnekučiavosi. Mat Rašidas buvo Marjamą perspėjęs, kad šiukštu nekeltų kojos iš savo kambario į apačią, kol svečiai neišeis.

Marjama neprieštaravo. Tiesą sakant, jautėsi netgi pamaloninta. Rašidas tai, kas tarp jųdviejų buvo, laikė šventenybe. Jos garbė, jos *namusas*, jam buvo vertybė, kurią būtina saugoti. Jautėsi pagerbta jo globos. Branginama ir reikšminga.

Trečią, paskutinę, Eido dieną Rašidas išėjo aplankyti draugų. Marjamai visą naktį skaudėjo skrandį, tad rytą ji, užvirinusi vandens, susitaisė puodelį žaliosios arbatos ir įbėrė žiupsnelį grūsto kardamono. Svetainėje pamatė, kad po vakarykščių Eido svečių likusi baisi netvarka: apversti puodeliai, pusiau sukramtytų moliūgų sėklų lukštai paslėpti nuo akių tarp čiužinių, lėkštės apskretusios vakarykštės puotos likučiais. Marjama ėmėsi viską kuopti, stebėdamasi, kokie begaliniai tingūs gali būti vyrai.

Ji neketino lįsti į Rašido kambarį, bet tvarkydamasi nejučia išėjo iš svetainės ant laiptų, paskui atsidūrė antro aukšto koridoriuje ir pagaliau — prie jo durų. Nė sumot nesumojo, kaip pirmą kartą patekusi į jo kambarį jau sėdėjo ant lovos, bet jautėsi tarsi būtų peržengusi draudžiamą ribą.

Apžvelgė sunkias žalias užuolaidas, tvarkingai išrikiuotas palei sieną išblizgintų batų poras, sieninės spintos duris su nutrupėjusiais

pilkais dažais, po kuriais matei medį. Ant komodos šalia lovos pastebėjo pakelį cigarečių. Įsidėjo vieną tarp lūpų ir atsistojo priešais nedidelį ovalinį veidrodį ant sienos. Iškvėpė į stiklą orą ir pajudino pirštus, lyg nukratytų pelenus. Paskui vėl įsikišo į lūpas cigaretę. Ji niekada nesugebėtų prilygti Kabulo moterų gracingumui, su kokiu šios rūko. Kai pati tai daro, atrodo netašyta, juokinga.

Suvokdama besielgianti blogai, Marjama atitraukė viršutinį Rašido komodos stalčių.

Pirmiausia pamatė pistoletą — juodą, su medine rankena ir trumpu vamzdžiu. Marjama pasistengė įsiminti, kaip ginklas guli, tada ištraukė jį iš stalčiaus. Vartė rankose. Pistoletas buvo kur kas sunkesnis nei atrodė. Rankena patogiai gulėjo jai delne, vamzdis — nemaloniai šaltas. Marjamai buvo neramu, kad Rašidas turi tokį daiktą, kurio vienintelė paskirtis — nužudyti kitą žmogų. Bet tikriausiai jis laiko ginklą, kad jiems būtų saugu. Jai būtų saugu.

Po pistoletu buvo keletas žurnalų užsiraičiusiais kampais. Vieną Marjama atvertė. Kažkas jos viduje tartum smuktelėjo žemyn, burna savaime atvipo.

Kiekviename puslapyje buvo moterys — gražios moterys, neturinčios ant savęs nieko — nei marškinių, nei kelnių, nei kojinių, nei apatinių kelnaičių. Buvo visiškai nuogos. Gulėjo lovose tarp sujauktų paklodžių ir iš po primerktų vokų žvelgė į Marjamą. Daugelyje nuotraukų moterys buvo praskėtusios kojas, ir Marjama aiškių aiškiausiai galėjo matyti juodumą tarp jų. Kai kuriose nuotraukose moterys klūpojo kniūbsčios tartum — gink Dieve — *sujda* poza maldai. Nutaisiusios nuobodžios paniekos veidą, jos per petį šnairavo į ją.

Marjama skubiai padėjo žurnalą atgal į vietą, kaip ir buvo radusi. Jautėsi apkvaitusi. Kas tos moterys? Kaip jos galėjo leistis šitaip fotografuojamos? Iš pasibjaurėjimo ją supykino. Ar Rašidas žiūrėdavo į jas tomis naktimis, kai neatsilankydavo pas ją į kambarį? Nejau šiuo ypatingu atžvilgiu ji nuvylusi jį? O visos jo kalbos apie garbę ir padorumą, kai smerkdavo savo užsakoves, kurios, šiaip ar taip, tik pa-

rodydavo jam savo pėdas, kad nuimtų matą batams? *Moters veidą*, sakė jis, *gali matyti tik jos vyras.* Juk tikriausiai moterys šiuose puslapiuose turi vyrus — kai kurios iš jų tikrai turi turėti. Mažų mažiausia jos turi brolius. Jeigu taip, tad kodėl Rašidas primygtinai reikalauja, kad *ji* dangtytųsi, kai jam nė motais žiūrėti į slapčiausias kitų vyrų žmonų ir seserų vietas?

Marjama sėdėjo ant jo lovos, susidrovėjusi ir sutrikusi. Paslėpė veidą tarp delnų ir užsimerkė. Alsavo ir krūpčiojo, kol šiek tiek nusiramino.

Pamažėle atsakymas pats atėjo. Šiaip ar taip, juk jis vyras, ilgus metus gyveno vienas, iki ji įsikėlė. Jo reikmės kitokios nei josios. Visus tuos mėnesius jųdviejų sueitys jai tebuvo pastangos ištverti skausmą. Kita vertus, jo apetitas buvo pašėlęs, kartais besiribojantis su prievarta. Kaip jis prispausdavo ją prie lovos, kaip smarkiai maigydavo jai krūtis, kaip įnirtingai darbavosi klubais! Pagaliau juk jis vyras. Visus tuos metus be moters. Argi galėtų kaltinti jį už tai, kad taip buvo sukurtas Dievo?

Marjama žinojo, kad niekada negalės su juo apie tai kalbėtis. Apie tokius dalykus neužsimenama. Bet ar tai nedovanotina? Jai tereikėjo prisiminti kitą vyrą savo gyvenime. Džalilį, trijų žmonų vyrą ir devynių vaikų tėvą, tuo metu, kai šis turėjo nesantuokinius ryšius su Nana. Kas blogiau — Rašido žurnalas ar tai, ką padarė Džalilis. Ir, antra vertus, kas įgaliojo ją, kaimietę, *harami*, teisti?

Marjama pamėgino atidaryti apatinį komodos stalčių.

Kaip tik ten rado berniuko Junuso — jo vardą žinojo — nespalvotą nuotrauką. Joje vaikas atrodė ketverių, galbūt penkerių. Vilkėjo dryžuotais marškiniais ir turėjo parištą varlikę. Gražus mažylis, laiba nosimi, rudaplaukis ir tamsių, kiek įdubusių akių. Atrodė išsiblaškęs, lyg kažkas būtų patraukęs jo dėmesį, prieš pat žybtelint fotoaparato blykstei.

Po šia Marjama rado kitą nuotrauką — irgi nespalvotą, tik šiek tiek labiau grūdėtą. Joje sėdėjo kažkokia moteris, o už jos stovėjo lie-

sesnis, jaunesnis Rašidas. Moteris buvo graži. Galbūt ne tokia graži, kaip tos moterys iš žurnalo, bet graži. Tikrai gražesnė už ją, Marjamą. Grakšti smakro linija, ilgi juodi plaukai su sklastymu per vidurį. Aukšti skruostikauliai ir švelni kakta. Marjama įsivaizdavo savo pačios veidą — plonų lūpų ir ilgo smakro — ir ją smilktelėjo pavydas.

Ilgai ji žiūrėjo į tą nuotrauką. Joje buvo kažkas tokio, neaiškiai keliančio nerimą — tartum Rašidas grėsmingai dunksotų už tos moters, padėjęs rankas jai ant pečių. Patenkintas, suspaudęs lūpas į šypsenėlę, o jos veidas nesišypsantis, paniuręs. Moteris kiek palinkusi į priekį, lyg mėgintų išsimuistyti iš vyro rankų.

Marjama padėjo viską atgal į vietą, kaip ir buvę.

Vėliau, skalbdama, ji pasigailėjo vogčiomis šmižinėjusi po Rašido kambarį. Kurių galų? Ką esminga sužinojusi apie jį? Kad turi ginklą, kad yra vyras su vyro reikmėmis? Jai nederėjo taip ilgai spoksoti į jo ir žmonos fotografiją. Įžvelgė prasmę vaizde, kuris buvo tik atsitiktinė kūno poza, pagauta per vienintelį laiko mirksnį?

Dabar, kabinėdama ant virvės sunkius skalbinius, Marjama jautė vien tik gailesį Rašidui. Jo irgi gyventas nelengvas gyvenimas, paženklintas netektimi ir liūdnais likimo posūkiais. Ji mintimis sugrįžo prie to berniuko, Junuso, kuris kadaise šiame kieme statė iš sniego senį besmegenį, kurio kojos trinksėjo šiais laiptais. Ežeras pasigriebė jį iš Rašido, prarijo visai taip, kaip banginis prarijo berniuko bendravardį pranašą Korane. Marjamai buvo skaudu — labai skaudu — įsivaizduoti Rašidą, ištiktą panikos ir bejėgį, žingsniuojantį ten ir atgal ežero pakrantėmis ir maldaujantį, kad išspjautų jo sūnų atgal ant sausumos. Ir pirmą sykį ji pajuto artumą savo vyrui. Pasakė sau, kad vis dėlto iš jųdviejų galėtų išeiti geri gyvenimo draugai.

13

Važiuojant iš daktaro namo, Marjamai dėjosi kažkas itin keista. Visur, kur tik pažvelgdavo, spalvos stebino ją savo ryškumu: nuobodūs pilki daugiabučiai, atvirais fasadais parduotuvėlės po skardiniais stogais, gurgantis nutekamaisiais grioveliais purvinas vanduo — viskas tviskėjo jai prieš akis tartum išsiskleidusi vaivorykštė.

Rašidas barbeno pirštais į priekinės sėdynės atlošą ir kažką tyliai sau niūniavo. Kaskart, kai autobusas krestelėdavo per kelio duobę ir staigiai trūktelėdavo į priekį, jis tiesdavo ranką prie jos pilvo, tartum stengtųsi apsaugoti nuo kratymo.

— Kaip tau Zalmajis? — paklausė jis. — Puikus puštūniškas vardas.

— O jeigu tai mergaitė? — savo ruožtu paklausė Marjama.

— Manau, bus berniukas. Taip. Berniukas.

Autobuse keleiviai suošė. Vieni į kažką rodė pirštais, kiti lenkėsi per juos prie langų pažiūrėti.

— Pažvelk, — Rašidas pabarbeno krumpliu į stiklą. — Štai. Matai?

Gatvėse žmonės sustodavo kaip įbesti ir užversdavo aukštyn galvas. Ties šviesoforais pro automobilių langus išsikišdavo viršun nukreipti veidai, džiaugdamiesi didelėmis puriomis snaigėmis krintančiu pirmu

sniegu. Kodėl šis vaizdas — pirmasis sniegas — toks kerintis? — nusistebėjo Marjama. Ar todėl, kad tai proga pamatyti kai ką dar nesuteršta, nesumindžiota? Suspėti pagauti nepatvarų naujo metų laiko grožį?

— Jeigu bus mergaitė, — suniurnėjo Rašidas, — nors nebus, bet jeigu bus, galėsi išrinkti vardą, kokį norėsi.

KITĄ RYTĄ MARJAMĄ pažadino pjūklo džiresys ir plaktuko kaukšėjimas. Ji įsisupo į skarą ir išėjo į sniego užpustytą kiemą. Vakarykštė smarki pūga liovėsi. Dabar tik viena kita lengvai sūkuriuojanti snaigė kuteno skruostus. Nebuvo nė menkiausio vėjelio, oras atsidavė deginama anglimi. Užklotas baltai, Kabulas nykiai nuščiuvo, tik kur ne kur į dangų rangėsi dūmų sruogelės.

Ji surado Rašidą įrankių sandėliuke, kalantį vinis į medinę lentą. Pamatęs ją, išsiėmė iš lūpų kampo vinį.

— Norėjau padaryti staigmeną. Jam reikės lopšio. Neturėjai pamatyti, kol nebus gatavas.

Marjamai norėjosi, kad jis to nedarytų — nepuoselėtų vilčių, kad bus berniukas. Nors ir jautėsi laiminga dėl nėštumo, bet jo lūkesčiai ją slėgė. Vakar Rašidas išėjo į miestą ir grįžo su zomšiniu paltuku, iš vidaus pamuštu švelniu avikailiu, su rankovėmis, dailiai siuvinėtomis raudonais ir geltonais siūlais. Berniukui.

Rašidas paėmė ilgą siaurą lentą ir pradėjo ją pjauti perpus. Pasakė, kad jam neramu dėl laiptų.

— Kažką reikės vėliau perdaryti, kai jis tiek paūgės, kad galės laipioti.

Taip pat neramu ir dėl krosnies. O peilius ir šakutes teks kur nors paslėpti toliau, kad jis nepasiektų.

— Atsarga gėdos nedaro. Berniukai tokie nutrūktgalviai.

Gindamasi nuo žvarbos, Marjama stipriau susisupstė skara.

ooooo

KITĄ RYTĄ RAŠIDAS PASAKĖ norįs pasikviesti draugus pietų šiam įvykiui atšvęsti. Visą rytą Marjama perrinkinėjo lęšius ir mirkė ryžius. Supjaustė baklažanus *boraniui**, išvirė porus ir sumalė jautieną *aušakui***. Paskui iššlavė grindis, išdulkino užuolaidas ir išvėdino namą, nepaisydama, kad vėl pradėjo snigti. Palei svetainės sienas tvarkingai išdėliojo čiužinius ir pagalvėles, pastatė ant stalo dubenis su saldainiais ir skrudintais migdolais.

Anksti vakare, prieš atvykstant pirmam iš svečių, ji užsidarė savo kambaryje. Gulėjo lovoje, kai apačioje vis garsiau skambėjo šūksniai, juokas ir geraširdiški pasišaipymai. Nejučia jos rankos tolydžio nuslysdavo ant pilvo — niekaip nepajėgė susiturėti. Mąstė apie tai, kas ten viduje auga, ir laimė užplūsdavo it vėjo gūsis, plačiai atlapojantis duris. Akyse tvenkėsi ašaros.

Marjama mąstė apie savo šešių šimtų penkiasdešimties kilometrų kelionę su Rašidu nuo Herato vakaruose, netoli Irano pasienio, iki Kabulo rytuose. Juodu važiavo pro mažus ir didelius miestus, virtines kaimelių, pasirodančių vienas po kito. Juodu keliavo per kalnus ir saulės išdegintas dykumas, iš vienos srities į kitą. Ir štai dabar ji čia, įveikusi tas didžiules uolas ir išdžiūvusias kalvas, turinti nuosavus namus. Bet kelionė dar nesibaigusi, priešaky paskutinė, taip laukiama sritis — motinystė. Kaip gera mąstyti apie kūdikį, *jos* kūdikį. Kaip miela žinoti, kad jos meilė jam jau pavertė tai, ką ji, būdama mergaitė, jautė, — tiesiog menkniekiu; žinoti, kad jai nebereikės žaisti akmenėliais.

Apačioje kažkas derino fisharmoniją. Paskui subildėjo plaktukėlis, renkant melodiją *tablai****. Kažkas atsikrenkštė. O paskui — švilpimas, plojimas delnais, ūkavimai ir daina.

Marjama pasiglostė minkštą pilvą. *Jis dar ne didesnis už piršto nagą,* pasakė daktaras.

* Afganų salotos iš špinatų ar baklažanų, uždarytos rūgusiu pienu.
** Vienas iš žinomiausių afganų patiekalų: mėsos kukuliai, įdaryti porais ir patiekiami į stalą su jogurto ir mėsos padažu, užbarstyti mėtomis.
*** Mažas rankinis indiškas būgnas.

Aš būsiu motina, pagalvojo ji.

— Būsiu motina, — balsu ištarė, paskui pradėjo juoktis, vis kartodama tuos žodžius, mėgaudamasi kiekvienu iš jų.

Mąstė apie kūdikį, ir širdyje jai tvenkėsi džiugesys, tvenkėsi ir tvenkėsi, kol visos gyvenimo netektys, sielvartai, vienatvė ir žeminimasis liko nuplauti. Štai kodėl Dievas ją čionai, visą tą kelią per šalį, atvedė. Dabar ji tai žinojo. Prisiminė eilutę iš Korano, kurios mula Faizula ją išmokė: *Alachui priklauso ir rytai, ir vakarai; ir kur tik besigręžtumei, visur Alacho veidas. Iš tiesų Alachas yra viską Apimantis, viską Žinantis...** Ji pasitiesė maldos kilimėlį ir atliko *namazą*. Baigusi iškėlė sau prieš veidą sulenktus delnus ir paprašė Dievo, kad neleistų išnykti visai jos laimei.

TAI RAŠIDUI KILO mintis nueiti į *hamamą*. Marjama dar niekada nebuvo buvusi pirtyje, bet jis pasakė, kad nėra nieko maloniau, kaip išėjus laukan kvėptelėti pirmą šalto oro gurkšnį, pajusti iš odos kylantį karštį.

Moterų *hamame* aplinkui Marjamą garuose judėjo siluetai, šmėkštelėdavo apybrėžos šlaunies šen, peties — ten. Jaunos merginos kvykavo, senės stenėjo, tarp sienų aidėjo liejamo vandens pliuškesys, buvo trinamos nugaros ir muilinami plaukai. Marjama viena pati sėdėjo tolimiausiame kamputyje, gremždamasi padus pemza, atskirta nuo šmėžuojančių siluetų garo sienos.

Paskui pasirodė kraujas, ir ji klykė.

Į šlapius tašytus akmenis sušlepsėjo pėdos. Pro garą besistengiantys ją įžiūrėti veidai. Spragsėjimas liežuviais.

Vėliau tą vakarą Fariba lovoje papasakojo savo vyrui, jog, kai išgirdo klyksmą ir puolė pažiūrėti, kas atsitiko, išvydo Rašido žmoną susirietusią kampe, apsikabinusią kelius, o po jos pėdomis — klaną kraujo.

* Koranas, 2-a sura, 115-as ajatas.

— Girdėjau, kaip barška vargšelės dantys — taip smarkiai ji drebėjo, Hakimai.

Ją pamačiusi, toliau pasakojo Fariba, Marjama paklausė plonu maldaujamu balsu: *Juk tai normalu, ar ne? Taip būna, tiesa? Juk normalu?*

DAR VIENA KELIONĖ su Rašidu autobusu. Vėl sninga. Šįsyk stambiais kąsniais. Giliomis pusnimis sniegas kaupiasi ant šaligatvių, nukloja stogus, lopais limpa prie pavienių medžių žievės. Marjama žiūrėjo į prekybininkus, kasančius nuo savo parduotuvių fasadų sniegą. Būrelis berniūkščių vaikėsi juodą šunį ir žaismingai pamojo autobusui. Marjama atsigręžė į Rašidą. Jisai sėdi užsimerkęs. Jau nebeniūniuoja. Marjama atlošė galvą, irgi užsimerkė. Jai norėjosi nusimesti įšalusias kojines, išsinerti iš odą graužiančio drėgno vilnonio megztinio. Jai norėjosi atsidurti kur nors toli nuo šio autobuso.

Namie Rašidas ją, kai atsigulė ant sofos, užklojo dygsniuota antklode, bet šis jo poelgis buvo sukaustytas, veikiau iš pareigos.

— Koks čia atsakymas? — vis nenurimo jis. — Tiek gali pasakyti ir mula. Sumoki daktarui ir tikiesi geresnio atsakymo nei „viskas Dievo valioje“.

Marjama surietė kelius po antklode ir pasakė, kad jam reikėtų bent kiek pailsėti.

— „Dievo valioje“, — virė Rašidas.

Rūkydamas jis prasėdėjo savo kambaryje visą dieną.

Marjama gulėjo ant sofos, susikišusi rankas tarp kelių, stebėjo už lango sniego sūkurius. Prisiminė Naną kartą sakius, kad kiekviena snaigė — tai sunkus atodūsis moters, kur nors pasaulyje liūdinčios. Ir kad visi atodūsiai kyla į dangų, susirenka į debesis, paskui susiskaido į mažutes daleles, tyliai krintančias ant žmonių apačioje.

Lyg priminimas, kaip moterys, panašios į mus, kenčia, — sakė ji. — *Kaip ramiai mes ištveriame viską, kas krenta ant mūsų.*

14

Tereikėdavo Marjamai pagalvoti apie nebaigtą įrankių sandėliuke lopšį ar zomšinius kailinukus, taip ir likusius kaboti Rašido spintoje, kai ją iš pasalų užklupdavo sielvartas. Kūdikis atgydavo, ir ji girdėdavo jį — girdėdavo alkaną jo gugenimą, neaiškų vebleniną... Jusdavo, kaip duoda jam savo krūtį, o jis čiulpia ir šnarpščia. Sielvartas užplūsdavo ją, nusinešdavo su savimi, versdavo iš kojų. Marjamą glumino, kad taip kankinamai galima ilgėtis būtybės, kurios ji nė nebuvo mačiusi.

Paskui būdavo dienų, kai Marjamai liūdesys neatrodydavo toks neįveikiamas. Dienų, kai pati mintis grįžti prie įprastos savo gyvensenos neatrodė tokia sekinanti, kai nereikėdavo milžiniškų valios pastangų atsikelti iš lovos, sukalbėti maldas, skalbti, gaminti Rašidui valgį.

Marjama baiminosi išeiti iš namų. Staiga ji pradėjo pavydėti kaimynėms moterims, prigimdžiusioms tiek vaikų. Kai kurios turi septynetą ar aštuonetą ir nesupranta, kokios esančios laimingos, kokios esančios apdovanotos Dievo malone, kad galėjo išnešioti įsčiose mažylius, laikyti juos ant rankų ir maitinti krūtimi. Mažylius, kurie neiškraujavo su muilinu vandeniu ir svetimų kūnų nešvarumais į pirties nuotėkas. Marjamai buvo pikta, kai nugirsdavo jas skundžiantis blogu sūnų elgesiu ar tingiomis dukterimis.

Kažkoks vidinis balsas mėgino geranoriškai, bet nevykusiai ją guosti: *Tu dar turėsi vaikų,* inšallah*. *Esi jauna. Tikrai tau bus dar daug galimybių.*

Bet Marjamos sielvartas nebuvo abstraktus ar neapibrėžtas. Ji sielvartavo dėl *šio* kūdikio, šio konkretaus vaiko, kuris trumpą laiką buvo padaręs ją tokią laimingą.

Pasitaikydavo dienų, kai Marjama tikėjo, jog kūdikis buvęs nepelnyta palaima, kad ji buvusi nubausta už tai, ką padarė Nanai. Argi netiesa, kad ji lyg pati būtų užnėrusi kilpą motinai ant kaklo? Išdavikės dukterys nenusipelno būti motinos, ir bausmė teisinga. Kartais sapnuodavo, kaip Nanos *džinas* naktį įsėlina pas ją į kambarį, suleidžia nagus į jos įsčias ir pavagia kūdikį. Tuose sapnuose Nana kvaknodavo iš pasitenkinimo ir keršto saldumo.

Tačiau būdavo ir dienų, kai Marjamą apimdavo pyktis. Juk tai Rašido kaltė, kad per anksti pradėjo švęsti. Jo kietagalviškas įsitikinimas, kad ji nešioja berniuką. Kad iš anksto parinko jam vardą. Kad Dievo valią laikė savaime suprantama. Tai jis kaltas, kad privertė ją nueiti į pirtį. Ten kažkas — garas, nešvarus vanduo, muilas — kažkas lėmė, kad taip atsitiktų. Ne. Ne Rašidą. Tai *ją* reikia kaltinti. Niršo ant savęs, kad miegodavo netinkama poza, kad mėgdavo per aštrų maistą, per mažai valgydavo vaisių, gerdavo per daug arbatos.

Tai Dievas kaltas, kad iš jos šitaip pasityčiojo. Kad nesuteikė jai to, ką suteikia daugeliui kitų moterų. Kad gundydamas maskatavo priešais ją tai, kas, žinojo Jis, suteiks jai didžiausią laimę, o paskui atėmė.

Bet nieko nepadės, jei versi kam nors kaltę, vis prasimanysi naujų piktų kaltinimų. Tokios mintys — *kofr*, šventvagystė. Alachas — ne piktanoris. Ne koks nors Dievas menkysta. Ji mintyse išgirsdavo mulos Fazulos žodžius: *Palaimintas Tas, kurio rankoje valdžia, ir Kuris*

* Jeigu Alachas panorės.

*galingas bet kuriam daiktui. Kuris sukūrė mirtį ir gyvenimą, kad išbandytų jus.**

Graužiama kaltės jausmo Marjama atsiklaupdavo ir melsdavo atleidimo už tokias nedoras mintis.

TUO TARPU PO TO įvykio pirtyje Rašidas labai pasikeitė. Vakarais, parėjęs iš darbo namo, jis beveik nebesikalbėdavo su žmona. Pavalgydavo, surūkydavo cigaretę ir linguodavo į lovą. Kai kada vidurnaktį sugrįždavo pas ją tik trumpai ir — pastaruoju metu — šiurkščiai sueičiai. Tomis dienomis jis dažniausiai vaikščiodavo paniuręs, būdavo linkęs kabinėtis prie jos dėl netinkamai pagaminto valgio, priekaištauti dėl netvarkos kieme, rodyti menkiausią dulkelę namie. Kartkartėmis, penktadieniais, jis išsivesdavo ją pasivaikštinėti po miestą kaip ir anksčiau, bet šaligatviais žingsniuodavo sparčiai ir visada keliais žingsniais pirma jos, nekalbėdamas, pamiršęs Marjamą, kuri turėdavo mažne bėgti, kad paspėtų su juo. Per šias išvykas nebe taip greitai buvo linkęs juoktis, nepirkdavo jai saldumynų ar dovanų, nebestabteldavo kaip anksčiau parodyti įdomybių. Atrodė, kad jos klausimai jį erzindavo.

Vieną vakarą juodu sėdėjo svetainėje klausydamiesi radijo. Žiema buvo besibaigianti. Smarkūs vėjai, bloškę sniegą į veidą ir vertę ašaroti akis, nurimo. Sidabru žėrintys sniego dribsniai ant aukštų guobų šakų tirpo, ir po kelių savaičių juos pakeis išburkę šviesiai žali pumpurai. Išsiblaškęs, primerktomis nuo cigaretės dūmų akimis Rašidas mušė padu į taktą kažkokios Hamahango* dainos tablos ritmui.

— Tu ant manęs pyksti? — paklausė Marjama.

Rašidas nieko neatsakė. Daina baigėsi, prasidėjo žinios. Diktorė pranešė, kad prezidentas Daudas Chanas išsiuntė atgal į Maskvą

* Koranas, 67-a sura, 1-2-as ajatas.

** *Ustad Hamahang* — populiarus praėjusio amžiaus 7-o ir 8-o dešimtmečio tadžikų kilmės Kabule gimęs afganų dainininkas.

dar vieną sovietų konsultantų grupę, tuo sukeldamas, kaip ir tikėtasi, Kremliaus nepasitenkinimą.

— Aš jaudinuosi, kad tu ant manęs pyksti.

Rašidas atsiduso.

— Pyksti?

Pagaliau jo akys nukrypo į ją.

— Kodėl turėčiau pykti?

— Nežinau, bet nuo pat tada, kai kūdikis...

— Laikai mane tokiu žmogumi po viso to, ką dėl tavęs padariau?

— Ne. Žinoma, ne.

— Tad liaukis mane grizinusi!

— Atleisk. *Bebakš*, Rašidai. Atleisk.

Jis užspaudė į peleninę cigaretę ir užsirūkė kitą, paskui pagarsino radiją.

— Tačiau aš daug mąsčiau, — tarė Marjama, pakeldama balsą, kad vyras ją girdėtų per sklindančią iš radijo muziką.

Rašidas vėl atsiduso, šįsyk irzliau, pritildė radiją. Pavargęs pasitrynė kaktą.

— Kas dar?

— Aš vis mąsčiau, kad galbūt turėtume surengti tinkamas laidotuves. Noriu pasakyti, kūdikiui. Tik mudu, keletą maldų, nieko daugiau.

Marjama jau kurį laiką apie tai mąstė. Nenorėjo užmiršti kūdikio. Atrodė neteisinga kokiu nors būdu nepažymėti netekties, kuri yra amžina.

— Kurių galų? Tai kvaila.

— Manau, tuomet aš jausčiausi geriau.

— Tai *tu* taip ir daryk, — šiurkščiai atšovė jis. — Aš jau palaidojau vieną sūnų. Antro nelaidosiu. O dabar, jeigu tu ne prieš, leisk man klausytis.

Jis vėl pagarsino radiją, atlošė galvą ir užsimerkė.

Tą savaitę, vieną saulėtą rytą, Marjama pasirinko kieme vietą ir iškasė duobę.

— Alacho vardu ir su Alachu, ir Alacho pasiuntinio vardu, kuriam tenka Alacho palaiminimai ir ramybė, — šnabždėjo ji, besdama kastuvą į žemę. Įdėjo į duobę Rašido nupirktus kūdikiui kailinukus ir užpylė žemėmis. — Tu įleidi naktį į dieną ir įleidi dieną į naktį, ir išleidi kas gyva iš to, kas mirę, ir išleidi kas mirę iš to, kas gyva, ir maitini, ką nori, be skaičiaus!*

Kita kastuvo puse ji suplakė virš duobės žemes, pritūpė šalia kaubūrėlio ir užsimerkė.

Pamaitink, Alache.

Pamaitink mane.

* Koranas, 3-a sura, 27-as ajatas.

15

1978-ŲJŲ BALANDIS

1978-ųjų balandžio 17-ąją — tais metais Marjamai sukako devyniolika — Kabule buvo rastas nužudytas žmogus, pavarde Mir Akbar Kiberas. Po dviejų dienų mieste įvyko didžiulė demonstracija. Visi jų rajone išsipylė į gatves ir kalbėjo vien apie tai. Pro langą Marjama matė kaimynus sukiojantis, sujaudintai šnekučiuojantis, prisidėjusius prie ausų tranzistorinius radijo imtuvus. Matė Faribą, prisišliejusią prie savo namo sienos, kalbantis su kažkokia moterimi, naujoke Deh Mazange. Fariba šypsojosi, spausdama delnais nuo nėštumo išsipūtusį pilvą. Ta kita moteris, kurios vardo Marjama nenugirdo, atrodė vyresnė už Faribą, o jos plaukai buvo neįprasto purpurinio atspalvio. Ji laikė už rankos mažą berniuką. Marjama žinojo, kad berniuko vardas Tarikas, nes buvo girdėjusi šią moterį gatvėje jį šaukiant tokiu vardu.

Marjama ir Rašidas neprisidėjo prie kaimynų — juodu per radiją klausėsi apie tai, jog kokie dešimt tūkstančių žmonių išėjo į gatves ir nužygiavo į vyriausybinį Kabulo rajoną. Rašidas paaiškino, kad Mir Akbar Kiberas buvo įžymus komunistas ir kad jo šalininkai kaltina žmogžudyste prezidento Daudo Chano valdžią. Kalbėdamas Rašidas nežiūrėjo į Marjamą. Tomis dienomis jis niekada į ją nežiūrėdavo, ir Marjama išvis nebuvo tikra, ar tie žodžiai buvo skirti jai.

— Kas tai yra komunistas? — paklausė ji.

Rašidas piktai supurkštė ir kilstelėjo abu antakius.

— Nežinai, kas yra komunistas? Tokio paprasto dalyko. Kiekvienam aišku. Tai visiems žinoma. Tik ne tau... Cha! Nesuprantu, kodėl aš esu nustebęs. — Jis užsikėlė sukryžiuotas kulkšnis ant stalo ir sumurmėjo, kad tai toks, kuris tiki Karlu Marksistu.

— O kas toks Karlas Marksistas?

Rašidas atsiduso.

Per radiją diktorė pranešinėjo, kad Tarakis, PDPA* — Afganistano komunistų partijos — „Khalko" frakcijos lyderis, gatvėse sako kurstomas kalbas demonstrantams.

— Norėjau paklausti, ko jie siekia? Tie komunistai, kuo jie tiki?

Rašidas suprunkštė ir palingavo galvą, bet iš to, kaip jis sukryžiavo rankas, kaip nukreipė į šalį akis, Marjamai pasirodė, kad nesijaučia labai užtikrintas.

— Nieko nenutuoki, a? Kaip vaikas. Tavo smegenys tuščios. Jose nėra jokios informacijos.

— Aš paklausiau, nes...

— *Čup ko.* Užsičiaupk.

Marjama nutilo.

Buvo nelengva tverti jį šitaip kalbant su ja, kęsti jo panieką, pašaipas, įžeidinėjimus, matyti praeinant pro šalį, lyg ji būtų ne žmogus, o tik naminė katė. Bet po ketverių santuokos metų Marjama aiškiai suprato, kiek moteris gali ištverti, jeigu ji bijo. O Marjama *tikrai* bijojo. Gyveno nuolatinėje baimėje dėl vyro nuotaikos permainų, nepastovaus būdo, atkaklaus polinkio net paprasčiausius kasdienius apsikeitimus žodžiais paversti kivirčais, kuriuos kartais išspręsdavo kumščiais, antausiais, spyriais. Tiesa, kai kada mėgindavo nevykusiai atsiprašinėti, bet dažniausiai — ne.

* *Popular Democratic Party of Afghanistan* — Afganistano liaudies demokratinė partija. Tai prosovietinė marksistinė partija, veikusi 1965–1992 metais. 1978 m. armijos karininkai, šios partijos nariai, įvykdė Balandžio perversmą ir atvedė partiją į valdžią. Kad galėtų išsilaikyti valdžioje, partija pasikvietė į šalį sovietų karines pajėgas (1979–1989). Iširus Sovietų Sąjungai, partija neteko paramos, prarado įtaką ir iškriko.

Per ketverius metus nuo tos dienos pirtyje būta dar šešių kartų, kai viltis įsižiebdavo, o paskui užgesdavo, ir kiekviena netektis, kiekviena nesėkmė, kiekviena kelionė pas daktarą Marjamą vis labiau sugniuždydavo. Po kiekvieno nusivylimo Rašidas darėsi vis labiau atokesnis ir pagiežingesnis. Dabar kad ir kaip stengtųsi, ji niekuo jam nebeįtikdavo. Tvarkydavo namus, pasirūpindavo, kad vyras visada turėtų švarių marškinių atsargą, gamindavo jo mėgstamiausius patiekalus. Sykį — su pragaištingomis pasekmėmis — net nusipirko kosmetikos ir dėl jo pasidažė. Bet parėjęs namo jis tik žvilgtelėjo į ją ir susiraukė su tokiu pasidygėjimu, jog Marjama iškart puolė į vonios kambarį ir viską nusiprausė, o gėdos ašaros maišėsi su muilinu vandeniu, skaistalais ir akių tušu.

Dabar Marjama vakarais baimindavosi net išgirsti, kad jis jau parėjo namo. Trekštelėdavo spynoje raktas, sugirgždėdavo durys — ir nuo tų garsų jos širdis sutvaksėdavo kaip pašėlusi. Iš lovos ji klausydavosi, kaip caksi grindimis vyro pakulniai, paskui — dusliai sušlepsi pėdos, kai jis nusiauna batus. Ausimis ji registruodavo jo veiksmus: štai patraukia per grindis kėdę, sėdasi, ir gailiai sugirgžda nendrinė šios sėdynė, dzingteli į lėkštę šaukštelis, šiugžda verčiami laikraščio puslapiai, jis šliurpia vandenį. Besidaužančia širdimi mąstydavo, kokią dingstį šįvakar suras jai užsipulti? Ir visada kas nors atsirasdavo — mažiausias menkniekis jį užsiutindavo, nesvarbu, kad ir ką ji darytų, stengdamasi jam įtikti, nesvarbu, kad visiškai paklusdavo jo įnoriams ir reikalavimams, nes to nepakakdavo. Mat sūnaus negalėjo jam sugrąžinti. Šiuo svarbiausiu atžvilgiu ji nuvylė Rašidą, — septynis kartus nuvylė,— ir dabar esanti jam tik našta. Matė tai iš to, kaip jis į ją žiūrėdavo, *kai* į ją dėbtelėdavo. Esanti jam našta.

— Ir kas toliau bus? — dabar po kurio laiko ji paklausė.

Rašidas paskersavo į ją. Lyg atsiduso, lyg suniurnėjo, nukėlė kojas nuo stalo ir išjungė radiją. Užsinešė aparatą viršun į savo kambarį ir uždarė duris.

ooooo

BALANDŽIO 27-ĄJĄ į Marjamos klausimą atsakyta šūvių tratėjimu ir smarkiais, netikėtais ūžesiais. Ji basomis nubėgo į svetainę ir ten aptiko prie lango Rašidą — vien tik su apatiniais marškiniais, susivėlusiais plaukais stovėjo prispaudęs delnus prie stiklo. Marjama irgi nuskubėjo prie lango, atsistojo šalia jo. Pamatė aukštai virš miesto su kurtinamu garsu šiaurės rytų kryptimi prazvimbiant karinius lėktuvus. Tolumoje garsiai subūbsėjo, ir staiga į dangų pakilo dūmų kamuoliai.

— Kas dedasi, Rašidai? — baikščiai paklausė ji. — Ką visa tai reiškia?

— Dievas žino, — sumurmėjo jis. Pabandė įjungti radiją, bet išgirdo tik atmosferinius treškesius.

— Ką darom?

— Laukiam, — irzliai metė Rašidas.

DIENOS METU RAŠIDAS vis bandė ką nors sužinoti per radiją, o Marjama virtuvėje ruošė ryžius su špinatų padažu. Ji prisiminė tą metą, kai mėgdavo, net laukdavo, kada galės gaminti Rašidui valgį. Dabar valgio gaminimas tapo sunkiu darbu sustiprėjusio nerimo sąlygomis. *Korma* visada jo skoniui būdavo persūdyta ar per prėska. Ryžiai įvertinami kaip per riebūs ar per sausi, duona, prikišdavo jis, pernelyg šlapia ar pernelyg trupanti. Dėl nuolatinio Rašido priekabumo Marjama virtuvėje nebesijautė pasitikinti savimi.

Kai atnešė jam į svetainę lėkštę, per radiją grojo nacionalinį himną.

— Paruošiau *sabzi*, — pasakė ji.

— Padėk ir tylėk.

Muzikai nutilus, iš radijo suskambo kažkokio vyriškio balsas. Jis pareiškė esąs Karinių oro pajėgų pulkininkas Abdulas Kaderas. Jis pranešė, kad šįryt sukilusi Ketvirtoji šarvuočių divizija užėmė oro uostą ir svarbiausių miesto magistralių susikirtimų vietas. Taip pat užimti Kabulo radijas, Susisiekimo ir Vidaus reikalų ministerijos. Dabar Kabulas liaudies rankose, išdidžiai pasakė jis. Sukilėlių migai atakavo

prezidento rūmus. Tankai įsiveržė į teritoriją, ten vyksta įnirtinga kova. Daudui ištikimos pajėgos jau beveik sumuštos, raminamu tonu pareiškė Abdulas Kaderas.

Po kelių dienų, kai komunistai pradėjo masines Daudo Chano režimo šalininkų egzekucijas, kai po Kabulą pradėjo sklandyti gandai apie Pol e Čarchio kalėjime badomas akis ir elektros srove išdeginamas genitalijas, Marjama išgirdo apie prezidento rūmuose įvykusias skerdynes. Daudas Chanas *buvo* nužudytas, bet prieš tai komunistų maištininkai nužudė apie dvidešimt jo šeimos narių, tarp jų moteris ir vaikaičius. Kalbėta, kad jis pats nusižudė, kad buvo sušaudytas mūšio įkarštyje; pasak gandų, jo kuriam laikui buvo pagailėta, jis buvo priverstas stebėti savo šeimos žudynes, o paskui nušautas.

Rašidas pagarsino radiją ir prisilenkė arčiau.

— Įsteigta revoliucinė ginkluotųjų pajėgų taryba, ir mūsų *vatanas** nuo šiol bus žinomas kaip Demokratinė Afganistano Respublika, — kalbėjo Abdulas Kaderas. — Aristokratijos, nepotizmo ir nelygybės era baigėsi, draugai *hamvatanai***. Mes užbaigėme tironijos dešimtmečius. Valdžia dabar liaudies masių ir laisvę mylinčių žmonių rankose. Mūsų šalies istorijoje prasideda nauja era. Gimė naujas Afganistanas. Draugai afganistaniečiai, mes garantuojame, kad jums tikrai nėra ko bijoti. Naujasis režimas su didžiausia pagarba laikysis tiek islamo, tiek demokratijos principų. Metas džiaugtis ir švęsti.

Rašidas išjungė radiją.

— Ar tai gerai, ar blogai? — paklausė Marjama.

— Sprendžiant iš to, kaip tai skamba, blogai turtingiesiems, — atsakė Rašidas. — Mums galbūt neblogai.

Marjamos mintys nuklydo į Džalilį. Ji klausė savęs, ar komunistai imsis jo. Gal jį įkalins? Uždarys į kalėjimą ir jo sūnus? Atims iš jo verslus ir nuosavybę?

* Šalis, valstybė.
** Tėvynainiai.

— Ar šilti? — Rašidas nužvelgė ryžius.

— Ką tik iš puodo.

— Tad duokš lėkštę, — suniurnėjo jis.

TOJE PAČIOJE GATVĖJE, kai naktį staiga nušvietė raudoni ir geltoni blyksniai, išsekusi Fariba pasirėmė ant alkūnių. Jos plaukai buvo sulipę nuo prakaito, palei viršutinės lūpos kraštą kabėjo drėgmės lašeliai. Prie jos lovos pagyvenusi pribuvėja Vadžma stebėjo Faribos vyrą ir sūnus vaikštinėjant aplinkui naujagimę. Jie atsigrožėti negalėjo šviesiais mažylės plaukais, rausvais skruostais ir papūstomis it rožės pumpuras lūpytėmis, pro užbrinkusių vokų plyšelius į šalis lakstančiomis nefrito žalumo akimis. Nusišypsojo vienas kitam, pirmą kartą išgirdę jos balsą — prasidėjusį lyg miauktų katė, paskui pratrūkusį sveiku klyksmu iš visos gerklės. Nuras pasakė, kad jos akys nelyginant brangakmeniai. Ahmadas, pamaldžiausias šeimos narys, sugiedojo į savo sesytės ausį *azaną* ir tris kartus papūtė jai į veiduką.

— Vadinasi, Leila? — paklausė Hakimas, šokdindamas ant rankų dukterį.

— Tebūnie Leila, — pavargusiai nusišypsojo Fariba. — Nakties gražuolė. Puiku.

RAŠIDAS PIRŠTAIS SUGUMULIAVO ryžius, įsidėjo į burną, pakramtė sykį du, paskui susiraukęs išspjovė ant *sofros.*

— Kas yra? — paklausė Marjama, neapkęsdama atsiprašomo savo balso tono. Pulsas jai pagreitėjo, oda pašiurpo.

— Kas yra? — mėgdžiodamas ją užbliovė vyras. — Tas, kad tu vėl taip pat išvirei.

— Viriau penkias minutes ilgiau nei visada.

— Įžūlus melas.

— Prisiekiu...

Jis piktai nukratė nuo pirštų ryžius ir stumtelėjo lėkštę. Ant *sofros* išsipylė padažas ir ryžiai. Marjama matė, kaip pašokęs nuo kėdės Rašidas išlėkė iš svetainės, o paskui ir iš namų, trenkdamas durimis.

Moteris atsiklaupė ant grindų ir bandė surinkti atgal į lėkštę ryžių grūdelius, bet rankos taip drebėjo, kad turėjo palaukti, iki praeis. Baimė suspaudė krūtinę. Pamėgino kelis kartus giliai atsikvėpti. Pagavo blyškų savo atspindį pritemusios svetainės lange ir nusuko žvilgsnį į šalį.

Marjama išgirdo, kaip atsidarė laukujės durys ir Rašidas sugrįžo į svetainę.

— Kelkis, — paliepė jis. — Eikš. Stokis.

Sugriebė jos ranką, atlenkė delną ir įbėrė saują akmenukų.

— Įsidėk į burną.

— Ką?

— Įsidėk. Štai tuos. Į burną.

— Liaukis, Rašidai, aš...

Galingos jo rankos suspaudė jos žandikaulius. Įkišęs du pirštus į burną, per jėgą plačiau pražiodino, paskui sugrūdo vidun šaltus, kietus akmenukus. Marjama priešinosi, mykė, bet jis vis tiek stūmė gilyn, piktai iššiepęs viršutinę lūpą.

— Dabar kramtyk, — paliepė.

Burna buvo pilna žvyro ir akmenėlių, Marjama maldaujamai mykė. Iš akių kampų jai varvėjo ašaros.

— KRAMTYK! — sustūgo vyras. Į veidą jai tvokstelėjo tabako dūmais atsiduodantis jo kvapas.

Marjama pradėjo kramtyti. Kažkas jos burnos gilumoje trekštelėjo.

— Gerai, — iškošė pro dantis Rašidas. — Dabar žinai, koks tavo ryžių skonis. Dabar žinai, ką aš gavau tave vedęs. Tik prastą maistą ir nieko daugiau.

Ir jis išėjo, palikęs Marjamą spjaudyti akmenukus, kraują ir dviejų sulaužytų krūminių dantų atplaišas.

ANTRA
DALIS

16

1987-ŲJŲ PAVASARIS. KABULAS

Rytą devynmetė Leila atsikėlė iš lovos, trokšdama, kaip beveik visada, kuo greičiau pamatyti savo draugą Tariką. Tačiau šiandien, žinojo ji, juodu nesusitiks.

— Ilgam išvažiuoji? — klausė ji, kai prieš kelias dienas Tarikas pasakė, kad tėvai išsiveža jį į pietus, į Gaznio miestą, aplankyti dėdės iš tėvo pusės.

— Trylika dienų.

— Trylika dienų?

— Ne taip jau ilgai. Tu raukaisi, Leila?

— Visai ne.

— Juk nepradėsi bliauti, a?

— Nė nemanau! Tik ne dėl tavęs. Niekada!

Ji įspyrė jam į blauzdą — į tikrąją, ne į protezą, o jis juokaujamai plekštelėjo jai per pakaušį.

Trylika dienų. Kone dvi savaitės. Praėjo dar tik penkios dienos, o Leila sužinojo pagrindinį dalyką apie laiką: tartum akordeonas, kuriuo Tariko tėvas kartais grodavo senovines puštūnų dainas, laikas išsitempia ir susitraukia. Viskas priklauso nuo to, yra čia Tarikas, ar jo nėra.

Apačioje jos tėvai kivirčijosi. Vėl. Viskas kaip visada: mamutė

įniršusi, nesivaldanti žingsniuoja ir piktai šūkauja , o *babis** sėdi suglumęs ir apkvaitęs, nuolankiai linksi ir laukia, kol audra praeis. Leila uždarė duris ir persirengė. Bet vis tiek girdėjo juos. Girdėjo *ją*. Pagaliau trinktelėjo durys. Nubildėjo žingsniai. Garsiai sugirgždėjo mamutės lova. *Babis*, regis, išliko gyvas ir sulauks kitos dienos.

— Leila! — pašaukė jis. — Vėluoju į darbą!

— Minutėlę!

Leila apsiauna batus ir paskubom susišukuoja priešais veidrodį šviesias, iki pečių kintančias garbanas. Mamutė visada Leilai sakydavo, kad paveldėjusi jos plaukų spalvą — kaip ir jos turkio žalumo akis su vešliomis blakstienomis, duobutes skruostuose, aukštus skruostikaulius ir patemptą apatinę lūpą, o tą mamutė perėmusi iš Leilos prosenelės, mamutės močiutės. *Ji buvo* peri**, *nuostabi gražuolė,* — sakė mamutė. — *Apie jos grožį kalbėjo visas slėnis. Tas grožis peršoko dvi moterų kartas mūsų giminėje, bet tikrai neapėjo tavęs, Leila.* Kalbėdama apie „slėnį“ mamutė turėjo omenyje Pandžirą, farsi kalbančių tadžikų sritį, šimtas kilometrų į šiaurės rytus nuo Kabulo. Ir mamutė, ir *babis,* kurie buvo pirmos eilės pusbrolis ir pusseserė, gimė ir užaugo Pandžire; būdami kupini vilčių, spindinčių akių jaunavedžiai persikėlė į Kabulą 1960 metais, kai *babis* buvo priimtas į Kabulo universitetą.

Leila nukurnėjo laiptais, vildamasi, kad mamutė nepasirodys iš savo kambario naujai atakai. Ji rado tėvą klūpantį prie durų tinklelio nuo vabzdžių.

— Ar tu matei, Leila?

Proplėša tinklelyje buvusi jau kelias savaites. Leila pritūpė šalia tėvo.

— Ne. Tikriausiai skylė nauja.

— Aš taip ir pasakiau Faribai. — Kaip visada po mamutės ant-

* Tėtis, (*baba* — tėvas).
** Gražuolė fėja Rytų pasakose.

puolio jis atrodė prislėgtas, sumažėjęs. — Ji sako, kad pro ją priskrenda bičių.

Leila visa širdimi užjautė *babį*, nediduką žmogutį siaurais pečiais ir laibomis, švelniomis, bemaž kaip moters rankomis. Vakarais, kai Leila užeidavo į tėvo kambarį, visada išvysdavo jo veidą iš profilio įkniubusį į knygą, pakibusiais ant nosies galo akiniais. Kartais jis nė nepastebėdavo, kad ji įėjo. O jeigu pastebėdavo, draugiškai nusišypsodavo sučiauptomis lūpomis. *Babis* atmintinai mokėjo beveik visą Rumį* ir Hafizo** *gazeles.**** Jis galėdavo ilgai postringauti apie kovą dėl Afganistano tarp Britanijos ir carinės Rusijos. Jis žinojo, kuo skiriasi stalaktitai nuo stalagmitų, ir galėjo pasakyti, kad atstumas tarp Žemės ir Saulės toks pats, kaip nueiti iš Kabulo į Gaznį pusantro milijono kartų. Bet jeigu Leilai prisireikdavo atidaryti uogienės stiklainį, jai tekdavo eiti pas mamutę, o tai jai atrodydavo tolygu išdavystei. Paprasčiausi įrankiai trikdė *babį*. Nors tai buvo jo darbas, girgždantys durų vyriai niekada nebūdavo patepti alyva. Kai jis sutaisydavo stogą, pro lubas ir toliau varvėdavo. Virtuvės spintelėse kuo įžūliausiai klestėjo pelėsiai. Mamutė sakė, kad visus vyriškus namų ūkio darbus pareigingai ir sumaniai atlikdavo Ahmadas, kol anuomet, 1980-aisiais, kartu su Nuru išvyko prisidėti prie džihado prieš sovietus.

— Bet jei pasimaišo po ranka kokia nors knyga, kurią reikia skubiai perskaityti, — sakydavo ji, — Hakimas — pats pirmasis.

Bet Leila nepajėgė atsikratyti jausmo, kad kadaise, iki Ahmadui ir Nurui išeinant į karą prieš sovietus, — iki *babiui leidus* jiems išeiti į karą, — ir mamutė laikydavo *babio* knygiškumą mielu įpročiu, kad kitados jo užmaršumas bei nenagingumas ir jai atrodęs žavus.

— Kelinta šiandien diena? — paklausė jis, droviai nusišypsodamas. — Penkta ar šešta?

* Džalaledinas Rumis (1207–1273) — poetas sufijus, kūręs persų (farsi) kalba.

** Šems-Eddinas-Mohamedas Hafizas (apie 1320–1389) — įžymus persų poetas mistikas, jo kapas — maldų vieta. Didžiausias Rytų lyrikas.

*** Rytietiškos lyrikos rūšis, dažnai erotinė poezija, kuriama pasikartojančiais rimais, ir ja grindžiamos dainos.

— Kas man rūpi? Aš neskaičiuoju, — pamelavo Leila, gūžtelėdama pečiais. Tačiau mylėjo tėtį, kad jis tai prisimena. Mamutei nė motais, kad Tarikas išvažiavęs.

— Nė apsidairyt nesuspėsi, kai žibintuvėlis vėl sublyksės. — *Babis* kalbėjo apie mėgstamą Leilos ir Tariko žaidimą — signalizuoti vienas kitam vakarais sutemus. Juodu taip ilgai jį žaisdavę, kad tai tapo ritualu prieš einant miegoti — kaip ir valytis šepetėliu dantis.

Babis perbraukė proplėšą pirštu.

— Užsiūsiu ją, pirmai progai pasitaikius. O dabar verčiau eikime. — Atsisukęs per petį garsiau sušuko: — Mes jau einame, Fariba! Aš vežuosi Leilą į mokyklą. Nepamiršk jos pasiimti!

Lauke, ropšdamasi ant *babio* dviračio bagažinės, Leila pastebėjo toliau gatvėje, priešais namą, kur gyvena batsiuvys Rašidas su savo atsiskyrėle žmona, stovint automobilį — „Mersedes Benz". Tokią mašiną neįprasta matyti šioje kaimynystėje, mėlyną, su plačia balta juosta, kertančia priekio dangtį, stogą ir bagažinę. Leila įžvelgė viduje sėdinčius du vyrus, vieną — prie vairo, kitą — ant galinės sėdynės.

— Kas jie? — paklausė ji.

— Ne mūsų reikalas, — atsakė *babis.* — Sėskis, pavėluosi į pamokas.

Leila prisiminė kitą barnį, ir tąkart mamutė stovėjo įsisprendusi į šonus ties *babiu* ir, mėgdžiodama jo žodžius, tūžo: *Tai toks tavo reikalas, ar ne, pusbroli? Nedaryti nieko — toks tavo reikalas? Net jei tavo sūnūs išeina į karą. Kiek aš tavęs maldavau. Bet tu įsikniaubei nosimi į tas prakeiktas knygas ir leidai mūsų sūnums išeiti, lyg jie būtų pora* harami.

Babis dviračiu numynė gatve. Leila sėdėjo gale, apsikabinusi tėvą per pilvą. Jiems važiuojant pro mėlynąjį mersą, Leila suspėjo trumpai pamatyti vyriškį ant galinės sėdynės: liesą, žilaplaukį, vilkintį tamsiai rudu kostiumu su baltos nosinaitės trikampiu viršutinėje kišenėlėje.

Viena, ką dar spėjo pastebėti — tai, kad automobilis buvo su Herato registracijos numerių lentelėmis.

Visą likusį kelią juodu važiavo tylėdami, tik ties posūkiais, kur *babis* atsargiai stabdydavo, jis perspėdavo:

— Stipriau laikykis, Leila. Aš mažinu greitį. Pristabdau. Na.

TĄDIEN MOKYKLOJE Leilai sunkiai sekėsi sukaupti dėmesį — mintis gožė tai, kad vis dar nėra Tariko, ir įvykęs kivirčas tarp jos tėvų. Tad, kai mokytoja pašaukė išvardyti Rumunijos ir Kubos sostines, Leila buo užklupta netikėtai.

Mokytojos vardas buvo Šanzai, bet už nugaros mokiniai ją vadino *khala* Rangmala — „tetule tapytoja" — dėl jos mėgstamo judesio, kai prasižengėlius bausdavo delnu, paskui atbula plaštaka skeldama per veidą, pirmyn ir atgal, nelyginant tapytojas, besidarbuojantis teptuku. *Khala* Rangmala buvo jauna, aštrių veido bruožų vešliais antakiais moteris. Pirmą dieną mokykloje ji išdidžiai pareiškė klasei esanti neturtingo valstiečio iš Chosto duktė. Ji stovėdavo tiesi, standžiai sušukuotais ir surištais į kuodą už pakaušio juodais it varno plunksnos plaukais. Tad, kai *khala* Rangmala apsisukdavo, Leila pamatydavo ant jos sprando tamsius šerius. Be to, *khala* Rangmala visai nenaudojo kosmetikos ir nenešiojo papuošalų. Ji nesidengdavo veido ir draudsdavo mokinėms tai daryti. Sakė, kad visais atžvilgiais moterys ir vyrai lygūs ir nėra priežasties, kodėl moterys turėtų dangstytis, jeigu vyrai nesidangsto.

Ji taip pat sakė, kad Sovietų Sąjunga — geriausia valstybė pasaulyje, žinoma, kartu su Afganistanu. Esanti gera savo darbininkams, o jos žmonės — visi lygūs. Sovietų Sąjungoje visi laimingi ir draugiški — ne kaip Amerikoje, kur dėl nusikalstamumo žmonės bijo išeiti iš namų. O Afganistane visi irgi bus laimingi, sakė ji, kai tik nusistatę prieš pažangą, atsilikę banditai bus nugalėti.

— Štai kodėl mūsų sovietų draugai 1979-aisiais čia atėjo. Ištiesti mums savo kaimyniškos rankos. Padėti įveikti tuos žvėris, kurie nori, kad mūsų šalis būtų atsilikusi, primityvi valstybė. Ir jūs privalote padėti, vaikai. Privalote pranešti apie kiekvieną, kuris galėtų žinoti apie tuos maištininkus. Net jeigu tai jūsų tėvai, dėdės ar tetos. Mat nė vienas iš jų taip nemyli jūsų, kaip myli jūsų šalis. Užvis pirmiausia — jūsų šalis, prisiminkite! Aš didžiuosiuosi jumis, ir jūsų šalis — taip pat.

Ant sienos už *khala* Rangmalos stalo kabėjo Sovietų Sąjungos ir Afganistano žemėlapiai, taip pat įrėminta paskutinio komunistinio prezidento Nadžibulos fotografija. *Babis* sakė, kad kadaise Nadžibula vadovavęs visų bijomai KHAD, Afganistano slaptajai policijai. Ten kabėjo ir kitų fotografijų, daugiausia jaunų sovietų kareivių, spaudžiančių rankas valstiečiams, sodinančių obelaites, statančių namus ir visada nuoširdžiai besišypsančių.

— Nagi, — dabar tarė *khala* Rangmala, — ar sutrukdžiau tau svajoti, *Inkilabi* dukra?

Tokia buvo Leilos pravardė — „Revoliucijos dukra", nes gimė 1978-ųjų Balandžio valstybės perversmo naktį — tik *khala* Rangmala supykdavo, jeigu kas nors klasėje pavartodavo žodį *perversmas*. Tai, kas įvyko, primygtinai stengėsi ji įteigti, buvo *inkilabas*, revoliucija, darbo žmonių sukilimas prieš nelygybę. Kitas draudžiamas žodis buvo *džihadas*. Pasak jos, provincijose nebuvę net karo, tik smulkūs susirėmimai su nesantaikos kėlėjais, kiršinamais žmonių, kuriuos ji vadino užsienio provokatoriais. Ir tikrai niekas, *nė vienas* jos akivaizdoje nedrįsdavo atkartoti vis stiprėjančių gandų, kad po aštuonerių kovos metų sovietai buvo bepralaimį šį karą. Ypač dabar, kai Amerikos prezidentas Reiganas pradėjo siųsti mudžahedams „Stinger" raketas sovietų sraigtasparniams numušti; dabar, kai viso pasaulio musulmonai prisideda prie bendro reikalo: egiptiečiai, pakistaniečiai, net turtingieji saudoarabai, kurie, palikę savo milijonus, atvyko į Afganistaną kovoti džihado.

— Bukareštas, Havana, — sugebėjo atsakyti Leila.

— O tos šalys, ar jos mūsų draugės?

— Taip, *moalim* sahiba*. Jos — mums draugiškos šalys.

Khala Rangmala trumpai linktelėjo.

KAI PAMOKOS BAIGĖSI, mamutė vėl nepasirodė, nors privalėjo. Tad Leilai galiausiai teko traukti namo su dviem savo bendraklasėmis, Gite ir Hasina.

Ne itin daili, stambių kaulų, tačiau tvirta, gumelėmis surištais į dvi uodegytes plaukais, Gitė vaikščiojo amžinai susiraukusi, o vadovėlius nešiodavo prisispaudusi prie krūtinės tartum skydą. Hasina buvo dvylikos, trimis metais vyresnė už Leilą ir Gitę, sykį pasiliko antrus metus trečioje klasėje ir du kartus nesugebėjo baigti ketvirtosios. Už gabumų stoką Hasina atsigriebdavo išdykumu ir šmaikščiu liežuviu — tas veikė, anot Gitės, it siuvamoji mašina. Tai Hasina sugalvojo *khala* Rangmala pravardę.

Šiandien Hasina dalijo patarimus, kaip atsikratyti neįdomiais jaunikiais.

— Užtikrintas būdas, garantuotai suveiks. Duodu jums žodį.

— Kas per kvailystės? Esu per maža, iš kur man turėti jaunikį! — piktai pareiškė Gitė.

— Ne tokia ir maža.

— Na, niekas dar neprašė *mano* rankos.

— Todėl, kad tu barzdota, brangioji.

Gitė stvėrėsi ranka už smakro ir išsigandusi pažvelgė į Leilą. Ta tik užjaučiamai nusišypsojo — Gitė visiškai neturėjo humoro jausmo — ir, ramindama draugę, papurtė galva.

— Vis dėlto, ar norite žinoti, ką reikia daryti, panelės?

— Klok, — paragino Leila.

— Pupelės. Ne mažiau keturių skardinėlių. Tam vakarui, kai be-

* Ponia mokytoja.

dantis driežas atšliauš prašyti jūsų rankos. Bet svarbu tinkamai ištaikyti laiką, panelės. Laikas — užvis svarbiausia. Turite slopinti protrūkius, iki ateis metas paduoti jam arbatą.

— Aš tą prisiminsiu.

— Ir jis — taip pat.

Tuomet Leila būtų galėjusi pasakyti, kad jai nereikia tokio patarimo, nes *babis* visai neketina greitai atiduoti jos už vyro. *Babis* dirba milžiniškoje Kabulo duonos kepykloje „Silo", kur ištisą dieną kamuojasi karštyje ir mašinų gausme, kraudamas masyvias krosnis ir grūdų malūnus, nors jis yra baigęs universitetą. Jis mokytojavo vidurinėje mokykloje, kol buvo išvytas komunistų — tai įvyko netrukus po 1978-ųjų valstybės perversmo, apie pusantrų metų prieš sovietų invaziją. Nuo pat mažumės Leilai *babis* aiškiai leido suprasti, kad jam gyvenime svarbiausia — jos saugumas, o paskui mokslas.

Žinau, tu dar maža, bet noriu, kad tai suprastum ir įsisąmonintum dabar, — sakė jis. — *Santuoka gali palaukti, išsilavinimas — ne. Esi labai, nepaprastai gabi mergaitė. Tikrai. Gali tapti, kuo tik panorėsi, Leila. Pažįstu tave. Taip pat žinau, kad pasibaigus šiam karui Afganistanui reikės tavęs kaip ir vyrų, galbūt net labiau. Mat visuomenė negali suklestėti, jeigu jos moterys neišsilavinusios. Jokių galimybių, Leila.*

Bet Leila nepapasakojo Hasinai, kad *babis* kalbėjo jai apie tai, arba kokia jaučiasi laiminga, turėdama tokį tėvą, arba kaip didžiuojasi jo požiūriu į ją, taip pat — kad esanti pasiryžusi siekti išsilavinimo, kaip jo siekęs tėvas. Per pastaruosius dvejus metus Leila gaudavo *aval numra* pažymėjimą, suteikiamą geriausiam kiekvienos klasės mokiniui. Tačiau ji nieko apie tai nepasakojo Hasinai, kurios tėvas buvo irzlaus būdo taksistas, beveik neabejotinai po dvejų trejų metų atiduosiantis ją už vyro. Per vieną iš nedažnų rimtumo akimirkų Hasina atsivėrė Leilai, kad jau nuspręsta, jog ji ištekės už savo pirmos eilės pusbrolio, dvidešimčia metų vyresnio ir turinčio automobilių taisyklą Lahore. *Mačiau jį dusyk,* — prisipažino Hasina. — *Ir abu kartus jis valgė neužsičiaupdamas.*

— Pupelės, mergaitės, — pakartojo Hasina. — Prisiminkite. Žinoma, nebent tai bus, — ji šelmiškai nusišypsojo ir stuktelėjo Leilą alkūne — tavasis jaunas gražus vienakojis princas, kuris ateis pasibelsti į tavo duris. Tuomet...

Leila nustūmė jos alkūnę. Jeigu kas nors kitas šitaip būtų pasakęs apie Tariką, ji būtų įsižeidusi. Bet žinojo, kad Hasina nėra pikta, ji tik juokavo, — ne daugiau, — o jos liežuvis nepagailėdavo nieko, užvis labiausiai — savęs pačios.

— Tau nederėtų šitaip kalbėti apie žmones! — subarė Gitė.

— Apie kokius žmones?

— Žmones, kurie buvo sužeisti per karą, — karštai šoko Gitė, nesuvokdama, kad jos draugė juokauja.

— Manau, mula Gitė aistringai įsimylėjusi Tariką. Taip ir žinojau! Cha! Bet jis jau pasižadėjęs, argi nežinai? Juk taip, Leila?

— Nieko aš neįsimylėjusi!

Jiedvi atsiskyrė nuo Leilos ir vis dar šitaip ginčydamosi pasuko į savo gatvę.

Likusius tris kvartalus Leila ėjo viena. Pasiekusi savo gatvę, ji pastebėjo, kad mėlynasis mersas vis dar tenai — priešais Rašido ir Marjamos namą. Pagyvenęs vyriškis rudu kostiumu dabar stovėjo prie jo gaubto, remdamasis lazdele ir užvertęs galvą į namą.

Kaip tik tuomet kažkieno balsas už Leilos pašaukė:

— Ei, geltonplauke, žvilgtelk čia.

Leila apsisuko ir atsidūrė priešais nukreiptą į ją pistoleto vamzdį.

17

Pistoletas buvo raudonas, gaiduko apsauga — šviesiai žalia. Už pistoleto šmėkšojo išsišiepęs Khadimo veidas. Khadimas buvo vienuolikos, kaip ir Tarikas. Aukštas, stambus, atsikišusiais apatiniais dantimis. Jo tėvas — Deh Mazango mėsininkas; Khadimas garsėjo kaip rajono padauža, kartkartėmis apmėtydavęs praeivius veršiuko žarnomis. Kai kada, jeigu Tariko nebūdavo kur nors arti, per pertraukas mokyklos kieme Khadimas sekiodavo paskui Leilą nešvankiai vėpsodamas ir ūkčiodamas. Sykį jis paplekšnojo jai per petį ir sušnypštė: *Tu tokia graži, geltonplauke. Noriu tave vesti.*

Dabar jis pamojavo pistoletu.

— Nesijaudink, — pašaipiai tarė. — Visai nesimatys. Tik ne ant *tavo* plaukų.

— Nedrįsk! Perspėju tave.

— O ką tu man padarysi? — atšovė vaikėzas. — Užsiundysi ant manęs savo luošį? „Ak, Tarikai džanai, grįžk namo ir išgelbėk mane nuo to *badmašo**!“

Leila pradėjo trauktis, bet Khadimas jau spaudinėjo gaiduką.

* Niekšas, niekadėjas.

Viena po kitos plonos šilto skysčio čiurkšlės apšlakstė Leilos plaukus, paskui — delną, kai ji pakėlė ranką užsidengti veido.

Iš užuoglaudos iššoko kiti berniūkščiai, juokdamiesi, gagendami.

Įžeidūs žodžiai, kuriuos Leila buvo girdėjusi gatvėje, savaime prasiveržė pro lūpas. Iš tikrųjų ji dar nesuprato jų reikšmės, — ne visai pajėgė įsivaizduoti, kaip tai daroma, — bet žodžiai buvo kupini nuožmaus įtaigumo, ir mergaitė tėškė juos.

— Tavo motina laižo gaidį!

— Ji bent ne tokia psichė kaip tavoji, — nė kiek nesujaudintas atsikirto Khadimas. O ir mano tėvas — ne išglebėlis! Beje, kodėl nepauostai savo rankų?

Kiti berniūkščiai choru užtraukė:

— Pauostyk savo rankas! Pauostyk rankas!

Leila taip ir padarė, bet jau prieš tai žinojo, ką jis turėjo mintyje, sakydamas, kad ant jos plaukų nesimatys skysčio čiurkšlių. Ji šaižiai suspigo, o berniūkščiai dar garsiau suūkčiojo.

Leila apsisuko ir sriūbaudama pasinešė namo.

IŠ ŠULINIO PRISIPUMPAVO VANDENS, vonios kambaryje įsipylė į dubenį ir nusiplėšė drabužius. Išsimuilino plaukus, pirštais pašėlusiai gramdydama galvos odą, unkšdama iš pasišlykštėjimo. Praskalavo plaukus dubenyje ir vėl išsimuilino. Keletą kartų. Manė susivemsianti. Verkšlendama ir drebėdama trynėsi muilinu skuduru veidą ir kaklą, kol tie paraudo.

Niekada nebūtų taip atsitikę, jeigu Tarikas būtų buvęs drauge su manimi, pagalvojo, vilkdamasi švarius marškinius ir naujas kelnes. Khadimas nebūtų išdrįsęs. Žinoma, nebūtų atsitikę, jeigu jos parsivesti būtų atėjusi mamutė, kaip ir turėjo tai padaryti. Kartais Leila klausinėdavo savęs, kodėl mamutė apskritai varginosi ją pagimdyti. Žmonėms — dabar ji šitaip manė — neturi būti leidžiama turėti daugiau

vaikų, jeigu jie jau atidavė visą meilę vyresnėliams. Taip neteisinga. Pagauta pykčio Leila puolė į savo kambarį ir krito ant lovos.

Kai blogiausia praėjo, ji nuslinko per koridorių prie mamutės durų ir pasibeldė. Kai buvo mažesnė, Leila valandų valandas prasėdėdavo prie šių durų. Barbendavo į jas ir vis šnabždėdavo lyg kokį užkeikimą, turintį išsklaidyti kerus: *Mamute, mamute, mamute, mamute....* Bet mamutė taip ir neatidarydavo durų. Neatidarė jų ir dabar. Leila pasuko rankeną ir įėjo vidun.

KARTAIS MAMUTEI būdavo gerų dienų. Tuomet rytais ji iššokdavo iš lovos spindinčių akių ir linksma. Nukarusi apatinė lūpa išsitempdavo aukštyn šypsena. Ji išsimaudydavo. Apsirengdavo švariais drabužiais ir pasidažydavo blakstienas. Leisdavosi Leilos sušukuojama — mergaitė nepaprastai mėgdavo tai daryti — ir įsisegdavo į ausų lezgelius auskarus. Jiedvi drauge eidavo į Mandai Bazaarą apsipirkti. Leila priprašydavo ją pažaisti „gyvates ir kopėtėles“, abi valgydavo tamsaus šokolado drožles — vienas iš nedaugelio dalykų, kurį ir motina, ir duktė vienodai mėgo. Bet mėgstamiausia Leilos mamutės gerųjų dienų dalis būdavo tuomet, kai *babis* pareidavo namo. Ji ir mamutė pakeldavo nuo lentos galvas ir rudais nuo šokolado dantimis šypsodavosi jam. Kaip būdavo gera — kambarį užplūsdavo jaukumas, ir Leila trumpai suspėdavo pajusti švelnumą, romantiką, kitados — tais laikais, kai namai buvo pilni visų šeimos narių, triukšmingi ir linksmi — siejusius jos gimdytojus.

Tomis geromis dienomis mamutė kartais iškepdavo visokių skanumynų ir pasikviesdavo kaimynes arbatos su pyragaičiais. Leilai būdavo leidžiama virtuvėje švariai išlaižyti dubenis, o mamutė tuo tarpu dengdavo stalą staltiesėlėmis, geraisiais puodeliais ir lėkštėmis. Vėliau ir Leila įsitaisydavo svetainėje prie stalo ir mėgindavo įsiterpti į triukšmingai kleगančių, gurkšnojančių arbatą ir giriančių mamutės kepinius moterų pokalbį. Nors ir ne daugiausia turėdama ką pasakyti,

Leila mėgdavo sėdėti ir klausytis, nes per šiuos susibūrimus patirdavo nepaprastą malonumą: galėdavo girdėti mamutę su meile kalbančią apie *babį*.

— Kokio jo būta puikaus mokytojo, — būdavo, pasakos mamutė. — Mokiniai mylėjo jį. Ir ne tik todėl, kad nemušdavo jų liniuote kaip kiti mokytojai. Matote, jie gerbė jį, nes jis gerbė *juos*. Jis buvo nuostabus.

Mamutė mėgdavo pasakoti, kaip jam pasipiršusi.

— Aš buvau šešiolikos, jis — devyniolikos. Pandžire mudviejų šeimos gyveno viena greta kitos. Ak, kaip aš jį įsimylėjau, *hamširos!* Perlipdavau sieną tarp mūsų namų, ir mudu žaisdavome jo tėvo sode. Hakimas nuolat baiminosi, kad būsime nutverti ir kad mano tėvas jį prilups. „Tavo tėvas išpers man kailį", — nuolat sakydavo. Net tuomet buvo toks atsargus, toks rimtas. O paskui sykį pasakiau, būtent aš pasakiau: „Pusbroli, kas bus? Paprašysi mano rankos, ar nori priversti mane, kad ateičiau pas tave *khastegari*?* " Taip ir pasakiau. Kad būtumėt mačiusios jo veidą!

Mamutė suplodavo delnais, o moterys ir Leila juokdavosi.

Klausydamasi mamutę pasakojant šias istorijas, Leila žinojo, kad būta meto, kai motina visada šitaip kalbėdavo apie *babį*. Meto, kai jos tėvai miegojo ne atskiruose kambariuose. Leila gailėjosi nemačiusi tų laikų.

Neišvengiamai pasakojimas, kaip mamutė pasipiršusi, vedė prie santuokų planavimo temų. Kai Afganistanas išsilaisvins nuo sovietų ir vaikinai grįš namo, jiems reikės nuotakų, tad viena po kitos moterys vardijo kaimynystės merginas, kurios tiktų arba netiktų Ahmadui ir Nurui. Kai tik kalba pakrypdavo apie jos brolius, Leila nieko negalėdavo pasakyti, tartum moterys aptarinėtų patikusį filmą, kurio tik ji viena nematė. Jai buvo dveji, kai Ahmadas ir Nuras paliko Kabulą ir išvyko į Pandžirą šiaurėje, kad ten prisidėtų prie karo vado Ahmado

* Pirštis.

Šacho Masudo pajėgų ir kovotų džihadą. Leila beveik nieko apie juos neprisiminė. Tik blizgantį ant Ahmado kaklo pakabutį su ALACHO vardu. Juodų plaukų kuokštą ant vienos Nuro ausies. Štai ir viskas.

— O kaip Azita?

— Kilimėlių audėjo duktė? — neva pasibaisėjusi mamutė pliaukštelėjo delnu sau per skruostą. — Jos ūsai tankesni nei Hakimo!

— Dar yra Anahita. Kalbama, kad Zargunoje ji geriausia klasės mokinė.

— Ar matėte jos dantis? Tikri antkapiniai akmenys. Už lūpų ji slepia visas kapines.

— O kaip Vahidi seserys?

— Tos dvi neūžaugos? Ne, ne, ne. O ne. Tik ne mano sūnums. Ne mano sultonams. Jie verti geresnių.

Šnekos tęsdavosi: nejučia Leilos mintys nuklysdavo kitur, ir ji paprastai mąstydavo apie Tariką.

MAMUTĖ BUVO UŽTRAUKUSI geltonas užuolaidas. Tamsiame kambaryje tvyrojo susisluoksniavęs tvaikas: miego, neskalbtų baltinių, prakaito, nešvarių kojinių, kvepalų, vakar vakare valgytos *kurmos* likučių. Leila kiek palaukė, kad akys priprastų prie tamsos, ir tik tada perėjo per kambarį. Bet vis tiek jos kojos įsipainiojo į išmėtytus ant grindų drabužius.

Leila atitraukė užuolaidas. Prie lovos kojūgalio stovėjo sena metalinė sulankstomoji kėdė. Atsisėdusi ant jos, mergaitė stebėjo nejudančią, apklotu uždengtą kupetą — savo motiną.

Mamutės kambario sienos buvo ištisai nukabinėtos Ahmado ir Nuro nuotraukomis. Kur tik Leila pažvelgdavo, jai šypsojosi tiedu nepažįstamieji. Štai Nuras, lipantis ant triratuko. O štai Ahmadas — meldžiasi atsiklaupęs prie saulės laikrodžio, kurį jis su *babiu* įrengė, kai buvo dvylikos. Ir antai jie, jos broliai, susirėmę nugaromis, sėdi kieme po sena kriauše.

Po mamutės lova Leila pamatė kyšantį Ahmado batų dėžėlės kampą. Kartkartėmis mamutė rodydavo jai ten sudėtas senas suglamžytas laikraščių iškarpas ir propagandinius lankstinukus, kuriuos Ahmadui pavyko surinkti iš sukilėlių grupuočių ir pasipriešinimo organizacijų, įsikūrusių Pakistane. Vienoje fotografijoje, prisiminė Leila, buvo vyras su ilgu baltu apsiaustu, duodantis bekojui berniukui čiulpinuką. Užrašas po fotografija skelbė: *Vaikai — tyčinės sovietų sausumos minų kampanijos aukos.* Toliau straipsnyje buvo rašoma, kad sovietai taip pat mėgsta slėpti sprogstamuosius užtaisus ryškiaspalviuose žaisluose. Vaikui pakėlus tokį žaislą, šis sprogdavo ir nutraukdavo pirštus ar visą plaštaką. Tokiu atveju tėvas nebegalėdavo prisidėti prie džihado: jis turėdavo pasilikti namie ir rūpintis savo vaiku. Kitame straipsnyje iš Ahmado dėžėlės jaunas mudžahedas pasakojo, kad sovietai ant jo kaimo užleido dujas, nudeginusias žmonėms odą ir juos apakinusias. Sakė matęs savo motiną ir seserį, bėgančias prie upelio ir kosėjančias krauju.

— Mamute.

Kupeta kiek sujudėjo ir išleido atodūsį.

— Kelkis, mamute, jau trys valandos.

Dar vienas atodūsis. Iš po apklotų it povandeninio laivo periskopas išniro ranka ir nukrito. Kupeta šįsyk sujudėjo aiškiau. Paskui sušiugždėjo besitrinantys vienas į kitą apklotų sluoksniai. Pamažėle, etapais, mamutė materializavosi: iš pradžių pasirodė susivėlę plaukai, paskui — baltas, besiraukantis veidas, kietai sumerktos nuo šviesos akys, ranka, grabinėjanti galvūgalio lentos, slystančios žemyn paklodės, kai moteris niurnėdama stengėsi pasikelti. Mamutė mėgino pasižiūrėti, susiraukė nuo šviesos, ir jos galva nusviro ant krūtinės.

— Kaip sekėsi mokykloje? — sumurmėjo ji.

Tuoj prasidės. Privalomi klausimai, paviršutiniški atsakymai. Abi apsimetinės. Jųdviejų, abejingų partnerių šiame nusibodusiame šokyje, vaidmenys seniai išmokti.

— Puikiai, — atsakė Leila.

— Ko nors išmokai?

— Kaip paprastai.

— Pavalgei?

— Taip.

— Gerai.

Mamutė vėl kilstelėjo galvą lango link. Rūgščiai susiraukė ir sumirksėjo. Dešinė jos veido pusė buvo įraudusi, tos pačios pusės plaukai — nugulėti.

— Man skauda galvą.

— Gal atnešti aspirino?

Mamutė pasimasažavo smilkinius.

— Gal vėliau. Tėvas namie?

— Dar tik trys.

— O! Tiesa. Tu jau sakei. — Mamutė nusižiovavo. — Ką tik sapnavau. — Jos balsas tik šiek tiek buvo garsesnis už naktinių marškinių šiugždesį tarp paklodžių. — Ką tik, prieš tau įeinant. Bet dabar negaliu prisiminti. Tau taip būna?

— Visiems būna, mamute.

— Labai keista.

— Turėčiau tau pasakyti, kad, kol miegojai, vienas vaikėzas šovė iš vandens pistoleto man ant plaukų myžalų čiurkšlę.

— Ką šovė? Ką tokį? Atleisk, nenugirdau.

— Myžalus. Šlapimą.

— Tai... baisu. Dieve. Kaip man gaila. Vargšelė. Reikės rytoj rytą pirmiausia su juo pasikalbėti. Arba galbūt su jo motina. Taip, manau, šitaip būtų geriausia.

— Aš tau nepasakiau, kas jis toks.

— Ak, tai kas jis?

— Nesvarbu.

— Tu pyksti.

— Turėjai mane pasiimti.

— Turėjau, — sukrankė mamutė.

Leila taip ir nesuprato, ar tai būta klausimo. Mamutė įniko pešiotis plaukus. Leilai buvo didžioji gyvenimo paslaptis, kaip nuo to pešiojimosi mamutė nenupliko kaip kiaušinis.

— O kaip... Kuo jis vardu, tas tavo draugas, Tarikas? Taip, kaip jis?

— Jis jau savaitė išvažiavęs.

— A. — Mamutė atsiduso pro nosį. — Nusiprausei?

— Taip.

— Vadinasi, švari. — Motina nusuko pavargusį žvilgsnį į langą. — Tu švari, ir viskas puiku.

Leila atsistojo.

— Einu ruošti pamokų.

— Žinoma. Išeidama užtrauk užuolaidas, meile mano, — silpstančiu balsu paprašė mamutė. Ji jau vėl smuko po apklotais.

Tiesdama ranką užtraukti užuolaidas, Leila pamatė pravažiuojant automobilį, lydimą dulkių debesies — tą patį mėlynąjį mersą su Herato registracijos numeriais. Pagaliau išvažiuoja. Sekė jį akimis, kol dingo už posūkio. Saulėje sublyksėjo užtemdyti jo langai.

— Rytoj neužmiršiu, — jai už nugaros tarė mamutė. — Pažadu.

— Ir vakar taip sakei.

— Tu nežinai, Leila.

— Ko nežinau? — Leila staigiai apsisuko į motiną. — Ko aš nežinau?

Mamutės ranka nuslinko prie krūtinės, patapšnojo ją.

— *Čia*. Kas *čia* viduje dedasi. — Paskui ranka geibiai nukrito. — Paprasčiausiai tu nežinai.

18

Praėjo viena savaitė, paskui — kita, bet Tariko — nei matyti, nei girdėti.

Kad kuo nors užpildytų laiką, Leila užtaisė durų tinklelį, kurio *babis* taip ir neprisirengė imtis. Paskui nukėlė nuo lentynų *babio* knygas, nušluostė nuo jų dulkes ir sudėliojo atgal pagal abėcėlę. Su Hasina, Gite ir Gitės mama Nila, kuri buvo siuvėja ir kažkada siūdavo drauge su mamute, išėjo pasivaikštinėti po Vištų gatvę. Per šią savaitę Leila įsitikino, kad žmogui nėra sunkesnio išbandymo, kaip paprasčiausiai laukti.

Praėjo dar viena savaitė.

Leilą kamavo baisios mintys.

Jis niekada nebegrįš. Jo tėvai išsikėlė visam laikui — kelionė į Gaznį buvusi tik suaugusiųjų gudrybė, sumanyta, kad juodu apsaugotų nuo graudaus atsisveikinimo.

Jis vėl užlipo ant minos. Kaip tada, 1981-aisiais, kai buvo penkerių metų — tą pastarąjį kartą, kai tėvai vežėsi jį į pietus, į Gaznį, netrukus po trečiojo Leilos gimtadienio. Tąkart jam pasisekė — neteko tik kojos; pasisekė, kad išvis liko gyvas.

Tokios mintys sukosi ir vyniojosi Leilos galvoje.

Vieną vakarą Leila pamatė toliau gatvėje blyksint švieselę. Gal

cyptelėjusi, o gal aiktelėjusi iš džiaugsmo, ji greitai išgriebė iš palovės žibintuvėlį, bet šis niekaip neužsidegė. Leila padaužė jį delnu, prakeikė išsieikvojusius elementus. Bet mat juos galai. Jisai sugrįžo. Leila atsisėdo ant lovos krašto, svaigstančia nuo atlėgusios įtampos galva. O ta graži geltona akelė tolumoje vis mirksėjo ir mirksėjo.

KITĄ DIENĄ, skubėdama pas Tariką į namus, Leila kitoje gatvės pusėje pamatė Khadimą ir grupelę jo draugų. Khadimas tupėjo, kažką braižydamas lazda žemėje. Pastebėjęs ją, numetė lazdą ir pakrutino pirštus. Kažką pasakė savo draugeliams, ir tie sukrizeno. Palenkusi galvą Leila nuskubėjo pro šalį.

— Ką tu *padarei*? — sušuko ji, kai Tarikas atidarė duris. Visai buvo pamiršusi, kad jo dėdė — kirpėjas.

Tarikas persibraukė delnu per ką tik nuskustą galvą ir nusišypsojo, parodydamas baltus, šiek tiek nelygius dantis.

— Patinka?

— Atrodai lyg armijos naujokas.

— Nori pačiupinėti? — atkišo galvą.

Trumpučiai plaukeliai maloniai kuteno Leilos delną. Galva apskrita ir visiškai lygi, ne tokia kaip kitų berniukų, kuriems plaukai slepia kūginius kiaušus ir neišvaizdžius gumbus.

Kai jis pakėlė galvą, Leila pamatė, kad skruostai ir kakta įdegę saulėje.

— Ko taip ilgai užtrukai? — nepatenkinta paklausė Leila.

— Dėdė susirgo. Nagi, užeik.

Jis nusivedė ją koridoriumi į bendrąjį šeimos kambarį. Šiuose namuose Leilai viskas patiko: apskuręs senas kilimas šeimos kambaryje, durstytas iš įvairių skiaučių užtiesalas ant sofos, kasdienio Tariko gyvenimo netvarka — rietimai jo motinos medžiagų, susmaigstytos į siūlų rites adatos, seni žurnalai, kampe futliaras su akordeonu, tik ir laukiantis, kad būtų atidarytas.

— Kas ten? — šūktelėjo iš virtuvės Tariko mama.

— Leila, — atsakė jis ir pastūmė mergaitei kėdę.

Bendrasis šeimos kambarys buvo šviesus, su dvigubais langais, atsiveriančiais į kiemą. Ant palangės stovėjo tušti stiklainiai, kuriuose Tariko mama marinuodavo baklažanus ir laikydavo morkų marmeladą.

— Vadinasi, mūsų *arus,* martelė, — įžengdamas į kambarį paskelbė jo tėvas — dailidė, liesas, visai žilaplaukis, vos įkopęs į šešiasdešimtį vyras, retais priekiniais dantimis ir primerktomis akimis žmogaus, beveik visą gyvenimą leidusio lauke. Jis išskėtė glėbį, ir Leila puolė į jo rankas, pasitikta malonaus ir pažįstamo pjuvenų kvapo. Juodu tris kartus pasibučiavo į skruostus.

— Jei taip vis vadinsi ją, mergaitė liausis pas mus lankiusis, — praeidama mestelėjo Tariko mama, nešina padėklu su dideliu dubeniu, samčiu ir keturiais mažesniais dubenėliais. Ji padėjo padėklą ant stalo. — Nekreipk dėmesio į senį. — Ji suėmė delnais Leilos veidą. — Kaip gera tave matyti, mieloji mano. Nagi, sėskis. Atnešiau jums mirkytų vaisių.

Masyvų stalą ir kėdes iš šviesaus nedažyto, bet obliuoto medžio padirbo pats Tariko tėvas. Stalas buvo užtiestas viniline samanų žalumos su mažais purpuriniais pusmėnuliais ir žvaigždutėmis staltiese. Didžiuma vienos kambario sienos buvo nukabinėta įvairaus amžiaus Tariko nuotraukomis. Kai kuriose iš ankstyvųjų jis buvo su abiem kojomis.

— Girdėjau, jūsų brolis susirgo, — tarė Leila Tariko tėvui, panardindama šaukštą į dubenėlį su mirkytomis razinomis, pistacijomis ir abrikosais.

Dailidė prisidegė cigaretę.

— Taip, bet dabar jau sveikas, *šokr e Khoda* — ačiū Dievui.

— Širdies priepuolis. Jam jau antras, — įsiterpė Tariko mama, priekaištingai žvilgteldama į savo vyrą.

Tariko tėvas išpūtė dūmus ir pamerkė Leilai akį. Jai vėl toptelėjo,

kad Tariko tėvus nesunkiai būtų galima palaikyti jo seneliais. Motina jį pagimdė turėdama gerokai per keturiasdešimt.

— Kaip laikosi tavo tėvas, mieloji? — žvelgdama virš dubenėlio paklausė Tariko mama.

Kiek Leila ją pažinojo, Tariko mama nešiojo peruką. Nuo senumo šis darėsi blausiai purpurinis. Šiandien buvo užtrauktas žemai ant kaktos, ir Leila jo šonuose matė žilas moters sruogas. Kai kuriomis dienomis perukas būdavo nustumtas aukštai ant pakaušio. Bet Tariko motina su juo Leilai niekada neatrodydavo pasigailėtinai. Žemiau peruko Leila matė ramų, savimi pasitikintį veidą, išmintingas akis, malonią, neskubią laikyseną.

— Puikiai, — atsakė Leila. — Žinoma, vis dar dirba „Silo". Puikiai.

— O tavo mama?

— Tas pat. Kartais geros, kartais blogos dienos.

— Taip, — susimąsčiusi linktelėjo Tariko mama, panardindama į dubenėlį šaukštą. — Kaip turi būti sunku, kaip baisiai sunku motinai, kai jos sūnūs toli.

— Pasiliksi pietų? — paklausė Tarikas.

— Būtinai, — pridūrė jo mama. — Aš ruošiu *šorvą**

— Nenoriu būti *mozahem*.

— Įžūli? — nustebo Tariko mama. — Porai savaičių mes išvažiuojame, ir tu mums jau vaidini mandaguolę.

— Gerai, pasiliksiu, — sutiko Leila, parausdama ir nusišypsodama.

— Vadinasi, sutarta.

Iš teisybės, Leilai patiko valgyti Tariko namuose tiek pat, kiek nemėgdavo savuosiuose. Pas Tariką netekdavo valgyti vienai, jie visada valgydavo visa šeima. Leilai patiko violetinės plastikinės taurės, iš kurių jie gerdavo, ir vandens ąsotyje plūduriuojanti citrinos skiltelė.

* Tradicinė afganų daržovių sriuba su duona.

Jai patiko, kad jie kiekvieną valgį pradėdavo dubenėliu šviežio jogurto, ant visko, net ant jogurto, išspausdavo rūgštaus apelsino, kad prie stalo nepiktai vienas kitą patraukdavo per dantį.

Valgant pokalbiai paprastai nenutrūkdavo. Nors Tarikas ir jo tėvai buvo etniniai puštūnai, bet prie Leilos šnekėdavo farsi, nors mergaitė šiek tiek suprato jų gimtąją kalbą, nes mokėsi jos mokykloje. *Babis* sakė, kad tarp šių tautų — tadžikų mažumos ir Tariko tautiečių puštūnų, didžiausios etninės grupės Afganistane — būta įtampos. *Tadžikai visada jautėsi nepaisomi,* — sakė *babis.* — *Beveik du šimtus metų šią šalį valdė karaliai puštūnai, tadžikai — iš viso devynis mėnesius, dar 1929-aisiais.*

O tu, — paklaususi Leila, — *ar tu jautiesi nepaisomas, babi?*

Marškinių krašteliu *babis* švariai išsivalė akinius. *Pagal mane, tai nesąmonė, — ir, be to, labai pavojinga, — visos tos kalbos: aš esu tadžikas, o tu — puštūnas, jis — chazaras, o ji — uzbekė. Mes visi — afganai, ir tai turėtų būti svarbiausia. Bet kai viena etninė grupė taip ilgai valdo kitas... Atsiranda panieka. Rungtyniavimas. Šitaip yra. Ir visada buvo.*

Galbūt ir taip. Bet Leila niekada to nejautė Tariko namuose, kur tokie dalykai niekada neiškildavo į paviršių. Svečiuodamasi Tariko šeimoje Leila visada jausdavosi natūraliai, neįsitempusi, nepasitaikydavo jokių keblumų dėl priklausymo kuriai nors genčiai ar kalbai, nė jokių asmeninių piktumų ar nuoskaudų, nuodijančių atmosferą jos namuose.

— Gal palošiame kortomis? — pasiūlė Tarikas.

— Taip, eikite viršun, — pritarė jo motina, smerkiamai sklaidydama savo vyro pučiamų cigaretės dūmų debesį. — O aš baigsiu ruošti *šorvą.*

Tariko kambaryje juodu atsigulė ant grindų ir pradėjo paeiliui dalyti kortas lošti *pandžparą.* Mosikuodamas sveikąja pėda, Tarikas papasakojo jai apie savo kelionę. Apie persikų sodinukus, kuriuos padėjo dėdei sodinti. Apie gyvatę, kurią sugavo sode.

Būtent šiame kambaryje Leila su Tariku ruošdavo mokykloje

užduotus namų darbus, statydavo iš kortų bokštus ir piešdavo pašaipius vienas kito portretus. Jeigu lydavo, juodu, pasirėmę ant palangės, gurkšnodavo drungną putojančią apelsinų fantą ir stebėdavo stiklu varvančius stambius lietaus lašus.

— Gerai, nagi, atspėk, — tarė Leila, maišydama kortas. — Kas apeina aplink pasaulį, bet lieka kampe?

— Palūkėk, — Tarikas pasikėlė ir pasukiojo savąjį kojos protezą. Susiraukęs atsigulė ant šono, pasirėmė alkūne. — Paduok man pagalvę. — Jis pasikišo ją po koja. — Štai, dabar geriau.

Leila prisiminė tą pirmą kartą, kai jis parodė savo bigę. Tuomet jai buvo šešeri. Vienu pirštu ši pabaksnojo įtemptą blizgančią odą žemiau kairio jo kelio. Ten jos pirštas aptiko kietus gumbelius; Tarikas paaiškino, kad tai kaulo pentinai, kartais išaugantys po amputacijos. Mergaitė paklausė, ar bigę skauda, o jis atsakė, kad į dienos pabaigą pradeda mausti, nes ji patinsta ir nebeatitinka protezo, kaip, tarkim, pirštas — antpirščio. *O kartais ją nutrina. Ypač kai karšta. Tuomet odą išberia ir iškyla pūslės, bet mama turi tepalų, kurie padeda. Nėra taip blogai.*

Leila apsiašarojusi.

Ko verki? — jis vėl prisisegė protezą. — *Juk prašei, kad parodyčiau, tu,* girjanoke, *žliumba! Jeigu būčiau žinojęs, kad pratrūksi bliauti, nebūčiau rodęs.*

— Ženklas, — atsakė Tarikas.

— Kas?

— Ta mįslė. Atsakymas — pašto ženklas. Po priešpiečių eikime į zoologijos sodą.

— Tu ją žinojai. Taip?

— Visai ne.

— Meluoji.

— O tu — pavydi.

— Ko tokio?

— Mano vyriškos nuovokos.

— Tavo *vyriškos* nuovokos? Tikrai? Nagi, sakyk, kas visada laimi šachmatais?

— Aš tau leidžiu laimėti, — nusijuokė jis, bet abu žinojo, kad tai netiesa.

— O kam nesiseka matematika? Pas ką eini pagalbos dėl matematikos namų darbų, nors esi klase aukščiau manęs?

— Būčiau dviem klasėmis aukščiau tavęs, jeigu ne ta nuobodi matematika.

— Turbūt ir geografija tau nuobodi?

— Iš kur žinai? Nagi, užsičiaupk. Tai einam į zoologijos sodą, ar ne?

Leila nusišypsojo.

— Eime.

— Puiku.

— Pasiilgau tavęs.

Tyla. Paskui Tarikas pasisuko į ją lyg išsiviepusiu, lyg susuktu iš pasibodėjimo į grimasą veidu.

— Kas tau *yra*, Leila?

Kiek kartų ji, Hasina ir Gitė sakydavo tuos du žodžius viena kitai — sakydavo nė kiek nedvejodamos, jeigu tik būdavo dvi ar tris dienas nesimačiusios. *Pasiilgau tavęs, Hasina. O, taip pat ir aš tavęs.* Ji matė, kad berniukai šiuo atžvilgiu visai kitokie nei mergaitės. Jie draugystės nedemonstruoja. Tokioms kalboms jiems nekyla nei noro, nei reikalo. Tikriausiai ir jos broliai tokie. Berniukai, pagaliau Leila ėmė suvokti, į draugystę žiūri kaip į saulę: jos buvimas neginčytinas, jos spindesį geriausia maloniai jausti, o ne tiesiai matyti.

— Mėginau tave paerzinti, — pamelavo Leila.

Jis paskersavo į ją.

— Tau pavyko.

Bet jai pasirodė, kad grimasos susuktas jo veidas sušvelnėjo. Ir saulės įdegis jo skruostuose trumpam lyg patamsėjo.

ooooo

LEILA NEKETINO JAM PAPASAKOTI. Iš tikrųjų buvo nusprendusi, kad nieko gera neišeitų, jeigu jam papasakotų. Kas nors nukentėtų, nes Tarikas šitaip to nepaliktų. Bet, kai vėliau jie išėjo į gatvę ir patraukė autobusų stotelės link, ji vėl pamatė Khadimą, atsišliejusį į sieną, supamą savo draugelių, susikišusį nykščius už diržo kilpų. Jis įžūliai jai išsiviepė.

Tada ji ir papasakojo Tarikui. Nesusiturėjo, kažkaip savaime ištrūko iš lūpų.

— Ką jis padarė?

Ji viską pakartojo.

Tarikas parodė pirštu į Khadimą.

— Jis? Anas? Tikrai?

— Tikrai.

Kažką sau sumurmėjęs puštūniškai, ko Leila nesuprato, Tarikas sukando dantis.

— Tu čia palauk, — paliepė farsi kalba.

— Ne, Tarikai...

Jis jau žengė per gatvę į kitą pusę.

Khadimas pirmas jį pamatė. Jo šypsena išblėso. Atsitraukęs nuo sienos, išlupo nykščius iš diržo kilpų ir atsistojo tiesiau, nutaisydamas grėsmingą pozą, nors ir ne itin pasitikėdamas savimi. Kiti draugeliai sekė jo žvilgsnį.

Leila pasigailėjo prasitarusi. Kas, jeigu jie susitelks visi drauge? Kiek jų ten — dešimt? vienuolika? dvylika? Kas, jeigu jis nuo jų nukentės?

Kelios pėdos iki Khadimo ir jo gaujos Tarikas sustojo. Lyg kažką svarsto, pamanė Leila, gal persigalvojo? O kai jis pasilenkė, jai pasirodė, kad dedasi varstąsis batą ir tuoj sugrįš pas ją. Paskui jis suskato darbuotis rankomis, ir ji suprato.

Gauja irgi suprato, kai Tarikas atsitiesė, stovėdamas ant vienos kojos. Leidosi šokčioti viena koja prie Khadimo, paskui puolė jį, iškėlęs virš galvos nusisegtą protezą it kardą.

Vaikėzai paskubom prasiskyrė į šalis, palikdami Khadimą vieną. Paskui — dulkės, švytuojantys kumščiai, spyriai ir unkštesys. Daugiau niekada Khadimas nebeužkabindavo Leilos.

TĄ VAKARĄ, kaip ir daugelį vakarų, Leila padengė vakarienės stalą tik dviem. Mamutė pasakė, kad nėra alkana. O tais vakarais, kai praalkdavo, ji pasistengdavo nusinešti lėkštę į savo kambarį, *babiui* dar nespėjus pareiti namo. Kai Leila su *babiu* susėsdavo prie stalo valgyti, ji jau miegodavo ar gulėdavo lovoje atmerktomis akimis.

Iš vonios kambario pasirodė *babis*. Kai grįžo iš darbo, jo plaukai buvo miltuoti, — dabar švariai išplauti ir sušukuoti.

— Ką šiandien valgysime?

— Kas likę — *oš** sriubą.

— Gražiai skamba. — Jisai sulankstė rankšluostį, kuriuo sausinosi plaukus. — Tad kuo šįvakar užsiimsime? Trupmenų sudėtimi?

— Tiesą sakant, kaip paversti trupmenas mišriaisiais skaičiais.

— A. Gerai.

Kasdien po vakarienės *babis* padėdavo Leilai ruošti pamokas ir pridurdavo dar kai ką nuo savęs — tik tam, kad Leila žengtų žingsnį ar du pirmiau savo klasės, o ne dėl to, kad nepritartų mokyklinei programai, nors šioje buvo daug propagandos. Po teisybei, *babis* laikė, kad vienas dalykas, kurį komunistai darė teisingai — ar bent stengėsi daryti — tai (kokia ironija!) švietimo srityje, profesijoje, iš kurios buvo jų išvytas. O konkrečiau — moterų švietimas. Valdžia rėmė raštingumo kursus, skirtus visoms moterims. Šiuo metu beveik du trečdalius Kabulo universiteto studentų kontingento sudarė moterys, sakė *babis*, moterys, kurios studijuoja teisę, mediciną, inžineriją.

Moterims šioje šalyje visada būdavę sunku, Leila, bet dabar, prie

* Tradicinė persų ir afganų sriuba su kukulaičiais iš kiaušinių, su daržovėmis, svogūnais, pomidorais ir įvairiais aštriais prieskoniais.

komunistų, jos galbūt laisvesnės ir turi daugiau teisių, negu kada nors anksčiau, — kalbėdavo *babis*, visada pritildydamas balsą, nes žinojo, kokia nepakanti būdavo mamutė, jeigu kas nors bent kiek teigiamai atsiliepdavo apie komunistus. — *Bet teisybė,* — tęsdavo jis, — *dabar Afganistane moterims geras laikas. Ir tu gali tuo pasinaudoti, Leila. Žinoma, moterų laisvė,* — čia jis liūdnai palinguodavo galva, — *irgi viena iš priežasčių, kodėl ten žmonės pirmiausia griebėsi už ginklų.*

Sakydamas „ten", jis turėjo galvoje ne Kabulą, kuris visuomet buvo palyginti liberalus ir progresyvus. Čia, Kabule, moterys mokėsi universitete, vadovavo mokykloms, ėjo pareigas vyriausybėje. Ne, *babis* turėjo mintyje genčių sritis, ypač puštūnų regionus pietuose ar rytuose, netoliese sienos su Pakistanu, kur moteris retai pamatydavai gatvėse, ir tai tik su burkomis ir lydimas vyrų. Kalbėjo apie regionus, kuriuose vyrai, gyvenantys pagal senovinius gentinius įstatymus, sukilo prieš komunistus ir jų dekretus moterims išlaisvinti, priverstinėms santuokoms panaikinti, minimaliam amžiui, kai mergaitės gali tekėti, padidinti iki šešiolikos metų. Tenai vyrai tatai vertino kaip įžeidimą per šimtmečius nusistovėjusioms jų tradicijoms, anot *babio*, kad valdžia — ir, be to, bedieviška — liepia jų dukterims palikti namus, lankyti mokyklas ir dirbti greta vyrų.

Neduok Dieve, kad šitaip atsitiktų! — mėgdavo sarkastiškai sakyti *babis*, paskui atsidusęs pridurdavo: — *Leila, meile mano, vienintelis priešas, kurio Afganistanas nepajėgia įveikti — tai paties savęs.*

Babis atsisėdo prie stalo ir pamirkė duonos riekę į savąjį *oš* sriubos dubenėlį.

Leila nusprendė tėvui prie valgio papasakoti, kaip Tarikas susidorojo su Khadimu, o tik paskui abiem imtis trupmenų. Bet taip ir negavo progos. Mat kaip tik tada pasigirdo beldimas į duris, o anapus jų stovėjo nepažįstamasis su žinia.

19

Leila atidarė duris.

— Man reikia pasikalbėti su tavo tėvais, *dohktar džan*, — pareiškė kresnas vyriškis šiurkščiu, orų nugairintu veidu. Jis vilkėjo bulvių spalvos apsiaustu ir buvo užsimaukšlinęs ant galvos *pakolę**.

— Ką jiems pasakyti, kas jūs toks?

Tuomet Leila ant peties pajuto *babio* ranką; jis švelniai pastūmėjo ją nuo durų.

— Gal eitum viršun, Leila. Nagi.

Žengdama laiptų link, Leila išgirdo svečią *babiui* sakant, kad atvežęs žinių iš Pandžiro. Mamutė irgi jau buvo prieškambaryje. Vieną delną prisispaudusi prie burnos, akimis lakstė nuo *babio* prie žmogaus su *pakole*.

Leila nuo laiptų viršaus atsigręžė atgal. Matė nepažįstamąjį atsisėdant kartu su jos tėvais, prisilenkiant prie jų, negarsiai ištariant kelis žodžius. *Babio* veidas pabalo ir vis labiau blyško. Jis žiūrėjo sau į rankas, o mamutė klykė, spiegė ir rovėsi plaukus.

* Tradicinis afganų galvos dangalas — ruda vilnonė dvisluoksnė beretė, sovietų-afganų karo metu vienas iš skiriamųjų mudžahedų požymių.

KITĄ RYTĄ, *fatihos** dieną, visas pulkas kaimynių užplūdo namus ir ėmėsi vadovauti pasirengimams *khatmo*** pietums, įvyksiantiems po laidotuvių. Visą rytą mamutė išburkusiu veidu sėdėjo ant sofos, pirštais gniaužydama nosinaitę. Ja pakaitomis rūpinosi pora šniurkščiojančių moterų, atsargiai tapšnodamos mamutės ranką, lyg Leilos motina būtų rečiausia ir gležniausia pasaulio lėlė. Mamutė tartum nematė aplink ją besisukiojančių moterų.

Leila atsiklaupė priešais motiną ir suėmė ją už abiejų rankų.

— Mamute.

Faribos akys nuslinko žemyn į dukterį ir sumirksėjo.

— Mes ja pasirūpinsime, Leila džan, — pasitikinčiu savimi tonu tarė viena iš moterų. Leila anksčiau buvo dalyvavusi laidotuvėse, kur matydavo panašias moteris, besimėgaujančias viskuo, kas susiję su mirtimi, oficialias guodėjas, kurios niekam neleisdavo perimti savo pačių pasiskirtų pareigų.

— Viskas gerai. Dabar eik sau, mergaite, ir užsiimk kuo kitu. Palik savo mamą vieną.

Pavaryta šalin Leila jautėsi nereikalinga. Slankiojo iš vieno kambario į kitą. Valandėlę pasikrapštinėjo virtuvėje. Atėjo nebūdingai pritilusi Hasina su motina. Taip pat pasirodė ir Gitė su mama. Išvydusi Leilą, Gitė atskubėjo prie jos, apkabino liesomis rankomis ir ilgai stebėtinai stipriai glaudė prie savęs. Kai atsitraukė, jos akys buvo pilnos ašarų.

— Man taip gaila, Leila, — sušnabždėjo ji.

Leila jai padėkojo. Visos trys draugės sėdėjo kieme, kol viena iš moterų pavedė joms plauti stiklines ir krauti ant stalo lėkštes.

Babis irgi be tikslo vaikštinėjo tai laukan, tai vidun, tartum ieškodamas, kuo galėtų užsiimti.

— Neprileiskit jo prie manęs, — tik tiek per visą rytą pratarė mamutė.

* Mirusiojo paminėjimas (*al fatiha*), kai kalbama pirmoji Korano sura.
** Gedulas.

Galiausiai *babis* atsisėdo vienas koridoriuje ant sulankstomosios kėdės, kur atrodė nelaimingas ir mažas, kol viena moteris pasakė, kad trukdąs joms praeiti. Jis atsiprašė ir užsidarė savo darbo kambaryje.

TĄ POPIETĘ VYRAI išvyko į Karte Sehą*, kur *babis* buvo nusamdęs salę *fatihai*. Moterys susirinko namuose. Leila atsisėdo šalia mamutės, prie svetainės durų, kur pagal paprotį turėdavo sėdėti velionio šeima. Gedėtojai įeidami nusiaudavo batus, žengdami per kambarį linktelėdavo pažįstamiesiems ir atsisėsdavo ant sustatytų palei sienas sulankstomųjų kėdžių. Leila matė atsilankius Vadžmą, pagyvenusią pribuvėją, padėjusią jai ateiti į šį pasaulį. Taip pat atkako ir Tariko mama, užsimetusi virš peruko juodą skarą. Ji linktelėjo Leilai ir vangiai, liūdnai sučiauptomis lūpomis nusišypsojo.

Iš kasetinio grotuvo vyras nosiniu balsu giedojo eiles iš Korano. Per pauzes moterys dūsavo, neramiai judėjo ir šniurkščiojo. Girdėjosi prislopinti kosčiojimai, murmesiai, kartkartėmis kas nors teatrališkai, persmelktu sielvarto balsu sukūkčiodavo.

Atėjo Rašido žmona Marjama. Iš po juodo *hidžabo* jai ant kaktos krito kelios plaukų sruogos. Ji atsisėdo prie sienos priešais Leilą.

Mamutė greta Leilos lingavo į priekį ir atgal. Mergaitė prisitraukė mamutės ranką sau ant kelių ir apgaubė abiem savo delnais, bet motina tartum to nepastebėjo.

— Gal atnešti tau vandens, mamute? — pašnabždėjo jai į ausį Leila. — Ar nenori gerti?

* Pažodžiui išvertus — „3-ioji apygarda", vakarinio Kabulo rajonas, kur buvo numatyta įkurti Afganistano vyriausybės centrą. Šiuo metu jame įsikūrusios kelios ministerijos, Rusijos ir Lenkijos ambasados, kelios televizijos stotys ir Afganistano Amerikos universitetas. Sovietų-afganų karo metu Raudonasis Kryžius čia turėjo įsteigęs savo ligoninę, o aprašomuoju laikotarpiu buvo ir našlaičių prieglauda.

Bet mamutė neatsakė, tik siūbavo į priekį ir atgal, stebeilijo į kilimą atokiu, negyvu žvilgsniu.

Pamažėle, ne iš karto, sėdėdama greta mamutės ir matydama kambaryje nusiminusius, sielvarto prislėgtus veidus, Leila pradėjo suvokti jos šeimą ištikusios nelaimės mastą. Nebelikę jokių galimybių. Žlugusios visos viltys.

Bet toks jausmas ilgai negalėjo tęstis. Sunku buvo jausti, iš tikrųjų *pajausti* mamutės netektį. Sunku sužadinti sielvartą, liūdėti dėl mirties žmonių, apie kuriuos Leila nė nemąstydavo kaip apie gyvus. Ahmadas ir Nuras visada jai buvę lyg padavimas. Lyg pasakos personažai. Lyg karaliai istorijos vadovėlyje.

Realus, iš kūno ir kraujo buvo tik Tarikas. Tai jis išmokė ją puštūniškų keiksmažodžių, jis mėgo sūdytus dobilo lapus, juos kramtydamas raukydavosi ir tyliai čepsėdavo, tai jis turėjo tuoj po raktikauliu šviesiai rausvą, apverstos mandolinos formos apgamą.

Tad ji sėdėjo greta mamutės ir pareigingai gedėjo Ahmado ir Nuro, bet širdyje tikrasis Leilos brolis buvo gyvas ir sveikas.

20

Prasidėjo negalios, kurios kamuos mamutę visą likusį gyvenimą: krūtinės ir galvos skausmai, sąnarių gėla ir prakaitavimas naktimis, smelkiantys diegliai ausyse, gumulai gerklėje, jaučiami tik jos pačios. *Babis* nuvedė ją pas daktarą, kuris padarė kraujo ir šlapimo tyrimus, viso kūno rentgeno nuotraukas, bet nerado jokios fizinės ligos.

Beveik visas dienas mamutė gulėdavo lovoje. Rengėsi juodai. Pešiojosi plaukus ir kramtėsi apgamą po apatine lūpa. Kai mamutė nemiegodavo, Leila aptikdavo ją slampinėjančią po namus. Galiausiai ji atsidurdavo Leilos kambaryje, lyg tikėtųsi, kad anksčiau ar vėliau užtiks berniukus, jeigu tik nuolat užeidinės į kambarį, kur jie kadaise miegojo, bezdėjo ir mušėsi pagalvėmis. Bet ji tik dar kartą įsitikindavo, kad jų nėra. Būdavo tik Leila. Mergaitė manė, kad ji mamutei nesukelia jokių jausmų.

Mamutė niekada nepamiršdavo tik vienos pareigos — penkis kartus per dieną sukalbėti *namazo* maldas. Kiekvieną *namazą* baigdavo žemai nusvirusia galva, rankas laikydama priešais veidą, murmėdama maldą Dievui, kad jis suteiktų pergalę mudžahedams. Leila turėjo krautis ant pečių vis daugiau ir daugiau kasdienių namų ruošos darbų. Jeigu tik netvarkydavo namų, iškart aptikdavo visur išmėtytus

drabužius, batus, tuščius ryžių maišelius, pupelių konservų skardinėles ir nešvarias lėkštes. Leila skalbė mamutės sukneles ir keitė jos lovos baltinius. Vargais negalais įkalbėdavo ją išlipti iš lovos išsimaudyti ir pavalgyti. Mergaitė lygindavo *babio* marškinius ir gražiai sudėdavo jo kelnes. Ji vis labiau pradėjo darytis ir virėja.

Kartais, baigusi namų ruošos darbus, Leila įsiropšdavo į lovą pas mamutę. Apsivydavo ją rankomis, sunerdavo pirštus su motinos pirštais, įsikniaubdavo veidu į jos plaukus. Mamutė pasijudindavo, kažką sumurmėdavo. Ir neišvengiamai pradėdavo kalbą apie savo berniukus.

Vieną dieną, jiedviem šitaip gulint, mamutė pasakė:

— Ahmadas gimė būti vadu. Turėjo asmeninio žavesio, triskart vyresni žmonės klausydavosi jo su pagarba, Leila. Reikėjo matyti. O Nuras. Ak, mano Nuras. Jis mėgdavo piešti visokius pastatus ir tiltus. Žinai, jis ketino tapti architektu. Savo projektais žadėjo pakeisti Kabulą. O dabar jie abu *šahidai*, mano berniukai, abu kankiniai.

Leila gulėjo ir klausėsi, trokšdama, kad mamutė pastebėtų, jog *ji*, Leila, netapusi *šahide*, jog esanti gyva čia, lovoje šalia jos, jog turinti vilčių ir ateitį. Bet Leila žinojo, kad jos ateitis niekaip neprilygsta brolių praeičiai. Jie užtemdė jos gyvenimą. Savo mirtimi jie sunaikino ją. Dabar mamutė — jų gyvenimų muziejaus sergėtoja, o ji, Leila — vien tik jo lankytoja. Jų mitų klausytoja. Pergamentas, ant kurio mamutė ketino rašyti jų legendas.

— Pasiuntinys, atnešęs blogą žinią, sakė, jog kai berniukai buvo pargabenti į stovyklą, Ahmadas Šachas Masudas pats asmeniškai prižiūrėjo jų palaidojimą. Prie kapo sukalbėjo maldą už juos. Štai kokie narsūs jauni vyrai buvo tavo broliai, Leila, kad net pats vadas Masudas, Pandžiro liūtas, telaimina jį Dievas, panoro rūpintis jų laidotuvėmis.

Mamutė persivertė ant nugaros. Arčiau prisislinkusi, Leila padėjo galvą jai ant krūtinės.

— Kai kuriomis dienomis, — kimiu balsu tęsė mamutė, — aš klausausi koridoriuje tiksinčio laikrodžio. Ir tuomet mąstau apie visus

tiksėjimus, visas minutes, visas valandas, dienas, savaites, mėnesius ir metus, dar laukiančius manęs. Visus juos be berniukų. Ir pristingu kvapo, lyg kažkas būtų užmynęs man ant širdies, Leila. Aš vis silpstu. Taip silpstu, kad tiesiog norisi kur nors susmukti.

— Gaila, kad niekuo negaliu tau padėti, — pasakė Leila išties nuoširdžiai. Bet žodžiai nuskambėjo abstrakčiai, paviršutiniškai, lyg simbolinė geraširdžio pašaliečio paguoda.

— Tu gera dukra, — giliai atsiduso mamutė. — O aš esu prasta tavo motina.

— Aš taip nesakau.

— Ak, tiesa. Aš suprantu ir gailiuosi tavęs, meile mano.

— Mamute?

— Hm?

Leila atsisėdo, žvelgdama žemyn į mamutę. Jos plaukuose jau atsiradę žilų sruogų. Mergaitė išsigando pamačiusi, kaip motina sublogo, nors visada buvo apkūni. Skruostai pageltę, veidas susitraukęs. Palaidinukė, kurią nešiodavo, dabar karojo nuo pečių, tarp kaklo ir apykaklės — žioji platus tarpas. Ne sykį Leila matė vestuvinį žiedą nuslystant nuo mamutės piršto.

— Ketinau tavęs kai ko paklausti.

— Ko būtent?

— Ar tu ne... — pradėjo Leila. Ji apie tai buvo pasikalbėjusi su Hasina. Šiai pasiūlius, jos išpylė aspiriną iš buteliuko į nutekamąjį lataką, paslėpė po sofa ir uždengė kilimu virtuvinius peilius bei smailus kebabų iešmus. Hasina surado kieme virvę. Kai *babis* niekaip nebegalėjo rasti skutimosi peiliukų, Leila gavo jam pasakyti savo būgštavimus. Jis klestelėjo ant sofos krašto, suspaudęs rankas tarp kelių. O Leila tikėjosi, kad tėvas ją bent kiek nuramins. Bet sulaukė tik suglumusio, tuščių akių žvilgsnio. — Ar tu neketini... Mamute, man neramu, kad...

— Pagalvojau apie tai tą naktį, kai gavome žinią, — pertraukė ją mamutė. — Nemeluosiu. Taip pat mąsčiau apie tai ir vėliau. Bet

ne. Nesijaudink, Leila. Noriu pamatyti išsipildžiusią savo sūnų svajonę. Noriu sulaukti dienos, kai sovietai nešlovingai pasitrauks namo, dienos, kai mudžahedai pergalingai įžengs į Kabulą. Kai tai atsitiks, noriu ten būti, kai Afganistanas bus laisvas, noriu, kad ir berniukai tai matytų. Mano akimis.

Netrukus mamutė užmigo, palikdama Leilą su dvejopais jausmais: nuramintą, kad mamutė nusistačiusi toliau gyventi, įskaudintą, kad ne dėl *jos*. *Ji* taip ir nepaliksianti mamutės širdyje žymės, kokią paliko broliai, nes mamutės širdis — lyg blyškaus smėlio krantas, kur Leilos pėdsakai bus amžinai nuplaunami sielvarto bangų, kurios ritasi ir lūžta, ritasi ir lūžta.

21

Vairuotojas pasuko taksi į gatvės pakraštį, užleisdamas kelią dar vienai sovietinių džipų ir šarvuočių kolonai. Persilenkęs per priekinę sėdynę prie vairuotojo, Tarikas pro langą sušuko: „*Pažaluista! Pažaluista!*“*

Vienas džipas pasignalizavo. Atsakydamas Tarikas spindinčiu veidu sušvilpė ir džiugiai pamosikavo.

— Kokie puikūs ginklai! — klyktelėjo jis. — Pasakiški džipai! Pasakiška armija! Kaip gaila, kad jūs prakišate karą šutvei kaimiečių, šaudančių iš guminių laidynių!

Kolona pravažiavo. Vairuotojas vėl pasuko į gatvės vidurį.

— Ar dar ilgai? — paklausė Leila.

— Daugių daugiausia valandą, — atsakė vairuotojas. — Jeigu vėl neužtaikysime ant kolonų ir kontrolės postų.

Jie — Leila, *babis*, ir Tarikas — išsirengė į dienos kelionę. Hasina irgi norėjo važiuoti, maldavo savo tėvą, bet šis neišleido. Kelionę sugalvojo *babis*. Nors iš savo algos vos išgalėjo už ją sumokėti, nusamdė taksistą visai dienai. Nenorėjo pasakyti Leilai, kur važiuosią, tik užsiminė, kad tai prisidės prie jos lavinimosi.

Kelionė prasidėjo penktą ryto. Pro savo pusės langą Leila matė

* Prašom (*rus.*).

kraštovaizdį keičiantis iš kalnų viršūnių su sniego kepurėmis į dykynes, paskui — į tarpeklius ir saulės išdegintas uolienos atodangas. Pakeliui jie važiavo pro molines trobeles su šiaudiniais stogais ir pro laukus, kur vietomis žaliavo užsėtų kviečių lopinėliai. Dulkių gaubiamuose laukuose šen bei ten Leila atpažindavo kyšančias juodas kučių klajoklių palapines. Ir dažnai sudegintų sovietų tankų ir numuštų sraigtasparnių griaučius. Štai jis, Ahmado ir Nuro Afganistanas, mąstė ji. Vis dėlto būtent čia, provincijose, vyksta karas. Ne Kabule. Kabule daugiausia ramu. Ten Kabule, jeigu ne atsitiktinės šūvių papliūpos, jeigu ne rūkantys ant šaligatvių sovietų kareiviai ir sovietiniai džipai, nuolatos dundantys gatvėmis, karą visai būtų buvę galima laikyti tik gandu.

Baigiantis rytui, pravažiavę dar du kontrolės postus, jie pagaliau įsuko į slėnį. *Babis* pasakė Leilai pasilenkti per sėdynę į priekį ir parodė virtinę raudonų saulės nugairintų sienų, nuo kurių dvelkė senove.

— Tai Šar e Zohakas. Raudonasis miestas. Kadaise čia būta tvirtovės. Ji pastatyta prieš kokius devynis šimtus metų slėniui nuo įsibrovėlių ginti. Tryliktame šimtmetyje ją puolė Čingischano vaikaitis, bet buvo nukautas. Tuomet tvirtovę sugriovė pats Čingischanas.

— Matote, jaunieji mano draugai, štai jums mūsų šalies istorija, vienas įsibrovėlis po kito, — įsiterpė taksistas, nuspriegdamas pro langą cigaretės pelenus. — Makedoniečiai. Sasanidai. Arabai. Mongolai. Dabar — sovietai. Bet mes — nelyginant ten tos sienos. Apdaužyti ir ne itin išvaizdūs, bet nieko, laikomės. Ar ne tiesa, *badarai**?

— Iš tikrųjų taip, — sutiko *babis*.

PO PUSANTROS VALANDOS taksistas sustojo.

— Nagi, išlipkite abu, — paragino *babis*. — Išlipkite ir pasigrožėkite.

Vaikai išlipo iš taksi. *Babis* parodė ranka.

* Pone.

— Antai. Žiūrėkite.

Tarikas aiktelėjo. Leila irgi. Ir suprato, kad galėtų gyventi iki šimto metų ir vis tiek niekada darsyk nepamatytų nieko tokio didinga.

Du milžiniški Budos buvo iškilę kur kas aukščiau, negu ji įsivaizdavusi iš visų fotografijų, kurias kada nors matė. Iškalti saulės išblukintos uolos skardyje, abu žvelgė žemyn į juos, kaip prieš du tūkstančius metų, mąstė Leila, žvelgdavo į karavanus, traukiančius per slėnį Šilko keliu. Abipus jų, palei visą viršuje ošiančią nišą, skardis buvo išvarpytas begalės urvų.

— Jaučiuosi toks mažas, — atsiduso Tarikas.

— Norite, užlipsime viršun? — pasiūlė *babis*.

— Virš statulų? — paklausė Leila. — Ar galima?

Nusišypsojęs *babis* ištiesė ranką.

— Eime.

TARIKUI KOPTI BUVO SUNKU, jis turėjo laikytis įsitvėręs abiejų, Leilos ir *babio*, kai visi colis po colio stūmėsi aukštyn vingiuojančiais, siaurais, blausiai apšviestais, uoloje iškaltais laiptais. Pakeliui jie matė įvairiomis kryptimis einančius tamsius urvus ir tunelius, nuo kurių skardis buvo visas korėtas.

— Žiūrėkite, kur statote koją, — perspėjo *babis*, ir jo balsas garsiu aidu atsimušė nuo sienų. — Pagrindas netvirtas.

Kai kuriose vietose laiptai buvo atviri į Budos ertmę.

— Nežiūrėkite žemyn, vaikai. Žvelkite tiesiai į priekį.

Jie kopė toliau, ir *babis* pasakojo, jog kadaise Bamijanas buvęs klestintis budizmo centras, iki devintame šimtmetyje buvo užvaldytas islamo tikėjimo arabų. Smiltainio uolos teikė prieglobstį budistų vienuoliams, kurie jose išsikalė urvus ir naudojo šiuos kaip gyvenamuosius būstus ir kaip prieglaudą pavargusiems keliaujantiems maldininkams. Vienuoliai, toliau aiškino *babis*, savo urvų sienose ir lubose tapė gražias freskas.

— Vienu metu, — pasakė jis, — šiuose urvuose gyveno penki tūkstančiai atsiskyrėlių vienuolių.

Kol jie pasiekė viršų, Tarikas gerokai paduso. *Babis* irgi gaudė kvapą, bet jo akys spindėjo iš jaudulio.

— Mes stovime jo viršugalvyje. — *Babis* pasišluostė nosinaite kaktą. — Štai čia yra niša, iš kurios galime pasižvalgyti išorėn.

Jie atsargiai prislinko prie dantytos iškyšos krašto ir, stovėdami vienas greta kito su *babiu* viduryje, pažvelgė žemyn į slėnį.

— Tik pažiūrėkite! — sušuko Leila.

Priešais juos apačioje plytėjo Bamijano slėnis, kaip kilimas išmargintas vešlių dirbamų laukų lopinėliais. *Babis* paaiškino, kad tai žaliuoja žiemkenčiai kviečiai ir liucerna, taip pat ir bulvės. Laukus iš pakraščių supo tuopos, skersai išilgai raižė upeliukai ir drėkinamieji grioviai, ant kurių krantų tupėjo mažutės drabužius skalbiančių moterų figūrėlės. *Babis* parodė į ryžių ir miežių laukelius šlaituose. Buvo ruduo, ir Leila pajėgė įžvelgti ant molio ir plytų trobelių stogų žmones su šviesiais palaidiniais, klojančius džiovinti derlių. Kertantis miestuką pagrindinis kelias irgi buvo apsodintas tuopomis, abipus rikiavosi parduotuvėlės, arbatinės ir kirpyklos. Toliau už gyvenvietės, už upės ir upokšnių, Leila matė prieškalnes, plikas ir rudas nuo dulkių, o dar toliau už šių, kaip ir už visa kita Afganistane, bolavo snieginos Hindukušo viršūnės.

Dangus viršum viso šio grožio — tyras, žydras, be mažiausio debesėlio.

— Kokia ramuma, — atsiduso Leila. Tolumoje ganėsi mažutės avys ir arkliai, bet nesigirdėjo nei jų bliovimo, nei žvengimo.

— Štai kas visada man įstringa į atmintį, kai čia pabūnu, — pritarė *babis*. — Tyla. Ir ramybė. Norėjau, kad tu pati tai patirtum. Bet taip pat norėjau, kad jūs, vaikai, pamatytumėte savo šalies paveldą, sužinotumėte apie turtingą jos praeitį. Suprantate, kai kurių dalykų aš galiu jus išmokyti. Kai ko išmokstate iš knygų. Bet yra dalykų, kuriuos jūs, būtent jūs, turite *pamatyti* ir *pajausti*.

— Žiūrėkite, — parodė Tarikas.

Virš gyvenvietės sklandė, suko ratus vanagas.

— Ar kada nors buvai atsivežęs čia mamutę? — paklausė Leila.

— O, daug kartų. Prieš gimstant berniukams. Taip pat ir vėliau. Tavo mama anuomet mėgo nuotykius ir... buvo tokia *gyva.* Turbūt gyviausias, laimingiausias žmogus, kokį kada nors pažinojau. — Prisiminęs tai jis nusišypsojo. — O kaip ji juokdavosi! Prisiekiu, būtent dėl šio juoko aš ją ir vedžiau, Leila, dėl šitokio juoko. Jis tave parblokšdavo. Niekaip negalėjai prieš jį atsispirti.

Leilą užliejo švelnumo tėvui banga. Nuo šiol ji visada prisimins *babį* tokį: dalijantis prisiminimais apie mamutę, alkūnėmis paremtomis į uolą, delnais pakėlusį smakrą, vėjo sutaršytais plaukais, primerktomis nuo saulės akimis.

— Einu pasižiūrėti urvų, — pareiškė Tarikas.

— Būk atsargus, — perspėjo *babis.*

— Būsiu, *kaka džanai**, — aidu atsiliepė Tariko balsas.

Toli, apačioje, Leila stebėjo trejetą vyrų, besikalbančių šalia pririštos prie tvoros karvės. Aplinkui juos medžiai buvo jau pradėję dažytis geltona, oranžine ir tamsiai raudona spalvomis.

— Žinai, aš irgi ilgiuosi berniukų, — prisipažino *babis.* Jo akyse sužibo kelios ašarėlės, smakras virpėjo. — Tik galbūt... Tavo motinai džiaugsmas ir liūdesys liejasi per kraštus. Nė katro ji nepajėgia nuslėpti. Ir niekada nepajėgdavo. — O aš, manau, esu kitoks. Linkęs... bet tai mane irgi palaužė, kad berniukai žuvo. Aš irgi jų ilgiuosi. Nepraeina nė dienos, kad jų... Man labai sunku, Leila. Taip sunku. — Nykščiais ir smiliais jisai nusibraukė iš akių kampučių ašaras. Vėl pamėgino prabilti, bet balsas nutrūko. Kietai sučiaupė lūpas ir kiek luktelėjo. Ilgai ir giliai atsikvėpė, pažvelgė į ją. — Bet džiaugiuosi, kad turiu tave. Kasdien dėkoju už tave Dievui. Kiekvieną dieną. Kartais, kai tavo mamą ištinka tikrai viena iš tų blogųjų jos dienų, jaučiu, kad tu man dabar viskas, ką turiu, Leila.

* Pagarbus kreipinys, tolygus „dėdei“.

Leila prislinko arčiau prie tėvo ir padėjo skruostą jam ant krūtinės. Jis tartum šiek tiek išsigando — mat, skirtingai nei mamutė, retai kada akivaizdžiai reikšdavo savo jausmus. Trumpai pakštelėjo dukrai į skruostą ir negrabiai priglaudė prie savęs. Valandėlę juodu šitaip stovėjo, žvelgdami žemyn į Bamijano slėnį.

— Nors ir labai myliu šį kraštą, būna dienų, kai galvoju, kad mums reikia iš čia išvykti, — vėl prabilo *babis*.

— Kur?

— Bet kur, kad tik galėtume pamiršti. Manau, pirmiausia į Pakistaną. Kokiems metams, galbūt dvejiem. Palauksime, iki bus sutvarkyti mūsų dokumentai.

— O tada?

— O tada... ką gi, pasaulis *yra* platus. Galbūt į Ameriką, kur nors arčiau jūros. Tarkim, į Kaliforniją.

Babis pasakė, kad amerikiečiai geri žmonės. Kurį laiką sušelptų juos pinigais ir maistu, kol jie patys atsistotų ant kojų.

— Susirasčiau darbą ir po kelerių metų, kai būtume užtektinai susitaupę, atidarytume afganišką restoranėlį. Nieko prašmatnaus, žinok, tik kuklios patalpėlės, keli staliukai, koks vienas kitas kilimas. Galbūt pakabintume Kabulo nuotraukų. Duotume amerikiečiams paragauti afganiško maisto. O mama taip skaniai gamina, kad gatvėje išsirikiuotų eilė. O tu, tu, aišku, toliau eitum į mokyklą. Juk žinai, kaip aš į tai žiūriu. Suteikti tau gerą išsilavinimą — vidurinės mokyklos, o paskui koledžo — užvis svarbiausia. Bet savo laisvalaikiu, *jeigu* norėtum, galėtum talkinti — priiminėti užsakymus, pilstyti į ąsočius vandenį ir panašiai.

Babis pasakė, kad jie rengtų restorane gimtadienių vakarėlius, sužadėtuvių ceremonijas, Naujųjų metų susiėjimus. Jų įstaigėlė būtų susibūrimo vieta kitiems afganams, pabėgusiems kaip ir jie nuo karo. O vėlai vakare, kai visi lankytojai išeitų ir salė būtų sutvarkyta, jie trise susėstų prie tuščių staliukų gerti arbatos, pavargę, bet dėkingi Dievui už sėkmę.

Babis baigė kalbėti ir nutilo. Jie abu tylėjo, nes žinojo, kad mamu-

tė niekur nevažiuos. Palikti Afganistaną jai būtų atrodę neįmanoma, kol dar Ahmadas ir Nuras buvo gyvi. O dabar, kai jie tapo *šahidais*, susikrauti daiktus ir pabėgti būtų buvęs dar didesnis įžeidimas, išdavystė, išsižadėjimas jos sūnų pasiaukojimo.

Kaip tu gali apie tai net mąstyti? — Leila girdėjo ją sakant. — *Ar jų mirtis tau nieko nereiškia, pusbroli? Vienintelė man paguoda — žinoti, kad vaikštau ta pačia žeme, kuri sugėrė jų kraują. Ne. Niekada.*

O *babis* niekada neišvyktų be jos, žinojo Leila, net jeigu mamutė dabar jam ne geresnė žmona, nei Leilai — motina. Dėl mamutės jis atsisakytų, nubrauktų savo svajones, kaip nusikrėsdavo miltų dulkeles nuo apsiausto, parėjęs iš darbo namo. Ir jie pasiliktų. Pasiliktų, kol baigsis karas. Pasiliktų, kad ir kas sektų po karo.

Leila prisiminė, kaip mamutė *babiui* sykį pasakė, kad ji ištekėjo už vyro, neturinčio įsitikinimų. Bet mamutė nesuprato. Nesuprato, kad jeigu pasižiūrėtų į veidrodį, pamatytų vienintelį nekintamą jo gyvenimo įsitikinimą, žvelgiantį tiesiai į ją.

VĖLIAU, KAI JIE užkando virtų kiaušinių, bulvių ir duonos, Tarikas nusnūdo po medžiu ant gurguliuojančio upokšnio kranto. Jis miegojo pasidėjęs kaip pagalvę tvarkingai sulankstytą švarką, sukryžiuotomis ant krūtinės rankomis. Taksistas nuėjo į miestuką nusipirkti migdolų. *Babis* atsisėdo po storakamiene akacija ir išsitraukė skaityti knygelę minkštais viršeliais. Tą knygelę Leila žinojo: kadaise tėvas buvo jai skaitęs — pasakojimą apie seną žvejį, vardu Santjagas, kuris pagauna milžinišką žuvį. Bet, kol jisai saugiai nuplukdo valtį į krantą, iš netikėtai pagautos žuvies nieko nebelieka: rykliai suplėšė jo laimikį po gabalėlį.

Leila sėdėjo ant upokšnio krašto, įmerkusi pėdas į vėsų vandenį. Virš galvos zyzė uodai, ore šoko tuopų sėklos. Pro šalį pradūzgė laumžirgis. Leila stebėjo jo sparnelius, kai šis zirzė nuo vienos žolės stiebelio ant kito, blyksteldamas saulėje. Sparneliai sumirgėdavo purpurine, paskui žalia ir oranžine spalvomis. Kitapus upokšnio grupelė vietinių

chazarų berniūkščių rinko nuo žemės išdžiūvusio karvių mėšlo blynus ir krovėsi į maišus, pririštus prie nugaros. Kažkur subliovė asilas. Sukosėjęs atgijo variklio starteris.

Leila vėl pagalvojo apie mažutę *babio* svajonę. *Kur nors arčiau jūros.*

Kai ko svarbiausia ten, Budos viršuje, ji nepasakė *babiui*: ji dargi džiaugiasi, kad jie niekur neišvažiuos. Labai ilgėtųsi rimtai suraukto Gitės veido, taip pat ir Hasinos, aštrialiežuvės ir nuolat kvailiojančios. Bet labiausiai Leila įsiminė nuobodulį, nuo kurio niekaip nesisekdavo pabėgti, tas keturias savaites be Tariko, kai jis buvo Gaznyje. Pernelyg gerai įsiminė, kaip ilgai be jo tęsėsi laikas, kaip ji visur slampinėjo, jausdamasi išmušta iš vėžių, praradusi pusiausvyrą. O jeigu tektų išsiskirti su juo amžinai?

Galbūt beprasmiška taip trokšti likti arti brangaus žmogaus čia, šioje šalyje, kur kulkos sudraskė į skutelius jos pačios brolius. Bet tereikėdavo Leilai įsivaizduoti Tariką, su iškeltu virš galvos kojos protezu besiartinantį prie Khadimo, kad visos abejonės išnyktų.

PRAĖJO ŠEŠI MĖNESIAI. 1988-ųjų balandį *babis* parlėkė namo su džiugia žinia.

— Pasirašyta sutartis! — pranešė jis. — Ženevoje. Oficialiai! Jie išeina. Per devynis mėnesius nebeliks Afganistane nė vieno sovietų kareivio!

Mamutė — ji sėdėjo lovoje — gūžtelėjo pečiais.

— Betgi komunistinis režimas pasilieka, — paprieštaravo ji. — Prezidentas Nadžibula — sovietų marionetė. Jis niekur neišeina. Ne, karas tęsis toliau. Tai dar ne pabaiga.

— Nadžibula ilgai neišsilaikys, — įsitikinęs pareiškė *babis.*

— Jie išeina, mamute! Iš tikrųjų išeina!

— Tad judu ir švęskite, jeigu norite. Bet aš nenurimsiu, iki mudžahedai nesurengs pergalės parado čionai, Kabule.

Ir sulig šiais žodžiais ji vėl atsigulė ir užsitraukė apklotą.

22

1989-ŲJŲ SAUSIS

Vieną šaltą apniukusią 1989-ųjų sausio dieną, trys mėnesiai iki Leilai sukankant vienuolika, ji su tėvais ir Hasina nuėjo pasižiūrėti, kaip viena iš paskutiniųjų sovietų kolonų palieka miestą. Žiūrovai susirinko abipus gatvės, šaligatviuose priešais Kariškių klubą, netoliese Vazir Akbar Chano mečetės. Jie stovėjo purviname sniege ir stebėjo slenkančią tankų, šarvuočių ir džipų vilkstinę, o lengvos snaigės sūkuriavo jų priekinių žibintų šviesose. Skambėjo pašaipos ir pikti džiūgavimai. Afganų kareiviai buvo atitvėrę minią, kad nepultų į gatvę. Kartkartėmis jiems tekdavo paleisti ir perspėjamąjį šūvį.

Mamutė aukštai virš galvos laikė iškėlusi Ahmado ir Nuro fotografiją — tą, kurioje juodu sėdėjo po kriauše, susirėmę nugaromis. Buvo ir kitų, tokių kaip ji — moterų su aukštai iškeltomis savo vyrų, sūnų, brolių *šahidų* nuotraukomis.

Kažkas paplekšnojo Leilą ir Hasiną per pečius.

Tarikas.

— Iš kur ištraukei tokį dalyką? — sušuko Hasina.

— Pamaniau, ateisiu pasipuošęs šia proga, — nusijuokė Tarikas. Jis ant galvos buvo užsimaukšlinęs didžiulę rusišką kailinę kepurę su nuleistomis ausinėmis. — Kaip aš atrodau?

— Juokingai, — nusikvatojo Leila.

— To ir siekta.

— Tavo tėvai irgi atėjo su tavimi taip pasipuošę?

— Tiesą sakant, jie namie.

Pernai rudenį Tariko dėdė Gaznyje pasimirė nuo širdies priepuolio, o po kelių savaičių ir Tariko tėvą ištiko širdies smūgis, po kurio vyriškis liko nusilpęs ir greitai pavargstantis, linkęs į nerimą ir depresijos protrūkius, trunkančius po kelias savaites. Leila džiaugėsi vėl išvydusi Tariką tokį, koks būdavęs anksčiau. Mat matydavo jį po tėvo ligos slampinėjant nusiminusį, prislėgto ir paniurusio veido.

Jų trejetas nepastebimai nusliūkino į šalį, kol mamutė su *babiu* stovėjo stebėdami sovietus. Iš gatvės prekeivio Tarikas nupirko visiems po lėkštelę virtų pupų, užpiltų tirštu padažu su kalendra. Jie valgė po uždarytos kilimų parduotuvėlės padangte, paskui Hasina nuėjo pasiieškoti savo šeimos.

Važiuodami autobusu namo, Tarikas su Leila sėdėjo už jos tėvų. Mamutė prie lango žvalgėsi laukan, spausdama prie krūtinės nuotrauką. Greta jos *babis* abejingai klausėsi vyriškio, įrodinėjančio, kad sovietai galbūt ir išeina, bet jie atsiųsią į Kabulą ginklų Nadžibulai.

— Jis — jų marionetė. Jo rankomis jie toliau tęs karą, galime kirsti lažybų.

Kažkas sėdintis toliau autobuse jam pritarė.

Mamutė murmėjo nesibaigiančias maldas, kurias bambėjo ir dudeno, kol pristigdavo kvapo ir paskutinius kelis žodžius gaudavo išspausti iš savęs plonu, šaižiu cypesiu.

VĖLIAU TĄ DIENĄ JUODU, Leila ir Tarikas, nuėjo į Parko kino teatrą ir turėjo tenkintis sovietiniu filmu, įgarsintu farsi kalba, bet taip, kad skambėjo juokingai, nors to ir nebuvo siekta. Veiksmas vyksta prekybiniame laive, kapitono padėjėjas įsimylėjęs vado dukterį vardu

Aliona. Kyla baisi audra, žaibai, lietus, jūros bangos mėto laivą. Vienas paklaikęs jūreivis kažką sušunka. O absurdiškai ramiu afgano balsu išverčiama: „Brangusis pone, gal malonėtumėte paduoti virvę?“

Čia Tarikas pratrūko gagenti. Ir netrukus abu pagavo beviltiškai nesutramdomi kvatulio priepuoliai. Kai tik vienas pailsdavo, suprunkšdavo kitas, ir vėl abu pasileisdavo kvatotis. Vyriškis, sėdintis dvi eilės priekyje jų, atsigręžė ir pamėgino nutildyti, sušnypšdamas: „Ššš!“

Filmas baigiasi vestuvių scena. Kapitonas pasiduoda ir leidžia Alionai tekėti už savo padėjėjo. Jaunavedžiai šypsosi vienas kitam. Visi geria degtinę.

— Aš niekada nevesiu, — sušnabždėjo Tarikas.

— Aš irgi netekėsiu, — atsiliepė Leila, bet tik šiek tiek padvejojusi. Mat baiminosi, kad jos balsas išduos, kaip liko nuvilta vaikino žodžių. Ir pašėlusiai tuksinčia širdimi pridūrė, šįkart tvirčiau: — Niekada.

— Vestuvės — kvailas dalykas.

— Visas tas bruzdesys.

— Tiek išleidžiama pinigų.

— Kam?

— Drabužiams, kurių niekada daugiau nebenešiosi.

— Cha!

— O jeigu *vis dėlto* kada nors vesiu, sutuoktuvių pakyloje turės atsirasti vietos trims: man, nuotakai ir tam, kuris laikys įrėmęs man į galvą pistoletą.

Vyriškis iš priekinės eilės vėl metė į juos priekaištingą žvilgsnį.

Ekrane Aliona ir jos naujasis vyras bučiavosi.

Stebėdama bučinį, Leila iškart pasijuto keistai nesava. Labai aiškiai juto širdį daužantis, kraują tvinksint ausyse, Tariko siluetą greta, save įsitempiant, pastyrant. Bučinys tęsėsi be galo. Staiga Leilai pasirodė labai svarbu, kad ji nei judėtų, nei triukšmautų. O dar Tarikas: viena akis nukreipta į ekraną, kita — skersuoja į ją. Kaip ir ji — į *jį*.

Kažin ar jis girdi, kaip švilpia oras jai pro nosį, kai kvėpuoja, ar laukia, kad bent kiek ji užsikirstų, išsimuštų iš ritmo, šitaip išduodama savo mintis?

Ir koks būtų jausmas pabučiuoti jį, pajusti plaukų pūkelius virš jo lūpos, kutenančius jos lūpas?

Paskui Tarikas nepatogiai sujudėjo kėdėje. Įsitempusiu balsu paklausė:

— Ar žinojai, kad jeigu žiemą Sibire nusišnypši, tau iš nosies ant žemės nukris ne snarglys, o žalias varveklis?

Abu nusikvatojo, bet šįsyk trumpai, nervingai. Filmui pasibaigus, juodu išėjo į gatvę. Leila apsidžiaugė, kad jau temsta ir jai nereikės ryškioje dienos šviesoje susidurti akimis su Tariku.

23

1992-ŲJŲ BALANDIS

Praėjo treji metai.

Per tą laiką Tariko tėvą ištiko keli smegenų insultai. Po jų vyriškis sunkiai valdė kairę ranką ir neaiškiai šnekėjo. Susijaudinus, o tai atsitikdavo dažnai, kalba pablogėdavo.

Tarikas vėl išaugo savo protezą, bet per Raudonąjį Kryžių gavo naują, nors turėjo jo laukti šešis mėnesius.

Kaip Hasina ir baiminosi, šeima ją išsivežė į Lahorą, kur privertė ištekėti už pusbrolio, turinčio automobilių remonto dirbtuves. Prieš Hasiną išvežant, Leila ir Gitė nuėjo pas ją į namus atsisveikinti. Hasina joms pasakė, kad jos pusbrolis, būsimasis vyras, jau pradėjo daryti žygius jiems persikelti į Vokietiją, kur gyvena jo broliai. Per metus, kaip ji manė, jie būsią Frankfurte. Visos trys apsikabinusios paverkė. Gitė buvo nepaguodžiama. Paskutinį kartą Leila matė Hasiną, kai tėvas padėjo jai įsisprausti ant ankštos galinės taksi sėdynės, kur sėdėjo dar pora šeimos narių.

Stulbinamu greičiu Sovietų Sąjunga subyrėjo. Kas kelias savaites *babis* pareidavo namo su naujienomis apie paskelbusią nepriklausomybę vis naują respubliką. Lietuva. Estija. Ukraina. Virš Kremliaus nuleista sovietinė vėliava. Gimė Rusijos respublika.

Kabule Nadžibula pakeitė taktiką ir pabandė vaizduoti save kaip pamaldų musulmoną.

— Per mažai ir gerokai per vėlai, — pakomentavo *babis*. — Juk negali vieną dieną būti KHAD vadovas, o kitą — melstis mečetėje su žmonėmis, kurių gimines kankinai ir žudei.

Jausdamas besiveržiančią apie Kabulą kilpą, Nadžibula pamėgino pasiekti susitarimą su mudžahedais, bet šie nesutiko.

— Ir teisingai pasielgė, — iš savo lovos pareiškė mamutė. Ji visą laiką budėjo ir meldėsi už mudžahedus, laukė jų parado. Laukė, kol žlugs jos sūnų priešai.

IR TOKIA DIENA ATĖJO. 1992-ųjų balandį, tais metais, kai Leilai sukako keturiolika.

Nadžibula pagaliau pasidavė, ir jam buvo suteiktas prieglobstis sutvirtintoje JT stovykloje, netoliese Darulamano* rūmų, miesto pietuose.

Džihadas baigėsi. Visokie komunistiniai režimai, kurie buvo valdžioje nuo tos nakties, kai Leila gimė, pralaimėjo. Mamutės didvyriai, Ahmado ir Nuro karo broliai, nugalėjo. Ir dabar, daugiau kaip po dešimtmečio, kai viskas buvo aukojama, paliekamos šeimos, išeinant gyventi į kalnus ir kovoti dėl Afganistano suverenumo, mudžahedai savo kūnu ir krauju, kovų išvargintais kaulais žygiavo į Kabulą.

Mamutė žinojo jų visų vardus.

Šaunusis vadas Dostumas, uzbekas, grupuotės „Džunbiš-i-Mili" lyderis, žinomas dėl vis keičiamos savo ištikimybės. Smarkusis paniurėlis Gulbedinas Hekmatjaras, grupuotės „Hezb-e-islami" lyderis, puštūnas, studijavęs inžineriją ir kadaise užmušęs studentą maoistą. Rabanis, tadžikas, grupuotės „Džamiat-e-islami" lyderis, monarchijos laikais dėstęs islamą Kabulo universitete. Sajafas, puštūnas iš Pagmano, turįs ryšių su arabais, tvirtas musulmonas ir grupuotės „Itehad-i-islami" lyderis. Abdulas Alis Mazaris, grupuotės „Hisb-e-

* Šiuo metu — Afganistano parlamento rezidencija.

Vahdat" lyderis, tarp savo bendraminčių chazarų žinomas kaip Baba Mazaris, tvirtai per šiitų ryšius susijęs su Iranu.

Ir, žinoma, mamutės numylėtinis, Rabanio sąjungininkas, mąslusis charizmatiškas vadas tadžikas Ahmadas Šachas Masudas, „Pandžiro liūtas". Savo kambaryje mamutė prikalė prie sienos plakatą su jo atvaizdu. Gražus, susimąstęs Masudo veidas, su kiek pakeltais antakiais ir šiek tiek pakreipta į šoną skiriamąja mudžahedų *pakole* taps Kabule matomas visur. Melancholiškos tamsios jo akys žvelgs iš stendų, sienų, parduotuvių vitrinų, iš vėliavėlių, užkabintų ant taksi antenų.

Mamutei tai buvo diena, kurios ji taip ilgai laukė — išsipildė troškimas, puoselėtas visus tuos metus.

Pagaliau baigėsi būdravimai — jos sūnūs galėjo ilsėtis ramybėje.

KITĄ DIENĄ PO TO, kai Nadžibula pasidavė, mamutė atsikėlė iš lovos kita moterimi. Pirmą kartą po penkerių metų, kai Ahmadas ir Nuras tapo *šahidais,* ji neapsirengė juodai. Apsivilko žalsvai mėlyna su baltais žirneliais linine suknele. Nuplovė langus, iššlavė grindis, išvėdino namus, paskui ilgai maudėsi vonioje.

— Surengsime pokylį! — skambiu, linksmu balsu paskelbė ji.

Išsiuntė Leilą pakviesti kaimynų.

— Pasakyk jiems, kad rytoj rengiame iškilmingus pietus!

Virtuvėje mamutė sustojo kaip įbesta, įsisprendusi rankomis į klubus ir dairydamasi aplink.

— Ką tu padarei mano virtuvei, Leila? — papriekaištavo ji. — *Fui.* Viskas ne vietoje.

Moteris suskato demonstratyviai kilnoti puodus ir keptuves, lyg vėl pareikšdama į juos teises, iš naujo ženklindama teritoriją, kurią susigrąžino. Leila stengėsi nesimaišyti jai po kojų. Taip buvo geriausia. Mamutė gebėdavo būti tokia pat nepalenkiama per savo euforijos priepuolius, kaip ir ištikta įsiūčio. Su nenuilstama energija ėmėsi ga-

minti valgius: *oš* sriubą su pupelėmis ir džiovintais krapais, *koftą**, karščiu garuojantį *mantu*** su šviežiu rūgpieniu ir užbarstytą mėtomis.

— Tu pešiojiesi antakius, — pastebėjo mamutė, prie virtuvės bufeto atrišdama didelį maišą ryžių.

— Tik trupučiuką.

Mamutė išpylė ryžius iš maišo į didelį juodą puodą su vandeniu, paskui pasiraitė rankovės ir ėmėsi maišyti.

— Kaip laikosi Tarikas?

— Jo tėtis serga, — atsakė Leila.

— Vis dėlto, kiek jam metų?

— Nežinau. Spėju, per šešiasdešimt.

— Turėjau galvoje Tariką.

— A. Šešiolika.

— Mielas berniukas. Kaip manai?

Leila gūžtelėjo pečiais.

— Nors iš tikrųjų jau ne berniukas, ar ne? Šešiolikos. Beveik vyras. Kaip manai?

— Kur tu kreipi, mamute?

— Niekur, — mamutė nekaltai nusišypsojo. — Niekur. Tik kad tu... Ak, nieko. Verčiau daugiau nieko nesakysiu.

— Matau, kad nori. — Leilą suerzino šis netiesioginis žaismingas kaltinimas.

— Ką gi, — mamutė sunėrė rankas ant puodo krašto. Leila atkreipė dėmesį į nenatūralų, beveik surepetuotą gestą, kaip ji ištarė „ką gi" ir kaip sunėrė rankas. Baiminosi, kad tuoj seks kalba.

— Vienas dalykas, kai judu buvote maži vaikai ir drauge lakstėte. Tatai nieko bloga. Dargi žavu. Bet dabar. Dabar. Aš pastebėjau, kad tu nešioji liemenėlę, Leila.

Leila pasijuto užklupta netikėtai.

* Maltos, prieskoniais pagardintos mėsos kukuliukai su ryžiais.

** Tradicinis Vidurinės Azijos tautų patiekalas — plonai iškočiota tešla su maltos mėsos įdaru, paruošiama ant garų.

— Beje, o tu būtum galėjusi man pasakyti apie liemenėlę. Aš nežinojau. Esu nusivylusi, kad man nepasakei. — Jausdama savo pranašumą, mamutė spaudė toliau. — Šiaip ar taip, kalba ne apie mane ar apie liemenėlę, o apie tave ir Tariką. Jis vaikinas, supranti, o vyrui geras vardas — nė motais. Bet tau? Geras merginos vardas, ypač tokios dailios kaip tu, Leila, delikatus dalykas. Lyg paukštukas šnekutis tavo rankose. Atleisk gniaužtą, ir jis nulėks.

— O kaip tu pati slapčia laipiodavai per tvorą į sodą pas *babį*? — atsikirto Leila, patenkinta savo greita reakcija.

— Mudu buvome pusbrolis ir pusseserė. Ir susituokėme. Ar šis vaikinas paprašė tavo rankos?

— Jis draugas. *Rafikas.* Nieko tokio tarp mudviejų nėra, — gynėsi Leila, bet nelabai įtikinamai. — Jis man lyg brolis, — pridūrė nevykusiai. Ir mamutės veidui dar nė neapniukus, bruožams nė nesurūstėjus, sumojo padariusi klaidą.

— *Jis nėra tavo brolis,* — trumpai drūtai rėžė mamutė. — Nelygink to vienakojo dailidės sūnaus su savo broliais. Tokių, kaip tavo broliai daugiau nėra.

— Aš taip nesakiau... Ne tai turėjau mintyje.

Mamutė sunkiai atsiduso ir sukando dantis.

— Kad ir kaip būtų, — vėl prašneko ji, bet jau be ankstesnio, prieš kelias akimirkas spinduliavusio santūraus nerūpestingumo, — štai ką noriu tau pasakyti: jeigu judu elgsitės neapdairiai, žmonės pradės plakti liežuviais.

Leila pravėrė burną, mėgindama pasiteisinti, bet nesurado, ką pasakyti. Šiaip ar taip, mamutė teisi. Leila žinojo, kad tos nekaltos, nevaržomos dienos, kai laigydavo su Tariku po gatves, jau praėjo. Jau kurį laiką Leila pradėjo jausti keistus žvilgsnius, kai juodu pasirodydavo viešumoje. Ji suvokė, kad abu yra nužiūrinėjami, įdėmiai tyrinėjami, o paskui patylom apkalbami už nugaros, o to anksčiau niekada nejausdavo. Ir nebūtų į tai atkreipusi dėmesio net dabar, jeigu ne vienas esminis dalykas: buvo iki ausų įsimylėjusi Tariką. Kai jis būdavo šalia,

ją nejučia apimdavo itin gėdingos mintys apie jo liauną nuogą kūną, persipynusį su josios. Naktimis lovoje įsivaizduodavo jį bučiuojant jos pilvą, stebėdavosi jo lūpų švelnumu, jausdavo jo rankas sau ant kaklo, krūtinės, nugaros ir dar žemiau. Kai šitaip galvodavo apie jį, ją užliedavo kaltės jausmas, bet kartu ir savotiškas šiltas pojūtis, plintantis aukštyn nuo pilvo, ir jai skruostai taip užrausdavo, kad, rodėsi, žioruoja tamsoje.

Tikrai, mamutė teisi. Po teisybei, daugiau, negu Leila žinojo, nes pati jau įtarė, kad kai kurie, jeigu ne daugelis, iš kaimynų jau liežuvavo apie ją su Tariku. Leila buvo pastebėjusi vylingas šypsenėles, jautė kaimynystėje šnabždesius, kad juodu pora. Tarkim, aną dieną ji ir Tarikas, drauge eidami gatve, prasilenkė su batsiuviu Rašidu, paskui kurį tipeno susisupsčiusi į burką jo žmona Marjama. Rašidas žaismingai metė:

— Argi čia ne tikri Leili ir Medžnunas.

Jis turėjo mintyje po nelaiminga žvaigžde gimusius įsimylėjėlius iš dvylikto šimtmečio romantinės Nizamio poemos — *Romeo ir Džuljetos* versijos farsi kalba, paaiškino *babis*, tačiau pridūrė, kad Nizamis savo pasakojimą apie likimo nuskriaustus įsimylėjėlius parašė keturiais šimtais metų anksčiau už Šekspyrą.

Mamutė teisi.

Bet Leilai buvo skaudu, nes mamutė nenusipelniusi teisės taip kalbėti. Visai kas kita, jeigu šį klausimą būtų iškėlęs *babis*. Bet mamutė? Visus tuos metus ji laikėsi atokiai, užsidariusi. Nekvaršindama sau galvos, kur Leila eina, su kuo matosi ir ką galvoja... Šitaip neteisinga... Leila jautėsi, tartum būtų ne ką geresnė už tuos puodus ir keptuves, it kažkoks daiktas, kurį galima pamiršti, o paskui panorus, užėjus nuotaikai, pareikšti į jį teises.

Bet šiandien — didi diena, svarbi jiems visiems diena, būtų nedora piktumais dėl tokio dalyko ją gadinti. Tad Leila daugiau nebesiginčijo.

— Supratau tave, — pasakė.

— Puiku. Vadinasi, tai išspręsta. Beje, kur Hakimas? Kur, o kur tas mielasis mano vyrelis?

DIENA PASITAIKĖ AKINAMAI SKAISTI, be mažiausio debesėlio, ideali pobūviui. Vyrai sėdėjo kieme ant išklibusių sulankstomųjų kėdžių, gėrė arbatą, rūkė ir garsiai, gyvai aptarinėjo mudžahedų planą. Iš *babio* Leila buvo apytikriai sužinojusi šio metmenis: Afganistanas dabar vadinamas Afganistano Islamo Valstybe; Pešavare keleto mudžahedų grupuočių suformuota islamiška džihado taryba, vadovaujama Sibgatulos Modžadidžio, porą mėnesių prižiūrės visus reikalus; paskui keturiems mėnesiams šią pakeis Vadovaujamoji taryba su Rabaniu priešakyje. Per tuos šešis mėnesius bus sušaukta *loja džirga* — didžioji vadų ir vyresniųjų sueiga, kuri sudarys laikinąją vyriausybę, valdysiančią dvejus metus ir surengsiančią demokratinius rinkimus.

Vienas iš vyrų vartė iešmus su ėriena, čirškiančia ant tam kartui įrengtų atviros ugnies grotelių. Senos kriaušės pavėsyje *babis* ir Tariko tėvas susikaupusiais veidais žaidė šachmatais. Tarikas irgi sėdėjo prie jų, čia sekdamas žaidimą, čia klausydamasis prie gretimo stalo vykstančių pašnekesių apie politiką.

Moterys susirinko svetainėje, priemenėje ir virtuvėje. Laikydamos ant rankų kūdikius, jos šnekučiavosi ir mikliai, vos kryptelėdamos klubus, išsilenkdavo po namą besivaikančių vienas kitą vaikų. Iš kasetinio grotuvo skardėjo Ustado Sarahango* atliekamos *gazelės*.

Leila virtuvėje su Gite ruošė ir pilstė į grafinus *dogbą***. Gitė jau nebebuvo tokia drovi ir rimta kaip anksčiau. Jau keli mėnesiai, kai amžinos niūrios raukšlės išnyko nuo jos kaktos. Dabar ji atvirai juokdavosi, dažniau ir — pastebėjo Leila — šiek tiek koketiškai. Neberišo

* *Ustād Mohammed Hussain Sarahang* (1924–1983) — garsus tadžikų kilmės afganų muzikantas ir dainininkas, taip pat žinomas Indijoje, Pakistane ir Irane.

** Šaltas jogurto gėrimas, kuriam paruošti naudojamas rūgpienis, šaltas vanduo, agurkai, druska ir džiovintos mėtos.

plaukų į neišvaizdžias uodegėles, leido jiems užaugti ir net nusidažė kelias sruogas raudonai. Galiausiai Leila sužinojo, kad akstinas šiai permainai buvo aštuoniolikinis vaikinas, Sabiras, kurio dėmesį Gitė užkariavo. Jis buvo vartininkas vyresniojo Gitės brolio futbolo komandoje.

— Ak, jo tokia miela šypsena ir dar tie tankūs, vešlūs juodi plaukai! — kartą Leilai pasakė Gitė. Aišku, apie jųdviejų trauką vienas kitam niekas nežinojo. Gitė buvo porą kartų slapčia susitikusi su juo gerti arbatos, kaskart po penkiolika minučių mažoje arbatinėje kitapus miesto, Taimanio rajone.

— Jis ketina paprašyti mano rankos, Leila! Galbūt dar šią vasarą. Ar gali patikėti? Prisiekiu, aš vis apie jį mąstau.

— O kaip mokykla? — paklaususi Leila. Gitė pakreipusi galvą ir metusi į ją reikšmingą žvilgsnį, atseit *juk mes abi pačios žinome.*

Iki to meto, kol sulauksime dvidešimties, — sakydavo Hasina, — *Gitė ir aš būsime išstūmusios į pasaulį kiekviena po keturis ar penkis vaikučius. Bet tu, Leila... Mes, vėplos, tavimi didžiuosimės. Iš tavęs kas nors išeis. Žinau, vieną dieną pasiimsiu laikraštį ir pirmame jo puslapyje rasiu tavo nuotrauką.*

Dabar Gitė svajingu, į tolumas pasvirusiu veidu greta Leilos pjaustė agurkus.

Čia pat buvo ir mamutė, vilkinti savo puikia vasarine suknele; kartu su Vadžma, pribuvėja, ir Tariko mama jos lupo kietai virtus kiaušinius.

— Ketinu vadui Masudui padovanoti Ahmado ir Nuro nuotrauką, — kalbėjo mamutė Vadžmai, o ši linksėjo ir stengėsi atrodyti sudominta ir nuoširdi.

— Jis asmeniškai rūpinosi laidotuvėmis ir sukalbėjo maldą prie kapo. Tai būtų lyg padėkos ženklas už jo padorumą. — Mamutė perpjovė dar vieną virtą kiaušinį. — Girdėjau, jis mąstantis, garbingas žmogus. Manau, deramai įvertins dovaną.

Aplinkui jas moterys tai užšokdavo į virtuvę, tai vėl iš jos iš-

šokdavo, nešinos dubenėliais su *kurma*, lėkštėmis, pilnomis *mastavos**, duonos kepalėliais; jos viską dėliojo ant *sofros*, patiestos svetainėje ant grindų.

Kartkartėmis įslinkdavo ir Tarikas, vis atsignybdavo šio, paragaudavo to.

— Vyrams draudžiama, — sykį pasipiktino Gitė.

— Lauk, lauk, lauk, — sušuko Vadžma.

Geraširdiškai moterų genamas, Tarikas nusišypsojo. Atrodė, jam teikė malonumą būti čia nepageidaujamam, puse vypsnio užkrėsti moterišką atmosferą vyrišku nepagarbumu.

Leila labai stengėsi nežiūrėti į jį, neduoti moterims daugiau peno paskaloms, negu jos jau turėjo. Tad darbavosi nepakeldama akių ir nepratarė jam nė žodžio, bet prisiminė, ką prieš kelias naktis sapnavo — jo ir savo veidus kartu po švelniu žaliu šydu veidrodyje. O iš jo plaukų byra ryžiai ir *cak cak* atšoka nuo stiklo.

Tarikas siekė atsignybti kąsnelį troškintos veršienos su bulvėmis — norėjo paragauti.

— *Ho bača!*** — Gitė pliaukštelėjo jam per plaštaką. Tarikas vis tiek nugvelbė gabalėlį ir susijuokė.

Dabar jis jau buvo kone pėdą aukštesnis už Leilą. Skutosi. Veidas tapo liesesnis, kampuotesnis. Pečiai praplatėjo. Tarikas mėgo nešioti kelnes su kantu, juodus blizgančius mokasinus ir trumparankovius marškinėlius, neslepiančius ką tik išsivysčiusių jo rankų raumenų — tam padėjo sena aprūdijusi štanga su svarmenimis, kurią jis kasdien savo kieme kilnojo. Pastaruoju metu jo veide nuolat atsispindėdavo žaismingas iššūkis. Kalbėdamas įprato droviai kiek pakreipti į šoną galvą, o kai juokdavosi — kilstelėti vieną antakį. Paliko plaukus užaugti ilgesnius ir įgijo įprotį dažnai ir be reikalo krestelėti atgal užkritusias garbanas. Kreivas pusiau vypsnys irgi buvo naujas dalykas.

* Avienos sriuba su ryžiais.

** Šalin, nenaudėli.

Kai paskutinį kartą Tarikas buvo genamas iš virtuvės, Leila nesusiturėjo ir slapčia žvilgtelėjo į jį. Širdis greičiau sutukseno, o akys kaltai sumirksėjo. Ji skubiai suskato mėtyti supjaustyto agurko gabalėlius į ąsotį su pasūdytu, vandeniu praskiestu rūgusiu pienu. Nuo Tariko motinos akių niekas nepraslydo. Leila jautė, kad ją seka su supratinga, pritariančia šypsenėle.

Vyrai, prisipildę lėkštes ir stiklines, išėjo valgyti į kiemą. Jiems pasiėmus savo dalį, moterys su vaikais įsitaisė svetainėje ant grindų, aplinkui *sofrą,* ir taip pat įniko valgyti.

Kai *sofra* buvo nudengta ir lėkštės sukrautos į rietuves virtuvėje, kai karštligiškai pradėta rengtis gerti arbatą, vis prisimenant, kam žaliosios, o kam — juodosios, Tarikas kryptelėjo Leilai galva ir išsmuko pro duris.

Leila luktelėjo kelias minutes ir išsekė paskui jį.

Tariką rado gatvėje už trijų namų, atsirėmusį į sieną prie siauro skersgatvio, tarp dviejų gretimų namų, niūniuojantį seną puštūnų dainą, sukurtą Ustado Aval Miro*:

Da ze ziba vatan,
da ze ma dada vatan.
Čia mūsų puikioji šalis,
čia mūsų gražioji šalis.

Be to, jis rūkė — dar vienas naujas įprotis, perimtas iš vyrukų, su kuriais Leila pastebėjo jį šiomis dienomis šlaistantis. Leila jų, tų naujųjų Tariko draugelių, negalėjo pakęsti. Visi rengėsi vienodai — kelnėmis su kruopščiai išlygintu kantu ir ankštais marškinėliais, išryškinančiais rankas ir krūtinę. Visi pernelyg kvėpinosi odekolonu ir visi rūkė. Grupelėmis išdidžiai dybinėjo po rajoną, juokaudami, garsiai

* *Ustad Awalmir* (1931–1982) — afganų kompozitorius, muzikantas, dainininkas ir poetas, rašęs ir dainavęs puštūnų kalba.

kvatodamiesi, kartais net šūkaudami įkandin merginų, visi su vienodai kvailais, savimi patenkintų didžiuoklių vypsniais veiduose. Vienas iš Tariko draugų vien todėl, kad buvo bent kiek panašus į Silvesterį Stalonę, reikalavo, kad jį vadintų Rembo.

— Motina tave užmuštų, jeigu sužinotų, kad rūkai, — perspėjo Leila ir apsidairė į vieną pusę, paskui — į kitą, prieš įsmukdama į skersgatvį.

— Bet ji nežino, — atšovė jis ir kiek pasislinko, padarydamas jai vietos.

— Bet gali sužinoti.

— O kas jai pasakys? Tu?

Leila treptelėjo koja.

— Patikėk savo paslaptį vėjui, bet nekaltink jo, kad persakė medžiams.

Tarikas nusišypsojo, kilstelėdamas vieną antakį.

— Kas taip pasakė?

— Khalilis Džibranas.

— Nori pasipuikuoti viską žinanti.

— Duokš cigaretę.

Jis papurtė galvą ir susikryžiavo rankas ant krūtinės. Nauja jo repertuaro poza: nugara atsirėmęs į sieną, rankos sukryžiuotos ant krūtinės, iš lūpų kampo nusvirusi cigaretė, sveikoji koja nerūpestingai sulenkta.

— Kodėl ne?

— Tau netinka.

— O tau tinka?

— Rūkau dėl merginų.

— Dėl kokių merginų?

Patenkintas savimi, jis nusišiepė.

— Joms tai atrodo seksualu.

— Visai ne.

— Ne?

— Patikėk manimi.

— Ne seksualu?

— Atrodai kaip *chila* — kaip pusprotis.

— Tu mane žudai.

— Vis dėlto, dėl kokių merginų?

— Pavyduliauji.

— Man vis tiek, tik smalsu.

— Negali būti ir taip, ir antraip, — jis vėl užsitraukė cigaretę ir prisimerkė pro dūmus. — Galiu lažintis, apie mus kalbama.

Leilai mintyse nuskambėjo mamutės balsas: *Lyg paukštukas šnekutis tavo rankose. Atleisk gniaužtą, ir jis nulėks.* Ją nuvėrė kaltės jausmas. Bet tuoj pat užliejo pasitenkinimas dėl to, kaip Tarikas pasakė *apie mus.* Kaip jaudinamai, kaip susimokėliškai tai nuskambėjo iš jo lūpų! Ir kaip malonu girdėti jį šitaip sakant — paprastai, natūraliai. *Apie mus.* Tuo pripažįstamas, išgryninamas jųdviejų ryšys.

— O kas kalbama?

— Kad mudu irkluojame žemyn Nuodėmės upe, — rimtai atsakė jis. — Ir valgome riekę Bedievystės pyrago.

— Sėdime Nedoros rikšos vežimaityje? — pagavo Leila.

— Ir gaminame Šventvagystės *kurmą.*

Abu nusijuokė. Tarikas pastebėjo, kad jos plaukai pailgėję.

— Tau tinka, — pagyrė jis.

Kad tik nenurausčiau, pagalvojo Leila.

— Tu pakeitei temą.

— Nuo ko?

— Nuo tuščiagalvių merginų, kurioms atrodai seksualus.

— Juk žinai.

— Ką žinau?

— Kad matau vien tik tave.

Leila mažne nuleipo iš laimės. Pamėgino ką nors išskaityti iš jo veido, bet šis buvo neiššifruojamas: džiugi kvaila šypsenėlė, nesiderinanti su beveik beviltišku jo primerktų akių žvilgsniu. Žvilgsnis

gudrus, apskaičiuotas, kad būtų tiksliai vidury tarp pašaipos ir nuoširdumo.

Numetęs cigaretės nuorūką, sveikosios kojos bato kulnu sumaigė ją.

— Ką manai apie tai?

— Apie pobūvį?

— Tai katras iš mudviejų pusprotis? Turėjau mintyje mudžahedus, Leila. Jie ateina į Kabulą.

— O.

Buvo bepersakanti jam, ką kalbėjęs *babis* apie keliančius nerimą ginklų ir savimeilės jungtuves, bet išgirdo kilus namuose kažkokį sujudimą. Garsius balsus. Riksmą.

Leila leidosi bėgti tenai. Tarikas nuklibikščiavo įkandin jos.

Kieme kunkuliavo žmonių grūstis. Vidur jos ant žemės urgzdami raičiojosi du vyrai, tarp jų blizgėjo peilis. Vieną iš jų Leila atpažino: tai buvo žmogus, anksčiau prie stalo kalbėjęs apie politiką. Kitas buvo vyriškis, sukinėjęs iešmus su kebabu. Keletas vyrų mėgino juodu perskirti. *Babio* tarp jų nebuvo. Jisai stovėjo prie sienos, saugiu atstumu nuo grumtynių, greta verkiančio Tariko tėvo.

Iš sujaudintų balsų aplink save Leila pagavo nuotrupas, kurias sudėliojo į visumą: vyriškis prie stalo, kur buvo kalbėta apie politiką — puštūnas, pavadinęs Ahmadą Šachą Masudą „išdaviku", devintame dešimtmetyje sudariusiu sandėrį su sovietais. Vyriškis, kepęs kebabus, tadžikas, palaikęs tai įžeidimu ir pareikalavęs, kad anas atsiimtų savo žodžius. Puštūnas atsisakęs. Tada tadžikas pareiškęs, kad jeigu ne Masudas, tai ano sesuo vis dar „tebeduotų" sovietų kareiviams. Apsikeista smūgiais. Vienas iš jų išsitraukęs peilį, tik buvo nesutariama — katras.

Su pasibaisėjimu Leila išvydo ir Tariką puolant į peštynes. Ji taip pat matė, jog ir kai kurie taikdariai dabar paleido į darbą kumščius. Jai pasirodė, kad lyg sušvytavo ir antras peilis.

Vėliau tą vakarą Leila mąstė apie tai, kaip pobūvis baigėsi vi-

suotinėmis muštynėmis: vyrai virto vienas ant kito, visur klyksmai, riksmai ir šūksmai, ir vidur to visko — Tarikas, susitaršiusiais plaukais, raukydamasis, su atsisegusiu kojos protezu, mėginantis išropoti iš maišaties.

TIESIOG GALVA SVAIGO, kaip sparčiai viskas rutuliojosi.

Pirma laiko buvo suformuota Vadovų taryba. Ši prezidentu išrinko Rabanį. Kitos grupuotės šaukė apie nepotizmą. Masudas kvietė laikytis rimties ir turėti kantrybės.

Hekmatjaras, kurio kandidatūra nė nesvarstyta, užsiuto. Chazarai, prisimenantys ilgus priespaudos ir pažeminimo metus, virė pykčiu.

Svaidytasi įžeidinėjimais. Rodyta vienų į kitus pirštais. Pasipylė kaltinimai. Piktai atšaukti susitikimai ir trenkta durimis. Miestas laukė užėmęs kvapą. Kalnuose buvo užtaisinėjami kalašnikovai.

Ginkluoti iki dantų mudžahedai, tačiau dabar neturintys bendro priešo, palaikė priešu vienas kitą.

Galiausiai į Kabulą atėjo sąskaitų suvedinėjimo metas.

Kai ant Kabulo lietumi pasipylė raketos, žmonės puolė ieškoti slėptuvių. Mamutė podraug su visais. Ji vėl persirengė juodai, nuslinko į savo kambarį, užtraukė užuolaidas ir užsitempė ant galvos apklotą.

24

— Tas švilpesys, — pasiskundė Leila. — Tas prakeiktas švilpesys, nekenčiu jo labiausiai už viską.

Tarikas supratingai palingavo galva.

Ne tiek pats švilpesys, vėliau pagalvojo Leila, bet sekundės, kai raketa paleidžiama, o paskui sprogsta. Trumpas begalinis laikas, kai viskas tartum sustoja. Kai slegia nežinia. Kai lauki. Kaip kaltinamasis, tuojau išgirsiantis nuosprendį.

Dažnai šaudymas prasidėdavo per pietus, kai juodu su *babiu* sėdėdavo prie stalo. Kai nugriaudėdavo šūvis, abiejų galvos staiga krustelėdavo. Klausydavosi švilpesio, kilstelėję į orą šakutes, su nesukramtytu kąsniu burnose. Leila matė jųdviejų pusiau apšviestų veidų atspindį juodame it derva lange, o sustingusius šešėlius — ant sienos. Švilpesys. Paskui — sprogimas, laimė, kažkur kitur, palydėtas atodūsio ir suvokimo, kad juodu kol kas buvo pagailėti, kai kur nors kitur, aidint riksmams ir dusinant dūmų kamuoliams, repečkojama, pašėlusiai rausiamasi plikomis rankomis po griuvėsius, ieškoma to, kas liko iš sesers, brolio ar vaikaičio.

Bet, kita vertus, tai, kad buvai pagailėtas, tave palieka kankintis nežinant, kam ne taip pasisekė. Kaskart, sprogus raketai, Leila išpul-

davo į gatvę, mikčiodama maldą, vildamasi, kad tikriausiai šįsyk žmonės suras ne Tariką, palaidotą po nuolaužomis ir dūmais.

Naktimis, gulėdama lovoje, mergina stebėdavo staigių blyksnių atšvaitus lange. Klausydavosi automatų šūvių tratėjimo ir skaičiuodavo švilpiančias virš galvos raketas. Namas sudrebėdavo, nuo lubų ant galvos pažirdavo tinko pleiskanėlės. Kai kuriomis naktimis, kai raketų kanonados šviesa tapdavo tokia ryški, kad galėdavai skaityti knygą, miegas taip ir nesuimdavo. O jeigu ir pavykdavo užmigti, Leilą sapnuose kankindavo ugnis, nutrauktos galūnės ir sužeistųjų aimanos.

Rytas nesuteikdavo jokios atvangos. Nuskambėdavo muedzino šauksmas *namazui*, ir mudžahedai pasidėdavo ginklus, atsisukdavo į vakarus ir melsdavosi. Paskui kilimėliai būdavo sulankstomi, pabūklai užtaisomi, ir karas prasidėdavo iš naujo. Kalnai apšaudydavo Kabulą, Kabulas atsakydamas — kalnus, o Leila ir likęs miestas stebėdavo tai taip pat bejėgiškai, kaip senasis Santjagas žiūrėjo į ryklius, kąsnis po kąsnio dorojančius jo laimikį — sugautą didžiulę žuvį.

KUR TIK LEILA ĖJO, visur matė Masudo žmones. Jie bastėsi po gatves ir kas keli šimtai jardų stabdė patikrinti automobilius. Sėdėjo ir rūkė ant tankų, vilkintys kasdiene karine apranga ir būtinai — su *pakolėmis* ant galvų. Iš už sukrautų sankryžose smėlio maišų jie dirsčiojo į praeivius.

Leila vengdavo išeiti iš namų. O jeigu išžengdavo į gatvę, ją visada lydėdavo Tarikas — jis, regis, mėgavosi šia riteriška pareiga.

— Nusipirkau pistoletą, — vieną dieną pasigyrė jis, kai juodu sėdėjo ant žemės Leilos namų kieme po kriauše. Išsitraukęs parodė jai, paaiškindamas, kad ginklas pusiau automatinis, „Beretta“. Leilai jis atrodė tik juodas ir baisus.

— Nieko gražaus, — nusipurtė ji. — Ginklai mane baugina.

Tarikas vartė delne apkabą.

— Praėjusią savaitę viename iš Karte Seho rajono namų rasti trys lavonai, — pasakė jis. — Girdėjai? Seserys. Visos trys išprievartautos. Perpjautomis gerklėmis. Kažkas nuo jų pirštų nukando žiedus. Buvo matyti likusios dantų žymės.

— Nenoriu to girdėti.

— Neketinau tavęs jaudinti. Bet tik... geriau turėti šį daikčiuką prie savęs.

Dabar jis buvo jos vienintelis svarbių žinių nešėjas iš gatvių. Išgirdęs iš kieno nors lūpų kokį žodį, persakydavo jai. Tarkim, Tarikas jai papasakojo, kad kalnuose susitelkę savigynos kovotojų būriai bando savo taiklumą, šaudydami kaip papuola į taikius gyventojus apačioje, į vyrus, moteris ar vaikus, ir dar lažinasi, kuris taiklesnis. Be to, jis papasakojo, kad jie leidžia raketas į automobilius, bet kažkodėl neliečia taksi. Leilai paaiškėjo, kodėl pastaruoju metu žmonės taip skubinasi perdažyti savo automobilius geltonai.

Tarikas jai paaiškino, kad Kabule egzistuoja nepastovios, vis besikaitaliojančios ribos. Pavyzdžiui, Leila iš jo sužinojo, kad ši gatvė iki antros akacijos po kairei priklauso vienam karo vadui, o toliau keturi kvartalai iki duoninės, šalia sugriautos vaistinės — kito karo vado sektorius; jeigu ji perkirstų tą gatvę ir nueitų pusę mylios vakarų kryptimi, atsidurtų dar vieno karo vado teritorijoje ir būtų lengvas taikinys snaiperiams. Būtent taip dabar buvo vadinami mamutės herojai. Karo vadais. Leila taip pat girdėjo juos vadinant *tofangdarais* — šauliais. O kiti vis dar vadino juos mudžahedais, bet taip sakydami suraukdavo grimasą, — pašaipią, bjaurią, — nes tas žodis dabar kėlė pasidygėjimą ir didelę panieką. Buvo lyg keiksmažodis.

Tarikas įstatė apkabą atgal į pistoletą.

— Nejaugi išmokai? — paklausė Leila.

— Ką išmokau?

— Naudotis tuo daiktu. Ką nors juo nušauti.

Tarikas užsikišo pistoletą už džinsų juosmens, paskui ištarė žodžius, nuskambėjusius maloniai ir kartu baisiai:

— Dėl tavęs. Nušaučiau bet ką dėl tavęs, Leila.

Jis prislinko arčiau jos, ir jųdviejų rankos susilietė, paskui darsyk ir darsyk. Tariko pirštai pradėjo nedrąsiai nertis su josios, ir Leila leido. Neprieštaravo, kai jis staiga prisilenkęs pabučiavo ją į lūpas.

Tą akimirką visos mamutės kalbos apie gerą vardą ir paukštukus šnekučius Leilai neberūpėjo. Dargi atrodė nesąmonė. Vidur visų tų žudynių ir plėšikavimų, vidur visos tos bjaurasties, kas čia bloga sėdėti po medžiu ir bučiuotis su Tariku? Menkniekis. Lengvai dovanotina silpnybė. Tad leidosi jo pabučiuojama, o kai Tarikas atsitraukė, palinko į priekį ir pati pabučiavo *jį*. Širdis daužėsi gerklėje, veidas kaito, paširdžiuos degte degė ugnis.

1992-ŲJŲ BIRŽELĮ VAKARINIAME Kabule užvirė aršios kovos tarp puštūnų karo vado Sajafo pajėgų ir grupuotės „Vahdat" chazarų. Artilerijos ugnis nutraukė elektros tiekimo linijas, sulygino su žeme ištisus parduotuvių ir namų kvartalus. Leila girdėjo, kad puštūnų kovotojai puola chazarų šeimų namus, įsiveržia vidun, visus išžudo, lyg vykdydami egzekuciją, o chazarai keršija grobdami taikius puštūnų gyventojus, prievartaudami jų merginas, iš artilerijos apšaudydami jų rajonus ir žudydami kas papuola. Kasdien buvo randami pririšti prie medžių lavonai, kai kurie taip apdegę, kad nebuvo įmanoma jų atpažinti. Dažnai jie būdavo nušauti į galvą, išbadytomis akimis ir nupjautais liežuviais.

Babis vėl pamėgino įkalbėti mamutę palikti Kabulą.

— Jie išsiaiškins, — atsakė mamutė. — Tos kovos ilgai netruks. Jie susės ir ką nors susitars.

— Fariba, visi tie žmonės *žino* vien tik karą, — įtikinėjo *babis*. — Mokėsi vaikščioti su pieno buteliuku vienoje rankoje, o pistoletu — kitoje.

— Kas tu *toks*, kad taip kalbi? — atšovė mamutė. — Ar kovojai džihade? Ar palikai viską ir rizikavai savo gyvybe? Prisimink, jeigu ne

mudžahedai, tebetarnautume sovietams. O dabar norėtum, kad mes juos išduotume!

— Ne mes juos išdavinėjame, Fariba.

— Tai ir važiuok. Pasiimk dukterį ir spruk. Atsiųsi man kokį atviruką. Bet taika ateis, ir aš, pavyzdžiui, ketinu jos laukti.

Gatvėse tapo taip nesaugu, kad *babis* pasielgė tiesiog neįtikimai: nebeleido Leilai lankyti mokyklos.

Pats ėmėsi mokytojo pareigų. Kasdien po saulėlydžio Leila ateidavo pas jį į darbo kambarį, ir kol Hekmatjaras iš pietinių miesto pakraščių šaudė raketas į Masudą, ji su *babiu* kalbėdavosi apie Hafizo *gazeles* ir mylimo afganų poeto Ustado Halilulos Halilio kūrybą. *Babis* mokė ją spręsti kvadratines lygtis, parodė jai, kaip skaidyti daugianarius skaičius ir sudarinėti parametrines kreives. Mokydamas *babis* persimainydavo. Atsidūręs savo stichijoje, tarp savųjų knygų, Leilai atrodydavo lyg aukštesnis. Jo balsas tapdavo skambesnis, ramesnis, einantis iš kažkur giliau. Leila įsivaizdavo, koks jis turėjęs būti kadaise: grakščiais mostas trinantis klasėje prirašytą lentą, per mokinio petį pasilenkiantis pasižiūrėti į šio sąsiuvinį, tėviškas ir dėmesingas.

Bet sukaupti dėmesį nebuvo lengva. Leilos mintys kaskart nukrypdavo kitur.

— Koks piramidės plotas? — būdavo, paklaus *babis*, o Leilos galvoje tuo metu sukdavosi mintys apie švelnias Tariko lūpas, karštą jo alsavimą prie jos veido, savo pačios atspindį šviesiai rudose jo akyse. Po to karto po kriauše ji dar dusyk jį pabučiavo, ilgiau, aistringiau ir, kaip manė, nebe taip nemokšiškai. Abu kartus buvo slapčia susitikusi su juo tame apytamsiame skersgatvyje, kur aną iškilmingų mamutės pietų dieną rūkė cigaretę. Tą antrą kartą leido jam paliesti krūtį.

— Leila?

— Ką, *babi*?

— Piramidės plotas. Kur tavo mintys?

— Atleisk, *babi*. Aš tik, hm... Nagi. Piramidės. Piramidės. Trečdalis pagrindo ploto, padauginta iš aukščio.

Babis dvejodamas linktelėjo, įdėmiai nužvelgė ją, o Leila mąstė apie Tariko rankas, maigančias jos krūtį, nuslystančias žemyn strėnomis, kai juodu glamonėjosi ir bučiavosi...

VIENĄ TO PATIES BIRŽELIO DIENĄ Gitė su dviem klasės draugėmis ėjo iš mokyklos. Likus vos trims kvartalams iki jos namų, į mergaites pataikė paklydusi raketa. Vėliau Leila sužinojo, kad tą siaubingą dieną Nila, Gitės mama, lakstė ten ir atgal ta gatve, kur Gitė buvo užmušta, rankiodama į prikyštę dukters kūno gabalėlius ir isteriškai klykdama. Po dviejų savaičių ant vieno stogo bus surasta beyranti dešinė Gitės koja, apauta nailonine kojine ir minkštu purpuriniu sportuku.

Per Gitės *fatihą* — paminėjimą — po dienos, kai mergaitė buvo užmušta, Leila priblokšta sėdėjo kambaryje, pilname verkiančių moterų. Pirmą kartą jos gyvenime mirė žmogus, kurį Leila pažinojo, mylėjo, buvo su juo artima. Ji negalėjo atsipeikėti nuo dar ne visai suvokiamos tikrovės, kad Gitės nebėra. Gitės, su kuria Leila slapčiomis keisdavosi klasėje rašteliais, kuriai lakuodavo nagus, žnyplikėmis pešiodavo iš smakro plaukelius. Gitės, kuri turėjo ištekėti už vartininko Sabiro. Gitė mirusi. *Mirusi.* Sudraskyta į gabalėlius. Galiausiai Leila irgi pravirko savo draugės. Ir srautu pasipylė visos tos ašaros, kurių ji negalėjo išlieti per brolių laidotuves.

25

Leila vos pajėgė judėti, tartum visus jos sąnarius būtų sustingdęs cementas. Juodu šnekėjosi, Leila suvokė esanti pokalbio dalyvė, bet jautėsi atokiai, tarsi tik slapčia klausytųsi už durų. Tarikui kalbant, Leila įsivaizdavo savo gyvenimą kaip sutrūnijusią virvę, kuri išsivyniodama nutrūksta, jos pluoštai atsiskiria, nukrenta.

Tą karštą, tvankią 1992-ųjų rugpjūčio popietę juodu sėdėjo Leilos namų svetainėje. Visą dieną mamutei skaudėjo skrandį, ir prieš kelias minutes, nors iš pietų Hekmatjaras vis leido raketas, *babis* išvežė ją pas daktarą. Tarikas liko. Sėdi greta Leilos ant sofos, žvelgdamas į grindis, sau į rankas, įspraustas tarp kelių.

Ir kalba, kad išvyksta. Ne iš šio rajono. Ne iš Kabulo. Bet apskritai iš Afganistano. Suvisam.

Išvyksta.

Leilai aptemo akyse.

— Kur? Kur tu vyksti?

— Pirma į Pakistaną. Pešavarą. O kur paskui, nežinau. Gal į Indiją. Arba Iraną.

— Ar ilgai?

— Nežinau.

— Turiu galvoje, ar seniai tai žinojai?

— Kelias dienas. Ketinau tau pasakyti, Leila, prisiekiu, bet negalėjau prisiversti. Žinojau, kokia būsi prislėgta.

— Kada?

— Rytoj.

— Rytoj?

— Leila, pažvelk į mane.

— Rytoj...

— Išvykstame dėl mano tėvo. Jo širdis nebeatlaiko viso to, visų tų kovų ir žudynių.

Leila įkniaubė veidą tarp rankų, krūtinėje tvenkėsi baisi baimė.

Turėjusi numatyti tai artėjant, pagalvojo. Beveik visi, kuriuos pažinojo, susikrovė mantą ir išvyko. Kaimynystėje beveik nebeliko pažįstamų veidų, o dabar, vos po keturių mėnesių, kai prasidėjo kovos tarp mudžahedų grupuočių, Leila vargiai beatpažindavo ką nors sutiktą gatvėje. Hasinos šeima gegužę pabėgo į Teheraną. Vadžma ir jos giminė tą patį mėnesį išvyko į Islamabadą. Gitės tėvai su kitais vaikais išvažiavo birželį, netrukus po to, kai žuvo jų duktė. Leila nežinojo, kur jie išvyko — pasak gandų, patraukė į Mešhedą Irane. Žmonių palikti namai kelias dienas stovėdavo tušti, paskui juos užimdavo arba savigynos kovotojai, arba kokie pašaliečiai.

Visi išvyksta. O dabar ir Tarikas.

— Be to, mano mama nebejauna, — toliau kalbėjo jis. — Abu visą laiką labai bijo. Leila, pažvelk į mane.

— Turėjai man pasakyti.

— Prašau, pažvelk į mane.

Leila sunkiai atsiduso. Paskui sudejavo. Ir galiausiai pravirko, o kai Tarikas mėgino nykščiu nubraukti jai nuo skruosto ašaras, piktai nustūmė jo ranką. Tegul šis gestas savanaudiškas, neprotingas, bet siutino, kad Tarikas ją palieka — jis, kuris buvo tartum jos pačios tąsa, kurio šešėlis iškildavo greta kiekviename prisiminime. Kaip jis gali ją palikti? Skėlė jam per skruostą, paskui — dar ir dar, įniko tampyti už plaukų. Vaikinas bandė sugriebti ją už riešų, kažką sakė, bet žodžių

Leila negirdėjo, nes jis kalbėjo tyliai, stengdamasis įtikinti, ir galiausiai juodu kažkaip atsidūrė kakta prie kaktos, nosis prie nosies, ir ji vėl ant lūpų pajuto jo karštą alsavimą.

Kai staiga Tarikas atsidūrė virš jos, ji nesipriešindama nusviro žemyn.

PER KITAS DIENAS IR savaites Leila iš paskutiniųjų stengsis po trupinėlį sugrąžinti į atmintį visa tai, kas toliau vyko. Kaip koks meno mylėtojas, sprunkantis iš degančio muziejaus, ji stvers viską, ką tik pajėgs: žvilgsnį, kuždesį, aimaną, — bandydama išgelbėti, kad nepražūtų, mėgindama išsaugoti. Bet laikas — negailestingiausias iš gaisrų, ir jai galiausiai nebepasisekdavo viso to išlaikyti atmintyje. Bet vis dėlto liko nemažai: pirmas staiga nuvėręs skausmas ten, apačioje; įkypai krintantis ant kilimo saulės spindulys; jos kulnis užkliūva už šalto, kieto jo kojos protezo, paskubom atsegto ir gulinčio šalia jų; delnais ji spaudžia jam alkūnes; po jo raktikauliu raudonas apverstos mandolinos pavidalo apgamas; jo veidas viršum josios; užkritusios juodos jo garbanos, kutenančios lūpas ir smakrą; baimė, kad juodu gali kas nors užklupti; nuostaba dėl savo pačių begėdiškumo ir drąsos; keistas ir neapsakomas malonumas, pramaišiui su skausmu; ir Tariko veidas, veidas, kuriame atsispindėjo begalė *jausmų*: nuogąstavimas, švelnumas, atsiprašymas, sutrikimas, bet labiausiai — begalinis geismas.

VĖLIAU — PAŠĖLĘS JAUDULYS. Drebančiais pirštais juodu skubiai užsisagsto marškinius, tvarkosi drabužius, delnais lyginasi plaukus. Paskui vėl atsisėda — sėdi greta, kvepėdami vienas kitu, įraudusiais veidais, abu be žado, nepajėgiantys ištarti nė žodžio, suvokdami didžiulę svarbą to, kas ką tik įvyko. Ką juodu padarę.

Leila pastebėjo ant kilimo kelis kraujo lašus — *savo* kraujo. Įsivaizdavo tėvus vėliau sėdinčius ant šios sofos ir visai nenutuokiančius

apie jos padarytą nuodėmę. Ir tada atėjo gėda, kaltės jausmas, o viršuje, antrame aukšte, toliau tiksi laikrodis — Leilai atrodo, be galo garsiai. Lyg savo plaktuku stuksentų ir belstų teisėjas, pasmerkdamas ją.

Paskui Tarikas tarė:

— Važiuok su manimi.

Mirksnį Leila bemaž patikėjo, kad tai įmanoma. Ji, Tarikas ir jo tėvai išvyksta visi drauge. Susikrauna krepšius, lipa į autobusą, palieka už savęs visą tą smurtą, keliauja ieškoti palaimos ar vargo, ir kad ir su kuo susidurtų, jie tai išgyvens drauge. Jos laukianti nyki izoliacija, žudantis vienišumas — to neturi būti.

Ji galėtų išvykti. Juodu galėtų būti drauge.

Turėtų daugiau tokių popiečių kaip ši.

— Aš noriu tave vesti, Leila.

Pirmą kartą nuo tada, kai abu gulėjo ant grindų, ji pažvelgė jam į akis. Tyrinėjo jo veidą. Dabar jo veide — jokio linksmumo, tik įsitikinimas, neslepiamas ir tvirtas nuoširdumas.

— Tarikai...

— Sutik už manęs tekėti, Leila. Šiandien. Mudu galėtume susituokti šiandien.

Jis pradėjo kalbėti toliau — apie tai, kaip juodu nueis į mečetę, susiras mulą, porą liudytojų, greitai atliks *nikką*...

Bet Leila mąstė apie mamutę, tokią pat užsispyrusią ir nenuolaidžią kaip koks mudžahedas, kad net oras aplinkui ją dusindavo iš kartėlio ir nevilties; taip pat mąstė ir apie *babį*, jau seniai pasidavusį, tokį apgailėtiną, deja, nesugebantį deramai pasipriešinti mamutei.

Kartais... aš jaučiu, kad tu man dabar viskas, ką turiu, Leila.

Tokios jos gyvenimo aplinkybės, tiesos, nuo kurių nepabėgsi.

— Paprašysiu dėdės Hakimo tavo rankos. Jis suteiks mums savo palaiminimą, Leila, žinau.

Jis teisus. *Babis* suteiktų. Bet tai jį sukrėstų.

Tarikas vis šnekėjo, tai pritildavo, tai vėl pakeldavo balsą, prašė,

maldavo, įtikinėjo, jo veidas čia sušvisdavo viltimi, čia aptemdavo bejėgiškumu.

— Aš negaliu, — ištarė Leila.

— Nekalbėk taip. Aš myliu tave...

— Atleisk...

— Myliu tave.

Kaip ilgai ji laukė, kad pagaliau išgirstų šiuos jo žodžius? Kiek kartų svajojo, kad jie būtų ištarti. Ir štai jie pasakyti! Kokia gniuždanti ironija!

— Negaliu palikti tėvo, — paaiškino Leila. — Aš — viskas, kas jam likę. Jo širdis to neatlaikytų.

Tarikas tai žinojo. Žinojo, kad ji — kaip ir jis — negali išsižadėti savo gyvenimo priedermių, bet vis tiek kalbėjo, meldė, o ji atsisakinėjo, piršosi, o ji atsiprašinėjo, ir abu ašarojo.

Galiausiai Leilai teko kone jį išvaryti.

Prie durų privertė pažadėti, kad išvyktų neatsisveikinęs. Ir uždarė paskui jį duris, paskui nugara atsirėmė į jas, drebančias nuo kumščių bilsmo, viena ranka laikydamasi už pilvo, kita — prisidengusi burną. O jis pro duris kalbėjo, žadėjo sugrįšiąs, sugrįšiąs jos pasiimti. Ji stovėjo ten, kol jis pavargo, kol pasidavė, ir tuomet ji klausėsi nelygių žingsnių, iki tie nutolo, iki viskas nutilo, išskyrus šūvių serijų tratesį kalvose ir jos širdies tvinksnius, persiduodančius į pilvą, akis, kaulus.

26

Pati karščiausia metų diena. Kalnų sulaikyta iki kaulų smegenų svilinanti kaitra miestą dusino it dūmai. Jau kažin kiek dienų buvo išjungta elektra, ir visame Kabule kaip tyčia neveikė ventiliatoriai.

Leila gulėjo svetainėje ant sofos, prakaituodama po palaidinuke. Kiekvienas iškvėptas oro gūsis degino nosies galiuką. Žinojo, kad jos gimdytojai mamutės kambaryje kalbasi. Prieš dvi naktis ir vakar naktį ji atsibudo ir lyg girdėjo jų balsus apačioje. Dabar jie šnekėjosi kasdien — nuo tada, kai kulka pataikė į vartus ir pramušė skylę.

Lauke kažkur toli bumbsėjo artilerija, paskui užsikirsdamos viena po kitos sutratėjo ilgos automatų šūvių serijos.

Leilos sieloje irgi virė kova: viena vertus, slėgė kaltės jausmas, sustiprinamas gėdos, kita vertus, guodė įsitikinimas, kad tai, ką juodu su Tariku padarė, nėra nuodėminga, viskas įvyko savaime, gerai, gražiai, net neišvengiamai, nes buvo paskatinta žinojimo, kad juodu galbūt niekada nebepamatys vienas kito.

Leila pasivertė ant šono ir mėgino prisiminti, ką tąsyk sušvokštė Tarikas, kai juodu gulėjo ant grindų: arti prisilenkęs dūsuodamas paklausė: *Aš neskaudinu tavęs?* ar *Tau neskauda?*

Leila nepajėgė nuspręsti, katrą iš tų dviejų klausimų tuomet girdėjo.

Dar tik dvi savaitės, kai jis išvažiavo, ir še tau. Laikas blukina tuos gyvus prisiminimus. Leila labai stengėsi prisiminti. Kaip jis pasakė? Staiga jai ėmė atrodyti, kad tai gyvybiškai svarbu žinoti.

Užsimerkė. Susikaupė.

Laikui bėgant, mergina pamažu pavargs nuo šių dvasinių pastangų. Ji supras, kad vis sunkiau prišaukti į atmintį ir atgaivinti tai, kas seniai negyva ir apnešta dulkėmis. Kada nors, po daugelio metų, ateis diena, kai sielvartas, praradus Tariką, nebe taip slėgs. Arba bent nebebus toks gilus, toli gražu nebe toks. Ateis diena, kai jo veido bruožai pradės trauktis iš atminties, taps nebepagaunami, kai, išgirdus gatvėje kokią motiną šaukiant vaiką Tariko vardu, nebenusmelks širdies. Ji nebe taip jo ilgėsis, kaip ilgisi dabar, kai gėla dėl to, kad jo nėra šalimais — nuolatinis palydovas, nelyginant „fantominis skausmas"* po galūnės amputacijos.

Nebent kartkartėmis, praslinkus daug laiko, kai Leila jau bus suaugusi moteris, jai lyginant marškinius ar sūpuojant savo vaikus ant sūpynių, koks nors paprastas menkniekis, galbūt saulės įkaitinto kilimo šiluma po jos pėdomis karštą vasaros dieną ar kokio nors nepažįstamojo kaktos išlinkis išjudins anos popietės prisiminimus, išgyventus drauge. Ir tuomet visa tai vėl staigiai sugrįš. Kaip savaime tai įvyko. Stebėtinas jųdviejų neatsargumas. Ir nepatyrimas. Skausmas ir malonumas vienu metu, paskui sekęs liūdesys. Jųdviejų persipynusių kūnų karštis.

Visa tai užplūs ją, užims kvapą.

Ir tuoj pat praeis. Ta akimirka ilgai netruks. Paliks ją geibią, apimtą neaiškaus nerimo.

Galiausiai nusprendė jį paklausus: *Aš neskaudinu tavęs?* Taip. Tikrai. Laimė, kad prisiminė.

Iš koridoriaus atsklido *babio* balsas, nuo laiptų viršaus šaukiantis ją, kviečiantis greičiau ateiti.

* Medicinos terminas: žmogus jaučia lyg skaudėtų kokį amputuotos, jau nesančios galūnės pirštą.

— Ji sutiko! — jo balsas drebėjo iš tramdomo jaudulio. — Mes išvykstame, Leila. Visi trys. Paliekame Kabulą.

TRISE JIE SĖDĖJO mamutės kambaryje ant lovos. Už lango per dangų skriejo ir skriejo raketos — Hekmatjaro ir Masudo pajėgos nesiliovė kovojusios. Leila žinojo, kad mieste kas nors ką tik buvo užmuštas ir kad virš kokio nors sugriauto ir rūkstančio dulkėmis pastato kybo juodų dūmų debesis. Rytą teks apeiti gatvėje tysančius lavonus. Kai kurie jau bus surinkti. Kiti — ne. Ir bus puota Kabulo šunims, pamėgusiems žmogaus mėsą.

Ir vis dėlto Leilai norėjosi išbėgti į tas gatves. Vos pajėgė suturėti savyje laimę. Reikėjo pastangų čia sėdėti, nešaukti iš džiaugsmo. *Babis* pasakė, kad jie pirma vyksią į Pakistaną, kur įteiksią prašymą vizoms. Į Pakistaną, kur yra ir Tarikas! Jis išvykęs vos prieš septyniolika dienų, sujaudinta paskaičiavo Leila. Jeigu tik mamutė būtų apsisprendusi septyniolika dienų anksčiau, juodu būtų galėję išvykti drauge. Šiuo metu ji būtų buvusi su Tariku! Bet dabar tai nebesvarbu. Jie — ji, mamutė ir *babis* — vykstą į Pešavarą ir tenai rasią Tariką su jo tėvais. Tikrai rasią. Ir visi drauge bandysią išsirūpinti dokumentus. Tuomet kas žino? Kas žino? Europa? Amerika? Galbūt, kaip *babis* visada sakydavo, kur nors netoliese jūros...

Paburkusiomis akimis mamutė pusiau gulėjo, pusiau sėdėjo, atsirėmusi į lovos galvūgalio lentą ir pešiojosi plaukus.

Prieš tris dienas Leila buvo išėjusi pakvėpuoti grynu oru. Ji stovėjo prie vartų į gatvę, remdamasi į juos, kai išgirdo garsų pokštelėjimą, ir kažkas prašvilpė jai pro dešinę ausį. Pažiro mažutėlės medžio atplaišos. Po Gitės mirties, po daugybės šūvių serijų, begalės nukritusių ant Kabulo raketų, tik pamačiusi tą apvalią skylutę vartuose, mažiau nei trys pirštai nuo Leilos galvos, mamutė staiga atsibudo. Tai privertė ją suprasti, kad vienas karas jau nusinešė dviejų jos sūnų gyvybes, o šis gali nusinešti ir dar likusios dukters.

Nuo kambario sienų šypsojosi Ahmadas ir Nuras. Leila matė mamutės akis, kaltai šokinėjančios nuo vienos fotografijos prie kitos. Tartum lauktų jų sutikimo. Jų palaiminimo. Tartum prašytų jų atleisti jai.

— Čia mums nieko nebelikę, — kalbėjo *babis.* — Sūnų nebėra, bet dar turime Leilą. Dar turime vienas kitą, Fariba. Galėsime pradėti naują gyvenimą.

Babis siekė per lovą jos rankos. Mamutė nesipriešino. Jos veide atsispindėjo nuolaidumas. Rezignacija. Taip juodu kurį laiką lengvai laikėsi už rankų, paskui apsikabinę tylomis lingavo. Mamutė įkniubo veidu į jo kaklą, įsikibo pirštais į jo marškinius.

Tąnakt jaudulys ilgai neleido Leilai užmigti. Gulėjo lovoje, stebėdama horizontą, vis sublyksintį ryškiais oranžiniais ir geltonais atspalviais. Tačiau paryčiui, nepaisant vidinio džiugesio ir lauke dundančios artilerijos kanonados, ji vis dėlto užmigo.

Ir sapnavo.

Paplūdimio juosta, ji sėdi ant languoto patiesalo. Vėsi, apniukusi diena, bet šalia Tariko, abiem užsimetus ant pečių pledą, šilta. Už baltai nudažytos apsilaupusios tvoros, po palmių eile, stovi automobiliai. Vėjas verčia ašaroti akis; užpustęs smėliu jųdviejų batus, blaško sausos žolės kuokštus nuo vienos kopos keteros ant kitos. Juodu stebi tolumoje per bangas šokčiojančias burines valtis. Aplinkui klykauja ir sklando žuvėdros. Skrieja smėlis, vėjo žeriamas nuo žemų kopų šlaitų. Kyla kažkoks gausmas, paskui lyg monotoniška giesmė, ir Leila pasako Tarikui, kad prieš keletą metų *babis* ją mokęs apie dainuojantį smėlį.

Jis paglosto jai kaktą, nubraukia smėlio kruopeles. Ji pastebi sublizgant ant jo piršto žiedą. Visai tokį pat, kaip ir jos — auksinį, su kažkokiais painiais raižiniais ištisai aplinkui.

Tai tiesa, — sako Leila. — *Taip skamba smėlio kruopelės, trindamosi viena į kitą. Klausykis.*

Jis klausosi. Susiraukia. Juodu laukia. Ir vėl išgirsta. Aimaną, kai

vėjas aprimsta, o paskui, kai smarkiau papučia — kniauksmą, visą aukšto tono chorą.

BABIS PASAKĖ, kad jie turėtų pasiimti tik tai, kas absoliučiai būtina. O visa kita parduosią.

— Tai padės mums išsilaikyti Pešavare, kol susirasiu darbą.

Per kitas dvi dienas jie surinko viską, ką ketino parduoti, ir sukrovė į dideles krūvas.

Savo kambaryje Leila atidėjo į šalį palaidinukes, senus batus, žaislus. Pasižiūrėjusi po lovą, aptiko mažutę geltoną stiklinę karvę, kurią penktoje klasėje per vieną pertrauką jai buvo davusi Hasina. Miniatiūrinį futbolo kamuolį — pakabutį ant grandinėlės raktams, padovanotą Gitės. Mažą medinį zebrą ant ratukų. Keraminį astronautą, jųdviejų su Tariku rastą gatvės nutekamajame latake. Ji tada buvo šešerių, jis — aštuonerių. Juodu, prisiminė Leila, buvo šiek tiek susivaidiję dėl to, katras iš jųdviejų jį surado.

Mamutė irgi susirinko daiktus. Darbavosi nenorom, jos akys žvelgė lyg letargo ištiktos, abejingai. Ji atsikratė gerųjų lėkščių, staltiesių, visų brangenybių — pasiliko tik sutuoktuvinį žiedą — ir dauguma savo senų drabužių.

— Juk šitos neparduosi, ar ne? — Leila pakėlė vestuvinę mamutės suknelę. Ta kaskadomis nukrito jai ant kelių. Palietė nėrinius ir kaspiną palei kaklo liniją. Rankomis mažučiais perlais siuvinėtas rankoves.

Gūžtelėjusi pečiais, mamutė paėmė iš jos suknelę ir šiurkščiai numetė į kitų drabužių kupetą. Lyg vienu staigiu judesiu nusiplėštų nuo žaizdos pleistrą, pagalvojo Leila.

Bet būtent *babiui* teko pati sunkiausia užduotis.

Leila aptiko tėvą, stovintį darbo kambaryje ir liūdnu veidu nužiūrinėjantį lentynas. Jis vilkėjo iš dėvėtų drabužių parduotuvės pirktais trumparankoviais marškinėliais su raudonojo San Francisko

tilto piešiniu ant krūtinės: tirštas rūkas kyla nuo baltų bangelių keterų marginamo vandens, gaubdamas tilto bokštus.

— Juk žinai seną anekdotą: kokias penkias knygas norėtum pasiimti į negyvenamą salą? Niekada nemaniau, kad man iš tikrųjų reikės spręsti tokią mįslę.

— Mes sukaupsim naują biblioteką, *babi.*

— Hm, — jis liūdnai nusišypsojo. — Negaliu patikėti, kad palieku Kabulą. Čia lankiau mokyklą, čia gavau pirmą savo tarnybą, šiame mieste tapau tėvu. Keista pagalvojus, kad netrukus miegosiu po kito miesto dangumi.

— Man irgi keista.

— Visą dieną man sukosi galvoje eilėraštis apie Kabulą, parašytas Saibo e Tabrizio* dar septynioliktame šimtmetyje. Kadaise mokėjau atmintinai visą eilėraštį, bet dabar prisimenu tik dvi eilutes.

Be skaičiaus mėnulių mirguoja aukštai virš stogų,
Ir tūkstantis saulių skaisčių ten už sienų jo slepias.

Pakėlusi galvą Leila pamatė, kad tėvas verkia. Apkabino jį per liemenį.

— O *babi.* Mes tikrai sugrįšime. Kai šis karas baigsis. Sugrįšime į Kabulą, *inšallah.* Pamatysi.

TREČIĄ DIENĄ Leila pradėjo nešioti daiktų krūvas į kiemą ir dėlioti prie durų į gatvę. Paskui jie išsikviesią taksi ir viską nuvešią pas sendaikčių supirkėją.

Leila kursavo ten ir atgal, tarp namo ir kiemo, apsikrovusi dra-

* Persų ir azerbaidžaniečių poetas (1601–1677), palikęs septynis „divanus" (rinkinius), viename iš jų yra eilėraščių azerbaidžaniečių kalba. Daug keliavo po arabų šalis ir Mažąją Aziją, šešerius metus gyveno Indijoje. Pakviestas Persijos šacho Abaso II įėjo į jo literatūrinę aplinką ir netrukus buvo pagerbtas „poetų karaliaus" vardu.

bužių ryšuliais, lėkščių rietuvėmis ir dėže po dėžės *babio* knygų. Iki vidudienio būtų visai išsimušusi iš jėgų, nes daiktų kupetos prie paradinių durų išaugo iki juosmens. Bet ji žinojo, kad kiekvienas reisas vis labiau priartina prie tos akimirkos, kai vėl pamatysianti Tariką, ir kojos darėsi lankstesnės, o rankos nepasidavė nuovargiui.

— Mums reikės didelio taksi.

Leila pakėlė galvą. Mamutė. Pasirėmusi alkūnėmis į palangę, šaukė jai pro savo miegamojo langą antrame aukšte. Saulė, skaisti ir šilta, krito ant jos žilstančių plaukų, apšvietė išvargusį, sulysusį veidą. Mamutė vilkėjo ta pačia žalsvai mėlyna suknele, kaip ir tą iškilmingų pietų dieną prieš keturis mėnesius; jaunatviška suknele, skirta jaunai moteriai, bet šiuo metu Leilai ji atrodė kaip senė — gyslotomis rankomis, įdubusiais skruostais ir vangiomis akimis su tamsiais nuovargio ratilais po jomis, visiškai skirtinga nuo anos apkūnios, apvalaus veido moters, spinduliuojančios laime iš tų grūdėtų vestuvinių fotografijų.

— Dviejų didelių taksi, — jai atsakydama šūktelėjo Leila.

Ji taip pat matė svetainėje *babį*, kraunantį knygų dėžes vieną ant kitos.

— Ateik į viršų, kai viską baigsi! — vėl sušuko mamutė. — Sėsime užvalgyti. Kietai virtų kiaušinių ir kiek likę pupelių.

— Mano mėgstamiausių, — nusišiepė Leila.

Staiga prisiminė savo sapną. Save ir Tariką ant patiesalo. Vandenyną. Vėją. Kopas.

Kaip ten gaudė, dabar paklausė savęs, tie dainuojantys smėliai?

Leila stabtelėjo. Pamatė iš žemės plyšio išlindusį driežą. Šis apsidairė į šalis, sumirksėjo ir nėrė po akmeniu.

Leilos mintyse vėl iškilo paplūdimys. Tik dabar gaudė visur aplink. Ir gausmas stiprėjo. Garsiau ir garsiau, aukštesnio ir aukštesnio tono. Plūdo į ausis. Stelbė visa kita. Žuvėdros it plunksnuoti mimai be garso vėrė ir čiaupė snapus, o bangos, putodamos ir tikšdamos, purslais lūžo į krantą, bet šniokštesio nesigirdėjo. O smėliai toliau dainavo. Dabar spiegė. Garsas toks... lyg kažkas dzingsėtų?

•

Ne dzingsėjimas. Ne. Švilpesys.

Knygos Leilai iškrito iš rankų. Prisidengusi delnu akis, ji pažvelgė į dangų.

Ir tuomet baisus griausmas.

Už jos baltai blykstelėjo.

Žemė susiūbavo po kojomis.

Kažkas karšta ir galinga iš už nugaros bloškėsi į ją, išvertė iš kojų, pakėlė į orą. Ir štai ji skrieja sukdamasi ir vartydamasi, matydama dangų, paskui žemę, paskui vėl dangų ir vėl žemę. Pro šalį pralėkė didelis degantis medgalys. Taip pat begalė stiklo šukių, ir Leilai atrodė, kad mato kiekvieną jų atskirai, skraidančias aplink ją, pamažu besivartaliojančias galais, sublyksinčias saulėje mažutėmis gražiomis vaivorykštėmis.

Paskui Leilą bloškė į sieną, ir ji trenkėsi ant žemės. Jai ant veido ir rankų pasipylė grumstų, akmenukų ir smulkių stiklo šukių kruša. Paskiausia, ką ji dar suspėjo suvokti — tai, kad šalimais kažkas dunkstelėjo ant žemės. Kruvinas gabalas kažko. O ant šio — skiautelė audinio su kyšančiu pro tirštą rūką raudonu tiltu.

APLINKUI JUDA kažkokie šešėliai. Nuo palubės tvieskia fluorescencinė šviesa. Išnyra moters veidas, palinksta ties ja.

Leila vėl nugrimzta į tamsą.

DAR KITAS VEIDAS. Šįsyk vyro. Jo bruožai atrodo platūs ir nusvirę. Lūpos juda, tačiau be garso. Leila girdi tik skambesį.

Vyras pamoja į ją ranka. Susiraukia. Lūpos vėl sujuda.

Skauda. Skauda kvėpuoti. Skauda visur.

Stiklinė vandens. Rausva tabletė.

Ir vėl tamsa.

ooooo

VĖL MOTERIS. Pailgo veido, akys arti viena kitos. Ji kažką sako. Leila nieko negirdi, tik spengia ausyse. Bet ji mato žodžius, it tirštą juodą sirupą besiliejančius iš moters burnos.

Skauda krūtinę. Skauda rankas ir kojas.

Visur aplinkui juda šešėliai.

Kur Tarikas?

Kodėl jo čia nėra?

Vėl tamsa. Pažyra žvaigždės.

JI IR *BABIS*, užsikorę kažkur aukštai aukštai. Jis ranka rodo į miežių lauką. Nežinia kur sukosėjęs atgyja variklio starteris.

Palinkusi ties ja stovi pailgo veido moteris, žvelgia žemyn.

Skauda kvėpuoti.

Kažkur groja akordeonas.

Laimė, vėl rausva tabletė. Paskui — visiška tyla. Viską pasiglemžia tyla.

TREČIA DALIS

27

Marjama

— Pažįsti mane?

Mergaičiukės blakstienos suvirpa.

— Ar žinai, kas atsitiko?

Ji sujudina lūpas. Užsimerkia. Nuryja seiles. Perbraukia delnu per kairį skruostą. Kažką ištaria be garso.

Marjama prisilenkia arčiau.

— Ausis, — iškvepia orą mergaičiukė. — Nieko negirdžiu.

PIRMĄ SAVAITĘ MERGAITĖ beveik vien tik miegojo, padedama rausvų tablečių, už kurias ligoninėje sumokėjo Rašidas. Per miegą ji vis murmėjo, kartais nesuprantamai vapaliojo, šaukė vardais žmones, kurių Marjama nepažinojo. Miegodama taip pat verkė, pradėdavo blaškytis, nusispardydavo antklodes, ir tuomet Marjama turėdavo ją prilaikyti lovoje. Kai kada žiaukčiodavo ir raugėdavo, išvemdavo viską, kuo Marjama ją maitino.

Kai mergaitė nesiblaškydavo iš jos likdavo vien tik pora niūriai žvelgiančių iš po antklodės akių, Marjamos ir Rašido klausinėjama iškvėpdavo tik trumpus atsakymus. Kai kuriomis dienomis būdavo lyg vaikas, kraipydavo galvą į šonus, kai Marjama, paskui Rašidas mėgin-

davo ją pamaitinti. Marjamai kyštelėjus šaukštą, visa pastirdavo. Bet greitai pavargdavo ir, jų bakštinama, galiausiai pasiduodavo. O paskui sekdavo ilgi verksmo priepuoliai.

Rašidas liepė Marjamai trinti antibiotikų tepalu prakirstą mergaitės veidą ir kaklą, taip pat susiūtas žiojinčias žaizdas petyje, dilbiuose ir blauzdose. Marjama žaizdas aprišdavo tvarsčiais, skalbdavo juos ir naudodavo pakartotinai. Prilaikydavo mergaitės plaukus, nustumtus nuo veido, kai šiai užeidavo vėmulys.

— Ar ilgai ji čia bus? — paklausė Rašido Marjama.

— Kol pagerės. Pažvelk į ją. Tokios būsenos ji niekur negali eiti. Vargšelė.

TAI RAŠIDAS, atkasęs iš po griuvėsių, surado mergaičiukę.

— Laimė, buvau namie, — tarė jis, sėdėdamas ant sulankstomosios kėdės šalia Marjamos lovos, kurioje gulėjo Leila. — Manau, kad tau pasisekė. Atkasiau tave rankomis. Štai tokia metalo skeveldra... — jis praskėtė nykštį ir smilių, kad parodytų kokia — mažų mažiausia padvigubindamas, Marjamos paskaičiavimu, tikrąjį dydį. — Tokio didumo. Kyšojo tiesiai tau iš peties. Kaip reikiant buvo ten įstrigusi. Galvojau, teks ištraukti žnyplėmis. Bet dabar viskas gerai. Bematant būsi *nau soča.* Visai kaip nauja.

Rašidas išgelbėjo ir keletą Hakimo knygų.

— Daugelis jų virto pelenais. Likusios, deja, buvo išgrobstytos.

Tą pirmą savaitę jis padėjo Marjamai prižiūrėti mergaitę. Sykį parėjo iš darbo namo su nauju apklotu ir pagalve. Kitą dieną — su buteliuku tablečių.

— Vitaminai, — paaiškino jis.

Būtent Rašidas pranešė Leilai, kad jos draugo Tariko namas jau užimtas.

— Kaip dovana, — pridūrė jis. — Nuo vieno iš Sajafo vadų trims savo vyrams. Dovana. Cha!

Tie trys *vyrai* iš tikrųjų buvo vaikėzai, saulėje įdegusiais, jaunatviškais veidais. Vėliau Marjama, eidama pro šalį, matys juos: su kasdiene karine uniforma, tupinčius prie Tariko namo durų, rūkančius ir lošiančius kortomis, o jų kalašnikovai atremti į sieną. Labiausiai įdegęs saulėje, tas, kuris laikėsi pasitikinčiai ir išdidžiai, buvo jų vadeiva. Jauniausiasis, o kartu ir tykiausias, tartum vengdavo iš visos širdies prisiimti savo draugelių nebaudžiamumo aureolę. Jis visada nusišypsodavo ir, sveikindamasis *salaam*, linktelėdavo galva, kai Marjama eidavo pro šalį. Tuomet paviršinis jo pasipūtimas išnykdavo, ir Marjama trumpam suspėdavo pamatyti dar nesugadinto žmogaus nuolankumo prošvaistę.

Paskui vieną rytą į namą pataikė raketos. Vėliau kalbėta, kad jas paleido „Vahdato“ chazarai. Dar kurį laiką kaimynai rasdavo aplinkui vaikinų kūnų daleles.

— Taip jiems ir reikėjo, — pasakė Rašidas.

LEILAI NEPAPRASTAI PASISEKĖ, mąstė Marjama, kad atsipirko palyginti menkais sužeidimais, turint galvoje, kad raketa pavertė jos namą smilkstančiais griuvėsiais. Mergaitė pamažu sveiko. Pradėjo daugiau valgyti, pati šukuotis plaukus, savarankiškai praustis. Įprato valgį nešiotis apačion pas Marjamą ir Rašidą.

Bet paskui iškildavo koks nors neprašytas prisiminimas, ir vėl sekdavo tylaus stingulio ar irzlumo periodai. Užsidarymas savyje ir silpnumas. Blausūs žvilgsniai. Košmarai naktimis ir staiga užplūstantis sielvartas. Vėmulys.

O kai kada apimdavo gailesys.

— Aš net neturėčiau čia būti, — vieną dieną pasakė Leila.

Marjama keitė lovos baltinius. Sėdėdama ant grindų, prisitraukusi prie krūtinės nubrozdintus kelius, mergaitė ją stebėjo.

— Mano tėvas norėjo pats išnešti į kiemą dėžes. Su knygomis. Pasakė, kad jos man per sunkios. Bet aš jam neleidau — labai troškau padėti. Ir būčiau buvusi namo viduje, o ne kieme, kai tai atsitiko.

Marjama staigiu rankos mostu išskleidė švarią paklodę ir užtiesė ant lovos. Pažvelgė į mergaitę — į šviesias jos garbanas, liauną kaklą, aukštus skruostikaulius ir putnias lūpas. Marjama prisiminė ją mažą matydavusi gatvėje, tapenančią paskui savo motiną pakeliui į bendruomenės kepyklą, jodinėjančią ant savo brolio pečių, — to jaunesniojo, su plaukų lopinėliu ant ausies, ridenančią marmurinius rutuliukus su dailidės sūnumi.

O dabar Leila irgi žvelgia į ją, tartum laukdama, kad Marjama jai perteiktų kokį išminties trupinėlį, pasakytų ką nors padrąsinama. Tačiau kokią gi išmintį Marjama gali pasiūlyti? Kokį padrąsinimą? Marjama dar prisiminė aną dieną, kai jie laidojo Naną — kaip mažai paguodos ji gavo, kai mula Faizula jai pacitavo iš Korano: *Palaimintas Tas, Kurio Rankoje valdžia ir Kuris galingas bet kuriam daiktui. Kuris sukūrė mirtį ir gyvenimą, kad išbandytų jus...* Arba kai jai pasakė apie savo pačios kaltę: *Tokios mintys neprives prie gera, Marjama džo. Jos sunaikins tave. Tu nebuvai dėl to kalta. Nebuvai kalta. Ne.*

Ką galėtų pasakyti šiai mergaitei, kad palengvintų jos sunkulį?

Bet ką nors kalbėti Marjamai neteko, nes Leilos veidas persikreipė, ji užsikniaubė visomis keturiomis ir išstenėjo:

— Aš tuoj vemsiu.

— Palauk! Susiturėk! Atnešiu dubenį. Tik ne ant grindų. Aš ką tik jas išvaliau... O! O! *Khodaja*! Dievulėliau!

PASKUI VIENĄ DIENĄ, daugmaž po mėnesio, kai per raketos sprogimą žuvo Leilos tėvai, į jų namus pasibeldė kažkoks žmogus. Marjama atidarė duris. Jis išdėstė reikalą.

— Čia vienas žmogus nori tave pamatyti, — šūktelėjo iš apačios Marjama.

Mergaičiukė kilstelėjo nuo pagalvės.

— Jis prisistatė esąs Abdulas Šarifas.

— Nepažįstu jokio Abdulo Šarifo.

— Vis dėlto jis teiraujasi tavęs. Turi nulipti ir pasikalbėti su juo.

28

Leila

Leila sėdėjo priešais Abdulą Šarifą — liesą, mažagalvį vyriškį, nosimi kaip bulvė, nusėtą tokiais pat įdubusiais randeliais, kokie bėrė ir jo skruostus. Trumpi rudi jo plaukai styrojo ant kiaušo it adatos, susmaigstytos į pagalvėlę smeigtukams.

— Turėsi man atleisti, *hamšira*, — prabilo jis, pasitaisydamas per laisvą apykaklę ir nosinaite pasisausindamas kaktą. — Deja, kol kas esu dar ne visai atsigavęs. Dar teks penkias dienas vartoti tas, kaip jas ten vadina... sulfanilamidų tabletes.

Leila įsitaisė ant kėdės, kad dešinė jos ausis, geroji, būtų arčiau vyriškio.

— Jūs — mano tėvų draugas?

— Ne, ne, — skubiai paneigė Abdulas. — Atleiskite. — Jis pakėlė pirštą ir nugėrė didelį gurkšnį vandens iš stiklinės, kurią Marjama pastatė priešais jį.

— Manau, derėtų pradėti iš pat pradžių. — Jis prisidėjo nosinaitę prie lūpų, paskui vėl prie kaktos. — Esu verslininkas. Man priklauso drabužių parduotuvės, daugiausia vyriškų drabužių. *Čapanai*, kepurės, *tumbanai**, kostiumai, kaklaraiščiai — ko tik kam reikia. Dvi parduo-

* Afganiškos ilgos apatinės kelnės.

tuvės čia, Kabule, Taimanio ir Šar e Nau rajonuose, nors aš jas ką tik pardaviau. Ir dvi — Pakistane, Pešavare. Ten taip pat yra ir mano prekių sandėlis. Tad aš daug keliauju, ten ir atgal. O tai šiais laikais, — jis palingavo galva ir pavargusiai susijuokė, — tiesiog sakykime, tikra avantiūra. Neseniai su reikalais buvau Pešavare, ten priiminėjau užsakymus, atlikau inventorizaciją ir panašius dalykus. Taip pat pasimačiau su šeima. Mes auginame tris dukras, *alhamdullelah* — dėkui Alachui. Kai mudžahedai įsikabino vienas kitam į gerkles, perkėliau mergaites ir žmoną į Pešavarą — nenoriu, kad jų vardai papildytų *šahidų* sąrašą. Jeigu atvirai — tai ir manasis. Netrukus prie jų prisijungsiu, *inšallah*. Šiaip ar taip, užpraeitą trečiadienį turėjau vėl būti Kabule. Bet tokia jau mano laimė — susirgau. Nevarginsiu tavęs, *hamšira*, pasakodamas apie ją, pakaks pasakyti, kad, kai nuėjau atlikti savo reikalo, to mažesniojo iš dviejų, jausmas buvo toks, lyg eitų stiklo šukės. Nelinkėčiau to net pačiam Hekmatjarui. Žmona, Nadia *džan*, telaimina ją Alachas, paprašė, kad pasirodyčiau daktarui. Bet pamaniau, kad pats įveiksiu bėdą aspirinu ir daug gerdamas vandens. Nadia *džan* neatlyžo, o aš vis kartojau — ne, taip mudu ir ginčijomės. Juk žinote priežodį: *Užsispyrusiam asilui reikia užsispyrusio vadeliotojo.* Deja, šįsyk laimėjo asilas. Tai yra aš.

Jis atsigėrė, kiek buvo likę vandens, ir ištiesė Marjamai stiklinę.

— Jeigu neapsunkinsiu, *zahmat.**

Marjama paėmė stiklinę ir išėjo vėl pripilti vandens.

— Ką ir kalbėt, turėjau jos paklausyti. Ji visada turėjo daugiau sveiko proto, duok Dieve ilgai jai gyventi. Iki nukakau į ligoninę, visas degiau iš karščio ir drebėjau it epušė vėjyje. Vos pajėgiau stovėti. Daktarė pasakė, kad man kraujo užkrėtimas. Dar dvi ar trys dienos, ir būčiau palikęs savo žmoną našlauti. Paguldė mane į specialųjį skyrių, manau, skirtą tikrai sunkiai sergantiems. O, *tašakor.* — Abdulas Šarifas paėmė iš Marjamos stiklinę ir susirado kišenėje didelę baltą tabletę. — Na ir *didumas* jų.

Leila stebėjo, kaip jis nuryja tabletę, užsigerdamas vandeniu. Su-

* Pažodžiui — „vargas“.

vokė savo kvėpavimą patankėjus. Kojos atrodė sunkios, lyg prie jų būtų pririšti svarmenys. Tarė sau, kad jis dar nebaigė, iš esmės kol kas nieko nepasakė. Bet tuojau vėl pradės kalbėti, tad ji atsispyrė norui atsistoti ir išeiti — išeiti, kol vyriškis dar nepasakė dalykų, kurių ji nenorinti girdėti.

Abdulas Šarifas pastatė stiklinę ant stalo.

— Kaip tik ten sutikau tavo draugą, Mohamadą Tariką Valizajį.

Leilai sparčiau suplakė širdis. Tarikas ligoninėje? Ir dar specialiajame skyriuje? *Tikrai sunkiai sergantiems?*

Staiga išdžiūvusia gerkle Leila gurktelėjo seiles. Sujudėjo ant kėdės. Privalanti suimti save į rankas. Antraip pasimaišys protas. Užuot mąsčiusi apie ligonines ir specialiuosius skyrius, nukreipė savo mintis į faktą, kad nebebuvo girdėjusi Tariko vadinamo visu jo vardu nuo to laiko, kai abu prieš keletą metų įsirašė į žiemą vykstančius farsi kalbos kursus. Nuskambėjus skambučiui, dėstytojas šaukdavo paeiliui pavardes iš sąrašo ir štai šitaip perskaitydavo jo vardą — Mohamadas Tarikas Valizajis. Tuomet girdėti tariamą visą jo vardą jai atrodė juokingai oficialu.

— Apie tai, kas jam nutiko, sužinojau iš vienos medicinos sesers, — vėl prašneko Abdulas Šarifas, kumščiu padaužydamas sau į krūtinę — turbūt tam, kad lengviau nuslinktų tabletė. — Per tą laiką, kurį praleidau Pešavare, neblogai pramokau urdu kalbos. Kad ir kaip būtų, štai ką sužinojau: jūsų draugas važiavo sunkvežimyje, pilname pabėgėlių. Iš viso jų ten buvo dvidešimt trys, visi keliavo į Pešavarą. Netoliese pasienio jie pateko į kryžminę ugnį. Į sunkvežimį pataikė raketa, veikiausiai paklydusi, bet kai turi reikalą su tais žmonėmis, ką gali žinoti. Gyvi liko tik šeši, visi jie paguldyti į tą patį skyrių. Trys numirė pirmą parą. Dvi iš jų — kaip supratau, seserys — toliau gyveno ir po kurio laiko buvo išrašytos iš ligoninės. Tavo draugas, ponas Valizajis, buvo paskutinis iš tų šešių. Kai atvykau, jis jau gulėjo tame skyriuje beveik tris savaites.

Vadinasi, jis gyvas. Bet ar sunkiai sužeistas? — paklaikusi mąstė Leila. Ar labai sunkiai? Turbūt ganėtinai sunkiai, jeigu paguldytas į specialųjį skyrių. Leilą pylė prakaitas, veidas užkaito. Mėgino galvoti

apie ką nors kita, ką nors malonaus, tarkim, apie kelionę su Tariku ir *babiu* į Bamijaną apžiūrėti Budų. Tačiau mintyse savaime iškilo Tariko tėvų vaizdas: motina įstrigusi po apvirtusiu sunkvežimiu, pro dūmus klykdama šaukiasi Tariko, jos rankos ir krūtinė apimtos liepsnų, perukas ant galvos lydosi...

Leila turėjo kelis kartus greitai įkvėpti oro.

— Jis gulėjo lovoje greta manosios. Ten nėra sienų, mudu skyrė tik užuolaida. Tad gana gerai jį mačiau.

Abdului Šarifui kažkodėl staiga prireikė pasičiupinėti vestuvinį žiedą. Dabar jis kalbėjo lėčiau.

— Supranti, tavo draugas, jis buvo sunkiai — labai sunkiai — sužeistas. Visur iš jo ėjo guminiai vamzdeliai. Iš pradžių... — vyriškis atsikrenkštė, — iš pradžių pamaniau, kad per antpuolį jis neteko abiejų kojų, bet seselė pasakė — ne, tik dešiniosios, kairioji prarasta per ankstesnį sužalojimą. Taip pat yra ir vidinių pažeidimų. Jį jau tris kartus operavo. Pašalino dalį žarnų, neprisimenu, dar ką. Be to, jis apdegęs. Gana sunkiai. Tik tiek galiu pasakyti. Neabejoju, jau ir taip sapnuoji nemažai košmarų, *hamšira*, nėra reikalo, kad per mane jų rastųsi daugiau.

Taigi dabar Tarikas be abiejų kojų. Liemuo su dviem bigėmis. *Bekojis.* Manė, tuoj susmuksianti. Iš paskutiniųjų sukaupusi sąmonės pastangas, pasiuntė savo minčių gijas iš šio kambario pro langą, tolyn nuo to žmogaus, laukan per gatvę, paskui virš miesto ir plokščiastogių jo namų ir *bazaarų*, siaurų gatvelių labirinto — kol visa tai pavirto smėlio pilimis.

— Jis visą laiką buvo slopinamas vaistais. Supranti, nuo skausmo. Tačiau būdavo valandėlių, kai vaistų poveikis nusilpdavo ir jo sąmonė tapdavo šviesi. Iš savo lovos kalbėdavausi su juo. Pasisakiau, kas esu, iš kur. Manau, jis džiaugėsi turįs šalia *hamvataną*... Daugiausia kalbėjau aš. Jam tikriausiai buvo sunku, balsas prikimęs, ir, manau, skaudėjo judinti lūpas. Tad pasakojau jam apie savo dukteris ir apie mūsų namą Pešavare, kur mudu su svainiu pristatome iš kiemo pusės verandą. Papasakojau, kad pardaviau Kabule parduotuves ir dabar ten vykstu baigti tvarkyti

dokumentų. Nelabai įdomu, bet tai padėjo slopinti jo mintis. Bent aš taip manau... Kartais kalbėdavo ir jis. Bemaž pusės nesupratau, ką sakė. Bet pagavau pakankamai. Papasakojo, kur anksčiau gyvenęs. Kalbėjo apie savo dėdę Gaznyje. Ir apie tai, kaip motina gamindavo maistą ir kad tėvas buvo dailidė. Grodavo jam akordeonu... Bet daugiausia jis kalbėjo apie tave, *hamšira*. Sakė, kad tu buvai — kaip jis ten pasakė? — ankstyviausias jo prisiminimas. Regis, šitaip pasakė, taip. Galėjau spėti, kad tu jam labai rūpi. *Balay**, tatai aiškiai buvo matyti. Dar jis sakė džiaugiąsis, kad tavęs čia nėra, kad nenorėtų, jog tu matytum jį tokį.

Leila vėl pasijuto sunkiomis, lyg prikaustytomis prie grindų kojomis, tartum į jas būtų suplūdęs visas kraujas. Bet jos mintys buvo labai toli, išsilaisvinusios skriejo, švilpė it didžiuliu greičiu paleista raketa už Kabulo, virš uolėtų rudų kalvų ir virš dykumų su apipleišėjusiais šalavijų kuokštais, pro raudonų dantytų uolų tarpeklius ir virš kalnų, dengiamų sniego kepurių.

— Kai pasakiau, kad grįžtu atgal į Kabulą, jis manęs paprašė surasti tave. Pasakyti, kad mąsto apie tave. Kad ilgisi tavęs. Aš pažadėjau, nes jis labai man patiko. Aiškiai mačiau, kad yra šaunus vaikinas.

Abdulas Šarifas nosinaite pasišluostė kaktą.

— Vieną naktį prabudau, — toliau kalbėjo jis, vėl susidomėjęs savo vestuviniu žiedu, — šiaip ar taip, manau, buvo naktis, mat tokiose vietose sunku pasakyti. Visai nėra langų. Paprasčiausiai nežinai, saulė teka ar leidžiasi. Taigi prabundu, o aplink gretimą lovą — kažkoks sambrūzdis. Turi suprasti, kad ir aš pats buvau prikimštas visokių vaistų, sąmonė nuolatos tai sugrįždavo, tai vėl nutoldavo, todėl buvo sunku atskirti, kas tikrovė, o kas — sapnas. Tik prisimenu susispietusius apie lovą daktarus, šūkaujančius to ir ano, pypsi signalizacija, ant grindų išmėtyti švirkštai... Rytą pamačiau lovą tuščią. Pasiteiravau seselės. Ši pasakė, kad vaikinas narsiai kovojo.

Leila lyg pro ūkus susivokė linksinti galva. Ji žinojusi. Be abejo,

* Taip.

žinojusi. Nuo tos akimirkos, kai atsisėdo priešais šį žmogų, žinojusi, kodėl jis čia, kokią žinią atnešė.

— Supranti, iš pradžių aš net nemaniau, kad tu išvis esi pasaulyje, — dabar jis kalbėjo. — Maniau, kad tai kalba morfijus, nuo jo visko gali prisivaidenti. Galbūt netgi *vyliausi*, kad tavęs nėra pasaulyje; visada man būdavo nemalonu pranešti blogas žinias. Bet buvau jam pažadėjęs. Ir, kaip jau sakiau, jis labai man patiko. Tad prieš kelias dienas užsukau čionai, paklausinėjau apie tave aplinkui, pasikalbėjau su kai kuriais kaimynais. Jie parodė šį namą. Taip pat papasakojo, kas nutiko tavo tėvams. Išgirdęs apie tai, na, apsisukau ir pasišalinau. Neketinau tau papasakoti. Nusprendžiau, kad tau to būtų per daug. Kiekvienam būtų per daug.

Abdulas Šarifas ištiesė per stalą ir padėjo ranką jai ant kelio.

— Bet aš sugrįžau. Mat vis dėlto manau, kad jis būtų norėjęs, jog tu sužinotum. Tikiu tuo. Man taip gaila. Norėčiau...

Leila jo nebesiklausė. Prisiminė tą dieną, kai iš Pandžiro buvo atvykęs žmogus pranešti žinią apie Ahmado ir Nuro žūtį. Prisiminė *babį*, išblyškusiu veidu, susmukusį ant sofos, ir mamutę, staiga prisidengusią delnu burną, kai išgirdo tą žinią. Leila tądien matė mamutę visai pakrikusią, tačiau nors buvo baisu, pati tikro sielvarto nejautė. Tuomet nesuprato, kokia siaubinga mamutės netektis. Ir štai dabar kitas pašalaitis atneša žinią apie dar vieną mirtį. Dabar *ji* sėdi ant kėdės ir klausosi. Nejau tai bausmė, nejau ji esanti nubausta už abejingumą savo motinos kančioms?

Prisiminė, kaip mamutė parkrito ant grindų, klykė, rovėsi plaukus. Bet Leila net to nepajėgė, vos galėjo pajudėti. Jos neklausė nė vienas raumuo.

Tad sėdėjo ant kėdės, geibias rankas pasidėjusi ant skrieto, akimis, žvelgiančiomis į niekur, leisdama skrieti savo mintims, iki šios suras vietą, jaukią ir saugią, kur žaliuoja miežių laukai, kur čiurlena skaidrus vanduo ir ore sklando tūkstančiai tuopų sėklų; kur po akacija *babis* skaito knygą, o Tarikas snaudžia, sunėręs rankas ant krūtinės; kur ji galėtų panardinti kojas į upokšnį ir maloniai svajoti po budriu saulės nublukintoje uoloje iškaltų senovinių dievų žvilgsniu.

29

Marjama

— Man taip gaila, — pasakė Rašidas mergaitei, paimdamas iš Marjamos, bet nepažvelgdamas į ją, savąjį dubenį *mastavos* su mėsos kukuliais. — Žinau, judu buvote labai artimi... *draugai*... abu jūs. Nuo pat vaikystės visada kartu. Baisu, kas dedasi. Pernelyg daug jaunų afganų šitaip miršta. — Vis tebežiūrėdamas į Leilą, nekantriai pamojo ranka, ir Marjama padavė jam servetėlę.

Metų metus ji šitaip žiūri, kai jis valgo, krutindamas skruostų raumenimis, viena ranka suvoliodamas standžius ryžių gumulėlius, atbula plaštaka kitos nusišluostydamas nuo lūpų kampučių taukus, nubraukdamas pavienes atsiskyrusias kruopeles. Metų metus jis valgydavo nepakeldamas akių, nekalbėdamas, smerkiančioje tyloje, lyg tuojau turėtų būti paskelbtas koks nors nuosprendis; paskui ją nutraukdamas, kaltinamai kriūktelėjęs, nepritariamai pliaukštelėjęs liežuviu, vienu įsakmiu žodžiu pareikalaudamas dar duonos, dar vandens.

Dabar jis valgė su šaukštu. Naudojosi servetėle. Paprašydamas dar vandens, ištardavo *loftan* — „prašau“. Ir kalbėdavo. Linksmai ir nesustodamas.

— Jeigu paklausi manęs, tai amerikiečiai Hekmatjaro asmenyje apginklavo ne tą žmogų. Visais tais ginklais, kuriais devintame dešimtmetyje jį aprūpino CŽV, kad galėtų kovoti su sovietais. Sovietai

išėjo, bet jis tebeturi ginklus, kuriuos nukreipia į niekuo nekaltus žmones, tokius kaip tavo gimdytojai. Ir vadina tai džihadu. Koks pasityčiojimas! Ką džihadas turi bendra su moterų ir vaikų žudymu? Verčiau CŽV būtų apginklavusi vadą Masudą.

Marjamos antakiai savaime kilstelėjo aukštyn. *Vadą* Masudą? Galvoje jai dar tebeskambėjo Rašido burnojimai prieš Masudą, koks šis išdavikas ir komunistas. Bet, kita vertus, Masudas, žinoma, tadžikas. Kaip ir Leila.

— Masudas — išmintingas vyras. Garbingas afganas. Žmogus, nuoširdžiai suinteresuotas taikingu sprendimu.

Rašidas gūžtelėjo pečiais ir atsiduso.

— Nors Amerikai į tai nusispjaut. Kas jiems rūpi, kad puštūnai, chazarai, tadžikai ir uzbekai žudo vieni kitus? Kiek amerikiečių mato tarp jų skirtumą? Sakau, nesitikėkime iš jų pagalbos. Dabar, kai sovietai žlugo, mums iš jų jokios naudos. Mes savo darbą atlikome. Jiems Afganistanas — *kenarabas,* šikduobė. Atleiskite už tokį žodį, bet tai tiesa. Kaip manai, Leila *džan*?

Mergaitė kažką nesuprantamai sumurmėjo stumdydama po lėkštę mėsos kukulį. Rašidas mąsliai linktelėjo, lyg ji būtų pasakiusi ką nors labai išmintinga, ko jis dar nebuvo girdėjęs. Marjama turėjo nukreipti akis į šalį.

— Žinai, tavo tėvas — Dieve, suteik jam atilsį — tavo tėvas ir aš štai šitaip kalbėdavomės. Aišku, prieš tau gimstant. Vis varėme apie politiką. Taip pat ir apie knygas. Juk taip, Marjama? Prisimeni?

Marjama gurkštelėjo vandens.

— Šiaip ar taip, tikiuosi, neįkyriu jums su visomis tomis kalbomis apie politiką.

Vėliau virtuvėje, kai merkė lėkštes į muiliną vandenį, moteriai paširdžiuose veržėsi standus mazgas.

Ne tiek dėl to, *ką* jis pasakė — ne dėl akivaizdžių melų, apsimestinio įsijautimo ar net ne dėl to, kad nepakėlė prieš ją rankos nuo tada, kai iš po tų griuvėsių atkasė Leilą.

Labiausiai skaudino, kad kalbėjo kaip nuo *scenos*. Tartum vaidino. Stengėsi gudriai ir kartu pasigailėtinai padaryti įspūdį. Sužavėti.

Ir staiga Marjama sumojo, kad jos įtarimai teisingi. Su baime, apakinančia kaip smūgis iš šono į galvą, suprato, kad tai, ką dabar mato — ne kas kita, o tik pastangos rėžti apie mergaitę sparną.

PAGALIAU, sukaupusi drąsą, Marjama nuslinko pas jį į kambarį.

Rašidas gulėjo lovoje, nugara į sieną, pražergtomis virš čiužinio ilgomis kojomis. Užsirūkęs cigaretę mestelėjo:

— Kodėl gi ne?

Marjama iškart suprato pralaimėjusi. Tikėjosi, vylėsi jį viską neigsiant, dėsiantis nustebusiu, net pasibaisėjusiu dėl to, ką ji turėjusi mintyje. Tokiu atveju, galimas daiktas, būtų buvęs jos viršus. Galbūt būtų jai pavykę vyrą sugėdinti. Tačiau tas jo ramus prisipažinimas, dalykiškas tonas atėmė iš jos visą tvirtumą.

— Sėskis, — pakvietė ją prie savęs ant lovos. — Sėskis, kol dar nenualpai ir neprasiskėlei galvos.

Marjama klestelėjo ant sulankstomosios kėdės šalia jo lovos.

— Paduok man tą peleninę, gerai?

Ji klusniai įvykdė, ko paprašyta.

Rašidas jau turėtų būti šešiasdešimties ar daugiau, mąstė Marjama. Nors faktiškai nė pats Rašidas nežinojo tikro savo amžiaus. Plaukai jau išvien baltai žili, bet tokie pat tankūs ir šiurkštūs kaip visada. Šiek tiek padribę akių vokai, o kaklo oda — raukšlėta ir įdiržusi. Skruostai kiek daugiau nukarę nei anksčiau. Rytais jis mažumėlę kūprinasi. Bet vis tokie pat tvirti pečiai, stambus liemuo, stiprios rankos, atsikišęs pilvas, įplaukiantis į kambarį pirma visų kitų jo kūno dalių.

Ir apskritai, pagalvojo Marjama, jis atlaikė visus tuos metus kur kas geriau negu aš.

— Mums reikia įteisinti šią padėtį, kad viskas būtų kaip dera, — tarė jis, balansuodamas sau ant pilvo peleninę. Suraukęs, žaismingai

papūtė lūpas. — Žmonės pradės kalbėti. Jiems atrodo nepadoru, kad čia gyvena netekėjusi jauna moteris. Nukentės geras mano vardas. Taip pat ir jos. Galėčiau pridurti — ir tavo.

— Aštuoniolika metų nieko tavęs neprašiau, — tarė Marjama. — Ničnieko. O dabar prašau.

Jis užsitraukė dūmų ir pamažu iškvėpė.

— Ji negali paprasčiausiai čia *gyventi*, jeigu apie tai kalbi. Negaliu toliau maitinti ir rengti jos, glausti po savo stogu. Marjama, aš — ne Raudonasis Kryžius.

— Bet šitai?..

— Na, o kas? Ką? Manai, ji per jauna? Jai keturiolika. Kažin ar dar vaikas? Tu buvai penkiolikos, prisimeni? Motina mane pagimdė būdama keturiolikos. O ištekėjo trylikos.

— Aš... aš to nenoriu, — pralemeno Marjama, nustėrusi iš paniekos ir bejėgiškumo.

— Ne tau spręsti. Tai priklauso nuo jos ir manęs.

— Aš per sena.

— Ji — per jauna, tu — per sena. Kas per nesąmonės.

— Aš ir *esu* per sena. Per sena, kad taip su manimi pasielgtum. — Marjama taip stipriai sugniaužė savo suknios klostes, kad rankos drebėjo. — Kad tu po visų tų metų padarytum mane *ambagha**.

— Nedramatizuok taip. Tai įprastas dalykas, pati tą žinai. Kai kurie mano draugai turi dvi, tris ar keturias žmonas. Tavo pačios tėvas turėjo jų tris. Be to, tai, ką dabar darau, daugelis vyrų, kuriuos pažįstu, būtų padarę jau seniai. Juk žinai, kad kalbu tiesą.

— Aš su tuo nesutiksiu.

Rašidas liūdnai nusišypsojo.

— *Yra* kita galimybė. — Kietu vienos kojos kulnu jis pasikasė kitos padą. — Ji gali išeiti. Aš nestosiu skersai kelio. Bet, spėju, toli nenueis. Be maisto, be vandens, be rupijos kišenėje, kai visur aplinkui švilpia kulkos ir raketos. Kaip manai, kiek dienų ji išsilaikys, kol bus

* Apytikriai — tarnaitė (musulmonai taip vadina antrą žmoną pirmosios atžvilgiu).

pagrobta, išprievartauta ar perpjauta gerkle numesta į kokį pakelės griovį? Arba visa tai kartu?

Užsikosėjęs jis pasitaisė už nugaros pagalvę.

— Keliai už miesto negailestingi, Marjama, patikėk manimi. Už kiekvieno posūkio — galvažudžiai ir banditai. Nenorėčiau šitaip rizikuoti, visiškai ne. Bet, tarkime, per kažkokį stebuklą ji nusigaus į Pešavarą. Kas tada? Ar bent įsivaizduoji, kokios tos pabėgėlių stovyklos?

Iš už dūmų kamuolio jis nužvelgė ją.

— Žmonės ten gyvena po kartono atplaišomis. Tuberkuliozė, dizenterija, badas, nusikalstamumas. Ir tas viskas iki žiemos. Paskui ateina nušalimų metas. Plaučių uždegimų. Žmonės virsta ledo varvekliais. Tos stovyklos tampa užšalusiais kapais. Žinoma, — jis žaismingai pasukiojo ore ranka, — ji galėtų sušilti viename iš tų Pešavaro kekšynų. Girdėjau, jų verslas ten klesti. Tokia gražuolė kaip ji šeimininkui būtų mažutis lobis, ar nemanai?

Jis padėjo ant naktinio staliuko peleninę ir staigiai pasisukęs nukėlė kojas nuo lovos krašto.

— Klausyk, — tarė jau taikesniu tonu, kokį galėtų sau leisti nugalėtojas. — Žinojau, kad tau nelabai tai patiks. Tiesą sakant, nesmerkiu tavęs. Bet čia geriausia išeitis. Pamatysi. Galvok šitaip, Marjama. Suteikiu *tau* pagalbą namuose, o *jai* — prieglobstį. Stogą ir vyrą. Nūnai, kai tokie laikai, moteriai reikia turėti vyrą. Nejau nepastebėjai visų tų našlių, miegančių gatvėse? Kad gautų vyrą, jos perkąstų viena kitai gerklę. Faktiškai, tai... Na, pasakyčiau, kad tai, ką darau, tiesiog mielaširdystė. — Jis nusišypsojo. — Manding, nusipelnau medalio.

VĖLIAU, JAU SUTEMUS, Marjama viską perpasakojo mergaitei.

Ši ilgą laiką tylėjo.

— Jis laukia atsakymo iki ryto, — pridūrė Marjama.

— Gali gauti jį dabar, — atsakė Leila. — Aš *sutinku.*

30

Leila

Kitą dieną Leila nesikėlė iš lovos. Rytą gulėjo po apklotu, kai Rašidas įkišo į kambarį galvą ir pasakė einąs pas kirpėją. Tebetysojo lovoje, kai jis gerokai po vidudienio grįžo namo ir pasirodė jai, kaip apsikirpęs, pademonstravo savo naująjį padėvėtą kostiumą — mėlyną su kreminės spalvos dryželiais — ir vestuvinį žiedą, kurį jai nupirkęs.

Rašidas prisėdo šalia jos ant lovos, itin teatrališkai nurišo kaspiną, atidarė dėželę ir atsargiai išėmė žiedą. Prasitarė jį išmainęs už senąjį vestuvinį Marjamos žiedą.

— Jai nerūpi. Patikėk manimi. Dargi nė nepastebės.

Leila pasitraukė kuo toliau nuo jo į lovos kraštą. Girdėjo apačioje triūsiant Marjamą, šnypščiant jos lygintuvą.

— Ji vis tiek jo nenešiojo, — pridūrė Rašidas.

— Nenoriu jo, — silpnu balsu pratarė Leila. — Taip nedera. Nunešk jį atgal.

— Atgal? — jo veide šmėstelėjo ir tuoj pat išnyko nekantrumas. Jis nusišypsojo. — Turėjau pridėti ir šiek tiek grynųjų, tiesą sakant, gana nemažai. Šis žiedas geresnis, dvidešimt dviejų karatų aukso. Pačiupinėk, junti, koksai sunkus? Nagi, pačiupinėk. A? — Jis uždarė dėželę. — O kaip dėl gėlių? Būtų gražu. Mėgsti gėles? Kokios tau

labiausiai patinka? Saulutės? Tulpės? Lelijos? Nereikia gėlių? Puiku! Aš ir pats nematau prasmės. Tik pamaniau... Beje, pažįstu čia Deh Mazange vieną siuvėją. Pagalvojau, kad rytoj galėtume tave pas jį nuvesti, užsakyti deramą suknelę.

Leila papurtė galvą.

Rašidas kilstelėjo antakius.

— Aš tik norėčiau... — pradėjo Leila ir užsikirto.

Jis uždėjo ranką jai ant kaklo. Leila nejučia susiraukė ir atšlijo. Jam prisilytėjus, pojūtis buvo toks, lyg vilkėtum be apatinių marškinėlių graužiantį seną drėgną vilnonį megztinį.

— Na?

— Aš tik norėčiau kuo greičiau viską atlikti.

Rašidas iš nuostabos išsižiojo, paskui jo burna išplito į geltonų dantų šypsnį.

— Ak, kaip nekantru, — tepasakė.

PRIEŠ APSILANKANT Abdului Šarifui, Leila buvo nusprendusi vykti į Pakistaną. Net ir pranešus Abdului Šarifui žinią, ji būtų galėjusi išvykti. Iškeliauti bet kur, tik kuo toliau nuo čia. Atsiskirti nuo šio miesto, kur kiekvienas gatvės kampas — spąstai, kur kiekviename skersgatvyje tyko pavojus, užklumpantis netikėtai. Ji būtų galėjusi surizikuoti.

Bet išvykti staiga nebeliko galimybės.

Ne, kai kasdien toks vėmulys.

O krūtyse anksčiau nepatirtas pilnumo pojūtis.

Be to, kažkaip šios sumaišties metu vis dėlto pastebėjo praleidusi įprastą savo laiką.

Leila įsivaizdavo save pabėgėlių stovykloje — plyname lauke, kur kyšo tūkstančiai stulpelių, o ant jų nemokšiškai ištemptos plastikinės plėvelės plaikstosi šaltame, geliančiame vėjyje. Vienoje iš tų savadarbių palapinių regėjo savo kūdikį, Tariko kūdikį, įdubusiais skruostais, atkarusiu smakru, dėmėta pilkšvai mėlyna oda. Regėjo svetimų žmonių

mazgojamą ir vyniojamą į rusvą drobulę mažutį kūnelį, paskui jį nuleidžiamą į duobę, iškastą vėjo gairinamos žemės lopinėlyje, stebint nusivylusiems maitvanagiams.

Kaip galėtų dabar pabėgti?

Leila liūdnai suskaičiavo savo gyvenimo žmones. Ahmadas ir Nuras — mirę. Hasina — išvykusi. Gitė — mirusi. Mamutė — mirusi. *Babis* — miręs. O dabar dar ir Tarikas...

Bet šis tas iš jos ankstesnio gyvenimo stebuklingai likę — paskutinė jungtis su žmogumi, kokiu jos būta anksčiau, kol tapo vienut viena. Tariko dalelė tebegyva jos viduje, dygsta mažutės rankelės, auga permatomos plaštakėlės. Kaip galėtų ji statyti į pavojų vienintelį, kas jai likę iš jo, iš senojo jos gyvenimo?

Ji greitai apsisprendė. Šešios savaitės praėjusios nuo tada, kai paskutinį kartą matėsi su Tariku. Dar bent kiek ilgiau — ir Rašidui kiltų įtarimų.

Žinojo, kad tai, ką daro — negarbinga. Negarbinga, nesąžininga ir gėdinga. Ir akivaizdžiai neteisinga Marjamos atžvilgiu. Bet, nors kūdikis jos viduje buvo ne didesnis už šilkmedžio uogą, Leila jau matė aukas, kurias motinai tenka daryti. Dorybė — tik pirma iš jų.

Ji užsidėjo ant pilvo delną. Užsimerkė.

LEILA PRISIMINS TYLIŲ apeigų nuotrupas, atskiras daleles. Rašido kostiumo kreminės spalvos dryželius. Aštrų odekolono, kuriuo buvo supurkšti jo plaukai, kvapą. Mažutę įpjovą nuo skutimosi ant jo Adomo obuolio. Šiurkščius, nuo tabako parudavusius jo pirštų galus, kai movė jai žiedą. Plunksnakotį. Šis nerašė, teko skubiai ieškoti kito. Santuokos sutartį. Šios pasirašymą, jo — tvirta ranka, jos — drebančia. Maldas. Veidrodį, kuriame pastebėjo, kad Rašidas pasikarpęs antakius.

Ir kažkur kambaryje juos stebinčią Marjamą. Tvyrančią slogią jos nepritarimo nuotaiką.

Leila nepajėgė prisiversti susidurti akimis su vyresne moterimi.

TĄNAKT, GULĖDAMA po šalta jo antklode, Leila stebėjo Rašidą užtraukiant užuolaidas. Jau drebėjo, dar prieš jo pirštams atsagstant jos marškinius, imant tampyti jos kelnių virvelę. Buvo susijaudinęs. Be galo ilgai truko, kol negrabiais pirštais nusitraukė marškinius, atsirišo juostą. Leila visu gražumu gavo pamatyti apdribusią, apžėlusią vešliais žilais gaurais jo krūtinę, išsikišusią bambą su maža mėlyna vena viduryje, jo pečius, žastus. Juto jo akis slankiojant po visą jos kūną.

— Dieve padėk, manau, aš tave myliu, — sumurmėjo Rašidas.

Kalendama dantimis ji paprašė vyro užgesinti šviesą.

Vėliau įsitikinusi, kad jis užmigo, Leila tyliai pasigraibė po čiužiniu peilio, kurį anksčiau buvo ten paslėpusi, ir prasidūrė smiliaus minkštimą. Tada atkėlė antklodę ir leido kraujo lašams nuvarvėti ant paklodės, kur jųdviejų kartu gulėta.

31

Marjama

Dieną mergina Marjamai būdavo ne daugiau kaip lovos spyruoklių girgždesys, žingsnių tapsenimas virš galvos. Vandens pliuškenimas vonios kambaryje, arbatinio šaukštelio dzingsėjimas į stiklinę antro aukšto miegamajame. Kartkartėmis pasitaikydavo akių krašteliu ir ką nors pamatyti: laiptais aukštyn greitai šmėstelėjant banguojančią suknelę, sunertas ant krūtinės rankas, kulnais pliaukšinčius sandalus.

Bet neišvengiamai jiedviem tekdavo susidurti vienai su kita. Marjama prasilenkdavo su mergina ant laiptų, siaurame koridoriuje, virtuvėje ar prie durų, grįždama iš kiemo. Kai jiedvi šitaip susitikdavo, tarp abiejų staigiai kildavo nepatogi įtampa. Leila susigriebdavo padurkus ir atsiprašomai sušnabždėdavo kokį žodį ar du, bet jai nuskubant pro šalį Marjama suspėdavo skersomis mestu žvilgsniu pastebėti jos nuoraudį. Kartais nuo merginos padvelkdavo Rašidu — jo prakaitu ant jos odos, jo tabaku, jo nepasotinamumu. Laimė, pačios Marjamos gyvenime lytiniai santykiai buvo užverstas skyrius. Šitaip buvo jau kurį laiką, ir dabar, net pagalvojus apie tas vargingas sueitis, kai gulėdavo po Rašidu, Marjamą apimdavo šleikštulys.

Tačiau vakarais šios abipusės pastangos vengti vienai kitos nueidavo perniek. Rašidas sakė, kad jie sudarą šeimą, nuolat taip tvirtino, o šeimos, pasak jo, privalančios valgyti drauge.

— Kas gi čia? — niurnėjo jis, plėšdamas pirštais mėsą nuo kaulo: mat vaidybos su šaukštu ir šakute atsisakyta po savaitės, kai susituokė su Leila. — Nejau esu vedęs dvi statulas? Marjama, *gap bezan**, pasakyk jai ką nors. Argi taip elgiamasi prie stalo, kur tavo išsiauklėjimas?

Čiulpdamas iš kaulo smegenis, pridūrė merginai:

— Bet tu jos nesmerk. Ji tylenė. O tai iš tikrųjų palaima, nes, *vallah***, jeigu žmogus neturi ką pasakyti, tai tegu pasitaupo žodžius. Mudu, tu ir aš, miestiečiai, o ji — *dehati.* Kaimietė. Ne, ne kaimietė. Užaugo iš molio drėbtoje *kolboje,* už kaimo ribų. Tėvas ją ten nukišo. Marjama, ar tu jai papasakojai, kad esi *harami*? Na taip, ji tokia. Bet viską apsvarsčius, turi ir gerų savybių. Pati pamatysi, Leila *džan.* Vienas dalykas, yra tvirta, gera darbininkė ir daug nereikalaujanti. Pasakyčiau šitaip: jeigu ją lygintum su mašina, tai būtų volga.

Marjamai dabar buvo trisdešimt treji, bet žodis *harami* tebeskaudino. Kai jį išgirsdavo, jausdavosi lyg būtų koks parazitas, tarakonas. Prisiminė Naną tampant ją už rankų. *Tu, nevėkšla maže* harami. *Ir tai man atlygis už viską, ką gavau iškęsti. Mažoji nevėkšla* harami, *sudaužei mano šeimos palikimą.*

— O tu, — Rašidas pasisuko į merginą, — tu, antra vertus, būtum mersas. Visai naujas, pirmos klasės blizgantis mersas. *Vah, vah.* Bet, bet, — jis iškėlė į viršų taukuotą smilių, — bet mersu reikia rūpintis. Supranti, parodyti pagarbą jo grožiui ir meistriškai atliktam darbui. Tikriausiai manai, kad mano kalba apie automobilius rodo, jog esu kuoktelėjęs — *divana.* Aš nesakau, kad judvi — automobiliai. Tik stengiuosi, kad pagautumėte esmę.

Paskui štai kas įvyko: Rašidas padėjo atgal į lėkštę ką tik suvoliotą ryžių gumulėlį ir rimtu, mąsliu veidu žvelgdamas žemyn į valgį tingiai sumaskatavo rankomis.

* Nagi, kalbėk.
** Prisiekiu Alachu.

— Apie mirusius, juolab apie *šahidus*, nevalia blogai kalbėti. Tik noriu, kad žinotum, jog šitaip kalbėdamas nesiekiu reikšti kokios nors nepagarbos, bet turiu tam tikrų... abejonių dėl to, kaip tavo gimdytojai — tegul Alachas jiems atleidžia ir priglaudžia rojuje — kaip jie buvo tau atlaidūs. Atleisk man už atvirumą.

Šaltas neapykantos žvilgsnis, po šių žodžių merginos mestas į Rašidą, neprasprūdo pro Marjamos akis, bet vyras žiūrėjo į lėkštę ir nieko nepastebėjo.

— Nesvarbu. Štai kur esmė: dabar esu tavo vyras ir man išpuola priedermė saugoti ne tik *tavo* garbę, bet ir *mūsų*, taip — mūsų *nangą* ir *namusą*. Tokia yra vyro pareiga. Palik man tuo rūpintis. Prašau. O dėl tavęs, tai tu esi karalienė, *malika*, ir šie namai — tavo rūmai. Kad ir ko tau reikėtų, kad būtų padaryta, paprašyk Marjamos, ir ji padarys. Ar ne, Marjama? Jeigu ko nors užsimanysi, aš dėl tavęs gausiu. Matai, štai koks esu vyras... O mainais prašau tik vieno, na, visai paprasto dalyko. Prašau, kad vengtum išeiti iš namų be manęs. Tik tiek. Paprasta, ar ne? Jeigu manęs nebūtų namie, o tau ko nors skubiai prisireiktų, turiu galvoje, *absoliučiai* būtinai prisireiktų, kas negali palaukti manęs, tuomet gali pasiųsti Marjamą — ji išeis ir gaus, ko būsi panorėjusi. Tikriausiai jau pastebėjai nesutampantį požiūrį į judvi. Juk volgą ir mersedesą vairuoji nevienodai. Būtų kvailystė vairuoti taip pat, tiesa? Taip pat prašau, kad judvi, kur nors drauge išeidamos, vilkėtumėte burkas. Savaime suprantama, dėl savo pačių saugumo. Taip būtų geriausia. Šiuo metu mieste tiek daug gašlių vyrų. Ir su tokiais bjauriais kėslais, taip trokštančių nuplėšti net ištekėjusios moters garbę. Taigi. Viskas.

Jis kostelėjo.

— Dar turėčiau pasakyti, kad, man nesant namie, Marjama bus mano akys ir ausys. — Čia jis mestelėjo į Marjamą nuožmų žvilgsnį — lyg spyrį apkaustytu batu į smilkinį. — Ne todėl, kad nepasitikiu. Atvirkščiai. Jeigu atvirai, tai darai įspūdį kur kas protingesnės, nei galėtum būti pagal savo metus. Bet vis tiek esi dar jaunutė, *dokhtar e*

*jawan**, Leila *džan*, *o* jaunos moterys gali netinkamai pasirinkti. Būna linkusios į išdykystes. Šiaip ar taip, Marjama bus atsakinga. Ir jeigu pasitaikys paslysti...

Jis kalbėjo ir postringavo. Marjama sėdėjo stebėdama merginą akies krašteliu, kol ant jų abiejų lijo Rašido reikalavimais ir samprotavimais — it raketomis ant Kabulo.

VIENĄ DIENĄ Marjama svetainėje lankstė Rašido marškinius, kuriuos buvo nudžiausčiusi kieme nuo skalbinių virvės. Nejuto, kiek laiko Leila ten stovėjo, bet kai paėmusi visus marškinius apsisuko, pamatė ją tarpduryje, glaudžiančią delnuose pilną stiklinę arbatos.

— Nenorėjau tavęs išgąsdinti, — atsiprašė mergina. — Atleisk.

Marjama nieko neatsakė, tik dėbtelėjo į ją.

Saulė krito ant Leilos veido — jos didelių žalių akių, lygios kaktos, aukštų skruostikaulių ir žavių antakių, visai nepanašių į pačios Marjamos — retų ir neišvaizdžių. Geltoni merginos plaukai, šįryt dar nešukuoti, buvo perskirti per vidurį.

Iš to, kad Leila stipriai laikė apglėbusi stiklinę, iš įsitempusių jos pečių Marjama matė, kad mergina nervinasi. Įsivaizdavo ją sėdinčią ant lovos ir kaupiančią drąsą.

— Lapai jau ruduoja, — draugiškai prašneko Leila. — Matei? Ruduo — mano mėgstamiausias metų laikas. Man patinka kvapas, kai žmonės soduose degina nukritusius lapus. O mama labiausiai mėgdavo pavasarį. Pažinojai mano mamą?

— Tiesą sakant, nelabai.

Mergina prisidėjo delną prie ausies.

— Atleisk, nenugirdau?

Marjama prakalbo garsiau:

— Pasakiau, ne. Nepažinojau tavo mamos.

* Jauniklė dukra.

— A.

— Tau ko nors reikia?

— Marjama *džan*, noriu... Dėl tų dalykų, kuriuos jis pasakė aną vakarą...

— Aš ir pati ketinau pasikalbėti su tavimi apie tai, — nutraukė ją Marjama.

— Taip, prašom, — nuoširdžiai, bemaž karštai ištarė mergina ir žengtelėjo į priekį. Atrodė, kad jai palengvėjo.

Lauke ulbėjo volungė. Kažkas stūmė vežimėlį. Marjama girdėjo girgždant jo linges, kratantis ir dardant geležinius ratus. Nelabai toli supoškėjo šūviai — vienas, po šio — trys, paskui — tyla.

— Nebūsiu tavo tarnaitė, — pareiškė Marjama. — Ne.

Leila krūptelėjo.

— Ne. Žinoma, ne!

— Galbūt tu — rūmų *malika*, o aš — *dehati*, bet man neįsakinėsi. Gali jam pasiskųsti, ir jis gali perpjauti man gerklę, bet aš tau netarnausiu. Girdi? Nebūsiu tavo tarnaitė.

— Ne! Aš to ir nelaukiu...

— Ir jeigu manai, kad pasinaudojusi savo išvaizda gali manęs n atsikratyti, tai klysti. Aš čia įžengiau pirma. Ir nesileisiu išmetama. Nepakęsiu, kad mane išvarytum.

— Ne to aš siekiu, — silpnai gynėsi mergina.

— Ir, matau, tavo žaizdos jau užgijo. Tad gali imtis savo darbo dalies šiuose namuose...

Leila greitai linksėjo. Šiek tiek arbatos išsiliejo iš stiklinės, bet mergina nepastebėjo.

— Taip, dar ir dėl to nulipau apačion — padėkoti, kad rūpinaisi manimi....

— Na, visai be reikalo, — nukirto Marjama. — Nebūčiau tavęs maitinusi, praususi ir slaugiusi, jeigu būčiau žinojusi, kad ketini apsisukusi pavogti iš manęs vyrą.

— Pavogti...

— Aš toliau virsiu valgį ir plausiu indus. O tu skalbsi ir tvarkysi kambarius. Visa kita darysime kasdien pasikeisdamos. Ir dar vienas dalykas. Man nereikia tavo draugijos. Nepageidauju jos. Noriu būti viena. Palik mane ramybėje, ir aš atsakysiu tau tuo pačiu. Štai kaip mudvi gyvensime. Pagal tokias taisykles.

Kai baigė, širdis jai daužėsi, o burna taip išdžiūvo, kad net peršėjo. Marjama dar niekada anksčiau nebuvo šitaip kalbėjusi, niekada nebuvo taip tvirtai pareiškusi savo valios. Tai būtų turėję sukelti džiugesį, bet merginos akys pritvinko ašarų, veidas ištįso. Tad kad ir kokį Marjama po šio protrūkio jautė pasitenkinimą, šis atrodė menkas, kažkoks neteisėtas.

Ji atkišo Leilai marškinius.

— Padėk juos į *almari**, ne į drabužių spintą. Baltus jis mėgsta rasti viršutiniame stalčiuje, visus kitus — viduriniame, kartu su kojinėmis.

Mergina padėjo ant grindų stiklinę ir ištiesė rankas delnais į viršų paimti marškinių.

— Apgailestauju dėl visko, — kimiai sumurmėjo ji.

— Turėtum, — sutiko Marjama. — Turėtum apgailestauti.

* Komoda.

32

Leila

Leila prisiminė, kaip kadaise, vieną iš gerųjų mamutės dienų, pas juos namie susirinko svečiai. Moterys sėdėjo sode ir iš plataus pusdubenio vaišinosi šviežiomis šilkmedžio uogomis, kurių priskynė Vadžma nuo medžio savo kieme. Putlios uogos buvo baltos ir rausvos, o kai kurios — tokios pat purpurinės spalvos kaip prasimušančios gyslelės ant Vadžmos nosies.

— Ar girdėjote, kaip pasimirė jo sūnus? — paklausė Vadžma, energingai kimšdama įdubusion burnon saują uogų.

— Jis nuskendo, ar ne? — atsiliepė Nila, Gitės mama. — Tai atsitiko Gharghos ežere, tiesa?

— Bet ar jūs žinojote, ar žinojote, kad Rašidas... — Vadžma iškėlė pirštą, demonstratyviai sulinksėjo ir toliau čiaumojo pilna burna uogas, priversdama visas laukti, kol nuris. — Ar žinojote, kad jis anuo metu buvo įjunkęs į *šarabą**, tądien buvo visai nusitašęs. Teisybė. Visai nusitašęs, štai ką girdėjau. O buvo dar tik įpusėjęs rytas. Stojus vidudieniui, jis nuvirto atsijungęs į fotelį. Būtum iššovęs jam prie ausies iš patrankos, ir tai nebūtų nė mirktelėjęs.

Leila prisiminė Vadžmą, užsidengiant delnu burną ir atsiraugėjant, kišant liežuvį patyrinėti tarp kelių dar išlikusių dantų.

* Žargono žodis, maždaug tolygus mūsiškam *šnapsui*.

— Visa kita galite įsivaizduoti. Berniukas niekam nematant įlindo į vandenį. Buvo pastebėtas tik vėliau, plūduriuojantis veidu žemyn. Žmonės puolė gelbėti, pusė jų mėgino atgaivinti berniuką, kita pusė — prikelti tėvą. Kažkas prisilenkė prie berniuko... mėgino daryti tą dalyką... burna burnon, kaip priklauso. Viskas veltui. Jie patys matė: berniukas negyvas.

Vadžma vėl iškėlė pirštą, jos balsas pamaldžiai suvirpėjo.

— Štai kodėl Šventajame Korane draudžiamas *šarabas*. Mat už girtojo nuodėmes sumokėti išpuola blaiviesiems. Taip ir yra.

Būtent ši istorija sukosi Leilos galvoje, kai pasakė Rašidui naujieną apie kūdikį. Jis tučtuojau užšoko ant dviračio ir numynė į mečetę pasimelsti, kad gimtų berniukas.

Vakarienės metu Leila stebėjo Marjamą, stumdančią po lėkštę mėsos kubelį. Mergina buvo kambaryje, kai Rašidas aukštu dramatišku balsu pranešė tą žinią Marjamai. Dar niekada nebuvo mačiusi tokio piktdžiugiško žiaurumo. Nuo šios žinios Marjamos blakstienos suvirpėjo, veidą išmušė raudonis. Ji sėdėjo paniurusi, nelaiminga.

Paskui Rašidas užlipo viršun klausytis radijo, o Leila padėjo Marjamai nurinkti *sofrą*.

— Neįsivaizduoju, kas tu dabar, — prašneko Marjama, rankiodama ryžių kruopeles ir duonos trupinėlius, — jeigu anksčiau buvai mersas.

Leila nusprendė išbandyti nerūpestingesnę taktiką.

— Gal traukinys? Didžiulis reaktyvinis lėktuvas?

Marjama atsistojo tiesiau.

— Tik nesitikėk, kad išsisuksi nuo namų ruošos darbų.

Leila buvo bepraverianti burną, bet persigalvojo. Prisiminė, kad šitaip susiklosčius aplinkybėms vienintelė Marjama — be kaltės. Marjama ir kūdikis.

Vėliau lovoje Leila pratrūko ašaromis.

— Kas yra? — pakėlęs jos smakrą, norėjo sužinoti Rašidas. — Gal sergi? O gal kūdikis, gal jam kas negera? A? Marjama blogai su tavimi elgiasi? Juk taip, tiesa?

— Ne.

— *Vallah o billah,* nulipsiu į apačią ir ją pamokysiu. Kas ji mano esanti, ta *harami,* kad elgiasi su tavimi...

— Ne!

Rašidas jau kėlėsi iš lovos, tad mergina turėjo sugriebti jį už rankos ir trūkteleti žemyn.

— Nereikia! Ne! Ji buvo man gera. Po valandėlės viskas praeis.

Jis prisėdo greta, pradėjo glostyti jai kaklą, kažką murmėti. Jo ranka nuslinko žemyn jai po užpakaliu, paskui vėl aukštyn. Pasilenkęs arčiau, blykstelėjo susigrūdusiais vienas ant kito dantimis.

— Ką gi, pažiūrėkime, — sumurkė, — gal padėsiu pasijausti tau geriau.

IŠ PRADŽIŲ MEDŽIAI — tie, kurie dar nebuvo nukirsti malkoms — nusimetė dėmėtus geltonus ir bronzinius lapus. Paskui miestą užklupo vėjai, šalti ir žvarbūs. Jie nuplėšė paskutinius tebesilaikančius ant šakų lapus ir paliko medžius it vaiduoklius, šmėkšančius nebylių rudų kalvų fone. Pirmas sniegas buvo lengvas, snaigės vos nukritusios tirpo. Paskui keliai užšalo, sniego pusnys susikaupė ant stogų, iki pusės uždengė apledėjusius langus. Su sniegu pasirodė ir aitvarai — kadaise Kabulo žiemos dangaus valdovai, o dabar nedrąsūs pažeidėjai teritorijos, kurią pasisavino skriejančios raketos ir reaktyviniai naikintuvai.

Rašidas vis parnešdavo namo žinių apie karą, bet Leila nesusigaudydavo, kai jis mėgindavo paaiškinti, kas kieno sąjungininkas ir kas su kuo kariauja. Sajafas kovoja prieš chazarus, sakė jis. Chazarai kovoja prieš Masudą.

— O, žinoma, šis kovoja prieš Hekmatjarą, kurį remia pakistaniečiai. Tuodu, Masudas ir Hekmatjaras — mirtini priešai. Sajafas eina išvien su Masudu. O Hekmatjaras kol kas palaiko chazarus.

Niekas nežino, kieno pusėn stos nenuspėjamas uzbekų vadas Dostumas. Devintame dešimtmetyje kartu su mudžahedais Dostu-

mas kovojo prieš sovietus, bet, tiems pasitraukus, persimetė ir prisidėjo prie marionetinio komunistinio Nadžibulos režimo. Jis net užsitarnavo medalį, kurį jam prisegė pats Nadžibula; paskui vėl persimetė ir sugrįžo į mudžahedų pusę. Anot Rašido, šiuo metu Dostumas palaiko Masudą.

Kabule, ypač vakarinėje jo dalyje, siautėjo įnirtingi susišaudymai, virš apsnigtų pastatų it grybai kilo juodų dūmų kamuoliai. Ambasados užsidariusios. Mokyklos griūva. Ligoninių laukiamuosiuose, pasakojo Rašidas, sužeistieji mirtinai nukraujuoja. Operacinėse galūnės amputuojamos be nuskausminimo.

— Bet nesirūpink, — nuramino jis. — Su manimi esi saugi, gėlele mano, mergužėle mano. Tegul kas nors pamėgina tave nuskriausti. Išplėšiu tam kepenis ir priversiu jas suryti.

Tą žiemą, kur tik Leila pasisukdavo, visur kelią jai pastodavo sienos. Su ilgesiu ji mąstė apie toli plytintį savo vaikystės dangų, apie tas dienas, kai drauge su *babiu* eidavo į *buzkašio** varžybas, o su mamute — pirkinių į Mandajį; apie tas savo dienas, kai laisvai lakstydavo po gatves ir su Gite bei Hasina liežuvaudavo apie berniukus. Tas dienas, kai sėdėdavo su Tariku kur nors dobilienoje ant upokšnio krantų, keisdamiesi mįslėmis ir saldainiais, stebėdami leidžiantis saulę.

Bet mintys apie Tariką būdavo pavojingos: nespėjus jai savęs sutūrėti, išvysdavo jį gulintį lovoje, toli nuo namų, su įstatytais į apdegusį kūną vamzdeliais. Lyg tulžis, nuo kurios šiomis dienomis vis tvilkė gerklę, Leilai iš krūtinės kilo gilus paralyžiuojantis sielvartas. Pradėdavo linkti kojos, ir ji turėdavo už ko nors įsitverti.

Tą 1992-ųjų žiemą Leila prastūmė šluodama namus, šveisdama moliūgo spalvos miegamojo, kuriuo dalijosi su Rašidu, sienas, skalbdama kieme drabužius dideliame žalvariniame *lagaane***. Kai kada re-

* Nacionalinis afganų žaidimas, kai *čapandazas* — meistriškas raitelis — išgriebia iš kitų tokių grūsties ožio maitą ir joja per aikštę įmesti jos į užbrėžtą ratą, o visi kiti varžybų dalyviai visokiais būdais stengiasi jam sukliudyti — stumdo, pliekia rimbais, tranko kumščiais, kad *čapandazas* išmestų iš rankų maitą, o jie galėtų šią pagrobti.

** Lovys.

gėdavo save, tartum kybančią virš nuosavo kūno, tupinčią paraitotomis iki alkūnių rankovėmis prie *lagaano* krašto, paraudusiomis rankomis gręžiančią muiliną vandenį iš apatinių Rašido marškinių. Tuomet jausdavosi pradingusi, mėtoma bangų kaip žmogus, likęs gyvas po laivo sudužimo, kai nematyti kranto, tik mylių mylios vandens aplinkui.

Kai būdavo per šalta eiti laukan, Leila slankiodavo po namus. Vaikštinėdavo į priekį ir atgal koridoriumi, piršto nagu braukdama sieną, paskui žemyn ir vėl aukštyn laiptais, nenusipraususi, nesusišukavusi. Vaikštinėdavo, iki atsitrenkdavo į Marjamą. Ši mesdavo į ją nelinksmą žvilgsnį ir vėl įnikdavo pjaustyti papriką ar šalinti nuo mėsos riebalus. Užgauli tyla užpildydavo virtuvę, ir Leila beveik matė spinduliuojantį iš Marjamos bežodį priešiškumą — tartum bangomis kylantį nuo įkaitusio asfalto karštį. Ji pasitraukdavo į savo kambarį, atsisėsdavo ant lovos ir pro langą stebeilydavo į krintantį sniegą.

KARTĄ RAŠIDAS nusivedė ją į savąją batų ateljė.

Kai lauke jie būdavo drauge, jis žengdavo greta, prilaikydamas ją už alkūnės. Ėjimas gatve Leilai tapo sunkiomis pratybomis, kaip išvengti, kad nesusižeistų; jos akys dar tik pratinosi prie riboto tinklinio matomumo iš po burkos, kojos kliuvo primindamos drabužio kraštą. Eidavo nuolatos baimindamasi suklupti ir pargriūti ar išsisukti čiurną, pataikius į kelio duobę. Vis dėlto burkos teikiamas anonimiškumas iš dalies buvo ir malonus. Šitaip apsirengusios jos niekas neatpažins, jeigu susitiktų kokį pažįstamą iš senų laikų. Jai nereikės matyti nuostabos jų akyse ar gailesčio, arba piktdžiugos, kad taip žemai nupuolųsi, kad taip perniek nuėjo jos aukšti siekiai.

Rašido dirbtuvė pasirodė didesnė ir šviesesnė negu Leilos įsivaizduota. Jis pasodino ją prie užgriozto darbastalio, ant kurio mėtėsi seni puspadžiai ir atlikusios odos skiautės. Parodė jai savo plaktukus, kaip dirba švitrinio popieriaus ratas, o jo balsas skambėjo garsiai ir išdidžiai.

Pačiupinėjo jai pilvą — ne per marškinius, bet po jais, o jo pirštai ant ištemptos jos odos buvo šalti ir šiurkštūs it medžio žievė. Leila prisiminė Tariko rankas — švelnias, bet stiprias, su vingiuojančiomis pilnomis venomis plaštakų viršuje. Jos merginai visada atrodė tokios žavios ir vyriškos.

— Sparčiai pučiasi, — pasidžiaugė Rašidas. — Bus didelis vaikis. Mano sūnus bus *pahlavanas**! Kaip ir jo tėvas.

Leila nusitraukė žemyn marškinius. Kai jis šitaip kalbėdavo, ją apimdavo baimė.

— Kaip reikalai su Marjama?

— Viskas gerai, — atsakė ji.

— Puiku. Puiku.

Leila nutylėjo, kad jiedvi pirmą kartą iš tiesų rimtai susirėmė.

Prieš kelias dienas, nulipusi į virtuvę, Leila ten rado Marjamą, atidarinėjančią ir su trenksmu vėl uždarinėjančią stalčius. Ieškanti, pasakė Marjama, ilgo medinio šaukšto, kuriuo maišydavusi ryžius.

— Kur tu jį nukišai? — staigiai apsisukusi užsipuolė Leilą.

— Aš? — nustebo Leila. — Nė nemačiau jo. Be to, retai čia užeinu.

— Pastebėjau.

— Ką, čia priekaištas? Prisimink, juk pati taip norėjai. Sakei, kad valgį gaminsi tu. Bet jeigu nori apsikeisti...

— Anot tavęs, šaukštas užsiaugino kojytes ir pats išėjo. *Tep, tep, tep, tep.* Šitaip atsitiko, *degeha***?

— Aš sakau... — Leila stengėsi susitvardyti. Paprastai ji pajėgdavo prisiversti atlaikyti Marjamos pašaipas ir priekaištus. Bet tądien jos kulkšnys buvo patinusios, galvą skaudėjo, graužė bjaurus rėmuo. — Sakau, kad galbūt pati kur nors ne ten jį padėjai.

— Ne ten padėjau? — Marjama ištraukė stalčių. Skimbtelėjo

* Šaunuolis.
** Mieloji.

jame sudėti peiliai ir mentelės. — Kiek tu čia būni — keli mėnesiai? O aš pragyvenau šiuose namuose devyniolika metų, *dokhtar džo.* Laikiau *tą* šaukštą *šiame* stalčiuje nuo tada, kai tu dar kakojai į vystyklus.

— Ir vis dėlto, — jau beveik praradusi kantrybę Leila sukando dantis, — galimas daiktas, kad tu jį kur nors padėjai ir užmiršai.

— O galimas daiktas, kad *tu* jį kur nors paslėpei, norėdama mane suerzinti.

— Esi pasigailėtina, bjauri moteris, — nesusiturėjo Leila.

Marjama krūptelėjo, paskui tuojau pat susitvardė ir sučiaupė lūpas.

— O tu — kekšė. Kekšė ir *dozd**. Vagiliaujanti kekšė, štai kas tu!

Paskui sekė riksmai. Griebtasi už puodų, bet tų nepradėta svaidyti. Jos vadino vieną kitą visokiais vardais — vardais, kurie dabar vertė Leilą raudonuoti. Nuo tada jiedvi nebesikalbėjo. Leila dar tebebuvo priblokšta, kad taip lengvai leidosi išprovokuojama, bet, tiesą sakant, iš dalies liko patenkinta — patenkinta tuo, kaip buvo malonu šaukti ant Marjamos, ją plūsti, turėti taikinį, į kurį buvo galima sutelkti visą viduje kunkuliuojantį pyktį, visą širdgėlą.

Leila klausė savęs, lyg nujausdama, kad galbūt tą patį patyrė ir Marjama.

Po vaido mergina užbėgo laiptais viršun ir krito ant Rašido lovos. Apačioje Marjama tebešūkavo:

— Šiukšle tu! Kale tu! Ištvirkėle!

Leila gulėjo lovoje kūkčiodama į pagalvę ir ūmai pajuto viską nustelbiantį ilgesį, koks dar nekamavo nuo tų baisių dienų po raketų antpuolio, kaip jai trūksta tėvų. Gulėjo gniauždama kumščiuose paklodę, kol staiga jai užėmė kvapą. Atsisėdo susigriebdama rankomis už pilvo.

Ką tik pirmą kartą pasispardė kūdikis.

* Vagišė.

33

Marjama

Vieną kito, 1993-iųjų, pavasario ankstų rytą Marjama stovėjo svetainėje prie lango ir stebėjo Rašidą, lydintį Leilą iš namų. Ta krypavo į priekį, sulinkusi per juosmenį, vieną delną lyg apsaugai pasidėjusi ant ištempto it būgnas pilvo, kuris išsipūtęs buvo matomas net po burka. Rašidas, sunerimęs ir itin dėmesingas, prilaikė ją už alkūnės tartum eismą reguliuojantis policininkas, rodydamas kelią per kiemą. Mostelėjo ranka, atseit *luktelėk čia*, puolė prie vartų į gatvę, paskui vėl pamojo žmonai, kad ateitų, viena koja prilaikydamas atidarytus vartukus. Kai Leila prisiartino, paėmęs ją už rankos padėjo išeiti į gatvę. Marjama kone girdėjo jį sakant: *Žiūrėk, kur statai koją, gėlele mano, rože mano.*

Kitos dienos vakarop juodu sugrįžo.

Marjama pamatė Rašidą, pirmą įžengiant į kiemą. Jis per anksti paleido vartelius — tie kone trenkė merginai į veidą — ir keliais žingsniais atžirgliojo prie namo. Bronzinėje prieblandos šviesoje Marjama įžvelgė šešėlio aptemdytą, niūrų jo veidą. Viduje nusivilkęs numetė ant sofos paltą. Praeidamas pro šalį, šiurkščiai metė Marjamai:

— Išalkau. Paruošk vakarienę.

Priekinės namo durys vėl atsidarė. Iš koridoriaus Marjama pamatė Leilą ir susuptą ryšulėlį ant sulenktos kairės jos rankos. Viena

koja moteris dar stovėjo lauke, kita — viduje, prilaikydama duris, kad šios neužsitrenktų. Pasilenkusi, perkreiptu nuo pastangų veidu stenėjo, siekdama popierinio maišo su daiktais, kurį buvo pastačiusi ant žemės, kad galėtų atidaryti duris. Vėl atsitiesusi pamatė Marjamą.

Ši apsisuko ir nuėjo į virtuvę šildyti Rašidui valgio.

— LYG KAS GRĘŽTŲ AUSĮ, — pasiskundė Rašidas trindamas akis. Paburkusiais paakiais, vien tik su *tumbanu*, laisvai surištu virvele, stovėjo Marjamos kambario tarpduryje. Susivėlę baltai žili plaukai styrojo į visas puses. — Tas riksmas. Nebegaliu jo kęsti.

Apačioje mergina prilaikydama vedžiojo mažylę po grindis, mėgindama jai dainuoti.

— Du mėnesiai, kai nebegaliu išsimiegoti, — toliau skundėsi Rašidas. — O kambaryje smarvė lyg išvietėje. Visur mėtosi prišikti vystyklai. Aną naktį įmyniau į vieną.

Marjama savyje iš piktdžiugiško pasitenkinimo nusišiepė.

— Išsinešk ją laukan! — šūktelėjo per petį Rašidas. — Kodėl negali jos išsinešti laukan?

Dainavimas trumpam nutrūko.

— Ji pasigaus plaučių uždegimą!

— Juk vasara!

— Ką?

Sukandęs dantis Rašidas sušuko garsiau:

— Sakau, lauke šilta!

— Nenešiu jos į lauką!

Dainavimas atsinaujino.

— Kartais, prisiekiu, kartais man norisi įdėti tą bliuvę į dėžę ir paleisti pasroviui Kabulo upe. Kaip kūdikėlį Mozę.

Marjama niekada negirdėjo, kad Rašidas vadintų dukrą vardu, Leilos jai išrinktu — Aziza, tai yra Mylimiausiąja. Tik visada *maže*, o išvestas iš kantrybės — *bliuve*.

Kartkartėm naktimis Marjama nugirsdavo juodu kivirčijantis. Ant pirštų galų pritykindavo prie jų durų, klausydavosi jį skundžiantis dėl mažylės, — visada dėl mažylės, — šios nepaliaujamo verksmo, kvapų, žaislų, už kurių užkliūdavo koja, dėl to, kai mažylė pasiglemžė iš jo Leilos dėmesį, be paliovos vis reikalaudama būti pamaitinama, atraugėjama, pervystoma, panešiojama. Mergina savo ruožtu barėsi, kam jis rūko kambaryje, kodėl neleidžia mažylei kartu su jais miegoti.

Būta ir kitokių ginčių prislopintais balsais.

— Daktaras pasakė — šešias savaites.

— Dar ne, Rašidai. Ne. Atstok. Nagi. Nereikia.

— Jau praėjo du mėnesiai.

— *Ššš.* Štai. Pažadinai mažylę. — Paskui šiurkščiau: — *Khoš šodi?* Dabar patenkintas?

Marjama nusėlindavo atgal į savo kambarį.

— Negali padėti? — dabar paklausė Rašidas. — Juk galėtum ką nors padaryti.

— O ką aš išmanau apie kūdikius? — atšovė Marjama.

— Rašidai! Gal atneštum buteliuką? Šis ant *almani.* Aziza neima krūties. Vėl noriu pabandyti buteliuką.

Mažylės žvygesiai skardėjo tai garsiau, tai tyliau, lyg kas skerstų paršą.

Rašidas užsimerkė.

— Ta bliuvė it karo vadas. Hekmatjaras. Sakau tau, Leila pagimdė Gulbudiną Hekmatjarą.

MARJAMA MATĖ, kaip visos Leilos dienos tapo užimtos čia mažylės maitinimu, čia šokdinimu ant kelių, čia sūpavimu ir nešiojimu. Net kai mergytė miegodavo, reikėdavo skalbti vystyklus ir palikti pamerktus kibire su dezinfekuojamuoju skiediniu, kurio mergina pareikalavo Rašido nupirkti. Reikėdavo švitriniu popieriumi dildyti nagus, skalbti

ir džiaustyti šliaužtinukus ir pižamas. Drabužėliai, kaip ir visi kiti dalykai, susiję su mažyle, tapo nesutarimų pagrindu.

— Kuo gi jie blogi? — stebėjosi Rašidas.

— Tie drabužiai berniukui. *Bachūrui.*

— Manai, ji jaus skirtumą? Suplojau už tuos drabužius nemažus pinigus. Ir dar vienas dalykas. Man nepatinka tavo tonas. Laikyk tai perspėjimu.

Kas savaitę Leila nepamiršdavo įkaitinti virš liepsnos juodą metalinę gorę, įmesdavo į ją saują laukinės rūtos sėklų ir ginė smilkalus mažylės link, kad apsaugotų nuo pikta.

Marjama pavargdavo stebėti, su kokiu entuziazmu mergina tupinėjo apie mažylę, bet moteris turėjo prisipažinti — tegul tik pačiai sau — esanti bemaž sužavėta. Stebėjosi, kaip dievinamai spindėdavo Leilos akys, nors jos pačios veidas rytais būdavo sukritęs ir pablyškęs, kiaurą naktį nešiojus mažylę ant rankų. Mergina pratrūkdavo juoktis, kai mažylė leisdavo dujas. Mažiausios dukrytės elgesio permainos ją džiugino, ir viskas, ką ši darė, jai atrodė nuostabu.

— Žiūrėk! Ji siekia barškučio. Kokia protinga.

— Reikės paskambinti laikraščiams, — įgeldavo Rašidas.

Panašaus pobūdžio scenos kartodavosi vos ne kas vakarą. Kai mergina mygdavo Rašidą į ką nors pasižiūrėti, šis kilstelėdavo smakrą ir nekantriai paskersuodavo žemyn palei savo kumpą, su mėlynomis gyslelėmis nosį.

— Žiūrėk. Žiūrėk, kaip ji juokiasi, kai spragteliu pirštais. Štai. Matai? Ar matei?

Rašidas tik suniurnėdavo ir vėl įnikdavo į savo lėkštę. Marjama dar prisiminė, kaip anksčiau jį veikdavo vien tik Leilos buvimas šalia. Viskas, ką ji pasakydavo, jam patikdavo, sudomindavo, versdavo pakelti akis nuo lėkštės ir pritariamai linktelėti.

Keista, kad jaunesnioji žmona prarado palankumą; Marjamai tai būtų turėję patikti, patenkinti jos keršto jausmą, tačiau, savo pačios nuostabai, jai buvo gaila merginos.

Be to, būtent per pietus, Leila išliedavo visą srautą nuogąstavimų. Šių sąraše pirma vieta teko plaučių uždegimui, kurį ji įtardavo nuo menkiausio kostelėjimo. Paskui sekė dizenterija, jos šmėkla iškildavo sulig kiekvienais laisvesniais viduriais. Kiekvienas bėrimas reiškė arba vėjaraupius, arba tymus.

— Neturėtum būti taip prie jos prisirišusi, — vieną vakarą mestelėjo Rašidas.

— Ką nori tuo pasakyti?

— Aną vakarą klausiausi radijo. „Amerikos balso". Išgirdau įdomią statistiką. Jų duomenimis, Afganistane vienas iš keturių vaikų numirs iki penkerių metų amžiaus. Štai ką jie pasakė. Taigi, jie... Kas? Kas ? Kur eini? Sugrįžk. Tuojau pat grįžk čia! — suglumęs jis pažvelgė į Marjamą. — Kokia musė ją įgėlė?

Tą naktį Marjama jau gulėjo lovoje, kai vėl prasidėjo barnis. Buvo karšta, sausa vasaros naktis, būdinga *saratano** mėnesiui Kabule. Marjama buvo atidariusi langą, paskui vėl jį uždarė, nes iš lauko nepadvelkė joks vėjelis, kuris sušvelnintų karštį, tik priskrido uodų. Kieme nuo žemės, nuo rusvų suskilinėjusių išvietės lentų kilo šiluma, skverbėsi pro sienas, plūdo į jos kambarį.

Paprastai barnis po kelių minučių savaime išsekdavo, bet praėjo pusė valandos, o balsai ne tik kad nenutilo, bet vis labiau įsismarkavo. Marjama dabar girdėjo šūkaujant Rašidą visa gerkle. Merginos balsas, palyginti su jo, nors ir šaižus, skambėjo nedrąsiau. Netrukus pratrūko klykti kūdikis.

Paskui jų kambario durys su trenksmu atsidarė. Rytą Marjama koridoriaus sienoje aptiks apvalų durų rankenos bumbulo įspaudą. Moteris sėdėjo lovoje, kai staiga atsilapojo jos pačios kambario durys ir įėjo Rašidas.

Vyriškis vilkėjo baltas apatines kelnes ir tokius pat marškinius, pažastyse pageltonavusius nuo prakaito, ir buvo įsispyręs į šlepetes.

* Vėžio mėnuo pagal zodiako ženklą, prasideda birželio 23 dieną.

Rankoje laikė rudos odos diržą, tą patį, kurį buvo nusipirkęs *nikkai* su mergaičiuke — ir galą su skylutėmis vyniojosi apie kumštį.

— Tai tavo darbas. Žinau, — suurzgė jis, artindamasis prie Marjamos.

Marjama išslydo iš lovos ir pradėjo trauktis atatupsta. Instinktyviai susikryžiavo rankas ant krūtinės, į kurią jis dažnai smogdavo pirmiausia.

— Apie ką... apie ką tu kalbi? — pralemeno ji.

— Ji manęs neprisileidžia. Tu ją primokai.

Per daugelį metų Marjama buvo išmokusi kęsti jo panieką ir priekaištus, patyčias ir kaltinimus. Tačiau baimės nepajėgdavo suvaldyti. Visus tuos metus ji vis dar virpėdavo iš išgąsčio, kai matydavo jį tokį — prašieptais dantimis, apie kumštį besivyniojantį girgždančios odos diržą, žioruojančiomis, krauju pasruvusiomis akimis. Baimė buvo kaip ožiuko, įleisto į narvą pas tigrą. Štai šis kilsteli galvą nuo letenų ir suriaumoja...

Šit kambaryje ir jauniklė, išsiplėtusiomis akimis, persikreipusiu veidu.

— Būčiau turėjęs žinoti, kad tu ją gadini, — iškošė pro dantis Rašidas. Jis užsimojo diržu, išbandydamas šį sau į šlaunį. Garsiai dzingtelėjo sagtis.

— Liaukis, *bas**! — griežtai metė Leila. — Rašidai, negali taip elgtis.

— Grįžk į kambarį!

Marjama vėl žengtelėjo atatupsta.

— Ne! Nedaryk to!

— Nagi!

Rašidas vėl iškėlė diržą ir šįsyk puolė Marjamą.

Ir tuomet atsitiko stulbinamas dalykas: mergina puolė prie Rašido, abiem plaštakomis sugriebė jo iškeltą ranką ir mėgino nulenkti

* Nereikia.

žemyn, bet neįstengė — tik pakibo lyg ant šakos. Vis dėlto jai pavyko sustabdyti Rašidą, besiartinantį prie Marjamos.

— Paleisk! — sušuko Rašidas.

— Tavo viršus. Tavo viršus. Tik nedaryk to, Rašidai, prašau, nemušk! Nereikia!

Valndėlę juodu šitaip grūmėsi — mergina kybojo jam ant rankos maldaudama, Rašidas bandydamas ja nusikratyti, vis nenuleisdamas akių nuo Marjamos. Ta buvo pernelyg apstulbusi, kad ką nors darytų.

Galų gale Marjama suprato, kad nebus mušama — bent šią naktį. Jisai savo įrodė. Kelias akimirkas Rašidas taip ir stovėjo — iškelta ranka, kilsuojančia krūtine, blizgančia nuo prakaito kakta. Pagaliau pamažu nuleido ranką. Merginos pėdos palietė grindis, bet ji vis tiek nepaleido Rašido, lyg nepasitikėtų juo. Trūktelėjęs vyriškis išsilaisvino iš jos rankų.

— Aš to nepamiršiu, — sušvokštė jis, persimesdamas per petį diržą. — Nepamiršiu, kaip jūs abi elgėtės. — Nesileisiu, kad darytumėte iš manęs *ahmaką*, kvailį.

Metė į Marjamą paskutinį žudomą žvilgsnį ir pastūmėjo Leilą į nugarą durų link.

Tik išgirdusi jų duris užsiveriant, Marjama įsiropštė atgal į lovą, galvą pakišo po pagalve ir laukė, kol praeis drebulys.

TĄ NAKTĮ MARJAMA tris kartus buvo pažadinta iš miego. Pirmą sykį — raketų dundesio vakaruose, kažkur Karteh Čaro kryptimi. Antrąsyk — kūdikio verksmo apačioje, tildančio merginos balso, šaukštelio dzingtelėjimo į pieno buteliuką. Galiausiai išlipti iš lovos ją pastūmėjo troškulys.

Apačioje, svetainėje, buvo tamsu, tik pro langą krito mėnesienos dryžis. Kažkur zvimbė musė, kampe dunksojo ketinės krosnelės apybrėžos. Aukštyn išsikišęs dūmtraukio vamzdis palubėje stačiu kampu nėrė į sieną.

Pakeliui į virtuvę Marjamos kojos už kažko užkliuvo. Kai akys priprato prie tamsos, pamatė prie kojų kūpsant kažkokį pavidalą. Įsižiūrėjo geriau — ant grindų, ant dygsniuoto apkloto, gulėjo mergina su kūdikiu.

Leila miegojo ant kairio šono, tyliai knarkė. Mažylės akys buvo atmerktos. Marjama virtuvėje ant stalo uždegė žibalinę lempą ir pasilenkė žemyn. Ji pirmą kartą šviesoje iš arti gavo pamatyti mažylę. Tamsūs plaukučiai, tankių blakstienų rėminamos šviesiai kaštoninės akys, rausvi skruostukai, o lūpos — prinokusio granato spalvos.

Marjamai susidarė įspūdis, kad mažylė ją irgi tyrinėja. Gulėjo aukštielninka, galvelė kiek pakreipta į šoną, įdėmiai spokso į Marjamą akelėmis, iš kurių atsispindi pramaišiui linksmumas, sutrikimas ir įtarumas. Kažin, pagalvojo moteris, ar savo veidu neišgąsdinsiu mažylės, bet netrukus ši džiugiai kvyktelėjo. Marjama suprato buvusi įvertinta palankiai.

— *Ššš*, — sukuždėjo moteris, — pažadinsi mamytę, nors ji pusiau kurčia.

Mažylės rankytė susigniaužė į kumštuką. Tas pakilo, nukrito, paskui spazmiškai susirado kelią į burnytę. Apsižiojusi kumštuką mažylė išsišiepė Marjamai, ant lūpyčių sužibo seilių burbuliukai.

— Tik pažiūrėk į save. Kaip apgailėtinai atrodai, aprengta it berniukas. Tokiame karštyje šitaip visa susupta. Ko čia stebėtis, kad dar nemiegi.

Marjama nutraukė nuo mažylės apklotą ir pasibaisėjo po šiuo aptikusi dar vieną. Pliaukštelėjusi liežuviu, nutraukė ir tą. Lengviau pasijutusi mažylė sukrykštė ir it paukštytė suplasnojo rankelėmis.

— Juk geriau, ar ne?

Kai Marjama ketino atsitraukti, mergytė nutvėrė jos mažylį pirštą, tvirtai apglėbdama savaisiais piršteliais. Tie buvo šilti ir švelnūs, drėgni nuo seilių.

— *Ghu, ghu*, — sugugavo mažylė.

— Gerai, gerai, *bas*, paleisk.

Mergytė vis tiek laikė įsikibusi, dar pasispardė kojytėmis.

Marjama ištraukė pirštą. Mažylė nusišypsojo ir vėl sugugavo. Krumpliai sugrįžo į burną.

— Kodėl tu tokia laiminga? Hm? Iš ko šypsaisi? Juk nesi tokia protinga, kaip sako tavo mama. Tavo tėvas — gyvulys, o mama — kvaiša. Taip nesišypsotum, jeigu tai žinotum. Tikrai ne. O dabar miegok. Na, užmik.

Marjama atsistojo ir paėjėjo kelis žingsnius, kai mažylė sukreksėjo *ek ek, ek,* o tai reiškė, kad pradės iš visos gerklės bliauti. Moteris sugrįžo atgal.

— Kas yra? Ko nori iš manęs?

Mažylė išsišiepė bedante burna.

Marjama atsiduso. Vėl atsisėdo ant grindų ir leidosi sugriebiama už piršto, toliau žiūrėjo, kaip mažylė kvykčioja, lenkia per klubus putnias kojeles ir spardo orą. Marjama sėdėjo ir stebėjo, kol mažylė nurimo ir tyliai užknarkė.

Lauke linksmai čirškėjo strazdai, ir kartkartėmis, kai giesmininkai pakildavo paskraidyti, Marjama matė, kaip jų sparnai pagauna fosforescuojantį spindinčios pro debesis mėnesienos melsvį. Ir nors gerklę peršėjo nuo troškulio, o pėdose dilgsėjo adatėlės, moteris dar ilgai taip sėdėjo, kol atsargiai išlaisvino iš mažylės kumštuko savo pirštą ir atsistojo.

34

Leila

Iš visų žemiškų malonumų Leila labiausiai mėgo gulėti šalia Azizos, taip arti jos veidelio, kad galėdavo stebėti didelius mergaitės vyzdžius tai išsiplečiant, tai susitraukiant. Leila mėgo braukyti pirštu malonią, švelnią Azizos odą, po duobeles virš krumplių, po riebias ringes ties alkūnėmis. Kartais pasiguldydavo Azizą sau ant krūtinės ir kuždėdavo į švelnų šios viršugalvį apie Tariką, apie tėvą, kuris visada liks Azizai svetimas, kurio veido Aziza niekada nepažinos. Leila pasakodavo jai, kaip gerai jis gebėdavo įminti mįsles, apie jo gudrybes ir išdaigas, apie jo nerūpestingą juoką.

— Jo blakstienos buvo puikiausios, tokios pat tankios, kaip ir tavo. Gražus smakras, daili nosis, apvali kakta. O, tavo tėvas buvo gražuolis, Aziza. Nuostabus. Nuostabus kaip ir tu.

Bet ji visada saugodavosi paminėti jį vardu. Kartais pagaudavo Rašidą žvelgiant į Azizą kažkaip labai keistai. Aną naktį, sėdėdamas miegamajame ant grindų ir pjaustydamas nuo pado nuospaudą, jis lyg tarp kitko metė:

— Tai kas gi tarp jųdviejų buvo?

Leila klausiamai pažvelgė į jį, lyg būtų nesupratusi.

— Tarp Leili ir Medžnuno. Tarp tavęs ir to *jaklengos*, luošio. Kokie buvo jųdviejų, tavo ir jo, reikalai?

— Jis buvo mano draugas, — atsakė mergina, saugodamasi, kad pernelyg nepakistų balso intonacija. Ėmėsi ruošti buteliuką mažylei. — Juk žinai.

— O *ką* aš žinau? — Rašidas padėjo nuospaudos skutenas ant palangės ir nudribo ant lovos. Protestuodamos garsiai sugirgždėjo spyruoklės. Pražergęs kojas, jis pasikasė klyną. — Ir kaip... *draugai*, ar judu darėte ką nors neįprasta?

— Neįprasta?

Rašidas nerūpestingai nusišypsojo, bet Leila jautė įdėmų jo žvilgsnį, šaltą ir tiriantį.

— Nagi, pasiaiškinkime. Pavyzdžiui, ar kada nors jis tave pabučiavo? Galbūt uždėjo ranką, kur nederėtų?

Leila suraukė veidą, kaip pati vylėsi, turėjusį reikšti pasipiktinimą. Širdis jai smarkiai sutvaksėjo.

— Jis buvo man kaip *brolis*.

— Taigi jis buvo draugas ar brolis?

— Ir tas, ir tas. Jis...

— Vis dėlto katras iš tų dviejų?

— Buvo kaip abu.

— Bet broliai ir seserys — smalsūs padarai. Taip, kartais brolis leidžia seseriai pamatyti savo kaplį, o sesuo, būna...

— Nuo tavo šlykštynių man bloga darosi.

— Vadinasi, nieko nebuvo?

— Nenoriu daugiau apie tai kalbėti.

Rašidas pakreipė galvą, sučiaupė lūpas, linktelėjo.

— Žinai, žmonės liežuvavo. Aš pamenu. Apie judu visokių dalykų prikalbėdavo. Bet tu sakai, nieko nebuvo.

Ji prisivertė piktai į jį dėbtelėti.

Kankinamai ilgai nemirksėdamas stebeilijo į ją, ir Leila, stengdamasi nesutrikti, taip sugniaužė pieno buteliuką, kad pabalo krumpliai.

Sudrebėjo nuo minties, ką jis padarytų, jeigu išsiaiškintų, kad ji iš

jo vagia. Kiekvieną savaitę, nuo tada, kai gimė Aziza, ji slapčia pradarydavo vyro piniginę, kai Rašidas miegodavo ar būdavo išvietėje, ir išsiimdavo vieną vienintelį banknotą. Kai kurias savaites, jeigu piniginė būdavo lengva, ji išsiimdavo tik penkių afganių banknotą ar visai nieko, baimindamasi, kad jis nepastebėtų. Kai piniginė būdavo išsipūtusi, ji leisdavo sau pasiimti dešimtinę ar net dvidešimtinę, o sykį surizikavo pasisavinti net dvi dvidešimtines. Pinigus slėpė kapšelyje, prisisiūtame po savo languoto žieminio palto pamušalu.

Kažin ką jis padarytų, jeigu sužinotų, kad kitą pavasarį ketinanti pabėgti? Vėliausiai — kitą vasarą. Leila tikėjosi turėsianti užsislėpusi tūkstantį ar daugiau afganių, iš kurių pusę teks sumokėti už kelionę autobusu iš Kabulo į Pešavarą. Priartėjus laikui bėgti, įkeisianti vestuvinį žiedą, taip pat brangenybes, kurias Rašidas jai padovanojo pernai, kai ji dar buvo jo rūmų *malika.*

— Šiaip ar taip, — pagaliau prašneko jis, barbendamas pirštais sau pilvą, — negali manęs smerkti. Juk vis dėlto esu tavo vyras. Esama dalykų, kurie vyrus domina. Bet jam pasisekė, kad šitaip pasimirė. Mat jeigu dabar jis būtų čia, jeigu pakliūtų man į rankas... — Įsiurbęs pro dantis oro, jis palingavo galvą.

— Bet juk apie mirusius blogai nekalbama?

— Matyt, kai kurie žmonės taip ir lieka ganėtinai nenumirę, — suniurnėjo jis.

PO DVIEJŲ DIENŲ RYTĄ pabudusi Leila prie miegamojo durų rado krūvą tvarkingai sulankstytų kūdikio drabužėlių. Ten buvo puošnios suknelės su rožinėmis žuvelėmis, išsiuvinėtomis aplinkui visą liemenį, mėlyna gėlėto rašto vilnonė suknelė su tokiomis pat kojinytėmis ir kumštinukėmis, geltona pižamėlė su morkinės spalvos žirneliais ir žalios medvilninės kelnaitės su nėriniuotais rauktinukais klešnėse, ir dar daug kitų dalykų.

— Sklinda gandai, — per vakarienę pareiškė Rašidas, čepsėda-

mas lūpomis ir nekreipdamas nė mažiausio dėmesio nei į Azizą, nei į pižamėlę, kuria Leila buvo ją apvilkusi, — kad Dostumas ketina persimesti į kitą pusę ir prisidėti prie Hekmatjaro. Masudui bus nelengva su tais dviem kovoti. Be to, nereikia pamiršti chazarų. — Jis įsikimšo į burną riekelę marinuoto baklažano, kurių tą vasarą priruošė Marjama. — Tikėkimės, kad tai tik gandas. Mat jeigu šitaip atsitiks, dabartinis karas, — jis pamojavo riebaluota ranka, — atrodys kaip penktadieninė iškyla į Pagmaną*.

Vėliau, po vakarienės, jis užsiropštė ant jos ir su bežode skuba atliko savo reikalą visiškai apsirengęs, net nenusimovęs *tumbano*, tik nusismaukęs šį iki kulkšnių. Baigęs pašėlusiais stūmokliniais judesiais darbuotis, nusirito nuo jos ir per kelias minutes užmigo.

Leila išsmuko iš miegamojo ir virtuvėje rado Marjamą, atsitūpus valančią porą upėtakių. Greta puode mirko ryžiai. Virtuvė atsidavė kmynais ir dūmais, paskrudintais svogūnais ir žuvimi.

Atsisėdusi kampe Leila užsitraukė ant kelių suknelės kraštą.

— Dėkui, — ištarė.

Marjama tartum jos nė nepastebėjo, baigė pjaustyti vieną upėtakį ir ėmėsi antrojo. Dantytu peiliu nurėžė pelekus, paskui apvertė žuvį pilvu į viršų ir mikliu judesiu perskrodė nuo uodegos iki žiaunų. Leila stebėjo ją įkišant nykštį į žuvies žiomenis tuoj virš apatinio žandikaulio, stumtelėjant šį giliau ir vienu staigiu judesiu pašalinant žiaunas ir vidurius.

— Drabužėliai tokie gražūs.

— Man jų neprisireikė, — murmtelėjo Marjama, numetė žuvį ant laikraščio, permerkto pilkomis gleivėmis, ir nupjovė galvą. — Koks skirtumas, tavo dukra juos sunešios ar kandys suės?

— Kur išmokai šitaip valyti žuvį?

— Vaikystėje gyvenau prie upokšnio. Pati gaudydavau žuvis.

* Slėnis į vakarus nuo Kabulo, kur tarp sodų ir kalvų išsidėsčiusios prabangios senosios afganų aukštuomenės vilos. Mėgstama Kabulo gyventojų poilsio vieta.

— Man neteko meškerioti.

— Nieko ypatinga. Svarbiausia, reikia laukti.

Leila stebėjo ją supjaustant išdarinėtą žuvį į trečdalius.

— Pati pasiuvai rūbelius?

Marjama linktelėjo.

— Kada?

Praskalavusi žuvų dalis, Marjama atsakė:

— Kai pirmą kartą buvau nėščia. O gal antrą kartą. Prieš aštuoniolika ar devyniolika metų. Šiaip ar taip, jau seniai. Kaip sakiau, jų taip man ir neprireikė.

— Esi iš tikrųjų gera *khajata**.

Marjama sudėjo upėtakių gabalus į švarų puodą. Nuo jos pirštų varvėjo vanduo. Pakėlusi galvą pažvelgė į Leilą — lyg matytų ją pirmą kartą.

— Aną naktį, kai jis... — ji trumpam nutilo. — Niekas anksčiau dar nebuvo manęs užstojęs.

Leila tyrinėjo padribusius Marjamos skruostus, akių vokus, susimetusius nuovargio klostėmis, gilias raukšles apie burną — viską tai matė, irgi lyg pirmą kartą žiūrėtų į šią moterį. Ir pirmą kartą ji matė ne priešo veidą, bet tokį, kuriame atsispindėjo niekada neišsakytos nuoskaudos, sunkumai, kuriems nepasipriešinta, likimas, kuriam nuolankiai pasiduota ir kęsta. Jeigu čia pasilikčiau, galbūt po dvidešimties metų toks taptų ir mano pačios veidas, pagalvojo Leila.

— Negalėjau jam to leisti. Buvau auklėjama tokiuose namuose, kur žmonės šitaip nesielgia.

— Dabar *čia* tavo namai. Turėsi prie to priprasti.

— Tik ne prie *to*. Tikrai ne.

— Žinai, jis atsigręš ir prieš tave, — Marjama sausu skuduru pasišluostė rankas. — Ir gana greitai. Mat pagimdei jam dukterį. Tad, supranti, tavo nuodėmė dar mažiau atleistina nei manoji.

* Siuvėja.

Leila atsistojo.

— Žinau, lauke žvarboka, tačiau ką pasakytum, jeigu mes, nusidėjėlės, kieme susišildytume puodeliu *čajo**.

Marjama atrodė nustebusi.

— Negaliu. Dar turiu išaižyti ir perplauti pupeles.

— Rytą tau padėsiu.

— Ir turiu sutvarkyti namus.

— Mudvi drauge viską atliksime. Jeigu neklystu, yra dar likę chalvos. Labai tinka prie *čajo*.

Marjama padėjo ant darbastalio pašluostę. Iš to, kaip pasitampė rankoves, pasitaisė *hidžabą*, nusibraukė nuo veido plaukų sruogą, Leila jautė jos nerimą.

— Kinai sako, kad geriau tris dienas neturėti nė kąsnio burnoje, nei vieną — negerti arbatos.

Marjama šyptelėjo.

— Geras priežodis.

— Tikrai.

— Bet negaliu ilgai užsibūti.

— Tik po vieną puodelį.

Susėdusios lauke ant sulankstomųjų kėdžių, jiedvi pirštais iš bendro dubenėlio valgė chalvą. Išgėrė po antrą puodelį arbatos, o kai Leila paklausė Marjamos, gal pageidautų trečio, ši sutiko. Kalvose tratėjo šūviai; jiedvi stebėjo slenkant pro mėnulį debesis ir paskutinius šio metų laiko skraidančiuosius jonvabalius, tamsoje brėžiančius šviesiai geltonus lankus. Ir kai Aziza verkdama pabudo, o Rašidas pašaukė Leilą ateiti ir nutildyti bliuvę, Leila ir Marjama apsimainė žvilgsniais. Neužslėptais, supratingais žvilgsniais. Ir iš šio trumpučio, bežodžio susižvalgymo su Marjama Leilai tapo aišku, kad jiedvi — nebe priešininkės.

* Arbatos.

35

Marjama

Nuo tos nakties Marjama su Leila viską namie dirbo drauge. Sėdėdavo virtuvėje ir kočiodavo tešlą, pjaustydavo svogūnų laiškus, smulkindavo česnakus, duodavo Azizai agurko gabalėlių. Ta ropinėdavo aplinkui, tarškindama šaukštais ir žaisdama su morkomis. Kieme Aziza gulėdavo iš vytelių nupintame lopšyje, aptūlota drabužiais, su žieminiu šaliku, jaukiai apsuktu apie kaklą. Kai jiedvi skalbdavo marškinius, kelnes ir vystyklus, Marjamos ir Leilos krumpliai susidurdavo.

Marjama pamažu priprato prie šio nedrąsaus, bet malonaus bendravimo. Ji nekantraudavo trijų puodelių *čajo*, dabar drauge geriamo kieme. Tai jau buvo tapę naktiniu ritualu. Rytais moteris susizgribdavo laukianti, kol išgirs šlepsint laiptais suplyšusias Leilos šlepetes, kai ta leidžiasi laiptais apačion pusryčių, ir šaižaus Azizos juoko skambesio. Pamatyti aštuonis mergytės dantukus, užuosti pienišką aromatą, sklindantį nuo jos odos. Jeigu Leila su Aziza miegodavo ilgiau nei įprastai, Marjama laukdama pradėdavo nerimauti. Virtuvėje plaudavo lėkštes, kurių visai nereikėdavo plauti, svetainėje perkilnodavo iš vietos į vietą pagalvėles, šluostydavo dulkes nuo švarių palangių. Stengdavosi kuo nors užsiimti, kol Leila, nešina ant klubo Aziza, įžengdavo į virtuvę.

Visada, kai tik Aziza rytais pamatydavo Marjamą, jos akutės išsiplėsdavo, ji pradėdavo zirzėti ir rangytis motinai ant rankų. Tiesdavosi į šią prašydamasi paimama, iš nekantrumo gniaužydavo mažučius delniukus, o jos veidas išduodavo dievinantį ir virpulingą nerimą.

— Ką tu čia vaidini, — sakydavo Leila, paleisdama ją ant grindų šliaužti pas Marjamą. — Kas per scena! Nusiramink. *Khala* Marjama niekur neišeis. Štai ji, tavo teta. Matai? Nagi, eik.

Vos tik Aziza atsidurdavo pas Marjamą, tuoj pat įsikišdavo nykštį į burną ir priglusdavo veidu prie moters kaklo.

Marjama pašokdindavo mažylę ant rankų, tempdama lūpas pusiau suglumusia, pusiau dėkinga šypsena. Anksčiau Marjama niekada nebuvo šitaip pageidaujama. Meilė niekada nebuvo jai reiškiama taip atvirai, taip be išlygų.

Aziza sukeldavo Marjamai norą verkti.

— Kodėl prisispaudei širdute prie tokios senos bjaurios raganos kaip aš? — murmėdavo Marjama į Azizos plaukus. — Juk aš — niekas, argi nematai? *Dehati.* Ką galiu tau duoti?

Bet Aziza patenkinta tik murkė ir rausėsi veiduku dar giliau. Ir kai ji šitaip darydavo, Marjama leipdavo. Akys jai apsiašarodavo. Širdis imdavo plakti greičiau. Moteris stebėdavosi, kad po visų tų bergždžiai prabėgusių metų, kai būta tiek netikrų, nenusisekusių ryšių, ji patyrė šios mažutėlės būtybės pirmą tikrą prieraišumą savo gyvenime.

KITŲ METŲ PRADŽIOJE, 1994-ųjų sausį, Dostumas *vis dėlto* perėjo į kitą pusę. Jis prisidėjo prie Gulbudino Hekmatjaro ir užsiėmė poziciją netoli Bara Hisaro, prie senos tvirtovės sienų, dunksančių virš miesto nuo Koch e Širdavazos kalnų. Drauge juodu apšaudė Masudo ir Rabanio pajėgas Gynybos ministerijoje ir Prezidento rūmuose. Anie neliko skolingi. Iš abiejų Kabulo upės krantų griaudėjo artilerijos salvės vienų į kitus. Gatvėse, nuklotose stiklo šukėmis ir sulankstytomis metalo nuolaužomis, tysojo lavonai. Daugėjo plėšikavimų, žudymų, prie-

vartavimų, kurie naudoti taikiems gyventojams įbauginti ir savigynos kovotojams atlyginti. Marjama girdėjo apie moteris, nusižudančias iš baimės, kad nebūtų išprievartautos, ir vyrus, vardan garbės nužudydavusius savo žmonas ar dukteris, jeigu šias išprievartaudavo kovotojai.

Bumbsint minosvaidžiams, Aziza klykdavo. Stengdamasi nukreipti jos dėmesį, Marjama ant grindų iš ryžių sudėliodavo namą, gaidį ar žvaigždę, o paskui leisdavo Azizai viską išžarstyti. Vienu brūkštelėjimu, neatitraukdama nuo popieriaus šratinuko, piešdavo Azizai dramblius, kaip kadaise ją išmokė Džalilis.

Rašidas sakė, kad taikūs gyventojai kasdien žūva dešimtimis. Ligoninės ir medikamentų atsargų sandėliai apšaudomi sviediniais. Transporto priemonės, gabenančios būtiniausius maisto išteklius, sustabdomos dar neįvažiavusios į miestą, pasakojo jis, užpuolamos ir nusiaubiamos, apšaudomos. Marjama klausdavo savęs, ar šitokios kovos vyksta ir Herate, o jeigu taip, tai kaip visa tai ištveria mula Faizula, ir išvis, ar jis gyvas, ar gyva Bibi *džo* su visais savo sūnumis, marčiomis ir anūkais? Ir, žinoma, Džalilis. Gal jis kur nors slapstosi, svarstė Marjama, kaip ir ji? O gal pasiėmė žmonas su vaikais ir pabėgo iš šalies? Vylėsi, kad Džalilis kur nors saugus, kad jam pavyko ištrūkti nuo visų tų žudynių.

Mūšiai taip įsismarkavo, kad net Rašidas visą savaitę pratūnojo namie, nedrįsdamas iškišti nosies į gatvę. Jis užrakino kiemo vartus, įrengė spąstus su paslėptomis minomis, taip pat užrakino laukujes duris ir užbarikadavo šias sofa. Žingsniavo po namus rūkydamas, atsargiai pažvelgdamas laukan pro lango kraštą, valė ir valė pistoletą, vis užtaisydamas jį iš naujo. Dusyk iššovė į gatvę, tvirtindamas neva matęs kažką, mėginantį perlipti per sieną.

— Jie verčia prisidėti jaunus vaikinus, — sakė jis. — Tie mudžahedai. Tiesiog dienos akyje įrėmę į galvą pistoletą. Išvelka vaikinukus į gatvę. O kai savigynos kovotojai iš konkuruojančių būrių pagauna juos, negailestingai kankina. Girdėjau, nužudo elektros srove, — štai ką girdėjau, — žnyplėmis sutraiško jiems kiaušius. Verčia vaikinukus

vestis juos pas save į namus. Kai įsiveržia vidun, nužudo jų tėvus, išprievartauja seseris ir motinas. — Jis pamosikavo virš galvos pistoletu. — Pamatysime, tegul tik pamėgina įsiveržti į mano namus. Tai aš sutraiškysiu *jų* kiaušius! Ir ištaškysiu smegenis! Ar žinote, kokios laimingos judvi esate, turėdamos vyrą, nebijantį nė paties Šaitano*? — Nuleidęs akis į grindis, pamatė sau prie kojų Azizą. — Dink man iš kelio! — riktelėjo pamodamas ginklu jai eiti šalin. — Liaukis sekiojusi paskui mane! Ir nesukiok taip riešų. Vis tiek nepaimsiu ant rankų. Šalin! Traukis, kol ant tavęs neužmyniau.

Aziza krūptelėjo. Atrodė įskaudinta ir sutrikusi. Nuropojo atgal pas Marjamą ir, atsidūrusi pas ją ant kelių, įniko nelinksmai čiulpti nykštį, niūriai susimąsčiusi stebėdama Rašidą. Kartkartėmis žvilgtelėdavo aukštyn į moterį, jos veidelyje, kaip atrodė Marjamai, atsispindėjo noras būti nuramintai.

Bet, kaip nuraminti mergytę, jeigu jos tėvai tokie? O šių, deja, nepasirinksi.

KAI MŪŠIAI VĖL APRIMO, Marjamai palengvėjo — daugiausia dėl to, kad joms nebereikės būti uždarytoms kartu su Rašidu, su jo gaižia nuotaika, nuodijančia namus. Be to, jis baisiai ją išgąsdino, mosikuodamas užtaisytu pistoletu prie pat Azizos.

Sykį tą žiemą Leila paprašė Marjamos, kad leistų supinti jai kasas.

Marjama ramiai sėdėjo ir stebėjo veidrodyje, kaip mikliai juda laibi Leilos pirštai, koks surauktas susikaupęs jos veidas. Aziza susirietusi miegojo ant grindų. Po ranka turėjo pasikišusi Marjamos pasiūtą skudurinę lėlę. Moteris prikimšo lėlę pupelių, aprengė suknele iš arbata nudažyto audinio skiautės, o karolius suvėrė iš mažučių tuščių siūlų ričių, kurias surišo virvele.

* Šėtonas.

Per miegą Aziza pirstelėjo. Leila nusikvatojo, ja pasekė ir Marjama. Jiedvi šitaip ir juokėsi viena į kitos atspindį veidrodyje, kol akyse sužibo ašaros. Ir ši akimirka ištiko taip savaimingai, be jokių pastangų, kad Marjama staiga pradėjo pasakoti apie Džalilį, Naną ir *džiną*. Leila stovėjo padėjusi liovusias darbuotis rankas Marjamai ant pečių, įbedusi akis į jos veidą veidrodyje. Žodžiai liejosi tartum kraujas iš prakirstos arterijos. Marjama pasakojo apie Bibi *džo*, apie mulą Faizulą, žeminantį kelią į Džalilio namus, Nanos savižudybę. Pasakojo apie Džalilio žmonas, *nikką* paskubomis su Rašidu, apie kelionę į Kabulą, savo nėštumus, apie viltį, apie begalinius tarpsnius, kai viltį pakeisdavo nusivylimas, apie tai, kaip Rašidas nuo jos nusigręžė.

Kai viską baigė, Leila atsisėdo ant grindų prie Marjamos kėdės. Išsiblaškiusi ištraukė iš Azizos plaukų kelis įsivėlusius lęšių košės trupinėlius. Stojo tyla.

— Ir aš turiu tau kai ką papasakoti, — pagaliau prašneko Leila.

TĄ NAKTĮ MARJAMA NEMIEGOJO. Sėdėjo lovoje, stebeilydama į tykiai krintantį už lango sniegą.

Metų laikai keitė vienas kitą; prezidentai Kabule buvo inauguruojami, paskui nužudomi; imperija buvo nugalėta; seni karai baigėsi ir įsiplieskė nauji. Bet Marjama beveik to nepastebėjo, beveik niekas jai nerūpėjo. Visus tuos metus nugyveno pasitraukusi į tolimiausią savo minčių kertelę — į sausą dykvietę, kurios nepasiekdavo norai ir bėdos, svajonės ir nusivylimai. Tenai ateitis buvo nesvarbi. O praeityje esama tik tokios išminties: meilė — žalinga klaida, o jos bendrininkė viltis — apgaulinga iliuzija. Ir kai šios abi nuodingos gėlės pradėdavo dygti toje suskirdusioje dykvietėje, Marjama jas išraudavo. Išraudavo ir išmesdavo, kol dar nesuspėjo įsišaknyti.

Bet kažkaip per pastaruosius mėnesius Leila ir Aziza — kaip paaiškėjo, tokia pat *harami*, kaip ir ji — tapo jos pačios tąsomis, ir dabar

be jų gyvenimas, kokį ligi šiol taip ilgai kentė Marjama, staiga jai ėmė atrodyti nebepakenčiamas.

Mudvi, aš ir Aziza, išvykstame šį pavasarį. Keliauk su mumis Marjama.

Praėję metai Marjamai buvo negailestingi. Bet galbūt ateityje jos dar laukia geresni. Naujas gyvenimas — gyvenimas, kuriame ji rastų palaimą, kurios, sakė Nana, tokia *harami* kaip ji niekada neregės. Netikėtai jos gyvenime sudygo dvi naujos gėlės, ir žiūrėdama į krintantį lauke sniegą ji įsivaizdavo mulą Faizulą, leidžiantį per pirštus *tasbeho* karoliukus, prisilenkiantį ir šnabždantį jai savo švelniu, drebančiu balsu: *Betgi tai Dievas jas pasodino, Marjama džo. Ir tai Jo valia, kad tu jomis rūpintumeisi. Tai Jo valia, mergaite mano.*

36

Leila

Tą 1994-ųjų pavasario rytą, kai dienos šviesa tolydžio blukino dangaus tamsą, Leila pabudo visiškai tikra, kad Rašidas viską žino. Kad bet kurią akimirką ištempsiąs ją iš lovos ir paklausiąs, ar iš tikrųjų laikanti jį tokiu *kharu*, tokiu asilu, manydama, kad jis neišsiaiškinsiąs. Bet nuskambėjo *azanas*, o paskui stogus nuspalvino tiesūs tekančios saulės spinduliai, užkakariekavo gaidžiai, ir nieko neįprasta neatsitiko.

Leila girdėjo jį vonios kambaryje, barbenantį į dubens kraštą skustuvu. Paskui apačioje vaikštinėjantį, verdantį sau arbatą. Dzingtelėjo raktai. Šit jis jau eina per kiemą, stumdamasis dviratį.

Pro svetainės užuolaidų plyšelį Leila atsargiai stebėjo jį numinant tolyn — stambuolį vyrą ant mažo dviračio, nuo kurio rankenų blyksėjo atsispindinti saulė.

— Leila?

Tarpduryje stovėjo Marjama. Leila matė, kad jos irgi nemiegota. Įdomu, ar ir Marjama visą naktį negalėjo užsnūsti dėl užplūstančių pakilios nuotaikos protrūkių, kuriuos tuoj pat pakeisdavo džiovinantys burną nerimo priepuoliai.

— Išvykstame po pusės valandos, — atsiliepė Leila.

ooooo

VAŽIUODAMOS TAKSI ANT galinės sėdynės, jiedvi nesikalbėjo. Spausdama prie savęs lėlę, Aziza sėdėjo Marjamai ant kelių, plačiomis suglumusiomis akimis žiūrėjo į skriejantį pro šalį miestą.

— *Ona!** — sušuko ji, piršteliu rodydama į grupelę mergyčių, šokinėjančių per virvutę. — Majam! *Ona!*

Kur tik kreipdavo akis, Leilai visur vaidenosi Rašidas. Pastebėdavo jį išeinantį iš kirpyklų, kurių langai buvo anglies dulkių spalvos, iš mažučių kioskelių, kur buvo parduodamos kurapkos, iš sukiužusių, atvirais fasadais parduotuvėlių, nuo grindų iki lubų prikrautų senų padangų.

Ji giliau įsmuko į sėdynę.

Šalia jos Marjama murmėjo maldą. Leila gailėjosi nematanti jos veido, nes Marjama buvo apsigobusi burka — jos abi buvo — ir tik pro šydo tinklelį žibėjo jos akys.

Po daugelio savaičių Leila pirmą kartą ištrūko iš namų, neskaičiuojant trumpos išvykos vakar į lombardą, kur per stiklinį prekystalio viršų pastūmė savo vestuvinį žiedą ir kur nuėjo jaudindamasi dėl šio poelgio galutinumo, nes žinojo, kad kelio atgal nebus.

Visur aplinkui buvo matyti neseniai vykusių ir Leilos namie girdėtų susišaudymų padariniai. Namai, iš kurių likę tik bestogiai plytų ir dantytų akmenų griuvėsiai, žiojintys kiaurai pramušti pastatai su kyšančiomis pro skyles įkritusiomis sijomis, apanglėję, sulamdyti automobilių karkasai, apvirtę, kai kur užgriozti vienas ant kito, įvairaus kalibro sviedinių išvarpytos sienos, visur mėtosi stiklo šukės. Leila pamatė žengiančią mečetės link laidotuvių procesiją; šios gale juodai apsirengusi senė rovėsi nuo galvos plaukus. Jos pravažiavo pro kapines, kur ant antkapinių akmenų lengvame vėjelyje plazdėjo *šahidų* vėliavėlės.

Pasilenkusi per padėtą ant sėdynės lagaminą, Leila apsikabino pirštais putnutę savo dukters ranką.

ooooo

* Žiūrėk (vaikiškai iškreipta afganiška šneka).

AUTOBUSŲ STOTYJE „LAHORO VARTAI“, netoliese Pol Mahmud Chano mečetės rytiniame Kabule, palei šaligatvio kraštą stovi virtinė autobusų laisva eiga dirbančiais varikliais. Vyrai su turbanais skubėdami krauna ant autobusų viršaus ryšulius ir dėžės, raišioja lagaminus virvėmis. Stoties viduje, prie kasos, išsirikiavusi ilga eilė vyrų. Burkomis vilkinčios moterys stovi nuošaliau grupelėmis ir šnekučiuojasi, pasidėjusios prie kojų daiktus. Sūpuojami ant rankų kūdikiai, vaikams prisakoma, kad per toli nenuklystų.

Po stotį ir šaligatvius patruliuoja mudžahedų kovotojai, tai šen, tai ten šūkaudami trumpus įsakymus. Jie avi kariškais batais, ant galvų *pakolės*, vilki dulkėta žalia maskuojamąja uniforma. Visi ginkluoti kalašnikovais.

Leila jautėsi stebima. Ji niekam nežiūrėjo į veidą, bet tartum kiekvienas šioje vietoje žinojo ir žvilgsniu smerkė tai, ką jiedvi su Marjama daro.

— Ar ką nors matai? — paklausė Leila.

Marjama persikėlė Azizą ant kitos rankos.

— Dairausi.

Leila žinojo, kad tai bus pirma, itin rizikinga dalis: surasti vyriškį, tinkamą dėtis jų šeimos nariu. Laisvė ir galimybės, kuriomis moterys džiaugėsi nuo 1978-ųjų iki 1992-ųjų jau liko praeityje — Leila vis dar prisiminė *babį* sakant apie komunistinio valdymo metus: *Dabar Afganistane moterims geras laikas, Leila.* Nuo tada, kai 1992-aisiais valdžią perėmė mudžahedai, Afganistano pavadinimas buvo pakeistas į „Islamiškąją Afganistano valstybę.“ Aukščiausiąjį Teismą, koks buvo prie Rabanio, dabar užpildė kietosios linijos mulos, kurie panaikino komunistinio laikotarpio dekretus, suteikiančius moterims daugiau teisių, o jų vietoje išleido įstatymus, pagrįstu šariatu, griežta islamo teise, pagal kurią moterims buvo įsakoma dengtis veidus, uždrausta keliauti be vyriškos lyties giminaičio, neištikimybė baudžiama užmėtant akmenimis. Net jeigu faktiškas tų įstatymų priverstinis taikymas geriausiu atveju buvo pavienis. *Bet jie mus stipriau prispaustų,* — kartą

pasakė Marjamai Leila, — *jeigu nebūtų taip užsiėmę žudydami vienas kitą. Ir mus.*

Antra rizikinga šios kelionės dalis prasidės tuomet, kai jos pagaliau atkaks į Pakistaną. Jau ir taip apsunkintas beveik dviem milijonais afganų pabėgėlių, Pakistanas nuo šių metų sausio uždarė sienas. Leila buvo girdėjusi, kad bus įsileidžiami tik turintieji vizas. Bet siena buvo skylėta, — visada buvo, — ir Leila žinojo, kad tūkstančiai afganų vis dar patenka į Pakistaną, arba duodami kyšius, arba įrodydami, kad išvyksta humanitariniais pagrindais; be to, visada buvo galima nusisamdyti vadovą kontrabandininką. *Rasime būdą, kaip ten patekti, kai nuvyksime į vietą,* — buvo Marjamai pasakiusi ji.

— O kaip anas? — moteris kryptelėjo smakru.

— Neatrodo patikimas.

— O tas?

— Per senas. Be to, keliauja su dviem kitais vyrais.

Galiausiai Leila surado jį — sėdintį parke ant suoliuko greta šydu prisidengusios moters ir šokdinantį ant kelių maždaug Azizos amžiaus berniuką su tiubeteika. Aukštas ir lieknas, barzdotas, vilkintis atlapa apykakle marškiniais ir kukliu pilku švarkeliu be poros sagų.

— Palauk čia, — metė Marjamai ir nuėjo, vėl girdėdama šią murmant maldą.

Leilai prisiartinus prie jaunojo vyriškio, šis pakėlė galvą, delnu prisidengdamas nuo saulės akis.

— Atleisk man, broli, bet gal jūs vykstate į Pešavarą?

— Taip, — patvirtino jis prisimerkdamas.

— Pamaniau, gal galėtum mums padėti. Padaryti paslaugą?

Jis perdavė berniuką žmonai ir paėjėjo su Leila į šalį.

— Koks reikalas, *hamšira*?

Ji įsidrąsino pamačiusi, kad jis švelnių akių, gero veido.

Papasakojo jam istoriją, dėl kurios anksčiau susitarė su Marjama. Esanti *biva*, našlė, pasisakė. Jai, jos motinai ir dukrai Kabule nieko nebelikę. Jos vykstančios į Pešavarą ir apsigyvensiančios pas dėdę.

— Norite keliauti drauge su mano šeima, — iškart sumojo jaunasis vyriškis.

— Žinau, mes sudarysime tau *zahmat*, bet atrodai padorus brolis, ir aš...

— Nesijaudink, *hamšira*. Jokio vargo. Einu, nupirksiu jums bilietus.

— Dėkui, broli. Tai *savab* — geras darbas. Dievas prisimins.

Iš kišenės po burka Leila išgriebė voką ir padavė jam. Ten buvo tūkstantis šimtas afganių arba apie pusė tų pinigų, kuriuos nugvelbė per praėjusius metus, be to, gautųjų pardavus žiedą. Jis įsikišo voką į kelnių kišenę.

— Palauk čia.

Ji stebėjo vyriškį įeinant į stotį. Po pusvalandžio jisai sugrįžo.

— Bus geriausia, jeigu jūsų bilietus laikysiu pas save, — tarė. — Autobusas išvyksta po valandos, vienuoliktą. Įsėsime visi kartu. Mano vardas Vakilis. Jeigu kas paklaustų, — bet neturėtų, — pasakysiu, kad tu — mano pusseserė.

Leila pasakė savo vardą, paskui savo „motinos“ Marjamos ir dukros vardus. Jis patikino prisiminsiąs.

— Laikykitės arti, — patarė.

Jos atsisėdo greta suolo, ant kurio sėdėjo Vakilis su šeima. Buvo šiltas saulėtas rytas, dangumi draikėsi tik keli lengvi debesėliai, kybantys virš kalvų tolumoje. Marjama pradėjo maitinti Azizą sausainiais, kuriuos prisiminė įsidėti per jųdviejų skubą, kraunantis daiktus. Vieną pasiūlė Leilai.

— Išvemsiu, — nusijuokė ta. — Pernelyg jaudinuosi.

— Ir aš.

— Dėkui tau, Marjama.

— Už ką?

— Už tai, kad vyksti su mumis. Nemanau, kad būčiau sugebėjusi tai padaryti viena.

— Nereikia dėkoti.

— Mums bus viskas gerai, taip, Marjama? Ten, kur vykstame?

Marjamos ranka nušliaužė per suolą ir suspaudė Leilos ranką.

— Korane sakoma: Alachui priklauso ir rytai, ir vakarai; ir kur tik besigręžtumei, visur Alacho Veidas. Iš tiesų Alachas yra viską Apimantis, viską Žinantis.

— *Bu!* — sušuko Aziza, rodydama pirštu į autobusą. — Majama, *bu!*

— Matau, Aziza *džo*, — atsakė Marjama. — Teisingai, *bu*. Netrukus visos važiuosime *bu*. O, kiek mes pamatysime!

Leila nusišypsojo. Kitoje gatvės pusėje stebėjo dailidę, savo dirbtuvėlėje obliuojantį lentą. Į visas puses skraidė skiedros. Stebėjo pro šalį lekiančius automobilius. Šių langai buvo suodini, aptaškyti purvu. Stebėjo laisva eiga prie šaligatvio tyliai burzgiančius autobusus. Ant šių šonų buvo nudažyti povai, liūtai, tekančios saulės ir blizgantys kardai.

Nuo rytmečio saulės šilumos Leila jautėsi apsvaigusi ir drąsi. Jai vėl užėjo viena iš tų pakilios nuotaikos valandėlių ir, kai pro šalį klibikščiavo paklydęs šuo, pasilenkusi į priekį Leila paglostė jam nugarą.

Be kelių minučių vienuoliktą žmogus per nešiojamąjį megafoną pakvietė keleivius, vykstančius į Pešavarą, užimti vietas autobuse. Garsiai sušnypštė hidraulinis mechanizmas, ir durys atidarė. Stumdydami vienas kitą, keleiviai puolė į priekį spraustis pro jas.

Pakėlęs sūnų, Vakilis pamojo Leilai.

— Mes einame, — atsakė ji.

Vakilis žengė pirmas. Jiems prisiartinus prie autobuso, Leila matė languose pasirodant veidus, prispaustus prie stiklo delnus ir nosis. Aplinkui atsisveikindami šūkavo žmonės.

Jaunas savigynos kovotojų būrio kareivis prie autobuso durų tikrina bilietus.

— *Bu!* — sušunka Aziza.

Vakilis padavė bilietus kareiviui. Šis perplėšė tuos per pusę ir sugrąžino vyriškiui. Vakilis praleido pirma savęs įlipti žmoną. Leila pastebėjo Vakilį ir kovotoją apsimainant žvilgsniais. Vyriškis, pasistojęs

ant pirmo laiptelio, pasilenkė ir kažką sušnabždėjo kareiviui į ausį. Šis linktelėjo.

Leilai persivertė širdis.

— Judvi su vaiku žengtelėkite į šalį, — paliepė kareivis.

Leila apsimetė neišgirdusi. Toliau lipo laiptukais, bet kareivis sugriebė ją už peties ir šiurkščiai ištempė iš eilės.

— Ir tu! — šūktelėjo jis Marjamai. — Paskubėk! Stabdai eilę.

— Koks reikalas, broli? — nutirpusiomis lūpomis pralemeno Leila. — Juk turime bilietus. Mano pusbrolis tau jų nepadavė?

Jis prisidėjo prie lūpų pirštą, atseit *ššš*, ir kažką tyliai pasakė kitam apsauginiui. Tas, apkūnus vyrukas su randu per visą dešinį skruostą, linktelėjo.

— Sekite paskui mane, — paliepė Leilai.

— Juk mums reikia įsėsti į šį autobusą! — šūktelėjo Leila, pati suvokdama, kad jos balsas dreba. — Turime bilietus. Kodėl taip elgiatės?

— Jūs neįsėsite į šį autobusą. Turite su tuo susitaikyti. Nagi, sekite paskui mane. Nebent norite, kad jūsų mergytė pamatytų jus velkamą.

Kai jas vedė į furgoną, Leila grįžtelėjo per petį ir pamatė galiniame autobuso lange Vakilio berniuką. Tas irgi pastebėjo ją ir džiugiai pamojo ranka.

POLICIJOS NUOVADOJE PRIE Torabaz Chano sankryžos jos buvo pasodintos atskirai, priešinguose ilgo, pilno žmonių koridoriaus galuose. Jo viduryje stovėjo stalas, prie kurio sėdėjo vyriškis, rūkydamas vieną po kitos cigaretę ir kartkartėmis barkštelėdamas rašomosios mašinėlės klavišus. Šitaip tęsėsi tris valandas. Aziza vis krypuliavo nuo Leilos pas Marjamą ir atgal. Žaidė su popieriaus sąvaržėle, kurią jai davė vyriškis prie stalo. Pabaigė valgyti sausainius. Galiausiai užmigo ant Marjamos kelių.

Apie trečią valandą Leila buvo nuvesta į apklausų kambarį. Marjamai pasakyta laukti su Aziza koridoriuje.

Apklausų kambaryje, kitapus rašomojo stalo, sėdėjo vyriškis, per trisdešimties metų, vilkintis civiline apranga: juodas kostiumas su kaklaraiščiu, juodi, minkšti mokasinų tipo batai, tvarkingai pakirpta barzda, trumpaplaukis, susieinančiais ant kaktos antakiais. Įsistebeilijo į Leilą, barbendamas į stalą pieštuku su trintuku gale.

— Mes žinome, — pradėjo jis atsikrenkšdamas ir mandagiai prisidengdamas delnu burną, — kad šiandien jau vieną kartą sumelavai, *hamšira*. Jaunasis vyriškis prie autobusų stoties nėra tavo pusbrolis. Jis pats mums tai pasakė. Klausimas, ar dar daugiau šiandien meluosi? Aš asmeniškai tau nepatarčiau.

— Mes vykome gyventi pas mano dėdę, — atsakė Leila. — Tokia yra tiesa.

Policininkas linktelėjo.

— Ta *hamšira* koridoriuje — tavo motina?

— Taip.

— Jos tartis su Herato akcentu. Tavo — ne.

— Ji užaugo Herate. O aš gimiau čia, Kabule.

— Na, žinoma. Ir tu — našlė? Juk sakei, kad esi našlė. Užjaučiu. O tas dėdė, tas *kaka*, kur jis gyvena?

— Pešavare.

— Taip, tu šitaip pasakei. — Vyriškis lyžtelėjo pieštuko galą ir įrėmė jį stačią į tuščią popieriaus lapą. — Tačiau kur būtent Pešavare. Prašau pasakyti, kokiame rajone? Kaip vadinasi gatvė, kvartalo numeris?

Leila iš paskutiniųjų stengėsi nuslopinti krūtinėje kylančią paniką.

— Džamrudo gatvė, — pasakė vienintelės jai žinomos gatvės pavadinimą — sykį girdėjo apie ją užsimenant per iškilmingą pobūvį, mamutės surengtą, mudžahedams vos tik įžengus į Kabulą.

— O taip. Toje pačioje gatvėje, kur ir viešbutis „Žemyno perlas“. Galbūt jis tau jį minėjo?

Leila nusitvėrė šios progos ir patvirtino:

— O kaipgi, minėjo. Taip, toje pačioje.

— Bet kad tas viešbutis yra Khiberio gatvėje.

Leila išgirdo koridoriuje verkiant Azizą.

— Mano duktė išsigandusi. Galiu ją pasiimti, broli?

— Pageidaučiau, kad kreiptumeisi „pareigūne". Netrukus tu būsi su ja. Turi to dėdės telefono numerį?

— Taip. Turėjau. Aš... — Net ir burka nesaugojo jos nuo skvarbių vyriškio akių. — Aš tokia sutrikusi, kad, atrodo, jį pamiršau.

Atsiduses pro nosį, pareigūnas paklausė dėdės ir jo žmonos vardų. Kiek jis turįs vaikų? Kokie šių vardai? Kur jis dirba? Kiek jam metų? Tie klausimai Leilą visai supainiojo.

Policininkas padėjo ant stalo pieštuką, sunėrė pirštus ir palinko į priekį — panašiai kaip tėvai, kai nori ką nors įteigti mažyliui.

— Juk supranti, *hamšira*, kad pabėgdama moteris daro nusikaltimą. Mes dažnai tai matome. Moteris, keliaujančias vienas ir tvirtinančias, neva jų vyrai mirę. Kai kada jos sako tiesą, kai kada — ne. Už tai, kad pabėgai, gali sėsti į kalėjimą. Matau, kad supranti, a?

— Paleiskite mus, pareigūne... — ji perskaitė pavardę prisegtoje prie jo švarko atlapo kortelėje, — pareigūne Rahmanai. Pagerbkite savo vardo reikšmę* ir parodykite atjautą. Nejau jums sunku paleisti dvi paprastas moterėles? Kas bloga dėl to atsitiks? Juk mes ne kokios nusikaltėlės.

— Negaliu.

— Maldauju, prašau.

— Tai liečia *kanoon*, teisę, *hamšira.* — Rahmanas suteikė savo balsui rimtą, iškilmingą skambesį. — Supranti, man pavesta palaikyti tvarką.

Nors ir pametusi galvą iš baimės, Leila beveik susijuokė. Ją pribloškė, kad vyriškis pavartojo šį žodį. Apie kokią tvarką galima kalbėti, kai tiek visko mudžahedų grupuočių pridaryta — žudyta, plėšikauta, prievartauta, kankinta, vykdytos egzekucijos, apšaudyta sviediniais,

* Arabiškai Rahman reiškia „geranoris" ir islame laikomas vienu iš 99-ių Dievo vardų.

dešimtys tūkstančių raketų paleista vienų į kitus, nepaisant, kiek nekaltų žmonių žus kryžminėje ugnyje. *Tvarka.* Ji prikando liežuvį.

— Jeigu parsiųsite mus atgal, — užuot visa tai išsakiusi, pamažu pratarė ji, — nežinia, ką jis mums padarys.

Leila pamatė, kiek jam kainavo pastangų, kad nenukreiptų akių.

— Ką vyras daro savo namuose, tai tik jo reikalas.

— O kaip *tuomet* teisė, pareigūne Rahmanai? — akis jai nutvilkė įsiūčio ašaros. — Ar jūs būsite ten, kad palaikytumėte tvarką?

— Policija nesikiša į privačius šeimos reikalus, *hamšira.*

— Žinoma, ne. Kai tai naudinga vyrui. O argi čia ne „privatus šeimos reikalas“, kaip jūs sakote? Ar ne, pareigūne?

Vyriškis atsistūmė su kėde nuo stalo, atsistojo, pasitaisė švarką.

— Manau, apklausa baigta. Turiu pasakyti, labai prastai save gynei, *hamšira.* Iš tikrųjų prastai. Dabar, jeigu palauktum už durų, šnektelėsiu kelis žodžius su tavo... kad ir kas ji tau būtų.

Leila šoko protestuoti, paskui — šaukti, ir pareigūnas gavo pasikviesti dar du vyrus, kad šie išvilktų ją iš kabineto.

Marjamos apklausa truko vos kelias minutes. Išėjusi iš kabineto, ji atrodė sukrėsta.

— Jis uždavė tiek daug klausimų, — pasakė ji. — Atleisk, Leila *džo*, esu ne tokia nuovoki kaip tu. Jis uždavė tiek daug klausimų, kad nežinojau, ką atsakyti. Atleisk.

— Tu niekuo dėta, Marjama, — bejėgiškai pratarė Leila. — Tai aš kalta. Viskas dėl mano kaltės.

BUVO JAU PO ŠEŠIŲ, kai policijos automobilis sustojo prie namo. Leilai ir Marjamai liepta palaukti ant galinės sėdynės, saugomoms mudžahedų kareivio, sėdinčio priekyje. Iš automobilio išlipo vairuotojas ir pabeldęs į duris pasikalbėjo su Rašidu. Tada pamojo joms ateiti.

— Sveikos gyvos, parvykusios į namus, — nusišiepė priekinėje sėdynėje išsidrėbęs vyriškis ir užsirūkė cigaretę.

— TU, — metė Marjamai Rašidas. — Tu palauk čia.

Marjama tylėdama atsisėdo ant sofos.

— O jūs abi — viršun.

Rašidas sugriebė Leilą už alkūnės ir pastūmė aukštyn laiptais. Jis tebeavėjo batais, su kuriais buvo darbe, dar nebuvo spėjęs persiauti šlepetėmis, nusisegti laikrodžio, net nusivilkti palto. Matyt, įsivaizdavo Leila, tikriausiai dar nepraėjo nė valandos, o gal tik kelios minutės, kai jis namie, turbūt puldinėjo iš kambario į kambarį, trankydamas durimis, įsiutęs ir negalįs patikėti, patylom keikdamasis.

Laiptų viršuje Leila pasigręžė į jį.

— Ji nenorėjo to daryti. Tai aš ją įkalbėjau. Ji nenorėjo išeiti...

Leila nepamatė nutaikyto į ją smūgio. Vieną akimirką kalbėjo, o kitą — jau guli paslika ant grindų, išplėstomis akimis ir užraudusiu veidu, mėgindama gaudyti kvapą. Lyg visu greičiu į ją būtų trenkęsis automobilis, pataikęs į jautrią vietą tarp apatinio krūtinkaulio ir bambos. Sumojo išmetusi iš rankų Azizą, ir ta klykė. Pabandė vėl įkvėpti oro, bet pajėgė tik kimiai sužiaukčioti. Iš burnos nutįso seilės.

Pasijuto velkama už plaukų. Matė Azizą pakeliamą, jos sandalus nukrentant, ją pačią spardantis mažutėmis kojelėmis. Plaukai plėšiami Leilai nuo viršugalvio, akys iš skausmo pritvinksta ašarų. Matė jį, kojos spyriu atlapojantį Marjamos kambario duris, matė Azizą, sviedžiamą ant lovos. Rašidas paleido Leilos plaukus, ir ji savo kairiu sėdmeniu pajuto jo bato nosį. Sustūgo iš skausmo, o vyras užtrenkė duris. Spynoje trekštelėjo raktas.

Aziza vis klykė. Gaudydama kvapą, Leila gulėjo susirietusi ant grindų. Ji, atsistumdama rankomis, pakilo, nuropojo prie Azizos ant lovos. Siekė paimti dukrą.

Apačioje prasidėjo mušimas. Leila girdėjo metodišką įprastą vyksmą. Nei keiksmų, nei riksmų, nei maldavimo, nei unkštesių iš netikėtumo, tik sistemingi judesiai mušančiojo ir mušamojo. *Bumpt,*

bumpt dunksi kažkas kieta į kūną, kažkas — kažkas gyva — dusliai trinksi į sieną, plyšta medžiaga. Kartkartėmis Leila išgirsdavo žingsnius — kažkas bėgo, kažkas be žodžių vijosi, virto baldai, dužo stiklas, paskui vėl dunksėjo smūgiai.

Leila paėmė ant rankų Azizą. Šiluma išplito po mergaitės suknelės priekį — Aziza nesuturėjo šlapimo pūslės.

Galiausiai apačioje niekas nebebėgiojo ir nebesivijo. Garsas buvo toks, lyg kažkas mediniu plaktuku daužytų jautienos šoninę.

Leila sūpavo Azizą, iki garsai apačioje nutilo, ir ji išgirdo sugirgždant atidaromas ir vėl užtrenkiamas laukujes duris. Pastatė Azizą ant grindų ir užsiglaudusi atsargiai žvilgtelėjo pro langą.

Rašidas, suėmęs už sprando, varėsi Marjamą per kiemą. Marjama ėjo basa ir susirietusi dvilinka. Jo rankos ir Marjamos veidas kruvini, jos plaukai išsidraikę ant kaklo ir nugaros. Marškiniai iš priekio perplėšti.

— Marjama, man taip gaila, — pravirko Leila į stiklą.

Matė Rašidą, įstumiantį Marjamą į įrankių sandėliuką. Ir pats įėjo vidun, paskui vėl pasirodė, jo rankose buvo plaktukas ir kelios ilgos lentos. Uždarė dvivėres sandėliuko duris ir išsiėmęs iš kišenės raktą užrakino pakabinamąją spyną. Dar patikrino duris, paskui užėjo už sandėliuko ir atsinešė kopėčias.

Po kelių minučių jo veidas pasirodė priešais Leilą lange. Į lūpų kampą įkištos kelios vinys, plaukai susivėlę, kaktoje — kraujo dryžis. Jį išvydusi Aziza suspigo ir paslėpė veidą motinos pažastyje.

Rašidas įniko kalti skersai lango lentas.

VISIŠKA, NEĮŽVELGIAMA IR nuolatinė tamsa, ničnieko nematyti. Plyšius tarp lentų Rašidas kažkuo užtaisė, padėjo kažkokį didžiulį ir nepajudinamą daiktą durų apačioje, kad iš po jų irgi neprasiskverbtų šviesa. Užkimšo kažkuo ir rakto skylutę.

Leila negalėjo akimis sekti laiko tėkmės, tad darė tai savo gerąja

ausimi. *Azanas* ir pragystantis gaidys skelbė rytą. Apačioje, virtuvėje, skimbčiojančios lėkštės, grojantis radijas reiškė vakarą.

Pirmą dieną jiedvi tamsoje grabaliojo ir čiuopinėjo viena kitos. Leila nematė Azizos. Nei kai mergaitė verkdavo, nei kai ji ropinėdavo.

— *Aiši*, — zurzėjo Aziza. — *Aiši.*

— Jau greitai. — Leila mėgina pabučiuoti dukterį į kaktą, bet pataiko į pakaušį. — Netrukus jau turėsime pienelio. Tik pakentėk. Būk gerutė, kantri mamutės mergytė, ir aš tau duosiu *aiši.*

Leila jai paniūniavo kelias daineles.

Antrą kartą nuskambėjo *azanas*, o Rašidas vis neatneša joms valgyti ir — o tai dar blogiau — nė kiek atsigerti. Tądien užgulė dar ir baisus troškus karštis. Kambarys tapo it orkaitė. Sausu liežuviu Leila perbraukė per sukepusias lūpas, mąstydama apie šulinį kieme, apie šaltą ir gaivų vandenį. Aziza vis verkšleno, ir delnais pašluosčiusi jai skruostukus Leila su išgąsčiu pajuto, kad tie liko sausi. Nuplėšė nuo Azizos drabužėlius, mėgino surasti ką nors, kuo galėtų ją pavėduoti, galiausiai ėmėsi pūsti burna, kol pačiai apsvaigo galva. Netrukus Aziza liovėsi ropinėjusi po grindis. Ji tai užsnūsdavo, tai vėl prabusdavo.

Kelis kartus tą dieną Leila daužė kumščiais į sienas, išeikvojo visas jėgas šaukdamasi pagalbos, vildamasi, kad kaimynai išgirs. Bet niekas neatėjo, o jos riksmas tik išgąsdino Azizą, ir mergytė vėl pravirko — silpnu, krenkščiančiu balseliu. Leila susmuko ant grindų. Su kaltės jausmu pagalvojo apie Marjamą, sumuštą ir kruviną, per tokį karštį užrakintą įrankių sandėliuke.

Kažkuriuo metu, kai jos kūnas tiesiog kepė nuo karščio, Leila užmigo. Sapnavo, kad jiedvi su Aziza bėgdamos atsitiktinai atsitrenkė į Tariką: kitapus pilnutėlės žmonių gatvės jis tupi po siuvėjo dirbtuvėlės padangte ir ragauja iš krepšelio figas. *Antai tavo tėtis*, — sako Leila. *Tas vyras ten, matai jį? Jis — tavo tikrasis* baba. Ji pašaukia vaikiną vardu, bet gatvės triukšmas nustelbia balsą ir Tarikas negirdi.

Ji pabudo nuo skriejančių virš galvos raketų švilpesio. Kažkur dangų, kurio ji negalėjo matyti, perplėšė sprogimai, tolumoje pašėlusiai sutratėjo kulkosvaidžiai. Leilos akys užsimerkė. Ji vėl pabudo,

koridoriuje sudunksėjus sunkiems Rašido žingsniams. Šiaip taip nušliaužusi prie durų, suskato jas trankyti delnais.

— Tik stiklinėlę vandens, Rašidai. Ne man, jai. Atnešk jai. Juk nenori, kad ant tavęs kristų jos kraujas.

Jis praėjo pro šalį.

Leila pradėjo jo prašyti. Maldauti, kad atleistų, žadėjo pasitaisyti. Keikė jį.

Užsitrenkė jo kambario durys. Rašidas įsijungė radiją.

Trečią kartą muedzinas kvietė *azano*. Vėl karštis. Aziza tapo dar labiau apatiška. Liovėsi verkusi, išvis liovėsi judėjusi.

Leila vis pridėdavo ausį prie Azizos burnos, kaskart baimindamasi nebeišgirsti paviršutiniško kvėpavimo. Galva svaigo vien tik nuo paprasto judesio, kai prisiversdavo pasikelti. Ji vėl užmigo. Sapnavo, bet neprisiminė ką. Prabudusi patikrino Azizą, apčiuopė suskirdusias dukters lūpas, silpną pulsą kakle ir vėl atsigulė. Be abejo, jiedvi čia ir numirsiančios, dabar dėl to nebeliko dvejonių, bet užvis labiausiai Leila bijojo, kad pergyvensianti Azizą, kuri mažutė ir silpna. Kiek dar pajėgtų Aziza ištverti? Tokiame karštyje Aziza numirs, o Leila turės gulėti greta stingstančio jos kūnelio ir laukti savo mirties. Ji vėl užmigo. Prabudo. Užmigo. Riba tarp sapno ir tikrovės išsitrynė.

Vėl pažadino ją ne gaidžiai ir ne *azanas*, o bildesys velkamo kažko sunkaus. Staiga kambarį užliejo šviesa. Leilos akys neištveria šviesos. Mergina pakelia galvą, užsimerkia ir prisidengia akis delnais. Pro plyšelius tarp pirštų mato stambų neryškų siluetą, dunksantį šviesos stačiakampyje. Siluetas sujuda. Dabar išryškėja šmėkšanti, virš jos pasilenkusi kažkokia figūra, prie ausies sušvokščia balsas:

— Pamėginsi darsyk, aš vėl surasiu tave. Prisiekiu pranašo vardu, surasiu tave! Ir kai taip atsitiks, nebus nė vieno teismo šioje Dievo išsižadėtoje šalyje, kuris apkaltins mane dėl to, ką padarysiu. Pirma Marjamai, paskui jai ir galiausiai tau. Priversiu tave viską matyti. Supranti? *Priversiu tave viską matyti.*

Ir sulig tais žodžiais palieka kambarį. Bet prieš tai taip spyręs Leilai į šoną, kad ji kelias dienas šlapinsis krauju.

37

Marjama

1996-ŲJŲ RUGSĖJIS

Po dvejų su puse metų, rugsėjo 27-os rytą, Marjama pabunda nuo šauksmų ir švilpesių, poškančių fejerverkų ir muzikos. Nubėgusi į svetainę, jau randa Leilą prie lango, užsisodinusią ant pečių Azizą. Leila atsisuka ir nusišypso.

— Čionai Talibanas, — sako.

PIRMĄ KARTĄ MARJAMA apie Talibaną išgirdo prieš dvejus metus, 1994-ųjų spalį, kai Rašidas parnešė namo žinią, kad talibai Kandahare nuvertė karo vadus ir užėmė miestą. Tai partizaninės pajėgos, pasakė jis, sudarytos iš jaunų puštūnų, kurių šeimos karo su sovietais metu pabėgo į Pakistaną. Daugelis jų užaugo — kai kurie net gimė — pabėgėlių stovyklose palei Pakistano pasienį ir buvo auklėjami Pakistano medresėse, kur mulos juos mokė šariato pagrindų. Jiems vadovavo paslaptingas beraštis — vienaakis atsiskyrėlis mula Omaras, kuris, kaip šiek tiek juokaudamas paaiškino Rašidas, vadino save *Emyru al Mumininu* — Tikinčiųjų vadu.

— Teisybė, tie vaikinai neturi *riša*, šaknų, — pridūrė jis, nesikreipdamas konkrečiai nei į Marjamą, nei į Leilą. Nuo tada, kai joms prieš dvejus su puse metų nepavyko pabėgti, Marjama žinojo, kad ji ir

Leila jam tapo tokiomis pačiomis būtybėmis, vienodai niekingomis, vienodai nusipelnančiomis jo nepasitikėjimo, paniekos ir nepaisymo. Kai Rašidas prašnekdavo, Marjamą apimdavo jausmas, kad vyras kalbasi pats su savimi ar su kuo nors nematomu, esančiu kambaryje, bet, skirtingai nei jiedvi su Leila, vertu išklausyti jo nuomonės.

— Galbūt jie ir neturi praeities, — toliau varė jis, rūkydamas ir žvelgdamas į lubas. — Galbūt ir nieko neišmano apie pasaulį ir mūsų šalies istoriją. Taip. Ir, palyginti su jais, Marjama visai galėtų būti universiteto profesorius. Cha! Visa tai tiesa. Bet apsidairykite aplink. Ir ką pamatysite? Pagedusius, godžius mudžahedų vadus, ginkluotus iki dantų, pertekusius heroinu, skelbiančius džihadą vienas kitam ir žudančius visus, atsidūriančius tarp jų — štai taip. Talibai bent švarūs ir nepaperkami. Tie vaikinai bent padorūs musulmonai. *Vallah*, kai jie ateis, viską čia išvalys. Atneš taiką ir įves tvarką. Žmonės, išėję pieno, nebebus nušaunami. Nebesproginės raketos! Tik pagalvokite apie tai!

Jau dveji metai, kai talibai stūmėsi Kabulo link, perimdami iš mudžahedų miestus ir tenai, kur įsitvirtindavo, užbaigdami karus tarp grupuočių. Jie sučiupo chazarų vadą Abdulą Ali Mazarį ir įvykdė jam mirties bausmę. Kelis mėnesius talibai stovėjo įsitvirtinę pietiniuose Kabulo pakraščiuose, apšaudydami miestą ir leisdami raketas į Ahmado Šacho Masudo pajėgas. Anksčiau, 1996-ųjų rugsėjį, jie užėmė Džalalabadą ir Sarobį.

— Talibai turi viena, ko neturi mudžahedai, — pareiškė Rašidas. — Jie vieningi. Tegul tik jie ateina. Aš, tarkim, apibersiu juos rožių žiedlapiais.

TĄ DIENĄ JIE KETURIESE išėjo iš namų. Rašidas vedė moteris nuo vieno autobuso, prie kito pasveikinti naujo jų gyvenimo, naujųjų lyderių. Kiekviename apdaužytame rajone Marjama matė lendančius iš griuvėsių ir išsipilančius į gatves žmones. Kažkokia senė, vypsanti

bedante šypsena, saujomis žėrė į praeivius ryžius. Prie įgriuvusio pastato glėbesčiavosi du vyrai, o dangus virš jų švilpė, šnypštė ir pokšėjo fejerverkais, leidžiamais sutūpusių ant stogų berniūkščių. Iš kasetinių įrašų skambėjo nacionalinis himnas, rungdamasis su automobilių signalais.

— Pažiūlėk, Majama! — Aziza parodė pirštu į grupelę berniukų, dumiančių Džadeh Maivando gatve, keliančių kumščius į dangų ir velkančių paskusi save už virvelės aprūdijusias konservų skardinėles. Jie šaukė, kad Masudas ir Rabanis pasitraukė iš Kabulo.

Minioje tik ir skardėjo: *Allah-u-Akbar!* Alachas yra Didis.

Marjama pamatė Džadeh Maivando gatvėje iš vieno lango nukabusią paklodę. Ant jos kažkas didelėmis juodomis raidėmis buvo išteplioję tris žodžius: ZENDA BAAD TALIBAN! Tegyvuoja Talibanas!

Jie toliau žengė gatvėmis, ir Marjama pastebėjo daugiau tokių pat šūkių — nutepliotų ant langų, prikaltų prie durų, besiplaikstančių nuo automobilių antenų.

TOS PAČIOS DIENOS POPIETĘ Puštūnistano aikštėje Marjama kartu su Rašidu, Leila ir Aziza pirmą kartą savo gyvenime pamatė Talibaną. Minios maišalynėje žmonės tempė kaklus, grūdosi apie mėlyną fontaną aikštės viduryje, kai kurie buvo užsikorę ant neveikiančio įrenginio. Visi stengėsi geriau matyti aikštės galą ties senuoju restoranu „Khyber".

Pasinaudodamas savo stambumu, Rašidas su moterimis, sekusiomis jam iš paskos, prasigrūdo, prasistumdė pro žiūrovų minią ten, kur griaudėjo garsiakalbis.

Pamačiusi, kas ten dedasi, Aziza suspigo ir įsikniaubė veidu į Marjamos burką.

Per garsiakalbį kalbėjo lieknas, barzdotas jaunuolis su juodu turbanu, stovėdamas ant kažko panašaus į greitomis sukaltus pastolius. Laisvąja ranka jis laikė raketinį priešlėktuvinį šautuvą. Šalia jo nuo

virvių, pririštų prie šviesoforų, kybojo du kruvini negyvėliai. Jų drabužiai buvo suplėšyti, veidai išpurtę, mėlynai purpuriniai.

— Žinau, kas jis, — sumurmėjo Marjama. — Tas, kuris po kairei.

Prieky Marjamos stovinti jauna moteris atsisuko ir pasakė, kad tai Nadžibula. O tas kitas — jo brolis. Marjama prisiminė apvalų, ūsuotą Nadžibulos veidą, sovietiniais metais spinduliavusį iš gatvės stendų ir parduotuvių vitrinų.

Vėliau ji išgirs, kad talibai ištempė Nadžibulą iš prieglobsčio JT misijos būstinėje, netoliese Darulamano rūmų. Kad valandų valandas jį kankino, paskui pririšo už kojų prie sunkvežimio ir valkiojo negyvą jo kūną po gatves.

— Jis nužudė daugybę musulmonų! — šaukė per garsiakalbį jaunasis talibas farsi kalba su puštūnišku akcentu, paskui persimesdavo į puštu. Savo žodžius jis pabrėždavo, ginklu parodydamas į du lavonus. — Visiems žinomi jo nusikaltimai. Jis buvo komunistas ir *kafyras**. Štai kaip mes elgiamės su netikėliais, nusikalstančiais prieš islamą!

Rašidas vypsojo patenkinta šypsenėle.

Aziza ant Marjamos rankų pravirko.

KITĄ DIENĄ KABULĄ UŽPLŪDO SUNKVEŽIMIAI. Khairkhano, Šar e Nau, Karteh Parvano, Vazir Akbar Chano ir Taimanio rajonų gatvėmis riedėjo raudoni „Toyota" sunkvežimiai, kurių kėbuluose sėdėjo barzdočiai juodais turbanais. Iš kiekvieno sunkvežimio per garsiakalbį blerbė pranešimai apie naujus įstatymus, pirma farsi, paskui puštu kalbomis. Ta pati žinia buvo perdavinėjama per garsiakalbius, pakabintus ant mečečių, ir per radiją, kuris dabar buvo žinomas kaip „Šariato balsas". Toks pat pranešimas buvo parašytas ir skrajutėse, mėtomose po gatves. Vieną Marjama rado kieme.

* Netikėlis (pagal musulmonų tikėjimą).

Mūsų vatanas *nuo šiol bus vadinamas Afganistano Islamo Emyratu. Štai įstatymai, kuriuos mes įvedame, ir jūs turėsite jiems paklusti.*

Visiems piliečiams privalu melstis penkis kartus per dieną. Jeigu per maldos metą jus nutvers veikiant ką nors kita, būsite nuplakti.

Visiems vyrams privalu augintis barzdas. Teisingas jos ilgis — mažų mažiausia per kumštį žemiau smakro. Jeigu to nesilaikysite, būsite nuplakti.

Visiems berniukams privalu nešioti turbanus. Berniukai nuo pirmos iki šeštos klasės nešios juodus turbanus, aukštesnių klasių — baltus. Visiems berniukams privalu rengtis islamiškais drabužiais. Marškinių apykaklės turi būti užsegtos.

Draudžiama dainuoti.

Draudžiama šokti.

Taip pat draudžiama žaisti kortomis, šachmatais, lošti azartinius lošimus ir leisti aitvarus.

Draudžiama rašyti knygas, žiūrėti kino filmus ir tapyti paveikslus.

Jeigu laikysite papūgas, būsite nuplakti. O jūsų paukščiai bus užmušti.

Jeigu apsivogsite, jums bus nukirsta ranka per riešą. Jeigu darsyk apsivogsite, jums bus nukirsta pėda.

Jeigu jūs — ne musulmonas, nesimelskite ten, kur jus gali matyti musulmonai. Jeigu tam nepaklusite, būsite nuplaktas ir uždarytas į kalėjimą. Jeigu būsite pagauti, mėginantys atversti musulmoną į savo tikėjimą, jums bus įvykdyta mirties bausmė.

Moterų dėmesiui:

Privalote visą laiką likti namie. Moterims nedera be tikslo bastytis po gatves. Jeigu kur nors išeisite, jus turi lydėti mahramas, *vyriškos lyties giminaitis. Jeigu gatvėje būsite nutverta viena, būsite nuplakta ir parsiųsta namo.*

Jums nevalia bet kokiomis aplinkybėmis rodyti savo veido. Kur nors išeidamos privalote užsidengti burka. Antraip būsite griežtai nuplaktos.

Draudžiama kosmetika.

Draudžiami papuošalai.

Nevalia nešioti žavinčių drabužių.

Nevalia pačioms kalbėti, jeigu jūsų neužkalbina.

Vengti susidurti su vyriškiais akimis.

Viešumoje nesijuokti. Antraip būsite nuplaktos.

Nevalia dažytis nagų. Antraip neteksite piršto.

Mergaitėms draudžiama lankyti mokyklą. Visos mergaičių mokyklos nedelsiant bus uždarytos.

Moterims draudžiama dirbti.

Jeigu jus pripažins kaltas neištikimybe, būsite mirtinai užmėtytos akmenimis.

Klausykitės. Įdėmiai klausykitės. Allah-u-Akbar.

Rašidas išjungė radiją. Nepraėjus nė savaitei, kai matė kybantį ant virvės Nadžibulos lavoną, jie sėdėjo svetainėje ant grindų ir valgė pietus.

— Juk negali jie priversti pusę gyventojų likti namie ir nieko neveikti, — pasipiktino Leila.

— O kodėl ne? — atrėmė Rašidas. Bent sykį Marjama sutiko su juo. Juk jis pasielgė taip pat su ja ir Leila, ar ne? Tikriausiai Leila pati tai supranta.

— Čia ne koks nors kaimas, o *Kabulas*. Čionykštės moterys pratusios užsiimti teise ir medicina; jos turėjo pareigas vyriausybėje...

Rašidas nusišiepė.

— Kalbėjai kaip įžūli poeziją skaitančio, universitetą baigusio žmogaus duktė, kokia ir esi. Kaip miestietė, kaip tadžikė. Manai, Talibanas neša kokias nors naujas, kraštutines idėjas? Ar kada nors esi gyvenusi už savo brangaus mažučio kiauto Kabule, *gul* — gėle-

le — mano? Niekada tau neparūpo apsilankyti *tikrame* Afganistane — pietuose, rytuose, pagal genčių pasienį su Pakistanu? Ne? O aš ten lankiausi. Ir galiu tau pasakyti, mūsų šalyje yra daug vietovių, kuriose visada šitaip gyventa ar beveik taip. O tu to nežinai.

— Negaliu tuo patikėti, — spyrėsi Leila. — Visa tai nerimta.

— Tai, kaip Talibanas pasielgė su Nadžibula, man atrodo visai rimta, — atrėmė Rašidas. — Nesutiktum?

— Jis buvo komunistas. Slaptosios policijos galva.

Rašidas nusijuokė.

Jo juoke Marjama išgirdo atsakymą: Talibano akimis tai, kad buvo komunistas ir baisiojo KHAD galva, jį darė tik *šiek tiek* niekingesnį už moterį.

38

Leila

Kai Talibanas ėmėsi darbo, Leila džiaugėsi, kad *babio* nebėra tarp gyvųjų ir jis nemato viso to. Jis būtų buvęs sugniuždytas.

Kirtikliais ginkluoti vyrai spiečiumi įsiveržė į apgriuvusį Kabulo muziejų ir sudaužė į gabalėlius priešislaminio laikotarpio statulas — tas, kurių dar nebuvo pagrobę mudžahedai. Universitetas uždarytas, studentai išsiųsti namo. Nuo sienų nuplėšti ir sukapoti paveikslai. Suspardyti televizorių ekranai. Knygos, išskyrus Koraną, degintos krūvomis, jų parduotuvėlės uždarytos. Chalilio, Padžvako, Ansario, Hadžio Dehkano, Ašrakio, Beitabo, Hafizo, Džamio, Nizamio, Rumio, Chajamo, Beidelio ir daugelio kitų poezija išlėkė su dūmais.

Leila girdėjo apie velkamus iš gatvės žmones, apkaltintus praleidus *namazą*, ir grūdamus į mečetes. Ji sužinojo, kad restoranas „Marco Polo" netoliese Vištų gatvės buvo paverstas tardymo centru. Kartais iš už jo juodai uždažytų langų girdėdavosi klyksmai. Gatvėmis sunkvežimiais „Toyota" važinėjo Barzdotieji patruliai, dairydamiesi švariai nuskustų veidų, kuriuos galėtų sukruvinti.

Talibai uždarė ir kino teatrus: „Parką", „Arianą", „Ardžubą". Projekcinės nusiaubtos, padegtos filmų ritės. Leila prisiminė daugybę kartų, kai su Tariku sėdėdavo tuose kino teatruose ir žiūrėdavo indiškus filmus, visas tas melodramas apie kokio nors tragiško likimo

vingio perskirtus mylimuosius, vieną — nublokštą į kokią nors tolimą šalį, kitą — verčiamą tuoktis; verksmai, dainos medetkų laukuose, ilgesys susijungti. Prisiminė, kaip Tarikas juokdavosi iš jos, kad per tų filmų seansus ašarodavusi.

— Įdomu, ką jie padarė su mano tėvo kino teatru? — sykį prasitarė jai Marjama. — Žinoma, jeigu šis ten tebestovi. Arba jeigu jam dar priklauso.

Nutildytas Kharabatas — uždaras senovinės muzikos kvartalas Kabule. Muzikantai sumušti ir įkalinti, sutrypti jų *rubabai**, *tamburos*** ir armonikos. Nuėję prie Tariko mėgto dainininko Ahmado Zahiro kapo, talibai suvarpė kulkomis paminklą.

— Juk jis jau beveik dvidešimt metų miręs, — pratarė Leila Marjamai. — Nejau numirti vieną kartą ne gana?

TALIBAI NEKĖLĖ RAŠIDUI per daug nepatogumų. Tik jis turėjo užsiauginti barzdą — taip ir padarė — ir lankyti mečetę, o tai irgi vykdė. Rašidas atlaidžiai vertino Talibaną, su šiokiu tokiu meiliu linksmumu — kaip žiūrėtum į permainingos nuotaikos pusbrolį, greitą nenuspėjamiems linksmiems ir papiktinantiems poelgiams.

Kiekvieno trečiadienio vakarą Rašidas klausydavosi „Šariato balso", kai talibai skelbdavo pavardes tų, kurie numatyti nubausti. Paskui penktadieniais eidavo į „Ghazi" stadioną, nusipirkdavo pepsės ir stebėdavo reginį. Lovoje jis versdavo Leilą klausytis, kai keistai pagyvėjęs pasakodavo apie nukapojamas rankas, nuplakimus, pakorimus ir nukertamas galvas.

— Šiandien mačiau, kaip vienas žmogus perpjovė gerklę savo brolio žudikui, — kartą naktį pasidžiaugė jis, išpūsdamas ratilus cigaretės dūmų.

* Į liutnią panašus afganų muzikos instrumentas.

** Ilgu kakleliu styginis (keturių stygų), be dermės indų muzikos instrumentas, duodantis zvimbiantį garsą.

— Jie laukiniai, — pasibaisėjo Leila.

— Taip manai? Žiūrint su kuo lyginsi. Sovietai nužudė milijoną žmonių. O ar žinai, kiek žmonių per ketverius pastaruosius metus užmušė mudžahedai vien Kabule? Penkiasdešimt tūkstančių. *Penkiasdešimt tūkstančių!* Ar taip jau opu, pavyzdžiui, kai nukertamos rankos keliems vagišiams? Akis už akį, dantis už dantį. Taip parašyta Korane. Be to, pasakyk man štai ką: jeigu kas nors užmuštų Azizą, ar nepasinaudotum proga atkeršyti už ją?

Leila metė į jį kupiną pasidygėjimo žvilgsnį.

— Aš tik šiaip, kad geriau suprastum, — nė kiek nesutriko Rašidas.

— Esi visai toks pats, kaip ir jie.

— Įdomi Azizos akių spalva. Ar nemanai? Nei mano, nei tavo.

Rašidas pasivertė į žmoną, kreivu smiliaus nagu lengvai drėkstelėjo jai šlaunį.

— Nagi, leisk tau paaiškinti, — vėl prašneko jis. — Jeigu man taip šautų į galvą — beje, nesakau, kad taip atsitiks, bet galėtų, juk galėtų — turėčiau visišką teisę išmesti Azizą. Kaip tau tai patiktų? Arba galėčiau vieną dieną nukakti pas talibus, tiesiog įeiti ir pasakyti, kad man kyla įtarimų dėl tavęs. Tiek tereikėtų. Kaip manai, kieno žodžiu jie patikėtų? Ir ką tau padarytų?

Leila patraukė nuo jo šlaunį.

— Kažin ar šitaip pasielgčiau, — toliau varė jis. — Nepasielgčiau. *Nee.* Turbūt ne. Juk pažįsti mane.

— Esi niekingas, — neištvėrė Leila.

— Koks skambus žodis! Man nepatinka, kai tu šitaip kalbi. Net kai buvai maža mergiotė, kai lakstei su tuo savo luošiu, įsivaizdavai esanti tokia protinga, su tomis savo knygomis ir eilėraščiais. Kas tau iš visų tų tavo gabumų? Kas apsaugo tave nuo gatvės — tavieji gabumai ar aš? Esu niekingas? Pusė šio miesto moterų viskam ryžtųsi, kad tik gautų tokį vyrą kaip aš. Net *perkąstų* viena kitai gerklę.

Jis atsivertė ant nugaros ir išpūtė į lubas dūmus.

— Mėgsti skambius žodžius, Leila? Pasakysiu tau vieną: perspektyva. Štai ką aš čionai veikiu, Leila. Stengiuosi užtikrinti, kad neprarastum perspektyvos.

Visą naktį Leilai pykino skrandį, nes kiekvienas Rašido pasakytas žodis buvo tiesa.

Bet rytą ir dar kelis rytus pykulys nepraėjo, paskui dar pablogėjo, tapo kažkuo bauginamai pažįstamu.

NETRUKUS, vieną šaltą apniukusią popietę, Leila guli aukštielninka miegamajame ant grindų. Marjama su Aziza snaudė savo kambaryje.

Leilos rankose — metalinis stipinas, su replėmis jos išplėštas iš numesto dviračio rato, kurį rado tame pačiame skersgatvyje, kur kitados pabučiavo Tariką. Leila ilgai pražergtomis kojomis gulėjo ant grindų, pro dantis košdama į save orą.

Ji dievinusi Azizą nuo pat tos akimirkos, kai įtarė savyje užsimezgus naują gyvybę. Tada nekamavo abejonės savimi, šis netikrumas. Kaip baisu, dabar mąstė Leila, bijoti, kad neįstengs pamilti būsimo savo pačios kūdikio. Kaip nenormalu. Ir vis dėlto, gulėdama ant grindų, prakaituotomis rankomis taikydamasi nukreipti vidun stipiną, ji turėjo savęs klausti, ar iš tikrųjų nepajėgtų kada nors pamilti Rašido vaiko taip, kaip iki šiol mylėjo Tariko.

Galų gale Leila nesiryžo to padaryti.

Ne baimė mirtinai nukraujuoti privertė ją paleisti iš rankų stipiną, ar net ne mintis, kad toks poelgis smerktinas — o tikriausiai toks ir yra. Leila paleido iš rankų stipiną, nes nepajėgė susitaikyti su tuo, kas mudžahedams atrodė visai nesunku: kartais kare tenka atimti ir nekaltą gyvybę. O ji kariauja prieš Rašidą. Bet kūdikis niekuo dėtas. Ir jau pakankamai būta žudymų. Pakankamai Leila mačiusi nekaltų žmonių, žūvančių kryžminėje kovojančių pusių ugnyje.

39

Marjama

1997-ŲJŲ RUGSĖJIS

— Šioje ligoninėje moterų nebegydo, — viauktelėjo sargybinis nuo laiptų viršaus. Jis šaltai žvelgė žemyn į minią, susirinkusią priešais „Malalai“ ligoninę.

Iš minios ištrūko garsus atodūsis.

— Betgi čia moterų ligoninė! — šūktelėjo kažkokia moteriškė už Marjamos. Šiuos žodžius palydėjo pritariantys šūksniai.

Marjama perkėlė Azizą nuo vienos rankos ant kitos. Laisvąja prilaikė dejuojančią Leilą. O ši stengėsi stovėti, iš kitos pusės užmetusi ranką Rašidui ant sprando.

— Dabar jau ne, — atšovė talibas.

— Juk mano žmona gimdo, — sušuko stambuolis. — Nejau nori, kad ji gimdytų čia, gatvėje, broli?

Tų metų sausį Marjama buvo girdėjusi paskelbiant, kad vyrai ir moterys bus apžiūrimi skirtingose ligoninėse, kad visas moteriškas personalas iš Kabulo ligoninių bus atleistas ir pasiųstas dirbti į vieną centralizuotą įstaigą. Niekas tuo netikėjo, ir Talibanas to savo nutarimo neįvykdė. Iki šiol.

— O kaip Ali Abado ligoninė? — sušuko kitas vyriškis.

Sargybinis papurtė galvą.

— Vazir Akbar Chano rajono ligoninė?

— Tik vyrams, — atsakė jis.

— Tad ką mums daryti?

— Vykite į Rabia Balkhi, — patarė sargybinis.

Į priekį prasibrovė jauna moteriškė.

— Aš jau ten buvau. Nieko jie neturi: nei švaraus vandens, nei deguonies, nei vaistų, nei elektros. Visiškai nieko.

— Štai ten ir keliaukite, — atrėžė talibas.

Nuskambėjo daugiau atodūsių ir šauksmų, mestas vienas kitas įžeidžiamas žodis. Kažkas sviedė akmenį.

Sargybinis pakėlė kalašnikovą ir iššovė į orą kelias serijas. Už jo kitas talibas sumosikavo rimbu.

Minia kaipmat išsisklaidė.

RABIA BALKHI LAUKIAMAJAME knibždėte knibždėjo moterų su burkomis ir jų vaikų. Oras atsidavė prakaitu ir nepraustais kūnais, nešvariomis kojomis, šlapimu, cigarečių dūmais ir antiseptikais. Po neveikiančio ventiliatoriaus mentėmis palubėje vaikai gainiojo vienas kitą, šokinėjo per snaudžiančių tėvų ištiestas kojas.

Marjama padėjo Leilai atsisėsti prie sienos, nuo kurios atkritusio tinko lopai priminė užsienio šalių kontūrus. Leila lingavo į priekį ir atgal, spausdama rankas prie pilvo.

— Pasistengsiu, kad tave apžiūrėtų, Leila *džo*. Pažadu.

— Pasiskubink, — paragino Rašidas.

Prie registracijos langelio grūdosi daugybė moterų, stumdė viena kitą, mėgino prasibrauti. Kai kurios laikė ant rankų savo mažylius. Kitos, atsiskyrusios nuo minios, puolė į dvivėres duris, vedančias į procedūrinius kabinetus. Ginkluotas talibų apsauginis stengėsi jų nepraleisti, siuntė atgal.

Marjama nėrė į spūstį. Įsispyrusi kulnimis, yrėsi pro nepažįstamų moterų alkūnes, klubus, mentes. Kažkas alkūne stuktelėjo Marjamai į šonkaulius, ji irgi neliko skolinga. Kažkieno ranka taikėsi sugriebti jos

veidą, Marjama šią nubloškė šalin. Kad galėtų stumtis į priekį, graibstėsi už sprandų, rankų, alkūnių, plaukų, o jei kuri nors moteris šalimais sušnypšdavo, Marjama atsakydavo tuo pačiu.

Moteris matė, kaip aukojasi motinos. Padorumo jokio. Ji liūdnai pagalvojo apie Naną, kaip ši irgi aukojosi. Nana būtų galėjusi jos atsikratyti ar išmesti kur nors į griovį ir pabėgti. Bet to nepadarė. Atvirkščiai, Nana iškentė gėdą, kad pagimdė *harami*, savo gyvenimą sutelkė į nedėkingą tikslą ją užauginti ir savaip mylėti. O vis dėlto Marjama pasirinko Džalilį, o ne ją. Su begėdišku ryžtu skindamasi kelią į maišaties priekį, Marjama gailėjosi, kad nebuvo motinai geresnė dukra. Gailėjosi tuomet nesupratusi, ką dabar suprantanti apie motinystę.

Pagaliau ji atsidūrė akis į akį su medicinos seserimi, nuo galvos ligi kojų pirštų apsigobusia purvina pilka burka. Ši kalbėjosi su jauna moterimi, kurios burkos gobtuvas buvo kiaurai permerktas sukrešėjusio kraujo.

— Mano dukters vandenys nubėgo, o kūdikis niekaip neišeina! — sušuko Marjama.

— *Aš* su ja kalbuosi! — riktelėjo jaunoji moteris. — Palauk savo eilės!

Daugybė moterų siūbavo į šalis nelyginant aukšta žolė apie *kolbą*, kai laukyme perlėkdavo lengvas vėjelis. Moteris už Marjamos šaukė, kad jos mergytė, krisdama iš medžio, susilaužė alkūnę. Kita moteris verkė tuštinantis krauju.

— Ji karščiuoja? — paklausė seselė. Marjama ne iškart sumojo, kad kreipiamasi į ją.

— Ne.

— Kraujuoja?

— Ne.

— Kur ji?

Virš uždengtų galvų Marjama pirštu parodė ten link, kur greta Rašido sėdėjo Leila.

— Mes ja užsiimsime, — pažadėjo seselė.

— Kada? — sušuko Marjama. Kažkas jau sugriebė ją už pečių ir traukė atgal.

— Nežinau, — atsakė seselė. Dar pridūrė, kad čia tik du daktarai ir abu šiuo metu operuoja.

— Jai skauda, — neatlyžo Marjama.

— Man irgi! — riktelėjo moteris sukruvintu viršugalviu. — Palauk savo eilės!

Marjama pasijuto tempiama atgal. Seselę dabar užstojo pečiai ir pakaušiai. Pakvipo pienišku kūdikio atrūguliu.

— Išeikite su ja pasivaikštinėti! — šūktelėjo seselė. — Ir laukite!

LAUKE JAU SUTEMO, kai seselė galiausiai pašaukė jas vidun. Gimdykloje stovėjo aštuonios lovos, ant kurių moterys stenėjo ir rangėsi, prižiūrimos nuo galvos ligi kojų apsigobusių seselių. Dvi moterys jau gimdė. Lovų neskyrė jokios užuolaidos. Leilai paskirta lova buvo pačiame gale, po langu, uždažytu juodai. Čia pat — kriauklė, suskilinėjusi ir išdžiūvusi, virš šios ant virvelės kabėjo dėmėtos chirurginės pirštinės. Gimdyklos viduryje Marjama pamatė aliumininį stalą. Ant viršutinio jo aukšto buvo užmesta suodžių spalvos vilnonė antklodė, apatinė lentyna — tuščia.

Viena moteris pastebėjo Marjamos žvilgsnį.

— Gyvus deda viršuje, — alsiu balsu paaiškino ji.

Daktarė, tamsiai mėlyna burka apsigobusi nedidukė suvargusi moteris paukštiškais judesiais, kalbėjo nekantriai, paskubomis.

— Pirmakartė. — Tuos žodžius ji bloškė ne kaip klausimą, bet konstatuodama faktą.

— Antrą, — atsakė Marjama.

Leila riktelėjo ir pasivertė ant šono. Pirštais įsikibo Marjamai į ranką.

— Pirmą kartą gimdant nekilo problemų?

— Ne.

— Jūs — jos motina?

— Taip, — pamelavo Marjama.

Daktarė pasikėlė apatinę burkos dalį ir išsitraukė kažkokį metalinį, konuso pavidalo instrumentą. Atmetusi aukštyn Leilos burką, pridėjo instrumentą plačiuoju galu jai prie pilvo, siauruoju — sau prie ausies. Klausėsi veik minutę, perkėlė instrumentą į kitą vietą ir vėl klausėsi, paskui — dar į kitą vietą.

— Dabar turiu pačiupinėti kūdikį, *hamšira.*

Užsimovė guminę pirštinę, prikabintą spaustuku ant virvelės, virš kriauklės. Viena ranka paminkė Leilos pilvą, o kitą, pirštinėtą — slystelėjo vidun. Leila suunkštė. Baigusi daktarė perdavė pirštinę seselei. Ši pirštinę praskalavo ir vėl prisegė prie virvelės.

— Jūsų dukrai būtinas Cezario pjūvis. Ar žinote, kas tai yra? Mes turime atidaryti jos gimdą ir išimti kūdikį, nes jo — sėdyninė padėtis.

— Nesuprantu, — pralemeno Marjama.

Daktarė paaiškino, jog kūdikio padėtis tokia, kad jis pats savaime neišeis.

— Be to, jau praslinkę pernelyg daug laiko. Nedelsiant ją reikia perkelti į operacinę.

Perkreiptu veidu Leila linktelėjo, ir jos galva nusviro į šoną.

— Tik turiu *kai ką* jums pasakyti, — daktarė pasilenkė Marjamai prie ausies ir sušnabždėjo konfidencialesniu tonu. Jos balse girdėjosi lyg kažkoks nesmagumas.

— Ką ji sako? — suvaitojo Leila. — Kas nors bloga mano kūdikiui?

— Bet kaip ji ištvers? — nejučia ištrūko Marjamai.

Sprendžiant iš to, kad daktarės intonacija pasikeitė į gynybinę, ji turbūt pamanė, kad yra kaltinima.

— Argi aš to noriu? O ką turiu daryti? Man nieko neduoda, ko reikia. Neturiu net rentgeno aparato, nei kuo nusiurbti, nei deguonies, nei paprasčiausių antibiotikų. Kai nevyriausybinės organizacijos siūlo

pinigų, Talibanas jų atsisako. Arba nukreipia pinigus į gydymo įstaigas, aptarnaujančias vyrus.

— Bet, sahibe daktare, argi nieko negalite jai duoti? — paklausė Marjama.

— Kas dedasi? — suvaitojo Leila.

— Jūs galite pati nupirkti vaistų, tik...

— Užrašykite pavadinimą, — pareikalavo Marjama. — Užrašykite ant popierėlio, ir aš gausiu jų.

Daktarė po burka papurtė galvą.

— Nėra laiko. Vienas dalykas, jokia vaistinė netoliese jų neturi. Tad, ko gero, gausite bėgioti per transporto spūstį po visą miestą iš vienos vaistinės į kitą, bet mažai tikimybės, kad apskritai surasite. Jau pusė devynių, tad veikiausiai būsite sulaikyta kaip pažeidusi komendanto valandą. Net jeigu ir surasite tą vaistą, jis gali būti jums ne pagal kišenę. Arba įsileisite į derybas su kuo nors tokiu pat viskam pasiryžusiu, kaip ir jūs. Kūdikis privalo gimti tuojau pat.

— Nagi, pasakykite man, kas vyksta! — meldė Leila, pasirėmusi ant alkūnių.

Daktarė atsiduso, paskui pasakė Leilai, kad ligoninė neturi nuskausminamųjų.

— Bet jeigu delsime, prarasite kūdikį.

— Tuomet prapjaukite mane, — sutiko Leila. Ji atkrito ant lovos ir prisitraukė kojas. — Prapjaukite ir duokite jį man.

LEILA GULĖJO ANT sulankstomojo stalo su ratukais senoje niūrioje operacinėje, o daktarė dubenyje kruopščiai plovėsi rankas. Seselė šluostė Leilai pilvą skarele, sumirkyta kažkokiame gelsvai rudame skystyje, ir nuo kiekvieno prisilietimo ji suvirpėdavo, pro dantis įkvėpdama oro. Kita seselė stovėjo prie durų, kartkartėmis jas praverdavo ir atsargiai žvilgtelėdavo į koridorių.

Daktarė dabar buvo be burkos, ir Marjama pamatė, kad jos plau-

kai sidabriškai žili, akys dengiamos nusvirusių vokų, o lūpų kampuose — nuovargio raukšlės.

— Jie reikalauja, kad operuotume vilkėdamos burka, — paaiškino daktarė, kryptelėdama galva į seselę prie durų. — Ji saugo. Jeigu pamatys juos ateinant, aš užsidengsiu.

Ištarė tai dalykišku, beveik abejingu tonu, ir Marjama sumojo, kad ši moteris jau seniai pripratusi prie bauginimų. Tai moteris, pagalvojo Marjama, kuri supranta, kad jai pasisekė, jog gali čia dirbti, kad visada yra kas nors, dar kažkas, ką jie galėtų atimti.

Abipus Leilos pečių styrojo du vertikalūs metaliniai strypai. Seselė, nuvaliusi Leilai pilvą, spaustukais prisegė prie šių paklodę, tarsi užuolaidą tarp Leilos ir daktarės.

Marjama atsistojo Leilai už galvos ir prisilenkė taip žemai, kad jųdviejų skruostai lietėsi. Girdėjo, kaip kalena Leilos dantys. Jiedvi sunėrė delnus.

Pro užuolaidą Marjama matė judant daktarės šešėlį Leilai iš kairės, seselės — iš dešinės. Leilos lūpos išsitempė, apnuogindamos visus sukąstus dantis, virš kurių susidarė ir trūkinėjo seilių purslai. Kvėpavo ji tankiai, šnypščiančiai.

Daktarė perspėjo:

— Drąsinkis, sesute, — ir pasilenkė virš Leilos.

Staiga Leilos akys plačiai prasivėrė. Burna prasižiojo. Šitaip ji laikėsi, laikėsi drebėdama, įsitempusiais kaklo raumenimis, srūvančiu per veidą prakaitu, pirštais kone traiškydama Marjamos pirštus.

Marjama visados žavėsis Leila, kad tiek laiko ji ištvėrė, kol galiausiai sukliko.

40

Leila

1999-ŲJŲ RUDUO

Tai Marjamai kilo mintis iškasti duobę. Vieną rytą ji parodė į žemės lopinėlį už įrankių sandėliuko.

— Kasime čia, — pasakė ji. — Tinkama vieta.

Jiedvi pakaitomis kapojo kastuvu sukepusią žemę, paskui grumstus nustumdavo į šalį. Neketino iškasti didelės ar gilios duobės, tad darbas nebūtų turėjęs būti toksai sunkus, kaip vėliau paaiškėjo. Bet buvo sausra, prasidėjusi 1998-aisiais, ji tęsėsi jau antrus metus, visur viską niokodama. Praėjusią žiemą beveik nesnigo, o šį pavasarį suvis nelijo. Visoje šalyje kaimiečiai palikdavo savo suskerdėjusias žemes, išparduodavo turtą, bastėsi iš kaimo į kaimą, ieškodami vandens. Vieni persikėlė gyventi į Pakistaną ar Iraną, kiti įsikūrė Kabule. Bet ir mieste vandens lygmuo nuslūgo. Negilūs šuliniai išdžiūvo. Eilės prie gilesnių šulinių driekėsi tokios ilgos, kad Leila ir Marjama laukdavo valandų valandas, kol gaus pasisemti vandens. Kabulo upė be kasmetinio pavasario polaidžio nuseko sausai, iki pat dugno, ir tapo viešąja išviete, kur sruvo vien tik žmonių atmatos ir visoks šlamštas.

Moterys mosikavo ir daužė kastuvu, bet saulės išdeginta žemė buvo kieta it akmuo, gruntas nepasidavė, nes suslėgtas beveik pavirto uoliena.

Marjamai jau buvo sukakę keturiasdešimt. Susuktuose virš veido

jos plaukuose kur ne kur pilkavo žilos sruogos. Paakiuose išryškėjo paburkę maišeliai, rudi, mėnulio pjautuvo pavidalo. Ji nebeturėjo dviejų priekinių dantų. Vienas pats iškrito, kitą išmušė Rašidas, kai ji netyčia išmetė iš rankų Zalmajį. Jiedviem nuolat būnant kieme ir stebint, kaip Zalmajis ir Aziza vaikosi vienas kitą, nuo kaitrios saulės Marjamos oda pašiurkštėjo ir įgijo pastovų rusvą atspalvį.

Baigusios darbuotis, kai duobė jau buvo iškasta, abi atsistojo prie jos krašto ir pažvelgė žemyn.

— Turėtų būti gerai, — nusprendė Marjama.

ZALMAJIS DABAR BUVO DVEJŲ — rubuilis berniukas garbanotais plaukais, mažų rusvų akių ir rausvais kaip Rašido skruostais, nesvarbu, koks būtų oras. Ir tokia pat žema kaip tėvo vešlių plaukų pusmėnulio pavidalo linija.

Kai Leila likdavo su juo viena, Zalmajis būdavo mielas, linksmas ir žvitrus vaikutis. Mėgdavo užsiropšti Leilai ant pečių, žaisti su ja ir Aziza kieme slėpynių. Kartais, kai užeidavo ramesnis tarpsnis, mėgdavo sėdėti Leilai ant kelių ir klausytis jos dainų. Jam labiausiai patikdavo dainelė „Mula Mohamedas *džanas*“. Kai motina dainuodavo į garbanotus jo plaukus, vaikas sūpavo į taktą savo storomis kojelėmis, o jai perėjus prie priedainio pritardavo gergždžiančiu balsu žodžiais, kokius pajėgdavo atsiminti:

Patraukiam į Mazarą, mula Mohamedai džanai,*
Laukus ten tulpių rasim, kelionės drauge mano.

Leila leipo nuo drėgnų Zalmajo bučinių į skruostus, žavėjosi jo alkūnėmis su duobutėmis ir drūtų pėdų pirštukais. Mėgdavo jį kutenti, statydavo iš pagalvėlių ir didesnių pagalvių tunelius, pro kuriuos jis

* T. y. Mazar e Šarifas, miestas ir sritis Afganistano šiaurėje, 400 km į šiaurės vakarus nuo Kabulo.

galėtų šliaužioti, stebėdavo jį užmigusį ant rankų, vienu delniuku visada įsitvėrusį jos ausį. Jai supykindavo skrandį, prisiminus tą popietę, kai gulėjo ant grindų, nutaikiusi dviračio rato stipiną sau į tarpkojį. Kiek nedaug trūko. Dabar neįmanoma net pagalvoti, kad būtų galėjusi brandinti tokią mintį. Sūnus buvo palaima, ir Leilai palengvėjo paaiškėjus, kad jos baimintasi nepagrįstai, kad myli Zalmajį visa savo širdimi. Kaip ir Azizą.

Bet Zalmajis dievino tėvą. Kai Rašidas pareidavo namo ir liedavo jam savo beprotišką meilę, vaiko nebebūdavo galima pažinti. Bematant pradėdavo įžūliai kikenti ar akiplėšiškai šaipytis. Tėvo akivaizdoje lengvai įsižeisdavo ir ilgai pūsdavosi, nors Leila ir bardavo, vis tiek krėtė šunybes. O kai Rašido nebūdavo namie, jis elgdavosi visai kitaip.

Rašidas jam pataikavo. „Proto požymis“, būdavo, pasakys. Šitaip kalbėdavo, kai Zalmajis elgdavosi neatsargiai — kimšdavosi į burną ir išspjaudavo marmurinius rutuliukus, įžiebdavo degtukus, kramtydavo tėvo cigaretes.

Zalmajui gimus, Rašidas iš pradžių perkėlė jį į bendrą jųdviejų su Leila lovą. Paskui nupirko naują lopšį ir užsakė ant jo šonų nutapyti pritūpusius pulti liūtus ir leopardus. Jis mokėdavo už naujus drabužėlius, naujus barškučius, naujus buteliukus, nors jie neturėjo tam tiek pinigų, o ir senieji Azizos daiktai dar buvo visai tinkami. Kartą parėjo namo su galvaninio elemento judinamu žaisliuku, kurį pakabino virš Zalmajo lopšio. Nuo saulėgrąžos kybojo geltonai ir juodai dryžuotos kamanės, jos paliestos susitraukdavo ir sucypdavo, o įjungus mechanizmą nuskambėdavo melodija.

— Regis, sakei, kad verslas nekaip einasi, — nepatenkinta burbtelėjo Leila.

— Turiu draugų, galiu pasiskolinti, — nerūpestingai numojo Rašidas.

— O kaip grąžinsi?

— Viskas pasikeis į gera. Visada taip būna. Žiūrėk, jam patinka. Matai?

Pastaruoju metu Leila ne taip dažnai ir matydavo sūnų. Rašidas pasiimdavo jį į dirbtuvę, leisdavo jam ropinėti po užgrioztu darbastaliu, žaisti senais guminiais padais ir nereikalingomis odos atraižomis. Rašidas kalė vinis ir suko švitrinio popieriaus ratą, nenuleisdamas budraus žvilgsnio nuo sūnaus. Jeigu Zalmajis nuversdavo stovą su batais, Rašidas švelniai jį pabardavo — ramiai, pusiau šypsodamasis. Jeigu Zalmajis vėl tą pat padarydavo, Rašidas atidėdavo į šalį plaktuką, pasisodindavo sūnų ant darbastalio ir švelniai pamokydavo.

Jo rodoma Zalmajui kantrybė buvo it gilus, niekada neišdžiūvantis šulinys.

Vakarais juodu kartu grįždavo namo, — Zalmajo galva kratydavosi Rašidui ant peties, — abu prakvipę klijais ir oda. Abu suktai vypsodavo, kaip žmonės, turį bendrą paslaptį — lyg visą dieną būtų sėdėję toje blausioje dirbtuvėje anaiptol ne siūdami batus, o regzdami kokius nors slaptus sąmokslus. Per pietus, kai Marjama, Leila ir Aziza išdėliodavo ant *sofros* lėkštes, Zalmajis mėgdavo sėdėti šalia tėvo, kur abu įnikdavo į tik juodviem vieniems žinomą žaidimą. Pakaitomis baksnodavo vienas kitam į krūtinę, kikendavo, apsimėtydavo duonos trupiniais, kažką kitiems negirdimai šnabždėdavosi. Jeigu Leila į juodu prašnekdavo, Rašidas ją nužvelgdavo nepatenkintas, kad buvo pertraukti. Jeigu ji norėdavo pasiimti Zalmajį ant rankų, arba — dar blogiau — jeigu Zalmajis pats tiesdavo rankas į ją, Rašido akys sužioruodavo.

Ir Leila nueidavo jausdamasi įskaudinta.

PASKUI VIENĄ VAKARĄ, kelios savaitės po to, kai Zalmajui sukako dveji, Rašidas parėjo namo nešinas televizoriumi su vaizdo kasečių leistuvu. Diena buvo šilta, beveik maloni, bet vakaras atvėso ir sutemos tirštėjo į bežvaigždę žvarbią naktį.

Jis pastatė aparatą svetainėje ant stalo. Pasakė nupirkęs juodojoje rinkoje.

— Vėl iš pasiskolintų? — paklausė Leila.

— Čia „Magnavox".

Į kambarį įėjo Aziza ir iškart puolė prie televizoriaus.

— Atsargiai, Aziza *džo*, — perspėjo Marjama. — Neliesk.

Azizos plaukai buvo pasidarę tokie pat šviesūs kaip motinos. Leila matė jos skruostuose savo pačios duobutes. Aziza užaugo į ramią, susimąsčiusią mergytę, besielgiančią, kaip Leilai atrodė, ne pagal savuosius šešerius metus. Leila stebėjosi savo dukters kalbėsena, balso moduliacija ir ritmingumu, jos mąsliomis pauzėmis ir intonacijomis, labiau būdingais suaugusiajam, taip nederančiais prie nesubrendusio kūno, šio balso šeimininko. Būtent Aziza lengva širdimi, bet autoritetingai ėmėsi pareigos kasdien prikelti Zalmajį, rengti jį, maitinti per pusryčius, šukuoti plaukus. Mergytė guldydavo jį pogulio, ramiai sutramdydavo kaprizingąjį broliuką. Išvesta jo iš kantrybės, įprato savotiškai, visai kaip suaugusi, palinguoti galva.

Aziza nuspaudė mygtuką, norėdama įjungti televizorių. Rašidas rūsčiai susiraukė, sugriebė ją už riešo ir atstūmė — anaiptol ne švelniai.

— Čia Zalmajo televizorius, — suniurnėjo jis.

Aziza nuėjo prie Marjamos ir atsisėdo jai ant kelių. Jiedvi dabar buvo neperskiriamos. Pastaruoju metu, Leilai pritarus, Marjama pradėjo mokyti Azizą eilių iš Korano. Aziza jau galėjo atmintinai atkartoti surą *ikhlas**, surą *al-fatiha***, jau mokėjo atlikti keturis rytmetinės maldos *riukatus.****

Tai viskas, ką galiu jai duoti, — sykį Marjama pasakė Leilai, — *tik šį žinojimą, šias maldas — vienintelį tikrą turtą, kurį kada nors turėjau.*

Dabar į kambarį įgriuvo Zalmajis. Su džiugiu lūkesčiu Rašidas stebėjo sūnų — taip žmonės žvelgia į nesudėtingus gatvės magų fokusus. Zalmajis patimpčiojo televizoriaus laidą, paspaudinėjo mygtukus, pridėjo mažučius delnus prie nešvytinčio ekrano, paskui atitraukė,

* 112-a sura, „Visiškas atsidavimas", susideda iš keturių ajatų.

** 1-a sura , „Atveriančioji knyga", susideda iš septynių ajatų.

*** Posmai.

palikdamas ant stiklo susikondensavusios drėgmės atspaudus, kurie bematant išdžiūvo ir dingo. Rašidas išdidžiai nusišypsojo žiūrėdamas, kaip sūnus vis prideda ir atitraukia delnus — dar ir dar kartą.

Talibanas buvo uždraudęs televiziją. Vaizdajuostės buvo viešai traiškomos, juostelės išplėšiamos ir karstomos ant tvorų. Palydovinės lėkštės užkabinamos ant gatvės žibintų stulpų. Bet Rašidas pasakė, kad jeigu kas nors uždrausta, tai dar nereiškia, kad to negalėtum rasti.

— Rytoj pradėsiu ieškoti vaizdajuosčių su animaciniais filmukais, — pažadėjo jis. — Pogrindiniuose *bazaaruose* gali nusipirkti bet ką.

— Tai gal nupirktum mums naują šulinį, — pasiūlė Leila ir susilaukė iš jo niekinamo žvilgsnio.

Tik vėliau, po kitų, tik paprastų ryžių, pietų ir vėl atsisakius dėl sausros arbatos, surūkęs cigaretę Rašidas pasakė Leilai, ką nusprendęs.

— Ne, — nesutiko ji.

— Neklausiu tavo nuomonės.

— Man nerūpi, klausi ar ne.

— Rūpėtų, jeigu viską žinotum.

Pasisakė, kad prasiskolinęs iš draugų daugiau, negu išgalįs mokėti, kad pinigų iš dirbtuvės nebepakanka jiems penkiems išlaikyti.

— Anksčiau tau to nesakiau, nenorėdamas jaudinti. Be to, — pridūrė jis, — tu nustebtum, kiek daug jie gali surinkti.

Leila vėl nesutiko. Juodu buvo svetainėje vieni. Marjama triūsė virtuvėje, vaikai buvo kartu su ja. Leila girdėjo barškant lėkštes, šaižų Zalmajo juoką, Azizą, savo lygiu išmintingu balsu kažką sakant Marjamai.

— Ten pilna vaikų ir jaunesnių už ją, — įtikinėjo Rašidas. — Visi Kabule dabar taip daro.

Leila atkirto, kad jai nerūpi, ką kiti žmonės su savo vaikais daro.

— Aš nenuleisiu nuo jos akių, — jau nekantriau mygo Rašidas. — Ten saugus kampas. Priešais gatvėje — mečetė.

— Neleisiu, kad paverstum mano dukrą gatvės elgeta! — nukirto Leila.

Garsiai pliaukštelėjo smūgis — sudiržusių pirštų delnas kirto tiesiai Leilai į skruosto minkštimą. Nuo smūgio jai susvaigo galva. Garsai virtuvėje nuščiuvo. Mirksnį namuose įsitvyrojo visiška tyla. Paskui sutrinksėjo skubūs žingsniai, ir į svetainę įsiveržė Marjama su vaikais iš paskos. Visų akys lakstė nuo jos į Rašidą ir vėl atgal.

Ir tada Leila trenkė jam kumščiu.

Pirmą kartą ji smogė žmogui, neskaičiuojant žaismingų apsikumščiavimų su Tariku. Bet tie smūgiai būdavo atviru delnu, veikiau tekštelėjimai nei kirčiai, droviai draugiški, švelniai išreiškiantys abiejų nerimastis, trikdantys ir kartu jaudinantys. Juodu taikydavosi trenkti į raumenį, kurį Tarikas kaip profesionalas vadino *deltiniu.*

Leila matė savo sugniaužtą kumštį, lanku perskrodžiantį orą, krumpliais pajuto šeriuotos, šiurkščios Rašido veido odos raukšles. Garsas buvo toks, lyg ant grindų nukristų ryžių maišas. Vožta smarkiai — taip, kad jis net susvirduliavo du žingsnius atgal.

Kitoje kambario pusėje aiktelėta, suunkšta, rikteleta. Leila nežinojo, kam toks garsas ištrūko. Tą akimirką buvo pernelyg apstulbusi, kad pastebėtų arba jai tai rūpėtų. Laukė, kol protas suvoks, ką padariusi ranka. Kai pagaliau įsisąmonino, pamanė turbūt nusišypsojusi. Turbūt *nusišiepusi*, kai, jos nuostabai, Rašidas ramiai išėjo iš kambario.

Staiga Leilai pasirodė, kad nuo to smūgio bendri jų gyvenimų sunkuliai — jos, Azizos ir Marjamos — paprasčiausiai nukrito, išgaravo kaip Zalmajo palikti ant televizoriaus ekrano delnų atspaudai. Dėl šios vienos viską vainikuojančios akimirkos, dėl šio neklusnaus poelgio, kuris turėtų užbaigti visus patirtus pažeminimus, atrodė verta — absurdiškai tikrai verta — ištverti tai, ką joms teko iki šiol iškentėti. Leila nepajuto, kai Rašidas sugrįžo į kambarį. Nepajuto, kol jo ranka neužspaudė jos gerklės. Kol nebuvo atkelta nuo grindų ir blokšta į sieną.

Iš arti jo veidas prašieptais dantimis atrodė neįtikimai didžiulis. Leila pastebėjo, kaip metams bėgant vyro veidas tampa vis labiau išpurtęs, kiek daug sutrūkinėjusių gyslelių smulkiai išraižo jo nosį. Raši-

das neištarė nė žodžio. Ir iš tikrųjų, ką galima pasakyti, kokių dar reikia žodžių, kai tavo pistoleto vamzdis sugrūstas žmonai į burną?

DUOBĘ KIEME JOS kasė vengdamos netikėtų talibų reidų su kratomis. Kartais kas mėnesį, kartais kas savaitę. O pastaruoju metu — kone kasdien. Dažniausiai talibai konfiskuodavo kokius nors daiktus, kam nors įspirdavo į užpakalį, kartą ar du užveždavo per pakaušį. Bet kai kada ir viešai mušdavo, plakdavo per padus ir delnus.

— Atsargiai, — klūpodama prie duobės krašto perspėjo Marjama. Laikydamos už galų, jos nuleido duobėn susuptą į plastikinę plėvelę televizorių. Paskui užvertė duobę žemėmis ir sumindžiojo viršų, kai kuriuos grumstus išmėtė aplinkui, kad ne taip būtų matyti.

— Turėtų būti gerai. Viskas, — pasakė Marjama, valydamasi į suknelę rankas.

Kai ateis saugesnis metas, jiedvi sutarė, kai talibai nutrauks reidus — po mėnesio, dviejų ar šešių, o galbūt dar vėliau, — iškasiančios televizorių.

LEILA SAPNAVO, kad ji ir Marjama vėl kieme kasa už įrankių pašiūrės. Bet šįsyk į žemę jos nuleidžia Azizą. Nuo Azizos alsavimo aprasoja plastikinė plėvelė, į kurią jos ją susupo. Leila mato išsigandusias dukros akis, baltus delnus, plakančius ir stumiančius plėvelę. Aziza maldauja. Leila tartum negirdi jos klyksmų. *Tik trumpam,* — šūkteli ji į duobę, — *tik trumpam. Kol truks reidai, argi nežinai, meile mano? Kai reidai baigsis, mamutė ir* khala *Marjama tave iškas. Pažadu, meile mano. Tada galėsime žaisti. Žaisime viską, ko panorėsi.* Ji pasemia pilną kastuvą žemių ir meta į duobę. Kai pirmi gruoblėti grumstai atsitrenkia į plastiką, Leila atsibunda — uždususi, burnoje jusdama žemių skonį.

41

Marjama

2000-aisiais sausra tęsėsi jau trečią vasarą ir buvo aršiausia. Helmande, Zabole, Kandahare ištisi kaimai tapo klajoklių bendruomenių bandomis, judančiomis iš vietos į vietą, ieškančiomis vandens ir ganyklų avims, ožkoms ir karvėms. Kai nerasdavo nei to, nei kito, kai naminiai gyvuliai nugaišdavo, jos traukdavo į Kabulą. Įsikurdavo Kareh Arianos kalvos šlaite, ten gyveno greitomis pasistatytose lūšnose, grūdosi po penkiolika ar dvidešimt trobelėse.

Ta vasara taip pat buvo ir *Titaniko* vasara, kai Aziza ir Marjama galynėdavosi persipynusios rankomis ir kojomis, raičiodavosi ir kikendavo, o Aziza vis reikalaudavo, kad ji būtų Džekas.

— Nagi, raminkis, Aziza *džo.*

— Džekas! Ištark mano vardą, *khala* Marjama. Pasakyk „Džekas“!

— Tavo tėvas supyks, jeigu jį pažadinsi.

— Džekas! O tu — Roza.

Baigdavosi tuo, kad Marjama atvirsdavo aukštielninka, pasiduodama, vėl sutikdama būti Roza.

— Gerai, tebūnie, tu — Džekas, — nusileisdavo ji. — Bet tu mirsi jaunas, o man lemta gyventi iki žilos senatvės.

— Taip, bet mirsiu didvyriškai, — atkirsdavo Aziza, — o tu, Roza, tu visą gyvenimą liksi nelaiminga, ilgėdamasi manęs. — Paskui

apžargomis Marjamai ant krūtinės pareikšdavo. — O dabar pasibučiuokime!

Marjama sukiodavo galvą į šonus, o Aziza, sužavėta savo skandalingo elgesio, pro atstatytas lūpytes kikendavo.

Kartais į kambarį užklysdavo Zalmajis ir stebėdavo jų žaidimą. O kas *jis* galėtų būti, sykį paklausė.

— Ledkalnis, — atsakė Aziza.

Tą vasarą Kabulą apėmė *Titaniko* karštinė. Žmonės kontrabanda gabeno — kartais net savo apatiniuose — iš Pakistano piratines filmo kopijas. Po komendanto valandos visi užsirakindavo duris, išjungdavo šviesas, pritildydavo televizoriaus garsą ir liedavo ašaras dėl Džeko ir Rozos, dėl pasmerktojo laivo keleivių. Jeigu būdavo elektra, Marjama, Leila ir vaikai irgi žiūrėdavo filmą. Dešimt, o gal ir daugiau kartų, vėlai vakare jos išsikasdavo iš už įrankių sandėliuko televizorių, užgesindavo šviesas, o langus uždangstydavo antklodėmis.

Į išdžiūvusią, suskirdusią Kabulo upės vagą įsikėlė smulkūs prekiautojai. Netrukus saulės išdegintuose upės duburiuose buvo galima iš vežimėliuose sukrautų ritinių nusipirkti *Titaniko* kilimų ir *Titaniko* audinių. Taip pat ten buvo *Titaniko* dezodoranto, *Titaniko* dantų pastos, *Titaniko* kvepalų, *Titaniko pakoros**, net *Titaniko* burkų. Vienas ypač įkyrus elgeta pasivadino „Titaniko elgeta“.

Gimė miestas Titanikas.

Tai daina, — vieni sakė.

Ne, jūra. Prabanga. Laivas.

Tai seksas, — kiti šnabždėjo.

Tai Leo, — droviai sakė Aziza. — *Viskas apie Leo.*

— Visiems reikia Džeko, — Marjamai pasakė Leila. — Štai apie ką tai. Visiems reikia Džeko, kad išgelbėtų juos iš bėdos. Bet Džeko nėra. Džekas negrįš. Jis miręs.

* Indiškas patiekalas iš susmulkintų daržovių ir vištienos su aštriais prieskoniais tešloje, paskrudintas ant karštos ugnies ir patiekiamas su aštriu padažu.

PASKUI, TOS VASAROS PABAIGOJE, vienas audinių pirklys užmigo, pamiršęs užgesinti cigaretę. Po gaisro jis pats liko gyvas, bet jo krautuvėlė sudegė. Ugnis surijo ir gretimą audinių sandėlį, padėvėtų drabužių krautuvę, nedidelę baldų parduotuvę, kepyklą.

Vėliau kažkas Rašidui pasakė, kad jeigu būtų pūtęs rytų, o ne vakarų vėjas, jo dirbtuvė kvartalo kampe galbūt ir būtų išlikusi.

JIE PARDAVĖ VISKĄ.

Iš pradžių — Marjamos daiktus, paskui — Leilos. Azizos išaugtus drabužėlius, kelis žaisliukus, kuriuos Leila buvo išsireikalavusi iš Rašido nupirkti. Visą tą vyksmą Aziza stebėjo romiomis akimis. Buvo parduotas ir Rašido laikrodis, jo senas tranzistorinis radijas, pora kaklaraiščių, batai ir vestuvinis žiedas. Nebeliko sofos, stalo, kilimo, kėdžių. Kai Rašidas pardavė ir televizorių, Zalmajis tiesiog pašėlo.

Po gaisro Rašidas beveik visas dienas tūnojo namie. Užplodavo Azizai, apspardydavo Marjamą. Svaidė daiktus. Visaip kabinėdavosi prie Leilos — dėl to, kaip ji kvepia, kaip rengiasi, kaip šukuojasi plaukus, dėl jos gelstančių dantų.

— Kas tau atsitiko? — priekaištaudavo. — Vedžiau *peri*, o dabar turiu ant kupros raganą. Daraisi panaši į Marjamą.

Jis buvo išvytas iš kebabinės prie Hadži Jagubo aikštės — už tai, kad susikivirčijo su vienu lankytoju. Tas pasiskundė, kad Rašidas nemandagiai jam numetęs ant stalo duoną. Apsikeista šiurkščiais žodžiais. Rašidas išvadino lankytoją beždžionsnukiu uzbeku. Išsitrauktas pistoletas. Mainais atstatytas iešmas. Pasak Rašido versijos, jis laikęs rankoje iešmą. Marjama tylomis tuo abejojo.

Išvytas ir iš restorano „Taimani“, nes lankytojai skundėsi, kad tenka ilgai laukti, kol juos aptarnaus; Rašidas pasakė, kad virtuvės šefas — lėtas ir tingus.

— Tikriausiai kur nors užkaboryje snaudei, — įgėlė Leila.

— Neprovokuok jo, Leila *džo*, — ramino Marjama.

— Perspėju tave, moterie, — užriaumojo Rašidas.

— Arba rūkei.

— Prisiekiu Dievu!..

— Ką darysi, kitoks nebūsi.

Ir tuomet jis puolė Leilą, daužė kumščiais ją į krūtinę, galvą, pilvą, rovė plaukus, bloškė į sieną. Aziza klykė, tempė jį už marškinių; Zalmajis irgi spiegė, mėgindamas atitraukti tėvą nuo motinos. Rašidas nustūmė vaikus į šalį, pargriovė Leilą ant grindų ir įniko spardyti. Marjama puolė gelbėti Leilos. Rašidas šoko daužyti Marjamą, seilės tiško jam iš burnos, akys blizgėjo žudikišku įniršiu. Spardė, kol daugiau nebepajėgė.

— Prisiekiu, išvesi mane iš kantrybės, Leila. Kada nors tave užmušiu, — uždusęs sušvokštė jis ir trenkęs durimis išlėkė iš namų.

KAI BAIGĖSI VISI PINIGAI, į jų gyvenimus įslinko bado šmėkla. Marjamą stebino, kaip greitai jiems tapo svarbiausia numalšinti alkį.

Paprasti, virti be nieko, be mėsos ar uždaro, baltieji ryžiai dabar buvo retas gardėsis. Vis dažniau ir bauginamai reguliariai jie praleisdavo valgio metą. Kartais Rašidas parnešdavo namo sardinių konservų, trupančios sausos duonos, kurios skonis buvo it pjuvenų. Kartais — pavogtą maišelį obuolių, rizikuodamas, kad įklius ir jam bus nukirsta ranka. Maisto produktų parduotuvėje nepastebimai įsimesdavo į kišenę dėželę konservuotų mėsos virtinukų, kuriuos pasidalydavo penkiese. Liūto dalis atitekdavo Zalmajui. Valgė jie ir žalias ropes, pabarstytas druska, suvytusius salotų lapus ir pajuodusius bananus — pietums.

Mirtis iš bado tapo realia galimybe. Kai kas nusprendė jos nelaukti. Marjama girdėjo apie kaimynystėje gyvenusią našlę, kuri sutrynė džiovintos duonos, sumaišė šią su žiurkių nuodais ir sumai-

tino visiems septyniems savo vaikams, o didžiausią porciją pasiliko sau.

Azizai pro odą pradėjo ryškėti šonkauliai, įdubo skruostai, kojos tapo it pagaliukai, o veidas — silpnos arbatos spalvos. Kai Marjama pakeldavo ją ant rankų, jusdavo išsikišantį pro įtemptą odą klubikaulį. Zalmajis snopinėjo po namus blausiomis, pusiau užmerktomis akimis arba sėdėdavo savo tėvui ant kelių, sudribęs it skuduras. Jis verkdavo, kol užmigdavo, jeigu tik ir tam turėdavo jėgų, bet miegas būdavo su pertrūkiais ir trumpas. Kai Marjama stodavosi, jai akyse sumirgėdavo balti taškeliai. Galva svaigo, ausyse nuolat ūžė. Ji prisiminė, ką kalbėdavo mula Faizula prasidedant ramadanui: *Net gyvatės įkąstajam pavyksta užmigti, bet alkanam — ne.*

— Mano vaikai numirs, — sielvartavo Leila. — Tiesiog mano akyse.

— Nenumirs, — ramino Marjama. — Aš to neleisiu. Viskas bus gerai, Leila *džo.* Žinau, ką daryti.

VIENĄ ALPIAI KARŠTĄ DIENĄ Marjama apsigobė burka ir kartu su Rašidu nuėjo prie viešbučio „Intercontinental“. Važiuoti autobusu dabar buvo per didelė prabanga; kol juodu pasiekė kalvos viršūnę, Marjama labai pavargo: kopiant stačiu šlaitu susvaigdavo galva, dusyk ji turėjo sustoti, palaukti, kol silpnumas praeis.

Prie paradinių viešbučio durų Rašidas pasisveikino ir apsikabino su vienu iš šveicorių tamsiai raudona uniforma bei raudona kepure su snapeliu. Tarp dviejų vyrų užsimezgė, regis, draugiškas pokalbis. Rašidas šnekėjo padėjęs ranką šveicoriui ant alkūnės. Sykį jis pamojo Marjamos pusėn, ir abu žvilgtelėjo į ją. Šveicoriaus veidas Marjamai pasirodė lyg šiek tiek pažįstamas.

Šveicorius įėjo į viešbutį, o Marjama su Rašidu liko laukti prie durų. Iš šios vietos vėrėsi vaizdas į Politechnikos institutą, už jo plytėjo senasis Khair Khanos rajonas ir driekėsi kelias į Mazarą. Pietuose

Marjama matė duonos kepyklą „Silo", seniai apleistą, jos šviesiai geltonas fasadas kiaurai išvarpytas sviedinių, kuriais buvo apšaudomas pastatas. Dar toliau į pietus ji įžvelgė tuščiavidurius Darulamano rūmų griuvėsius, kur kadaise, prieš daugelį metų, Rašidas buvo nusivežęs ją iškylauti. Prisiminimas apie tą dieną buvo lyg relikvija praeities, tartum nebepriklausančios jai pačiai.

Marjama susitelkė į tuos dalykus, į tuos kraštovaizdžio akcentus. Mat baiminosi prarasti drąsą, jeigu leistų savo mintims klaidžioti.

Kas kelias minutes prie viešbučio privažiuodavo džipai ir taksi. Šveicoriai išpuldavo pro duris pasveikinti atvykėlių, kurie visi buvo vyrai, ginkluoti, barzdoti, su turbanais, išlipantys iš mašinų vienodai savimi pasitikinčia, atsainiai grėsminga išvaizda. Marjama nugirsdavo svečių šnekų nuotrupas, kol jie išnykdavo pro paradines duris viduje. Skambėjo daugiausia puštūnų ir farsi kalbos, bet pasigirsdavo ir urdu bei arabų.

— Susipažink su mūsų *tikraisiais* šeimininkais, — tyliai pašnabždėjo Rašidas. — Pakistano ir arabų islamistai. Talibai — tik jų marionetės. Tai *šitie* yra didieji žaidėjai, o Afganistanas — jų žaidimo aikštė.

Rašidas pasakė girdėjęs gandų, kad Talibanas leidžia tiems žmonėms visoje šalyje steigti slaptas stovyklas, kuriose rengia jaunus vyrus tapti savižudžiais sprogdintojais ir džihado kovotojais.

— Ko jis taip ilgai? — paklausė Marjama.

Rašidas nusispjovė ir koja užžarstė seiles žemėmis.

Maždaug po valandos, sekdami įkandin šveicoriaus, Marjama ir Rašidas atsidūrė viduje. Kai buvo vedami per maloniai vėsų vestibiulį, jų kulnai kaukšėjo į plytelėmis klotas grindis. Marjama pamatė du vyrus, sėdinčius odiniuose krėsluose, skiriamus atremtų šautuvų ir kavos stalelio. Jie gurkšnojo arbatą ir valgė nuo padėklo sirupu glaistytus *dželabius* — sausainių žiedus, apibarstytus cukraus pudra. Marjama prisiminė Azizą, kuri taip mėgo *dželabius*, ir nusuko akis kitur.

Šveicorius juodu nusivedė į balkoną. Ten iš kišenės išsitraukė mažutį juodą belaidį telefoną ir popieriaus skiautelę su pakrevezotu numeriu. Paaiškino Rašidui, kad telefonas jo viršininko, palydovinis.

— Turite penkias minutes, — perspėjo jis. — Ne daugiau.

— *Tašakor*, — padėkojo Rašidas. — Aš to nepamiršiu.

ŠVEICORIUS LINKTELĖJO IR NUĖJO. Rašidas surinko numerį ir padavė telefoną Marjamai.

Klausydamasi trūkčiojančių šaukiamųjų signalų, ji klajojo mintimis. Nuklydo į 1987-ųjų pavasarį, kai prieš trylika metų paskutinį kartą matė Džalilį. Remdamasis lazdele, jis stovėjo gatvėje prie jos namų, šalia mėlyno mersedeso su Herato registracijos numeriais, laukdamas jos, kartkartėmis pašaukdamas ją vardu — lygiai taip pat, kaip ji kadaise buvo šaukusi *jį* vardu prie *jo* namų. Sykį Marjama praskleidė užuolaidą — tik per plyšelį — bet suspėjo tėvą pamatyti. Trumpai, bet to užteko, jog pastebėtų, kad jo purūs plaukai visiškai pabalę, o jis pats — pradėjęs kūprintis. Buvo su akiniais, raudonu kaklaraiščiu — kaip visada — ir įprastu baltos nosinaitės trikampiu viršutinėje švarko kišenėlėje. Bet labiausiai krito į akis, kad jis sulysęs, gerokai liesesnis, negu ji prisiminė, rudo kostiumo švarkas karojo nuo pečių, kelnių klešnės ties kulkšnimis siūturavo it maišai.

Džalilis irgi ją pastebėjo, bet gal tik mirksnį. Pro vos praskirtas užuolaidas jųdviejų akys trumpai susidūrė, kaip prieš daugelį metų buvo susidūrusios pro kitas praskleistas užuolaidas. Ji atsisėdusi ant lovos ir laukusi, iki tėvas nuvažiuos.

Dabar Marjama pagalvojo apie laišką, kurį tuomet Džalilis prieš išvažiuodamas galiausiai paliko prie durų. Dienų dienas slėpusi tą laišką po pagalve, kartkartėmis pasiimdama, pavartydama rankose. Galų gale suplėšė, taip ir neperskaičiusi.

Ir štai po tiek metų ji skambina tėvui.

Marjama dabar gailėjosi savo kvailo jaunatviško išdidumo. Juk būtų galėjusi įsileisti jį į namus. Kas bloga, jeigu būtų jį įsileidusi, pasėdėjusi drauge, išklausiusi, ką atvažiavo pasakyti. Vis dėlto jis — jos tėvas. Ne itin geras, tas tiesa, bet kokios paprastos atrodė jo kaltės, kokios atleistinos, palyginti su Rašido piktumu ar su žiaurumais ir smurtu, kurių, ji matė, žmonės griebiasi vienas prieš kitą.

Kaip gaila, kad tuomet ji sudraskė laišką.

Prie ausies jai suskambo žemas vyro balsas, informuodamas, kad ji susisiekusi su Herato merija.

Marjama atsikrenkštė.

— *Salaam*, broli, aš ieškau vieno tokio žmogaus, gyvenančio Herate. Tiksliau, gyvenusio prieš daugelį metų. Jis vadinasi Džalilis Chanas. Gyveno Šar e Nau rajone ir buvo kino teatro savininkas. Gal turite kokios informacijos, kur dabar jis galėtų būti?

Vyro balse aiškiai buvo girdėti irzlumas.

— Tai dėl to skambini į meriją?

Marjama pasakė nežinanti, kur kitur skambinti.

— Atleiskit man, broli. Žinau, kad turite svarbesnių reikalų, tačiau tai gyvenimo arba mirties klausimas, gyvenimo arba mirties, todėl ir skambinu.

— Nepažįstu jo. Kino teatras jau daug metų uždarytas.

— Galbūt yra kas nors, galintis jį pažinoti, koks...

— Nėra nieko.

Marjama užsimerkė.

— Prašau, broli. Kalbama apie vaikus, mažus vaikučius.

Ilgas atodūsis.

— Galbūt kas nors pas jus...

— Yra pas mus toks teritorijos sargas. Regis, gyveno čia visą amžių.

— Taip, prašau, paklauskite jo.

— Paskambinkite vėl rytoj.

Marjama paaiškino negalinti.

— Gavau šį telefoną tik penkioms minutėms. Aš ne...

Kitame linijos gale trekštelėjo, ir Marjama pamanė, kad jis padėjo ragelį. Bet girdėjo žingsnius ir balsus, tolimą automobilio burzgesį ir kažkokį ūžesį, pertraukiamą garsesnių spragtelėjimų — galbūt elektrinio ventiliatoriaus. Ji prisidėjo telefoną prie kitos ausies ir užsimerkė.

Įsivaizdavo Džalilį šypsantis, kišant rankas į kišenę.

Ak taip. Ką gi. Štai. Negaištant daugiau laiko...

Lapo pavidalo pakabutis — nuo jo kadaravo mažutės monetos su įrėžtais mėnuliais ir žvaigždutėmis.

Pasimatuok, Marjama džo.

Na kaip?

Atrodai kaip karalienė.

Praslinko kelios minutės. Paskui — vėl žingsnių garsas, girgždesys ir trekštelėjimas.

— Taip, jis jį pažįsta.

— Tikrai?

— Bent taip sako.

— Kur jis? Ar tas žmogus žino, kur Džalilis Chanas?

Pauzė.

— Jisai sako, kad tas, kurio ieškai, seniai miręs. Dar 1987-aisiais.

Marjamai smilktelėjo paširdžiuose. Ji svarsčiusi tokią galimybę. Šiuo metu Džalilis turėtų būti įpusėjęs ar bebaigiąs aštuntą dešimtį, bet...

1987-aisiais.

Vadinasi, tuomet jis buvo bemirštąs. Važiavo tokį kelią iš Herato atsisveikinti.

Ji nuėjo į balkono kraštą. Iš čia matėsi kadaise garsus viešbučio plaukymo baseinas, dabar be vandens ir purvinas, kraštai išvarpyti kulkų, plytelės nukritusios. Ir dar teniso kortas — jo viduryje geibiai voliojasi it žalčio išnara suplyšęs tinklas.

— Jau turiu eiti, — atskriejo iš kito linijos galo balsas.

— Atleisk, kad tave sutrukdžiau, — atsiprašė Marjama, be garso ašarodama į telefoną. Mintyse matė Džalilį mojantį jai, šokinėjantį nuo akmens ant akmens per upokšnį, o jo kišenės išsipūtusios nuo dovanų. Visada jai užgniauždavo kvapą, kai melsdavo Dievą, kad suteiktų daugiau laiko drauge su juo pabūti.

— Dėkui, — buvo betarianti ji, bet žmogus kitame linijos gale jau buvo padėjęs ragelį.

Rašidas žvelgė į ją. Marjama papurtė galvą.

— Jokios naudos, — niekinamai susiraukė jis ir pastvėrė jai iš rankų telefoną. — Kokia duktė, toks ir tėvas.

Kai juodu per vestibiulį ėjo laukan, Rašidas guviai prisiartino prie tų dviejų vyrų jau apleisto kavos stalelio ir įsimetė į kišenę paskutinį likusį ant padėklo *dželabio* žiedelį. Parsinešęs namo, atidavė sausainį Zalmajui.

42

Leila

Į popierinį maišą Aziza susikrovė šiuos savo daiktus: gėlėtą palaidinę ir vienintelę porą kojinių, skirtingos spalvos pirštines ir seną oranžinį apklotą, išmargintą žvaigždutėmis bei kometomis, įskilusį plastikinį puodelį, bananą ir žaidimo kauliukus.

Buvo šaltas 2001-ųjų balandžio rytas. Netrukus Leilai sueis dvidešimt treji. Dangų traukė pusskaidrė pilkuma, drėgno šalto vėjo gūsiai brazdeno laukujes duris.

Prieš kelias dienas Leila girdėjo, kad Ahmadas Šachas Masudas buvo nuvykęs į Prancūziją ir kalbėjo Europos parlamente. Šiuo metu Masudas savo gimtojoje Šiaurėje vadovavo Šiaurės Aljansui, vienintelei opozicinei grupuotei, tebekovojančiai su Talibanu. Europoje Masudas perspėjo Vakarus apie teroristų stovyklas Afganistane ir meldė Jungtines Valstijas, kad padėtų jam kovoti su Talibanu.

„Jeigu prezidentas Bušas mums nepadės, — pasakęs jis, — tai tie teroristai labai greitai smogs Jungtinėms Valstijoms ir Europai."

O prieš tai Leilą buvo pasiekę gandai, kad talibai Bamijane į milžiniškų Budų statulų plyšius pridėjo trinitrotoluolo ir susprogdino jas, pavadinę stabmeldystės ir nuodėmės įsikūnijimu. Per visą pasaulį, nuo Kinijos iki Jungtinių Valstijų, nusirito baisių pasipiktinimų banga. Vyriausybės, istorikai ir archeologai iš visų Žemės rutulio

kampų rašė laiškus, meldė talibų nesunaikinti dviejų didingiausių Afganistano istorijos paminklų. Bet talibai nieko nepaisė ir detonavo savo sprogmenis dviejų tūkstančių metų senumo Budų viduje, sulig kiekvienu sprogimu giedodami *Allah-u-akbar*, kaskart džiugiais šūksmais palydėdami statulų rankos ar kojos netektį sutrupintos uolienos dulkių debesyje. Leila prisiminė, kaip tuomet, 1987-aisiais, kai drauge su *babiu* ir Tariku stovėjo didesniojo iš dviejų Budų viršuje, lengvas vėjelis glostė saulės nutviekstus jų veidus; jie akimis sekė sklandantį, sukantį ratus virš apačioje nusidriekusio slėnio vanagą. Bet dabar, išgirdusi apie statulų susprogdinimą, Leila sureagavo abejingai, jai tai atrodė beveik nesvarbu. Kaip galėjo rūpėti statulos, kai jos pačios gyvenimas trupa į dulkes?

Kol Rašidas nepasakė, kad metas eiti, akmeniniu veidu, išsidraikiusiais plaukais Leila tylomis sėdėjo svetainės kampe ant grindų. Nors ir stengėsi giliai kvėpuoti, jai vis atrodė, kad plaučiai neprisipildo oro.

PAKELIUI Į Karteh Sehą Rašidas nešė Zalmajį, o Aziza, įsitvėrusi Marjamos rankos, sparčiai žingsniavo šalia moters ir stengėsi neatsilikti. Vėjas tampė po Azizos smakru surištą purviną skarą, plaikstė suknelės kraštą. Mergaitės veidas darėsi vis niūresnis, tarsi sulig kiekvienu žingsniu ji pradėtų suprasti esanti mulkinama. Leila pristigo drąsos pasakyti Azizai tiesą. Tik paaiškino jai, kad yra atiduodama į mokyklą, specialiąją mokyklą, kur vaikai valgo ir miega, o po pamokų nepareina namo. Dabar Aziza vis bėrė motinai klausimus, kuriais jau kelios dienos nedavė Leilai ramybės. Ar mokiniai miega atskiruose kambariuose, ar visi kartu viename dideliame? Ar turėsianti draugių? Ar ji, mama, tikra, kad mokytojai bus malonūs?

Ne vieną kartą vis domėjosi: *Kiek laiko turėsiu ten pasilikti?*

Jie sustojo likus dviem kvartalams iki žemo, plataus, panašaus į baraką pastato.

— Mudu su Zalmaju palauksime čia, — pasakė Rašidas. — Ak, kol nepamiršau...

Ištraukęs iš kišenės kramtomosios gumos plokštelę, manieringai, dėdamasis didžiadvasišku, padavė Azizai kaip dovaną išsiskiriant. Aziza paėmė sumurmėdama „ačiū". Leila nusistebėjo Azizos mandagumu, beribiu gebėjimu būti atlaidžiai, ir moters akys prisipildė ašarų. Širdį gniaužė nuo minties, kad šiandien popiet dukra nebeužsnūs šalimais, kad nebejausianti plonutės Azizos rankos svorio sau ant krūtinės, galvelės išlinkio, spaudžiančio jai šonkaulius, šilto alsavimo į kaklą, kulnelių, besiremiančių jai į pilvą. Ir Leila alpo iš sielvarto.

Kai Azizą nuvedė, Zalmajis pratrūko klykti, verkė „Ziza! Ziza!", muistėsi ir spardėsi tėvui ant rankų, šaukė seserį, kol jo dėmesį atitraukė rylininko beždžionė kitapus gatvės.

Likusius du kvartalus jos sukorė vienos — Marjama, Leila ir Aziza. Priėjusi arčiau, Leila pamatė suskeldėjusias statinio fasado sienas, įdubusį stogą, lentomis užkaltus langus be stiklo, virš griūvančio mūrinio aptvaro prasikišančią sūpynių viršūnę.

Jos sustojo prie durų, Leila pakartojo Azizai, ką anksčiau buvo sakiusi.

— Jeigu tavęs paklaus apie tėvą, kaip atsakysi?

— Kad jį užmušė mudžahedai, — įtariai surauktomis lūpomis atsakė mergaitė.

— Gerai, Aziza. Tu viską supratai?

— Tai specialioji mokykla. — Dabar, kai jos jau stovėjo čia, o pastatas buvo tapęs realybe, Aziza atrodė sukrėsta. Apatinė jos lūpa virpėjo, akyse tvenkėsi ašaros. Leila matė, kaip dukra iš paskutiniųjų stengiasi laikytis narsiai. — Jeigu mes pasakytume tiesą, — silpnu, pridususiu balseliu tęsė Aziza, — manęs nepriimtų. Tai specialioji mokykla. Aš noriu namo.

— Aš tave nuolat lankysiu, — vargais negalais išspaudė Leila. — Pažadu.

— Aš irgi, — pritarė Marjama. — Mudvi ateisime tavęs aplan-

kyti, Aziza *džo*, ir drauge žaisim, kaip visada. Tai tik laikinai, kol tavo tėvas susiras darbą.

— Čia jie turi maisto, — netvirtu balsu pridūrė Leila. Ji džiaugėsi esanti su burka, džiaugėsi, kad Aziza nemato, kaip po dangalu ji sugniūžta. — Tu nebūsi alkana. Jie turi ryžių, duonos, vandens ir galbūt net vaisių.

— Bet *tavęs* nebus čia. Ir *khalos* Marjamos nebus kartu su manimi.

— Aš ateisiu tavęs aplankyti, — guodė Leila. — Nuolatos. Aziza, pažvelk į mane. Aš vis ateisiu tavęs aplankyti. Juk esu tavo mama. Kad ir kas grėstų, vis tiek ateisiu.

NAŠLAIČIŲ PRIEGLAUDOS DIREKTORIUS, pakumpęs, siauros krūtinės, malonaus raukšlėto veido žmogelis, plinkantis, susivėlusia barzda ir akimis it sagutėmis, vadinosi Zamanas ir nešiojo tiubeteiką. Kairysis jo akinių lęšis buvo įskilęs.

Vesdamasis į savo kabinetą, jis paklausė Leilos ir Marjamos vardų, taip pat ir Azizos, šios amžiaus. Jie žengė blausiai apšviestais koridoriais, kuriuose basi vaikai traukėsi į šalį ir stebėjo atvykėlius. Jų plaukai buvo susivėlę arba galvos plikai nukirptos. Visi vilkėjo nertiniais su apspurusiomis rankovėmis, sudriskusiais džinsais, ties keliais išsitrynusiais iki paskirų plaušų, švarkeliais, sulopytais izoliacine juostele. Leila užuodė ūkinio muilo ir talko, amoniako bei šlapimo kvapus ir jautė vis didėjančią Azizos baimę. Dukra netrukus pradėjo verkšlenti.

Leila gavo trumpai pamatyti pro langą kiemą: piktžolėmis apaugusį sklypą, aplūžusias sūpynes, besivoliojančias senas padangas ir subliūškusį krepšinio kamuolį. Jie ėjo pro plikomis sienomis, be baldų kambarius, kurių langai buvo uždangstyti plastikine plėvele. Iš vieno kambario išnėrė mažas berniūkštis, sugriebė Leilą už alkūnės ir pamėgino užsiropšti jai ant rankų. Valytojas, šluostęs nuo grindų kažką panašaus į šlapimo klaną, padėjo į šalį šiūruoklę ir nuginė vaiką.

Su našlaičiais Zamanas elgėsi lyg švelnus šeimininkas. Eidamas pro šalį patapšnodavo kai kurių galvas, pataršydavo plaukus, tarstelėdavo vieną kitą nuoširdų žodį, laikydamasis anaiptol ne globėjiškai. Vaikai laukė jo prisilytėjimo, žvelgė į jį, kaip Leilai atrodė, laukdami, kad juos pagirtų.

Direktorius įleido jas į savo kabinetą — kambarį tik su trimis sulankstomosiomis kėdėmis ir netvarkingu rašomuoju stalu, ant kurio kaupėsi krūvos popierių.

— Jūs iš Herato, — Marjamai pasakė Zamanas. — Atspėju iš akcento.

Jis atsilošė kėdėje ir susinėrė ant pilvo rankas, paskui pridūrė turįs svainį, kadaise ten gyvenusį. Net ir šitokioje paprastoje jo elgsenoje Leila pastebėjo nuovargį. Nors jis nežymiai šypsojosi, Leila jautė užslėptą nerimą ir pažeidžiamumą, pro apgaulingą išorinį geraširdiškumą prasišvietė nusivylimas ir pralaimėjimo kartėlis.

— Jis buvo stikladirbys, — paaiškino Zamanas. — Gamindavo gražias nefrito žalumo gulbės. Pakėlus prieš šviesą, jos spindėdavo, lyg stiklas būtų pripildytas mažučių brangakmenių. Ar buvote ten sugrįžusi?

Marjama atsakė nebuvusi.

— Aš pats — iš Kandaharo. Ar kada nors buvote Kandahare, *hamšira*? Ne? Kaip ten gražu, kokie sodai! O vynuogės! Ak, vynuogės. Jos apkeri gomurį.

Keli vaikai, susirinkę už durų, kaišiojo galvas vidun pažiūrėti. Zamanas švelniai juos nuginė puštūnų kalba.

— Žinoma, aš mėgstu ir Heratą. Menininkų ir rašytojų, sufijų ir mistikų miestas. Juk žinote seną anekdotą: Herate negali žengti žingsnio, neįspirdamas kokiam poetui į užpakalį.

Aziza, stovėdama šalia Leilos, prunkštelėjo.

Zamanas apsimetė išsižiojęs iš nuostabos.

— Ak štai. Priverčiau tave susijuokti, mažoji *hamšira*. Paprastai tai sunkiausia dalis. Jau buvau susirūpinęs. Maniau, turėsiu kuda-

kuoti kaip višta ar bliauti kaip asilas. Bet štai susijuokei. Ir kokia tu miela.

Jis pasišaukė patarnautoją, kad kelias minutes pažiūrėtų Azizą. Mergaitė užšoko Marjamai ant kelių ir prigludo prie jos.

— Mes tik šiek tiek šnektelėsime, meile mano, — ramino Leila. — Tuoj vėl būsiu su tavimi. Gerai? Tuojau pat.

— Kodėl mums neišėjus minutėlę pasivaikštinėti, Aziza *džo*? — pasiūlė Marjama. — Tavo mamai reikia pasikalbėti su dėde Zamanu. Tik minutėlę. Nagi, eime.

Kai Zamanas liko su Leila vienudu, jis pasiteiravo Azizos gimimo datos, kokiomis ligomis persirgusi, ar kam nors ne alergiška. Dar paklausė, kas jos tėvas. Leilą apėmė keistas jausmas, kai gavo pasakyti melą, kuris iš tikrųjų buvo tiesa. Zamanas klausėsi, jo veidas neišdavė, patikėjo tuo ar ne. Paaiškino vadovaująs našlaičių prieglaudai garbės žodžio pagrindais. Jeigu *hamšira* sakanti, kad jos vyras miręs ir pati negalinti pasirūpinti savo vaikais, tai jis tuo neabejojąs.

Leila pravirko.

Zamanas padėjo ant stalo rašiklį.

— Man gėda, — sugergždė Leila, prisidengdama delnu burną.

— Pažvelk į mane, *hamšira*.

— Kokia gi motina palieka savo vaikus?

— Pažvelk į mane.

Leila pakėlė akis.

— Ne tavo tai kaltė. Girdi? Ne tavo. Tuos *laukinius*, tuos *vahšius* reikia kaltinti. Man, puštūnui, jie užtraukia gėdą. Suteršė gerą mano tautos vardą. Ir tu ne viena, *hamšira*. Pas mus nuolat ateina tokių motinų kaip tu, — nuolat, — motinų, negalinčių išmaitinti savo vaikų, nes Talibanas neleidžia joms išeiti iš namų ir užsidirbti pragyvenimui. Tad nekaltink savęs. Niekas čia tavęs nekaltina. Aš suprantu. — Jis pasilenkė į priekį. — *Hamšira*, aš suprantu.

Leila burkos kraštu pasišluostė akis.

— O ši vieta, — atsiduso Zamanas, mosteldamas ranka, — pati

matai, baisi. Mums nuolatos trūksta lėšų, nuolatos tenka suktis, kad išsilaikytume, patiems ieškoti visokių galimybių. Talibanas mus mažai remia arba visai neremia. Bet mes verčiamės. Kaip ir tu, mes darome, ką privalome daryti. Alachas yra geras ir maloningas, Alachas pasirūpina, ir kol Jis rūpinasi, aš prižiūrėsiu, kad Aziza būtų pamaitinta ir aprengta. Tiek aš tau pažadu.

Leila linktelėjo.

— Taigi viskas gerai? — jis draugiškai nusišypsojo. — Bet tik neverk, *hamšira*. Nereikia, kad mergytė pamatytų tavo ašaras.

Leila vėl nusišluostė akis.

— Telaimina jus Dievas, — kimiai tarė ji. — Telaimina jus Dievas, broli.

BET KAI ATĖJO LAIKAS ATSISVEIKINTI, kilo tokia scena, kokios Leila ir baiminosi.

Aziza puolė į paniką.

Visą kelią namo, remdamasi į Marjamą, Leila ausyse girdėjo šaižius Azizos klyksmus. Mintyse regėjo kietus įdiržusius delnus ant Azizos rankų; regėjo juos traukiant, — iš pradžių švelniai, paskui vis tvirčiau ir galiausiai — jėga plėšiant Azizą nuo jos. Regėjo Azizą, besispardančią Zamano glėbyje, kai vyriškis skubiai pasuko už kampo, girdėjo Azizą klykiant, lyg ji tuoj turėtų dingti nuo žemės paviršiaus. Ir Leila regėjo save pačią, bėgančią nuleista galva koridoriumi, slopinančią gerkle kylančią raudą.

— Aš užuodžiu ją, — namie Marjamai pasakė ji, nematančiomis akimis nuklysdama pro Marjamos petį, pro kiemą, sienas, rudų it rūkoriaus spjaudalas kalnų link. — Užuodžiu jos miego kvapą. O tu? Ar tu užuodi?

— O Leila *džo*, — mėgino raminti Marjama. — Nereikia. Kokia iš to nauda? Kokia?

ooooo

IŠ PRADŽIŲ RAŠIDAS, norėdamas įsiteikti Leilai, lydėdavo juos — ją, Marjamą ir Zalmąjį — į našlaičių prieglaudą, nors pakeliui pasistengdavo, kad Leila iš jo sielvartingo veido ir niurzgėjimo aiškiai matytų ir girdėtų, kaip verčianti jį vargintis, kaip kenčia skausmą jo kojos, pėdos ir nugara einant ten ir atgal. Pasistengdavo, kad ji žinotų, kokią darąs auką.

— Nebesu jaunas, — skundėsi jis. — Nors tau tai nė motais. Nuvarytum mane į kapą, jeigu visada būtų tavo viršus. Bet neišdegs, Leila. Nebus tavo viršus.

Jie išsiskirdavo likus dviem kvartalams iki prieglaudos; jis niekada joms neduodavo daugiau nei penkiolikos minučių.

— Minutę pavėluosite, — sakydavo jis, — ir manęs nerasite. Aš nejuokauju.

Leila prašinėdavo jį, maldaudavo, kad leistų pabūti su Aziza bent kiek ilgiau. Dėl savęs pačios ir dėl Marjamos, irgi nelaimingos be Azizos, nors kaip visada Marjama buvo linkusi savo kančią slėpti ir kęsti tyliai. Zalmajis irgi kasdien klausinėdavo apie savo sesę, jį ištikdavo irzulio priepuoliai, kartais pereinantys į nepaguodžiamą verksmą.

Kai kada pakeliui į prieglaudą Rašidas sustodavo skųsdamasis, kad jam įsopo koją. Paskui apsisukdavo ir ilgais tvirtais žingsniais, nė kiek nešlubuodamas, patraukdavo atgal į namus. Arba pliaukštelėdavo liežuviu ir pasiskųsdavo: „Kažkas mano plaučiams, Leila. Pristigau kvapo. Galbūt ryt arba poryt jausiuosi geriau. Pažiūrėsime." Jis niekada nesivargindavo bent sykį apsimestinai dusulingai sušvokšti. Dažnai, apsisukęs ir žengdamas namo, užsirūkydavo cigaretę. Namie Leila sekiodavo paskui jį prislėgta, drebanti iš apmaudo ir bejėgio įsiūčio.

O paskui vieną dieną pareiškė Leilai niekur nebeisiąs.

— Pernelyg pavargstu ištisą dieną vaikštinėdamas po gatves ir ieškodamas darbo.

— Tai aš eisiu viena pati, — nebesusiturėjo Leila. — Tu manęs nesulaikysi, Rašidai. Girdi? Gali mušti, kiek nori, bet aš vis tiek ten eisiu.

— Elkis kaip tinkama. Bet pro talibus neprasmuksi. Paskui nesakyk, kad tavęs neperspėjau.

— Ir aš eisiu su tavimi, — pasakė Marjama.

Leila nenorėjo sutikti.

— Turi likti namie su Zalmaju. Jeigu mus sustabdytų... nenoriu, kad jis matytų.

Ir staiga Leilos gyvenimas pradėjo suktis apie tai, kaip rasti būdų pasimatyti su Aziza. Beveik kas antrą kartą jai nepavykdavo nusigauti iki prieglaudos. Pereidama gatvę būdavo pastebėta talibų ir apipilta klausimais: *Kaip vadiniesi? Kur eini? Kodėl eini viena? Kur tavo* mahramas*?* — ir parsiunčiama namo. Jeigu pasisekdavo prasprūsti, būdavo apibarama, susilaukdavo spyrio į užpakalį arba niūkso į nugarą. Retkarčiais ją primušdavo medinėmis lazdomis, ką tik nulaužtomis medžio šakomis, trumpais rimbais, antausiais, dažnai kumščiais.

Sykį jaunas talibas apkūlė Leilą su radijo antena. Baigęs dar užtvojo per sprandą ir pagrasino:

— Jeigu vėl tave pamatysiu, taip prikulsiu, kad tau iš kaulų sunksis motinos pienas.

Tąkart Leila parėjo namo. Gulėjo ant pilvo jausdamasi kaip kvailas, pasigailėtinas gyvulys ir šnopuodama, kol Marjama dėjo ant sukruvintų šlaunų ir nugaros drėgnus kompresus. Bet paprastai Leila nepasiduodavo. Apsimesdavo einanti namo, bet paskui pasukdavo kitu keliu, šalutinėmis gatvelėmis. Kai kada per vieną dieną du, tris, keturis kartus ji būdavo pagaunama, apklausinėjama, išplūstama. Paskui pasipildavo rimbai, orą skrosdavo antenos, ir ji kruvina vilkdavosi namo, taip ir nė trumpai nepamačiusi Azizos. Netrukus Leila įprato vilkėti po burka papildomais drabužiais, dviem trim megztiniais, net jeigu ir būdavo karšta, kad šitaip sušvelnintų smūgius.

Bet rizikuoti buvo verta. Jeigu pavykdavo išvengti talibų, Leila galėdavo praleisti su Aziza tiek laiko, kiek norėdavo — net *valandų valandas.* Jiedvi sėdėdavo kieme, netoliese sūpynių įrenginio, kartu su

kitais vaikais ir juos lankančiomis motinomis, ir kalbėdavosi apie tai, ko Aziza išmoko tą savaitę.

Aziza pasakojo, kad dėdė Zamanas užsibrėžęs kiekvieną dieną juos ko nors išmokyti, dažniausiai skaityti ir rašyti, kartais geografijos, šiek tiek istorijos ar gamtos mokslų, ko nors apie augalus, gyvūnus.

— Bet mes turime užsitraukti užuolaidas, — pridūrė Aziza, — kad talibai nepamatytų.

Dėdė Zamanas turėjo po ranka mezgimo virbų ir siūlų kamuolių, jeigu talibai užgriūtų patikrinti.

— Tada mes paslepiame knygas ir apsimetame mezgantys.

Sykį, atsilankiusi pas Azizą, Leila pamatė prieglaudoje pusamžę moterį su nustumta nuo galvos burka, lankančią tris berniukus ir mergaitę. Atpažino aštrių bruožų veidą ir nusvirusius antakius, nors jau buvo įdubusi burna, o plaukai — pražilę. Prisiminė skareles, juodus sijonus, kapotą balsą, prisiminė, kad ji mėgo nešioti juodus it anglis plaukus, taip standžiai surištus už pakaušio į mazgą, kad matydavosi tamsi pašiurpusi oda. Leila prisiminė, kaip ta moteris drausdavo mokinėms gobtis galvą, sakydama, kad moterys ir vyrai lygūs, tad kodėl moterys turi dangstytis, jeigu vyrai nesidangsto.

Khala Rangmala atsitiktinai pakėlė galvą ir pagavo Leilos žvilgsnį. Tačiau senosios mokytojos akys nė trumpam neapsistojo ties ja, jose nesuspindo žiburėlis, kad būtų atpažinusi buvusią mokinę.

— ŽEMĖS PLUTOJE YRA ĮTRŪKIŲ, — rimtai pasakė Aziza. — Jie vadinami sprūdžiais.

Šiltas 2001-ųjų birželio penktadienis, jau po vidudienio. Jie keturiese — Leila, Zalmajis, Marjama ir Aziza — sėdi našlaičių prieglaudos užpakaliniame kieme. Rašidas šįsyk nusileido — taip nutikdavo nedažnai — ir atlydėjo visą jų ketvertą, o pats pasiliko laukti toliau gatvėje, prie autobusų stotelės.

Aplinkui šmižinėjo basi vaikai, spardė subliūškusį futbolo kamuolį, apatiškai vaikėsi vienas kitą.

— O iš kiekvienos tų sprūdžių pusės guli uolienos sluoksniai, kurie ir sudaro Žemės plutą, — toliau dėstė Aziza.

Kažkas buvo sušukavęs Azizos plaukus nuo veido, supynęs kasytes ir tvarkingai jas prisegęs viršugalvyje. Kad ir kam išpuolė sėdėti už jos dukters, permetinėti plaukų sruogas vieną per kitą, prašyti, kad nejudėtų, Leila tam žmogui pavydėjo.

Aziza pademonstravo atversdama plaštakas delnais į viršų ir trindama vieną į kitą. Zalmajis didžiai susidomėjęs stebėjo.

— Tai vadinama kektoninėmis plokštėmis?

— *Tektoninėmis,* — pataisė Leila. Kalbėti buvo sunku. Žandikaulį tebeskaudėjo, gėlė nugarą ir sprandą. Lūpa buvo sutinusi, o liežuvis vis lindo į tuščią duobutę, likusią po to, kai Rašidas prieš dvi dienas jai išmušė apatinį kandį. Prieš žūstant mamutei ir *babiui* ir visam jos gyvenimui apsiverčiant, Leila niekada nebūtų patikėjusi, kad žmogaus kūnas gali ištverti tiek daug, taip žiauriai ir dažnai mušamas, bet vis dėlto funkcionuoti.

— Teisingai. O kai tos plokštės slenka viena pro kitą, jos sukimba ir nuslysta — matai, mamute? — ir atpalaiduoja energiją, kuri keliauja į Žemės paviršių ir jį drebina.

— Kokia daraisi protinga, — stebėjosi Marjama. — Kur kas protingesnė už savo kvailą *khalą.*

Azizos veidas nušvito, išplito šypsena.

— Tu visai ne kvaila, *khala* Marjama. Ir dėdė Zamanas sako, kad uolienos poslinkiai kartais vyksta giliai, giliai apačioje, ir būna tokie galingi ir baisūs, bet mes paviršiuje juntame tik nežymų virpulį.

Per praeitą jų apsilankymą kalbėta apie deguonies atomus atmosferoje, išsklaidančius mėlyną saulės šviesą. *Jeigu Žemė neturėtų atmosferos,* — šiek tiek uždususi tuomet pasakojo Aziza, — *dangus visai nebūtų mėlynas, o it dervos juodumo jūra, o saulė — didelė šviesi žvaigždė tamsoje.*

— Ar Aziza šįkart eis su mumis namo? — paklausė Zalmajis.

— Jau greitai, mielasis, — atsakė Leila. — Jau greitai.

Leila seka sūnų akimis, kai jis nuklysta tolyn. Eisena visai kaip tėvo — pakumpęs į priekį, į vidų pasuktomis pėdomis. Zalmajis nukrypuoja prie sūpynių, stumteli vieną tuščią kėdutę ir galiausiai atsisėda ant betono, rovinėja iš plyšio piktžoles.

Iš lapų garuoja vanduo — mamyte, ar žinojai? — visai taip pat, kaip iš sudžiaustytų ant virvės skalbinių. Ir tai verčia vandenį tekėti aukštyn medžiu. Iš žemės, jo šaknimis, paskui kamienu iki pat viršaus šakomis ir į lapus. Tai vadinama transpiracija.

Nesyk Leila klausdavo savęs, ką talibai padarytų, jeigu sužinotų apie slaptas dėdės Zalmano pamokas.

Per apsilankymus Aziza neleisdavo įsitvyroti tylai. Užpildydavo visas pauzes nepaliaujamai čiauškėdama aukštu, skambiu balseliu. Įsijausdavo į jai dėstomus dalykus, pašėlusiai gestikuliuodavo rankomis, pratrūkdavo nervingumu, anksčiau jai visai nebūdingu. Iš tikrųjų Azizos juokas pasikeitė. Tiesą sakant, ne tiek juokas, kiek nervinga punktuacija, turinti tikslą, kaip Leila spėjo, įtikinti.

Buvo ir kitų pokyčių. Leila pastebėdavo po Azizos nagais purvo, o ši pamačiusi, kad motina pastebėjo, paslėpdavo rankas po šlaunimis. Jei kur nors netoliese pravirkdavo vaikiūkštis su varvančiu iš nosies snargliu ar pro šalį praeidavo bamblys pliku užpakaliu, sulipusiais nuo nešvaros plaukais, Azizos akių vokai suvirpėdavo, ir ji paskubėdavo nukreipti kalbą. Elgėsi kaip šeimininkė su svečiais, sutrikusi dėl namų nevalyvumo, neprižiūrėtų vaikų.

Į klausimus, kaip jai sekasi prisitaikyti, atsakydavo išsisukinėjamai ir linksmai.

Puikiai sekasi, khala. Viskas puiku.

Ar vaikai prie tavęs nesikabinėja?

Ne, mamute. Visi mieli.

Tu valgai? Gerai miegi?

Valgau. Ir miegu. Taip. Vakar vakare valgėme avienos. O gal praėjusią savaitę.

Kai Aziza šitaip kalbėdavo, Leila matydavo joje nemažai Marjamos.

Aziza pradėjo mikčioti — Marjama pirma tai pastebėjo. Nors ir nežymiai, bet vis tiek pastebimai, ir labiau išryškėdavo tariant žodžius, prasidedančiais *t*. Leila paklausė apie tai Zamano. Šis susiraukė ir atsakė:

— Maniau, kad ji visada mikčiodavusi.

Tą penktadienį jos paliko našlaičių prieglaudą kartu su Aziza trumpai pasivaikščioti ir sutiko Rašidą, laukiantį prie autobusų stotelės. Pamatęs tėvą, Zalmajis džiugiai kvyktelėjo ir ištrūko iš Leilos rankų. Aziza pasisveikino su Rašidu santūriai, bet ne priešiškai.

Rašidas paragino jas paskubėti, nes turįs tik dvi valandas, kol vėl reikės prisistatyti į darbą. Mat ši savaitė buvo pirma, kai įsidarbino šveicoriumi „Intercontinental" viešbutyje. Nuo vidudienio iki aštuonių, šešias dienas per savaitę Rašidas atidarinėdavo automobilių dureles, nešiojo bagažą, kartais pašluostydavo šiūruokle, jeigu kas išsipildavo. Kai kada, į dienos pabaigą, bufeto tipo restorano virtuvės šefas Rašidui leisdavo parsinešti namo, jeigu tik apie tai niekam nepasakos, kokių nors likučių — šaltų mėsos kukulių, plaukiančių aliejuje, keptų viščiuko sparnelių su išdžiūvusia ir sukietėjusia odele, virtinukų su mėsa, jau sunkiai kramtomų, sustandėjusių kaip žvyras ryžių. Rašidas buvo pažadėjęs Leilai, kad, kai tik bent kiek sutaupysiąs pinigų, Aziza galėsianti grįžti namo.

Rašidas vilkėjo savo uniforma: vyšninės spalvos poliesteriniu kostiumu, baltais marškiniais, prisegamu kaklaraiščiu, kepure su snapeliu, spaudžiančia jo baltus plaukus. Su šia uniforma tartum buvo kitoks. Atrodė pažeidžiamas, pasigailėtinai išmuštas iš vėžių, beveik toks, kuris nė musės nenuskriaustų. Kaip žmogus, nuolankiai, nedūsaudamas susitaikantis su gyvenime jam tekusiais pažeminimais. Žmogus, savo romumu sukeliantis graudulį ir pasigėrėjimą.

Autobusu jie nuvažiavo į „Titaniko miestą", nusileido į išdžiūvusią upės vagą, iš kurios abiejų pusių prie krantų šliejosi laikinai sukalti prekystaliai ir kioskeliai. Netoliese tilto, jiems lipant žemyn laiptais, ant keliamojo krano tabalavo basas pakaruoklis: nupjautomis ausimis, persilenkusiu ties virvės galu kaklu. Upės vagoje jie įsimaišė į besistumdančią minią pirkėjų, pinigų keitikų ir nuobodžiaujančios išvaizdos nevyriausybinių organizacijų darbuotojų, cigarečių pardavėjų, užsidengusiais veidais moterų, kaišiojančių žmonėms suklastotus antibiotikų receptus ir kaulijančias pinigų šiems nupirkti. Apsiginklavę rimbais, kramtantys *nasvarą** talibai patruliavo po „Titaniko miestą", dairydamiesi minioje, neatsargiai ką nors nusijuokiant, kokios moters, neužsidengusios veido.

Prie žaislų kioskelio tarp *pustyn*** apsiaustų pardavėjo ir dirbtinių gėlių prekystalio Zalmajis išsirinko guminį krepšinio sviedinuką su geltonais ir mėlynais vinguriais.

— Ir tu išsirink ką nors, — pasiūlė Rašidas Azizai.

Iš netikėtumo Aziza susigūžė, pastiro.

— Paskubėk. Po valandos turiu būti darbe.

Aziza išsirinko žaisliuką — mažutį kramtomosios gumos automatą: įkiši į jį monetą, tau išmeta plytelę kramtokšlės, paskui apačioje atidarai dangtelį — ir vėl atgauni pinigėlį.

Rašido antakiai kilstelėjo aukštyn, kai pardavėjas pasakė kainą. Sekė įnirtingos derybos, kurioms pasibaigus Rašidas vaidingai pasakė Azizai, tartum *ji* būtų nurungusi jį derantis.

— Padėk atgal. Neišgaliu abiejų nupirkti.

Grįžtant atgalios, kuo arčiau jie žengė našlaičių prieglaudos link, tuo labiau apgaulingas Azizos linksmumas blėso. Rankos nebemosikavo, veidas apsunko. Taip atsitikdavo visada. Dabar atėjo eilė Leilai, vis įsiterpiant ir Marjamai, imti čiauškėti, nervingai juoktis, liūdną tylą užpildyti išsikvėpusiais betiksliais pasišaipymais.

* Kramtomasis tabakas su gesintų kalkių ir medžio anglies pelenų priemaiša.
** Gyvulių oda.

Vėliau, kai Rašidas nuo jų atsiskyrė ir autobusu nuvažiavo į darbą, Leila stebėjo Azizą, kuri atsisveikindama pamojo ir nudūlino palei sieną į užpakalinį prieglaudos kiemą. Prisiminė Azizos mikčiojimą ir tai, ką anksčiau ji pasakė apie sprūdžius bei galingus susidūrimus gelmėse ir kad kartais paviršiuje mes jaučiame tik nežymius virpesius.

— EIK ŠALIN, TU! — sušuko Zalmajis.

— Ššš, — sudraudė Marjama, — ant ko šauki?

Jis parodė pirštu.

— Ten. Tas vyras.

Leila akimis pasekė jo piršto kryptimi. *Tikrai*, ten prie jų namų stovėjo kažkoks vyras, atsišliejęs į vartus. Pamatęs jas besiartinančias, pasuka galvą. Išskečia sukryžiuotas ant krūtinės rankas. Paklibikščiuoja kelis žingsnius jų link.

Leila sustoja kaip įbesta.

Iš krūtinės jai išsiveržia duslus garsas. Keliai linksta. Leila staiga panoro, *turėjo* įsitverti Marjamos rankos, jos peties, žasto, riešo — ko nors, bet ko, į ką galėtų pasiremti. Bet to nepadarė. Nedrįso. Nedrįso pajudinti nė vieno raumens. Nedrįso kvėpuoti ar net mirksėti iš baimės, manydama, kad jis — ne kas kita, tik miražas, mirguliuojantis tolyje, trapi iliuzija, išnyksianti nuo menkiausio dvelktelėjimo. Leila stovi visiškai sustingusi ir žvelgia į Tariką, kol krūtinėje pristinga oro, o peršinčios akys priverstos sumirksėti. Ir kažkaip stebuklingai, net tada, kai ji įkvėpė oro, užmerkė ir pravėrė akis, jis vis ten tebestovi. Tarikas vis tebestovi.

Leila leidžia sau žengtelėti žingsnį jo link. Paskui — kitą. Ir dar kitą. Galiausiai bėga.

43

Marjama

Viršuje, Marjamos kambaryje, Zalmajis įsiaudrino. Jis spardė po grindis, mėtė į sienas savo naująjį guminį sviedinuką. Marjama paprašė jo liautis, tačiau berniukas žinojo, kad ji neturi jam jokios valdžios, tad ir toliau bumbsėjo, įžūliai žvelgdamas tetai į akis. Dar juodu šiek tiek pastumdė žaislinį automobiliuką — greitukę su didelėmis raudomis raidėmis šonuose — siuntinėdami per kambarį vienas kitam.

Anksčiau, kai jos prie vartukų pasitiko Tariką, Zalmajis spaudė sau prie krūtinės sviedinuką ir laikė nykštį burnoje — to jis nebedarydavo, nebent ko nors baimindamasi. Jis įtariai nužiūrinėjo Tariką.

— Kas tas žmogus? — dabar jis paklausė. — Man jis nepatinka.

Marjama žiojosi paaiškinti, pasakyti ką nors, kad juodu su Leila kartu augo, bet Zalmajis ją nutraukė, liepdamas apsukti greitukę, kad priekinės grotelės būtų į jo pusę, o paskui panoro vėl žaisti sviedinuku.

— Kur jis? — paklausė. — Kur kamuolys kurį *baba džanas* man nupirko? Kur jis? Aš noriu jo! Noriu! — Sulig kiekvienu žodžiu jo balsas skambėjo vis garsiau ir šaižiau.

— Jis ką tik buvo kažkur čia, — ramino Marjama.

— Ne, jis dingo, aš žinau! — sušuko Zalmajis. — Žinau, kad dingo! Kur jis? Kur?

— Čia. — Marjama ištraukė sviedinuką iš po spintos, kur buvo nuriedėjęs, bet Zalmajis dabar bliovė ir daužė kumščiais, šaukdamas, kad tai ne tas pats sviedinukas, negali būti tas pats, nes jo sviedinukas dingo, o šisai netikras, kur pasidėjo jo tikrasis sviedinukas? Kur, kur, kur, kur?

Jis klykė, tad Leila gavo užlipti į viršų, paimti jį ant rankų, pasūpuoti, paglostyti tankias tamsias garbanas, nušluostyti sudrėkusius skruostus ir spragtelėti prie ausies liežuviu.

Marjama laukė išėjusi iš kambario. Nuo laiptų viršaus matė tik ištiestas per svetainės grindis be kilimo ilgas su chaki spalvos kelnėmis Tariko kojas: viena — tikra, kita — protezas. Būtent tik dabar ji sumojo, kodėl šveicorius prie „Intercontinental" tą dieną, kai ji su Rašidu buvo nuėję paskambinti Džaliliui, jai pasirodė pažįstamas. Vyriškis tada buvo su kepure ir saulės akiniais, štai kodėl ji neatpažino jo. Bet dabar Marjama prisiminė, kad prieš devynerius metus apačioje sėdėjo tas žmogus, vis sausinantis nosine kaktą ir prašantis vandens. Jos galvoje skriejo visokie klausimai: ar sulfanilamido tabletės irgi įėjo į klastą? Katras iš jųdviejų sugalvojo tą melą, parūpino įtikinamų smulkmenų? Ir kiek Rašidas sumokėjo Abdulai Šarifui, — jeigu iš tiesų toks jo vardas, — kad ateitų ir sugniuždytų Leilą istorija apie Tariko mirtį?

44

Leila

Tarikas pasakojo kalėjęs vienoje kameroje su vyriškiu, kuris turėjo pusbrolį, sykį buvusį viešai nuplaktą už tai, kad tapė flamingus. Jis, tas pusbrolis, matyt, buvo dėl jų nepagydomai kuoktelėjęs.

— Turėjo ištisus eskizų albumus, — pridūrė Tarikas. — Dešimtis aliejumi tapytų paveikslų su paukščiais, braidančiais po lagūnas, besišildančiais prieš saulę pelkėse. Beje, ir skrendančiais saulėlydžio link.

— Flamingus, tai bent, — nusistebėjo Leila.

Žvelgė į vaikiną, kuris sėdėjo atsirėmęs į sieną, savo sveikąją koją sulenkęs per kelį. Jai baisiai magėjo vėl jį paliesti, kaip anksčiau prie vartukų, kai nubėgo jo pasitikti. Dabar jautėsi nepatogiai, prisiminusi, kaip apsivijo rankomis jo kaklą, verkė prie krūtinės, kaip besiveliančiu liežuviu kimiai kartojo ir kartojo jo vardą. Ar pasielgusi pernelyg impulsyviai, svarstė ji, pernelyg nutrūktgalviškai? Galbūt ir taip. Bet nepajėgusi susivaldyti. Ir dabar troško vėl jį paliesti, darsyk sau įrodyti, kad jis iš tiesų čia, kad jis — ne sapnas, ne vaiduoklis.

— Tikrai, — patvirtino jis. — Flamingus.

Kai talibai aptiko paveikslus, toliau pasakojo Tarikas, juos papiktino ilgos plikos tų paukščių kojos. Surišo pusbrolio pėdas ir išplakę iki kraujo padus jie pasiūlė jam rinktis: arba sunaikinti paveikslus, arba

padaryti taip, kad flamingai atrodytų padoriai. Tad pusbrolis pasiėmė teptuką ir visiems iki vieno paukščiams užtapė kelnes.

— Ir še tau — islamiški flamingai, — baigė pasakoti Tarikas.

Leila buvo benusikvatojanti, bet tuojau pat pasistengė nuslopinti juoką. Gėdijosi savo gelstančių dantų, trūkstamo kandžio. Gėdijosi susiraukšlėjusio veido ir patinusios lūpos. Gailėjosi nesuspėjusi nusiprausti veido ar bent susišukuoti plaukų.

— Bet tas pusbrolis juoksis paskutinis, — pridūrė Tarikas. — Mat tas kelnes jis nutapė akvarele. Kai Talibano nebeliks, paprasčiausiai jas nuplaus. — Jis nusišypsojo. Leila pastebėjo, kad ir jam trūksta danties, ir nuleido akis į jo rankas. — Tikrai.

Ant galvos jis buvo užsidėjęs *pakolę*, avėjo žygio batais ir vilkėjo juodu vilnoniu megztiniu, per juosmenį sukištu į chaki spalvos kelnes. Nežymiai šypsojosi, pamažu linksėdamas galva. Leila neprisiminė, kad jis šitaip anksčiau būtų kalbėjęs, vartojęs tą žodį *tikrai* ir daręs mąslų gestą: sudėtų stogeliu prie krūtinės pirštus. Linksėjimas irgi buvo nauja. Toks yra suaugusiojo žmogaus žodis, toks suaugusiojo žmogaus gestas — kodėl tai turėtų ją bauginti? Juk jis dabar ir *yra* suaugęs. Tarikas — dvidešimt penkerių metų vyras, lėtų judesių ir su nuovargio šypsena. Aukštas, barzdotas, lieknesnis, nei matydavo jį savo svajonėse, bet tvirtomis rankomis, darbininko rankomis, su vingiuotomis, pilnomis venomis. Veidas vis dar toks pat liesas ir dailus, bet jau nebe šviesios odos; kakta tartum visokių orų nugairinta, įdegusi saulėje, toks pat ir kaklas: atrodo lyg keliauninkas, bebaigiantis ilgą ir varginančią kelionę. *Pakolė* nustumta ant pakaušio, ir Leila mato, kad jis pradėjęs nuo kaktos plikti. Šviesiai rusvos akys dulsvesnės, negu ji prisiminė, tartum išblukusios. O galbūt taip tik atrodo dėl kambario šviesos?

Leila prisiminė Tariko motiną, jos neskubius judesius, išmanią šypseną, pilkšvai purpurinį peruką. Ir jo tėvą — primerktų akių, ironiško humoro. Anksčiau, prie vartų, ašaringu balsu užsikirsdama papasakojo Tarikui, ką manė nutikus jam ir jo tėvams. Jis tik palingavo

galvą. Tad dabar moteris paklausė, kaip jiems, jo tėvams, sekasi. Bet tuojau pasigailėjo, nes Tarikas nuleido akis ir šiek tiek išsiblaškęs atsakė:

— Mirę.

— O, kaip man gaila.

— Ką gi. Taip. Ir man. Štai. — Jis ištraukė iš kišenės popierinį maišelį ir padavė jai.

— Sveikinimai nuo Alionos.

Maišelyje buvo į plastikinę plėvelę įvyniotas sūrio gabalėlis.

— Aliona. Gražus vardas. — Leila pasistengė žodžius ištarti nevirptelėjusiu balsu. — Tavo žmona?

— Mano ožka. — Vaikinas viltingai šypsojosi jai, lyg lauktų, kad ji prikeltų kažką iš savo atminties.

Ir tuomet Leila prisiminė. Sovietų filmą. Aliona — taip vadinosi kapitono duktė, įsimylėjusi pirmąjį savo tėvo padėjėją. Tądien ji, Tarikas ir Hasina stebėjo paliekančius Kabulą sovietų tankus ir džipus, tądien Tarikas buvo užsimaukšlinęs aną juokingą rusišką kailinę kepurę.

— Turėjau ją pririšti prie įkalto į žemę kuolo, — tuo tarpu kalbėjo Tarikas. — Ir aptverti tvora. Nuo vilkų. Prieškalnėse, kur gyvenu, netoliese, galbūt už kokio ketvirčio mylios, miškingas regionas, daugiausia pušynai, pasitaiko ir eglių, kedrų. Jie, vilkai, dažniausiai laikosi miške, bet bliaunanti ožka ir dar tokia, kuri mėgsta nuklysti, gali juos prisivilioti. Todėl ir tvora. Ir kuolas.

Leila jo paklausė, kokiose prieškalnėse.

— Pir Pandžalo, Pakistane. Vietovė, kur aš gyvenu, vadinasi Muris. Tai vasarvietė, valanda kelio nuo Islamabado. Kalvota ir žalia, daug medžių, aukštai virš jūros lygio. Todėl vasarą vėsu. Puiki vieta turistams.

Britai netoli savo karinio štabo Ravalpindyje buvo pastatę kalnų gyvenvietę, kad karalienės Viktorijos epochos žmonės turėtų kur pabėgti nuo kaitros, pasakojo Tarikas. Vis dar gali ten pamatyti kolonijinių laikų liekanų: vieną kitą arbatinę, bungalus skardiniais stogais,

vadinamus kotedžais, ir panašių dalykų. Pats miestukas mažas ir malonus. Pagrindinė gatvė pavadinta Alėja. Ten yra paštas, *bazaaras*, keli restoranai, pora parduotuvėlių, lupančių pinigus iš turistų už spalvotus stikliukus ir ranka austus kilimus. Įdomu, kad eismas Alėja vieną savaitę vyksta viena kryptimi, kitą savaitę — priešinga.

— Vietiniai sako, kad eismas kai kuriose Airijos vietovėse irgi panašus, — pridūrė Tarikas. — Ką gali žinoti. Šiaip ar taip, ten miela. Gyvenimas paprastas, bet man patinka. Patinka ten gyventi.

— Su savo ožka. Su Aliona.

Leila siekė šiais žodžiais ne tiek pajuokauti, bet nejučia pakreipti kalbą kita kryptimi, pavyzdžiui, kas dar ten kartu su juo nerimauja, kad ožkų nesuėstų vilkai. Bet Tarikas tik linksėjo.

— Apgailestauju ir dėl tavo tėvų, — pasakė jis.

— Vadinasi, girdėjai.

— Anksčiau pasikalbėjau su kai kuriais kaimynais. — Pauzė, kurios metu Leila svarstė, ką dar kaimynai galėjo jam papasakoti. — Aš nieko nebepažįstu. Iš tų senų laikų.

— Visų jų nebėra. Nebelikę nieko, ką tu pažinotum.

— Nebeatpažįstu ir Kabulo.

— Aš irgi, — sutiko Leila. — Nors ir nebuvau niekur išvykusi.

— MAMUTĖ TURI NAUJĄ DRAUGĄ, — dar tą patį vakarą, po valgio, pranešė Zalmajis, jau Tarikui seniai išėjus.

Rašidas pakėlė akis.

— Ką tu sakai, *iš tikrųjų*?

TARIKAS PAKLAUSĖ, ar galįs užsirūkyti.

Jie kurį laiką gyvenę Nasir Bagho pabėgėlių stovykloje netoliese Pešavaro, pasakojo Tarikas, nukratydamas į lėkštę pelenus. Kai jis su tėvais nuvyko, ten jau glaudėsi šešiasdešimt tūkstančių afganų.

— Bet ten nebuvo taip blogai, kaip kitose stovyklose, tarkim, Dieve apsaugok, Džalozajyje, — kalbėjo jis. — Spėju, vienu metu tai

buvo nelyginant kokia nors pavyzdinė stovykla, įkurta dar tais Šaltojo karo laikais, vieta, kurią Vakarai galėtų parodyti ir sakyti pasauliui, kad jie ne tik ginklais aprūpina Afganistaną, bet ir teikia humanitarinę pagalbą.

Bet taip buvę karo su sovietais metu, pasakojo Tarikas, kai vyko džihadas ir visas pasaulis labai domėjosi, dosniai finansavo, kai lankydavosi net Margaretė Tečer.

— Visa kita tu žinai, Leila. Po karo sovietai subyrėjo, ir Vakarai pasitraukė. Jiems Afganistane nieko nebeliko pastatyta ant kortos, ir pinigai išseko. Dabar Nasir Baghas — vien palapinės, dulkės ir atviri atmatų grioviai. Kai ten nukakome, mums davė kuolą, brezento gabalą ir liepė patiems pasistatyti palapinę.

Tarikas pasakė, kad daugiausia prisimenąs iš Nasir Bagho, kur jie gyveno metus, rudą spalvą.

— Rudas palapines. Rudus žmones. Rudus šunis. Rudą košę.

Ten buvo belapis medis, į kurį jis kasdien įlipdavo ir apsižergęs šaką matydavo gulinėjančius saulėje pabėgėlius, jų atidengtas opas ir biges. Matė mažus išsekusius berniukus, nešiojančius kanistrais vandenį, renkančius šunų mėšlą laužui susikurti, atšipusiais peiliais drožinėjančius iš medžio žaislinius AK-47, tampančius maišus kvietinių miltų, iš kurių niekas negalėdavo išsikepti duonos, kuri netrupėtų. Po visą pabėgėlių miestelį vėjas pliauškino palapinių brezentą, nešiojo sausas žoles, nuo molinių pirkelių stogų kėlė į dangų aitvarus.

— Daug vaikų mirdavo. Nuo dizenterijos, tuberkuliozės, bado — vardink ką tik nori. Dažniausiai nuo prakeiktosios dizenterijos. Dieve, Leila, mačiau tiek daug laidojamų vaikučių. Nieko blogesnio žmogus negali pamatyti.

Jis susikryžiavo kojas. Valandėlę vėl stojo tyla.

— Mano tėvas neišgyveno pirmos žiemos, — tęsė vaikinas. — Mirė miegodamas. Nemanau, kad jam bent kiek skaudėjo.

Tą pačią žiemą, pasakė jis, motina susirgo plaučių uždegimu, kone numirė, būtų numirusi, jeigu ne stovyklos daktaras, kuris teikė

pagalbą iš automobilio universalo, perdirbto į kliniką ant ratų. Ji naktį pabusdavo karščiuodama ir nebeužmigdavo, kosėjo tirštais rūdžių spalvos skrepliais. Eilės pas daktarą būdavo ilgos, toliau pasakojo Tarikas. Visi stovėdami drebėjo, dejavo, kosėjo, kai kuriems tuo pat metu per kojas varvėjo išmatos, kiti būdavo taip pavargę, alkani ar pasiligoję, kad nepajėgdavo ištarti nė žodžio.

— Bet jis buvo padorus žmogus, tas daktaras. Jis gydė mano motiną, davė jai tablečių ir tą žiemą išgelbėjo jai gyvybę.

Tą pačią žiemą Tarikas prirėmė prie sienos vieną vaikiščią.

— Dvylikos, galbūt trylikos metų. Pridėjau jam prie gerklės stiklo šukę ir atėmiau apklotą. Atidaviau ją savo motinai.

Kai motina pasveiko, Tarikas pasižadėjęs, kad kitos žiemos juodu stovykloje nebekentės. Dirbsiąs, sutaupysiąs pinigų, įsikelsią Pešavare į kokį butą su šildymu ir švariu vandeniu. Kai atėjo pavasaris, jis ieškojo darbo. Kartkartėmis anksti rytą į stovyklą atvažiuodavo sunkvežimis. Reikėdavo poros dešimčių vaikinų — rinkti nuo laukų akmenis, skinti sode obuolius. Pinigų mokėdavo nedaug. Kartais duodavo kokį apklotą. Batų porą. Bet jis niekada nebūdavo reikalingas, pasakė Tarikas.

— Užtekdavo tik pamatyti mano koją — ir kalba baigta.

Buvę ir kitų darbų. Kasti griovius, statyti lūšnas, nešioti vandenį, valyti išvietes. Bet dėl šių pešėsi jauni vyrai, o Tarikui nebuvo jokių šansų.

Paskui sykį, 1993-iųjų rudenį, jis susipažinęs su vienu tokiu parduotuvėlės savininku.

— Jis pasiūlė man pinigų — nedaug, bet pakankamai, kad užtektų vieną ar du mėnesius išsinuomoti butą — už tai, kad nugabenčiau į Lahorą odinį paltą.

Parduotuvėlės savininkas nupirkęs jam autobuso bilietą, tęsė Tarikas, ir davęs adresą, prie gatvės kampo, netoliese Lahoro geležinkelio stoties, kuriuo reikėjo pristatyti paltą vienam jo draugui.

— Aš supratau. Tikrai supratau, — toliau varė Tarikas. — Jis pa-

sakė, kad jeigu būsiu sučiuptas, gausiu suktis pats, kad turėčiau prisiminti, jog žinąs, kur gyvena mano motina. Bet pinigai buvo pernelyg geri, kad jų atsisakytum. O ir vėl artinosi žiema.

— Ar toli nukakai? — paklausė Leila.

— Netoli, — nusijuokė vaikinas atsiprašomu, susigėdusiu balsu. — Net neįlipau į autobusą. Bet maniau esąs nepažeidžiamas, supranti, saugus. Lyg ten aukštai būtų koks sąskaitininkas, vyrukas su užkištu už ausies pieštuku, sekantis tuos dalykus, viską suskaičiuojantis, tad jis pasižiūrės žemyn ir pasakys: „Taip, taip, jis gali tai turėti. Mes jį praleisime. Jis jau atsiėmęs, kas jam priklauso."

Hašišas, buvęs paslėptas siūlėse, pasipylė po visą gatvę, kai policija peiliu praardė paltą.

Tai pasakęs Tarikas vėl nusijuokė — garsėjančiu netvirtu juoku. Leila prisiminė jį šitaip juokdavusis, kai juodu buvo maži, kad galėtų paslėpti sumišimą, sumenkinti, ką buvo prisidirbęs kvaila ar papiktinama.

— JIS ŠLUBIS, — toliau varė Zalmajis.

— Tas, apie kurį ir *manau*?

— Jis tik trumpam apsilankė, — pasakė Marjama.

— O tu užsičiaupk, — nukirto Rašidas, iškeldamas pirštą. Jis vėl pasisuko į Leilą: — Ką gali žinoti: Leili ir Medžnunas vėl susitiko. Visai kaip senais gerais laikais. — Jo veidas suakmenėjo. — Taigi tu jį įsileidai. Čionai. Į mano namus. Įsileidai jį. Jis buvo čia su mano sūnumi.

— Tu mane apkvailinai. Pamelavai man, — pro sukąstus dantis iškošė Leila. — Atsiuntei tą žmogų sėdėti priešais mane ir... Tu žinojai, kad aš išeisiu, jeigu manysiu jį esant gyvą.

— O TU MAN NEMELAVAI? — užriaumojo Rašidas. — Manai, tavęs neperpratau? Apie tavąją *harami*? Laikai mane kvailiu, tu, kekše?

KUO ILGIAU TARIKAS KALBĖJO, tuo labiau Leila baiminosi akimirkos, kai jis baigs. Tuomet sektų tyla — ženklas, kad atėjo jos eilė duoti ataskaitą, paaiškinti kodėl, kaip ir kada, formaliai įteisinti tai, ką jis tikriausiai jau ir taip žinojo. Kai tik jis stabtelėdavo, ją apimdavo šioks toks pykulys. Vengė susidurti su juo akimis. Žvelgė žemyn į jo plaštakas, į šiurkščius tamsius plaukelius, per tuos praėjusius metus sudygusius jų paviršiuje.

Tarikas nenorėjo daug pasakoti apie savo metus kalėjime, tik tiek, kad tenai išmokęs kalbėti urdu. Leilos ko nors paklaustas, jis tik nekantriai papurtydavo galvą. Šiame judesyje Leila matė aprūdijusias grotas ir nepraustus kūnus, smurtingus vyrus ir sausakimšas kameras, pelėsių ardomas lubas. Iš vaikino veido ji perskaitė, kad tai buvusi pažeminimų, degradacijos ir nevilties vieta.

Tarikas pasakė, kad, kai buvo areštuotas, motina mėgino jį aplankyti.

— Tris kartus buvo atėjusi, bet aš jos taip ir nepamačiau, — pridūrė jis.

Jis parašęs jai laišką, paskui dar kelis, nors ir abejojęs, ar motina juos gauna.

— Taip pat rašiau ir tau.

— Rašei?

— O, ištisus *tomus.* Mano kūrybos būtų pavydėjęs tavo draugas Rumis. — Jis vėl nusijuokė, šįsyk visu balsu, lyg būtų išsigandęs savo drąsos ir kartu sutrikęs dėl to, ką išsidavė.

Viršuje užbliovė Zalmajis.

— VADINASI, KAIP SENAIS GERAIS LAIKAIS, — pakartojo Rašidas. — Jūs abu. Spėju, leidai jam pamatyti savo veidą.

— Ji leido, — patvirtino Zalmajis ir atsisuko į Leilą, — juk taip, mamute. Aš mačiau.

— TAVO SŪNUI AŠ NELABAI PRIE ŠIRDIES, — Leilai sugrįžus iš viršaus, atsiduso Tarikas.

— Atleisk, — atsiprašė ji. — Taip nėra. Jis tik... Nekreipk į jį dėmesio. — Ir pasiskubino pakeisti temą, nes pasijuto nesmagiai ir kalta, kad šitaip kalba apie Zalmajį. Juk jis tik vaikas, mažas berniukas, mylįs savo tėvą, ir instinktyvus jo priešiškumas šiam pašaliečiui visiškai suprantamas ir pateisinamas.

Taip pat rašiau ir tau.

Tomus.

Tomus.

— Ar senai gyveni Muryje?

— Mažiau nei metai, — atsakė Tarikas.

Susidraugavęs kalėjime su vienu pagyvenusiu žmogumi, tęsė jis, tas vyras buvo vardu Salimas, pakistanietis, anksčiau buvęs žolės riedulio žaidėjas, per daugelį metų nesyk atsidurdavęs už grotų, o paskutinį kartą sėdęs už tai, kad nudūrė persirengusį policininką. Kiekvienoje *kaliuzėje* esama tokio žmogaus kaip Salimas, paaiškino Tarikas. Visada atsiranda kas nors, mokantis gudrauti ir turintis ryšių, perpratęs sistemą ir gebantis viską surasti — kas nors, kam aplinkui pilna galimybių ir kartu pavojų. Būtent Salimas išsiuntė Tariko užklausą apie jo motiną, tai Salimas pasisodino jį ir švelniu tėvišku balsu pasakė, kad ji pasimirė sušalusi.

Pakistano kalėjime Tarikas išsėdėjo septynerius metus.

— Dar lengvai atsipirkau, — pasakė jis. — Man pasisekė. Teisėjas, kuris nagrinėjo mano bylą, kaip vėliau paaiškėjo, turėjo brolį, vedusį afganę. Galbūt todėl pasirodė gailestingas. Nežinau.

Kai Tariko bausmės terminas baigėsi, 2000-ųjų žiemos pradžioje, Salimas jam davė savo brolio adresą ir telefono numerį. Brolis buvo vardu Saidas.

— Jis pasakė, kad Saidas — nedidelio viešbučio Muryje savinin-

kas, — tęsė Tarikas. — Dvidešimties kambarių su restoranėliu, aptarnaujančiu turistus. Liepė broliui pasakyti, kad mane siunčiąs jis.

Vos tik iškėlus koją iš autobuso, Muris Tarikui patiko: apsnigtos pušys, šaltas gaivus oras, mediniai namukai uždarytomis langinėmis, iš kaminų besirangantys dūmai.

Štai vieta, pagalvojęs Tarikas, belsdamasis į Saido duris, kur visi jo patirti vargai atrodo likę kažkur toli toli. Čia net pagalvoti apie sunkumus ir sielvartus nepadoru, neįsivaizduojama.

— Tariau sau — čia vieta, kur žmogui galima gyventi.

Tarikas buvo nusamdytas sargu, o prireikus visų galų meistru. Per bandomąjį vieno mėnesio laikotarpį už pusę algos, kurią Saidas jam sutiko mokėti, Tarikas pasirodęs gerai.

Tarikui kalbant, Leila tartum regėjo Saidą, įsivaizdavo jį, siauraakį ir raudonveidį, stovintį registratūroje ir pro langą stebintį, kaip Tarikas kapoja malkas ar semtuvu stumdo nuo įvažos sniegą. Regėjo jį palinkusį ties Tariko kojomis, stebintį, kaip šis atsigulęs po kriaukle taiso varvantį vamzdį. Įsivaizdavo jį, tikrinantį kasos aparatą, ar netrūksta grynųjų.

Jis buvo apgyvendintas trobelėje šalia mažučio bungalo, priklausančio virėjai — oriai apkūniai senyvai našlei, vardu Adiba, toliau pasakojo Tarikas. Abi trobelės stovėjo toliau nuo viešbučio, nuo jo pagrindinio korpuso jas skyrė keletas migdolmedžių, parko suoliukas ir piramidės pavidalo akmeninis fontanas, iš kurio vasaromis kiaurą dieną gurgėdavo vanduo.

Leila įsivaizdavo Tariką savo trobelėje, sėdintį lovoje ir žiūrintį į lapijos pasaulį už lango.

Pasibaigus bandomajam laikotarpiui, Saidas pakėlė Tarikui algą iki viso dydžio, pasakė jam, kad pietus galės valgyti nemokamai, padovanojo vilnonį paltą ir dargi nupirko naują kojos protezą. Tarikas sakė, apsiverkęs dėl to žmogaus gerumo.

Turėdamas kišenėje pirmą visą mėnesio algą, jis nuėjęs į miestuką ir nusipirkęs Alioną.

— Jos kailis visiškai baltas, — nusišypsojo Tarikas. — Kai kuriais rytais, ištisą naktį snigus, pasižiūri pro langą ir pamatai tik dvi jos akis ir snukutį.

Leila linktelėjo. Abu patylėjo. Viršuje Zalmajis įniko mušinėti į sieną sviedinį.

— Maniau, tu miręs, — išspaudė Leila.

— Žinau, jau sakei.

Leilos balsas užlūžo. Turėjo atsikrenkšti, suimti save į rankas.

— Žmogus, atėjęs man apie tai pranešti, kalbėjo taip įtikinamai... Aš juo patikėjau, Tarikai. Gaila, bet patikėjau. Ir tuomet pasijaučiau tokia vieniša ir išsigandusi. Antraip nebūčiau sutikusi tekėti už Rašido. Nebūčiau...

— Nereikia, — švelniai pasakė jis, vengdamas jos akių. Jo balse nepasigirdo nei užslėptos nuoskaudos, nei kaltinimo. Nė užuominos, kad priekaištautų.

— Vis dėlto reikia. Mat yra svarbesnė priežastis, kodėl už jo ištekėjau. Kai kas, ko tu nežinai, Tarikai. *Žmogus.* Turiu tau papasakoti.

— TU IRGI SU JUO sėdėjai, kalbėjai? — Rašidas paklausė Zalmajo.

Berniukas tylėjo. Leila matė jo akyse dvejonę ir netikrumą, lyg tik dabar būtų supratęs, kad tai, ką prasitarė, yra kur kas svarbiau, nei jo manyta.

— Aš tavęs klausiu, vaikine.

Zalmajis gurktelėjo seiles. Vis kreipė akis į šalį.

— Aš buvau viršuje, žaidžiau su Marjama.

— O tavo mama?

Bemaž jau prie ašarų Zalmajis atsiprašomai žvilgtelėjo į Leilą.

— Viskas gerai, Zalmaji, — nuramino Leila. — Sakyk tiesą.

— Ji buvo... Ji buvo apačioje, kalbėjo su tuo žmogumi, — plonu balseliu vos girdimai pralemeno jis.

— Aišku, — linktelėjo Rašidas. — Abi išvien.

IŠEIDAMAS TARIKAS PASAKĖ:

— Noriu ją pamatyti. Noriu pamatyti.

— Pasistengsiu kaip nors judu suvesti, — pažadėjo Leila.

— Aziza. Aziza. — Jis nusišypsojo, mėgaudamasis tuo vardu. Kai Rašidas ištardavo jos dukros vardą, Leilai jis nuskambėdavo menkinamai, beveik vulgariai. — Aziza. Koks gražus vardas.

— Ir pati graži. Pamatysi.

— Skaičiuosiu minutes.

Prabėgo beveik dešimt metų, kai juodu paskutinį kartą matėsi. Leila mintimis mirksnį persikėlė į tuos laikus, kai juodu susitikinėjo skersgatvyje, slapčia bučiuodavosi. Klausė savęs, kokia dabar ji turėtų atrodyti Tarikui? Ar tebesanti jam graži? O gal suvytusi, išvargusi, pasigailėtina, kojas velkanti baikšti senė? Beveik dešimt metų. Bet šią akimirką, kai stovėjo su Tariku saulės nutviekstame kieme, tartum tų metų nė būti nebuvę. Nebuvę jos tėvų mirties, santuokos su Rašidu, žudymų, raketų, Talibano, mušimų, alkio... Nebuvę nė jos vaikų. Viskas atrodė kaip sapnas, keistas aplinkkelis, tik trumpas tarpsnis nuo tos paskutinės dienos popietės drauge iki šio momento.

Paskui Tariko veidas persimainė, surimtėjo. Ji pažinojo tą išraišką. Kaip tik toks jo veidas buvo aną dieną prieš daugelį metų, jųdviejų vaikystėje, kai atsisegęs kojos protezą metėsi ant Khadimo. Dabar jis kilstelėjo ranką ir palietė jos apatinės lūpos kampą.

— Tai jo darbas? — niūriai paklausė.

Tarikui prisilietus, Leila vėl prisiminė anos popietės šėlsmą, kai juodu pradėjo Azizą. Jo alsavimą sau ant kaklo, besilankstančius jo klubų raumenis, spaudžiančią krūtis jo krūtinę, pirštais susirakinusias jųdviejų rankas.

— Gailiuosi, kad nepasiėmiau tavęs kartu su savimi, — bemaž sušnabždėjo Tarikas.

Leila gavo nuleisti akis, tramdytis, kad nepravirktų.

— Žinau, dabar esi ištekėjusi moteris ir motina. Ir štai aš čia po visų tų metų, po visko, kas įvyko, pasirodau prie tavo slenksčio. Veikiausiai tai nėra derama ar teisinga, bet aš nuėjau tokį ilgą kelią, kad galėčiau tave pamatyti, ir... O Leila, norėčiau, kad niekada nebūčiau tavęs palikęs.

— Nereikia, — kimiai pratarė Leila.

— Būčiau turėjęs būti atkaklesnis. Būčiau turėjęs tave vesti, kai buvo proga. Tada viskas būtų buvę kitaip.

— Nekalbėk šitaip. Prašau. Tai skaudina.

Jis linktelėjo, buvo bežengiąs prie jos, bet susitvardė.

— Nenoriu nieko imtis. Ir neketinu apversti visą tavo gyvenimą, pasirodęs nežinia iš kur. Jeigu nori, kad išvykčiau, jeigu nori, kad grįžčiau į Pakistaną, tik tark žodį, Leila. Patikėk manimi. Tark žodį, ir aš išeisiu. Niekada nebedrumsiu tau ramybės. Aš...

— Ne! — šūktelėjo Leila griežčiau, nei ketino. Susizgribo sučiupusi jį už rankos, įsikibusi į ją — ir iškart paleido. — Ne. Neišvyk, Tarikai. Ne. Prašau, pasilik.

Tarikas linktelėjo.

— Jis dirba nuo vidudienio iki aštuonių. Vėl ateik po vidudienio. Aš nuvesiu tave pas Azizą.

— Žinok, aš jo nebijau.

— Žinau. Vėl ateik po vidudienio.

— Ir tada?

— Ir tada... nežinau. Turiu pagalvoti. Viskas taip...

— Žinau. Aš suprantu. Atleisk. Atleisk už daug ką.

— Neatsiprašinėk. Pažadėjai sugrįžti. Ir sugrįžai.

Jo akys sudrėko.

— Gera matyti tave, Leila.

Ji lydėjo akimis jį nueinant. Stovėjo nesijudindama iš vietos ir drebėjo. *Tomus,* prisiminė ji, ir visą kūną vėl sukrėtė drebulys — lyg per ją būtų perbėgusi kažkokia liūdesio bei vienišumo, bet ir siekių, beatodairiškos vilties srovė.

45

Marjama

— Aš buvau viršuje, žaidžiau su Marjama, — pasakė Zalmajis.

— O tavo mama?

— Ji buvo... apačioje, kalbėjo su tuo žmogumi.

— Aišku, — linktelėjo Rašidas. — Abi išvien.

Marjama matė jo veido bruožus atsileidžiant, raukšles kaktoje išsilyginant. Įtarumas ir nuogąstavimas iš jo akių išnyko. Jis tiesiau atsisėdo ir keletą akimirksnių atrodė tik susimąstęs — kaip laivo kapitonas, informuotas apie gresiantį maištą ir valandėlę svarstantis, kokių tolesnių veiksmų imtis.

Pagaliau kilstelėjo akis.

Marjama buvo besižiojanti kažką sakyti, bet jis pakėlė ranką ir nežiūrėdamas į ją tarė:

— Per vėlu, Marjama. — O Zalmajui šaltai paliepė: — Eik viršun, vaikine.

Marjama pamatė Zalmajo veide išgąstį. Jis nervingai žvalgėsi į juos visus tris. Dabar jau jautė, kad skundikiškas jo žaidimas įleido į kambarį kažką rimta — suaugėliškai rimta. Metė nusiminusį, atgailaujantį žvilgsnį į Marjamą, paskui — į motiną.

Įsakmiu balsu Rašidas riktelėjo:

— *Nagi!*

Suėmė Zalmajį už alkūnės. Šis geibiai leidosi nuvedamas viršun.

Jiedvi, Marjama ir Leila, stovėjo sustingusios, nudelbusios į grindis akis, nes jeigu žvelgtų viena į kitą, tik patvirtintų, kaip tai įsivaizdavo Rašidas: kol jis atidarinėjo duris ir tampė bagažą žmonių, nesiteikiančių net pažvelgti į jį, už jo nugaros, jo namuose, jo mylimo sūnaus akivaizdoje brendo nešvankus sąmokslas. Nė katra nepratarė nė žodžio. Abi klausėsi antro aukšto koridoriuje žingsnių, iš kurių vieni dunksėjo sunkūs ir grėsmingi, kiti — it baikštaus žvėrelio tapenimas. Klausėsi prislopintų žodžių, cypaus maldavimo, trumpo atsako, uždaromų durų garso, pasukamo rakto trekštelėjimo. Paskui grįžtantys vieno žmogaus žingsniai, dabar nekantresni.

Marjama pamatė trinksinčias žemyn jo kojas. Pamatė jį įsidedant į kišenę raktą, pamatė diržą, šio galą su skylutėmis tvirtai apsuktą apie krumplius. Iš paskos, dzingsėdama laiptais, vilkosi netikro žalvario sagtis.

Ji šoko stabdyti Rašido, bet nustūmęs žmoną į šalį jis puolė į priekį. Netardamas nė žodžio, užsimojo diržu ant Leilos taip greitai, kad moteris neturėjo laiko atsitraukti ar išsilenkti, net nespėjo pakelti rankos, kad apsisaugotų. Leila palietė pirštais sau smilkinį, nustebusi, tartum netikėtų savo akimis, pažvelgė į kraują, pažvelgė į Rašidą. Tai truko mirksnį ar du, tas netikintis žvilgsnis, ir jį tuoj pat pakeitė neapykanta.

Rašidas vėl užsimojo diržu.

Šįsyk Leila prisidengė dilbiu ir pamėgino sugriebti diržą, bet nepataikė, ir Rašidas vėl kirto. Leila trumpam sugriebė diržą, bet Rašidas ištraukė jį ir vėl užsimojęs tvojo. Leila puldinėjo po kambarį, o Rašidas ją vaikėsi. Marjama klykė nerišlius žodžius, kai Rašidas pastodavo Leilai kelią ir diržas vėl sušvilpdavo. Vienu metu Leila suspėjo išsilenkti ir sugebėjo pataikyti kumščiu vyrui į ausį. Nusispjovęs Rašidas nusikeikė ir suskato vaikytis ją dar nuožmiau. Pagavęs bloškė ją į sieną ir suskato čaižyti diržu, sagtimi trankydamas per krūtinę, pečius, iškeltas rankas, piršus. Ir visur, kur pataikydavo, ištrykšdavo kraujas.

Marjama jau pametė skaičių, kiek kartų pliaukšėjo diržas, kiek maldaujamų žodžių ji šaukė Rašidui, kiek kartų sukosi aplinkui išvien susiliejusią dantų, kumščių ir diržo maišalynę, kol sumojo, kad pirštai, draskantys Rašido veidą, nulūžinėję nagai, įsirausę į jo žandenas ir raunantys plaukus, braižantys kaktą, — kol susizgribo, sukrėsta ir kartu patenkinta, kad tie pirštai — josios.

Jis paliko Leilą ir atsigręžė į ją. Iš pradžių pažvelgė lyg nematydamas, paskui jo akys susiaurėjo, susidomėjusios vertino Marjamą. Suglumimą jo žvilgsnyje pakeitė nuostaba, paskui priekaištas, net nusivylimas, bet tuoj viską užgožė nuožmumas.

Marjama prisiminė aną pirmą kartą, kai iš po vestuvinio šydo pamatė jo akis veidrodyje, Džaliliui stebint; kaip tada jųdviejų žvilgsniai slystelėjo stiklu ir susitiko, jo — abejingas, jos — romus, nuolankus, kone atsiprašomas.

Atsiprašomas.

Dabar tose pačiose akyse Marjama pamatė, kokia tuomet buvusi kvailė.

Ar buvo ji neištikima žmona? — klausė savęs. Savimi patenkinta žmona? Negarbinga moteris? Tokia, kuria negalima tikėti? Vulgari? Ką sąmoningai bloga padariusi šiam žmogui, kad užsitraukė tokią jo pagiežą, nuolatinius puldinėjimus, pasimėgavimą, su kuriuo ją kankindavo? Argi neslaugydavo jo, kai susirgdavo? Nemaitindavo jo paties ir jo draugų, pareigingai visko nevalydavo?

Argi neatidavusi tam žmogui savo jaunystės?

Ar kada nors buvo pelnytai užsitarnavusi jo pykčio?

Ant grindų dunkstelėjęs nukrito diržas, kai Rašidas jį numetė ir puolė prie Marjamos. Kai kurie darbai, tartum sakė tas dunkstelėjimas, turi būti atlikti plikomis rankomis.

Bet tuo metu, kai Rašidas buvo bešokąs ant jos, Marjama pamatė už jo nugaros Leilą lenkiantis paimti kažką nuo grindų. Stebėjo ją iškeliant ranką virš galvos, paskui greitu mostu nukrentant iš šono ant vyro veido. Išsilakstė į šukes stiklas. Ant grindų pažiro dantyti, aštrūs

stiklinės likučiai. Leilos rankos paraudo nuo kraujo, kuris liejosi iš žiojinčios žaizdos Rašido skruoste, sruvo kaklu ant marškinių. Jis apsisuko — visas vien tik prašiepti dantys ir žioruojančios akys.

Abu griuvo ant grindų, Rašidas ir Leila raičiojosi, daužėsi kumščiais. Galiausiai jis atsidūrė viršuje, jau gniauždamas delnais Leilos kaklą.

Marjama mėgino vyrą atitraukti. Kumščiais tvatino jam į krūtinę. Pati puolė jį. Iš paskutiniųjų stengėsi atlenkti jo pirštus nuo Leilos kaklo. Bet šie ir toliau tvirtai spaudė Leilos trachėją, ir Marjama matė, kad Rašidas ketina viską užbaigti iki galo.

Ketino ją pasmaugti, ir nieko nė viena iš moterų negalėjo padaryti.

Marjama atsitraukė ir šoko iš kambario. Viršuje girdėjo bildesį — mažučiai delnai trankė užrakintas duris. Ji nubėgo koridoriumi, išpuolė pro laukujes duris, keliais žingsniais perkirto kiemą.

Įrankių sandėliuke Marjama pagriebė kastuvą.

Rašidas nepajuto, kada ji grįžo į kambarį. Vis dar sėdėjo raitomis ant Leilos — išsproginęs paklaikusias akis — ir tebegniaužė delnais jos kaklą. Leilos veidas jau mėlo, akys užvirto. Marjama matė, kad ji nebesipriešina. *Jis pasmaugs ją,* pagalvojo. *Tikrai pasirengęs tai padaryti.* O Marjama negalėjo, nenorėjo leisti, kad tai atsitiktų. Per dvidešimt septynerius jųdviejų santuokos metus, jis tiek daug ką iš jos atėmė. Ji nestovės ir nestebės, kaip atima ir Leilą.

Marjama įsirėžė kojomis ir tvirčiau sugniaužė kastuvo kotą. Pakėlė kastuvą. Ištarė jo vardą. Norėjo, kad jis matytų.

— Rašidai.

Jis atsigręžė.

Marjama kirto.

Kastuvas pataikė jam į smilkinį. Smūgis nubloškė jį nuo Leilos.

Rašidas delnu palietė galvą. Pažvelgė į kraują ant pirštų, paskui — į Marjamą. Jai pasirodė, kad jo veidas lyg sušvelnėjo. Pamanė, kad kažkas tarp jųdviejų įvyko, kad galbūt ji tiesiogine šių žodžių

prasme įmušė jam į galvą šiokį tokį supratimą. Galimas daiktas, jis kažką pamatė ir jos veide, pagalvojo Marjama, kažką, kas privertė jį sudvejoti. Galbūt pamatė kokius nors pėdsakus savęs išsižadėjimo, pasiaukojimo, visų tų pastangų, kurių jai prireikė gyvenant su juo tuos ilgus metus, gyvenant su nuolatiniu jo malonėjimu ir smurtavimu, jo priekabėmis ir bjaurumu. Ar ji pamatė vyro akyse pagarbą? Gailesį?

Bet paskui viršutinė jo lūpa išlinko į pagiežingą šiepulį, ir tuomet Marjama suprato, kaip pasielgtų beprasmiškai, gal net neatsakingai, jeigu visko neužbaigtų. Kas būtų, jeigu leistų jam nueiti, kaip kadaise labai seniai, kai jis išsiėmė iš kišenės raktą ir užlipo pasiimti pistoleto iš kambario, kuriame dabar užrakino Zalmajį? Jeigu Marjama būtų buvusi tikra, kad Rašidas pasitenkins tik nušovęs ją, jog esama tikimybės, kad jis pasigailės Leilos, galbūt ji būtų numetusi kastuvą. Bet Rašido akyse ji matė troškimą nužudyti jas abi.

Tai supratusi Marjama aukštai iškėlė kastuvą, iškėlė, kiek tik galėjo, atlošė šį atgal mažne tiek, kad pasiekė sau strėnas. Pasuko rankose taip, kad aštri briauna pakryptų statmenai, ir tuomet jai toptelėjo, kad pirmą kartą *pati* renkasi tolesnį savo gyvenimą.

Ir sulig ta mintimi Marjama trenkė žemyn kastuvu. Šįsyk į smūgį sudėjo visa, ką turėjo savyje.

46

Leila

Virš Leilos kybojo veidas — vien tik prašiepti dantys, tabako kvapas ir pikta lemiančios akys. Ji neaiškiai suvokė kažkur už to veido esant Marjamą, jos kumščių krušą. O virš visko — lubos, ir tų lubų link traukė Leilą, link tamsių pelėsio dėmių, plintančių it rašalas ant suknelės, link įtrūkio jose, nuolatos kaip bejausmio šypsnio ar kaip pikto vypsnio, nelygu iš kurio kambario galo į tą plyšį žiūrėsi. Tris kartus ji su Marjama buvo baltai jį uždažiusios. Įtrūkis jau atrodė nebe kaip šypsnys, o veikiau kaip piktdžiugė grimasa. Ir vis tolo. Lubos mažėjo, kilo vis aukščiau, kol susitraukė iki pašto ženklo dydžio, balto ir šviesaus, o viskas aplink jį bluko plintant tamsai. Tamsoje Rašido veidas atrodė kaip saulės dėmė.

Prieš akis jai dabar — trumpi žilpinančios šviesos blyksniai, lyg sproginėtų sidabrinės žvaigždės. Šviesoje — keistos geometrinės figūros, kirminai, kiaušinio pavidalo padarai, judantys aukštyn ir žemyn, į šonus, susiliejantys vienas su kitu, skylantys, persiformuojantys į kažką kita, paskui nykstantys, užleidžiantys vietą juodumai.

Prislopinti ir tolimi balsai.

Pro akių vokus pamatė įsiplieskiant ir su šnypštesiu užgęstant savo vaikų veidus. Azizos — budrų ir prislėgtą, išmanų ir slaptingą. Zalmajo — su virpulingu stropumu žvelgiantį aukštyn į tėvą.

Šitaip viskas ir baigsis, pagalvojo Leila. Koks apgailėtinas galas! Bet paskui tamsa pradėjo sklaidytis. Moteris juto, lyg kažkas ją keltų, laikytų ant rankų. Lubos pamažu sugrįžo, išsiplėtė, ir Leila vėl matė įtrūkį, o šis buvo lyg ta pati ankstesnė vangi šypsena.

Ją kažkas purtė. *Tu gyva? Atsakyk, tu gyva?* Viršum Leilos lenkiasi Marjamos veidas, išmargintas brėžių, apsunkęs iš nerimo.

Leila pabandė įkvėpti oro. Gerklę nutvilkė. Darkart pabandė. Šįsyk nutvilkė dar skaudžiau, — ir ne tik gerklę, bet ir krūtinę. Ji užsikosėjo, švokštė. Gaudė kvapą. Tačiau vis dėlto alsavo. Gerojoje jos ausyje spengė.

PIRMIAUSIA, KĄ PAMATĖ ATSISĖDUSI — buvo Rašidas. Tysantis aukštielninkas ir nemirksinčiomis žuvies akimis stebeilijantis į nieką. Iš burnos skruostu nuvarvėję šiek tiek šviesiai rausvų putų. Jo kelnių priekis šlapias. Išvydo jo kaktą.

Ir tuomet pamatė kastuvą.

Iš gerklės išsiveržė atodūsis.

— O, — virpulingai pratarė, vos įstengdama išleisti balsą. — O, Marjama.

LEILA VAIKŠČIOJO DEJUODAMA ir vis sudauždama rankomis, o Marjama sėdėjo šalia Rašido, susidėjusi rankas į skrietą, rami ir nejudanti. Ilgai Marjama nepratarė nė žodžio.

Leilos burna buvo išdžiūvusi, tardama žodžius, ji mikčiojo, visa drebėjo. Sutelkusi valią, stengėsi nežiūrėti į Rašidą, į jo mirties šiepulį, atmerktas akis, į kraują, jau krešantį įduboje po raktikauliu.

Už lango šviesa blėso, šešėliai tirštėjo. Šitaip apšviestas Marjamos veidas atrodė sulysęs ir iškamuotas, bet nesimatė, kad ji pati būtų bent kiek susijaudinusi ir išsigandusi — tik susirūpinusi, susimąsčiusi, tokia susitvardžiusi, kad net, kai musė nutūpė jai ant smakro, nekreipė į šią

dėmesio. Tik sėdėjo atkišta į priekį apatine lūpa kaip visada, kai būdavo paskendusi mintyse.

Pagaliau ji prašneko:

— Sėskis, Leila *džo.*

Leila klusniai atsėdo.

— Būtina jį pašalinti. Zalmajis neturi to pamatyti.

PRIEŠ JOMS SUSUPANT Rašidą į paklodę, Marjama apgraibomis ištraukė iš jo kišenės miegamojo raktą. Leila paėmė vyrą už kojų, žemiau kelių, Marjama sugriebė už pažastų. Pabandė pakelti, bet buvo per sunkus, tad galiausiai išvilko pro laukujes duris į kiemą. Rašido pėda užkliuvo už staktos, ir koja išlinko į šoną. Joms teko sugrįžti ir darsyk pamėginti, bet tuomet kažkas viršuje dunkstelėjo. Leilai sulinko kojos. Paleidusi Rašidą, susmuko ant žemės, kūkčiodama ir visa drebėdama. Marjama turėjo atsistoti ties ja ir rankomis įsisprendus į klubus pasakyti, kad suimtų save į rankas. Kas padaryta — padaryta, nebesugrąžinsi.

Po valandėlės Leila atsistojo ir nusišluostė veidą. Be tolesnių trikdžių jiedvi išnešė Rašidą kieman ir nutempė įrankių sandėliukan, kur paliko už varstoto. Ant šio mėtėsi jo pjūklas, kelios vinys, kaltas, plaktukas ir apvalus medgalis, iš kurio Rašidas ketino ką nors išdrožti Zalmajui, bet taip ir neprisiruošė.

Tada jiedvi sugrįžo vidun. Marjama nusiplovė rankas, persibraukė jomis plaukus ir giliai atsiduso.

— Dabar leisk pasirūpinti tavo žaizdomis. Tu visa sukapota, Leila *džo.*

MARJAMA PASAKĖ, kad jai reikia viską per naktį apgalvoti. Sukaupti mintis ir sumąstyti planą.

— Juk turi būti kokia nors išeitis, ir aš tikrai ją surasiu, — patikino ji.

— Mes turime sprukti. Negalime čia pasilikti, — palaužtu, prikimusiu balsu išlemeno Leila. Staiga pagalvojo apie garsą, su kokiu kastuvas praskėlė Rašidui galvą, ir visu kūnu palinko į priekį. Į gerklę pakilo tulžis.

Marjama kantriai laukė, kol Leila pasijus geriau. Paskui turėjo ją paguldyti ir sėdėdama šalia glostė jos plaukus sau ant kelių. Guodė ją, kad nesijaudintų, kad viskas bus gerai. Jie visi — ji, Leila, vaikai ir Tarikas — išvyksią. Paliksią šiuos namus ir šį žiaurų miestą. Suvisai paliksią ir šią nykią šalį, kalbėjo Marjama, braukydama rankomis Leilos plaukus, ir nusidanginsią į kokią nors tolimą ir saugią vietą, kur niekas jų nesuras, kur galėsią išsižadėti savo praeities ir rasti prieglobstį.

— Kur nors, kur auga medžiai, — sakė ji. — Taip. Daug medžių.

Jie gyvensią mažame name kokiame nors mieste, kurio pavadinimo dar nėra girdėję, pakraštyje, vis kalbėjo Marjama, arba kokiame nors atokiame kaime, į kurį kelias siauras ir negrįstas, užtat aplinkui daugybė visokiausių augalų ir krūmų. Galbūt iš ten eisiąs takelis, takelis į plačią pievą, kur vaikai galės žaisti, arba žvyrkelis, nuvesiantis juos prie skaidraus mėlyno ežero, kur plaukioja upėtakiai, o vandens paviršiuje kyšo nendrės. Jie auginsią avis ir vištas, kartu kepsią duoną ir mokysią vaikus skaityti. Susikursią sau naujus gyvenimus, — ramius, nuošalius gyvenimus, — ir ten visų jų iškęstų vargų sunkuliai atlėgs, ir jie bus nusipelnę visos tos laimės ir paprastos gerovės, kurias surasią.

Leila pritariamai murmėjo. Tai būsianti egzistencija, kupina sunkumų, regėjo ji, tačiau malonaus pobūdžio, sunkumų, kuriais bus galima didžiuotis, džiaugtis ir vertinti kaip nuosavybę: taip žmogus vertina šeimos palikimą. Švelnus, motiniškas Marjamos balsas vis nenutilo, teikdamas jai šiek tiek paguodos. *Juk turi būti kokia nors išeitis,* pasakė Marjama, ir rytą Leila iš jos sužinosianti, ką reikia daryti, ir galbūt rytoj tuo pat laiku jos būsiančios pakeliui į šį naują

gyvenimą — gyvenimą, pilną galimybių ir džiaugsmo, taip pat mielų sunkumų. Leila buvo dėkinga, kad viskam vadovauja Marjama, giedra ir blaivaus proto, gebanti mąstyti už jas abi. O jos pačios protas — padrika, sujaukta makalynė.

Marjama atsistojo.

— Dabar turėtum pasirūpinti savo sūnumi.

Leila dar nebuvo mačiusi žmogaus, kurio veidas būtų toks suvargęs.

LEILA SURADO SŪNŲ, patamsyje susirietusį ant čiužinio Rašido pusėje. Ji įsmuko šalia jo į lovą ir užtraukė virš jų abiejų apklotą.

— Miegi?

Nepasisukęs į ją veidu, jis atsakė:

— Vis dar negaliu užmigti. *Baba džanas* nesukalbėjo su manimi *Babalu* maldų*.

— Galbūt šiąnakt aš galiu su tavimi sukalbėti.

— Tu taip nemoki kaip jis.

Ji spustelėjo jam petuką, pabučiavo į pakaušį.

— Galiu pamėginti.

— Kur *baba džanas*?

— *Baba džanas* išėjo, — atsakė Leila ir jai vėl sugniaužė gerklę.

Tai buvo pirmą kartą ištartas didelis, prakeiksmą užtraukiantis melas. Kiek sykių dar teks taip meluoti? — nelaiminga klausė savęs Leila. Kiek dar sykių teks sūnų apgaudinėti? Įsivaizdavo sūnų, švytinčiu veidu bėgantį pasitikti parėjusio namo tėvo, o Rašidą, pakeliantį jį už alkūnių ir vis sukantį aplink, kol Zalmajo kojos išsitempdavo tiesiai; paskui juodu kikendavo, kai berniukas klupinėdavo po grindis it girtuoklis. Prisiminė jų siautulingus žaidimus ir garsų kvatojimą, slaptus susižvalgymus.

* Maldos, kalbamos vadovaujant šeimos galvai, paprastai tėvui, blogiui nuginti.

Leilą apėmė gėda ir sielvartas dėl sūnaus.

— Kur jis išėjo?

— Nežinau, meile mano.

O kada grįš? Ar *baba džanas* parneš dovanėlių, kai pareis?

Ji sukalbėjo su Zalmaju maldas. Dvidešimt vieną *Bismallah-e-rahman-e-rahim**, po vieną kiekvienam iš septynių pirštų sąnarių. Ji stebėjo, kaip vaikas susideda priešais veidą sulenktus delnus ir pučia į juos, paskui prisideda atbulas abi plaštakas prie kaktos ir padaro judesį, lyg ką mestų į šalį, šnabždėdamas *Babalu*: *Eik šalin, negrįžk pas Zalmajį, jis neturi su tavimi jokių reikalų. Babalu, dink.* Paskui pabaigai juodu tris kartus ištarė: *Allah-u-akbar.* O vėliau, gerokai tąnakt vėliau, Leila krūptelėjo, išgirdusi prislopintą balsą: *Ar baba džanas išėjo dėl manęs? Dėl to, ką pasakiau apie tave ir tą vyrą apačioje?*

Leila pasilenkė prie sūnaus norėdama nuraminti, norėdama pasakyti: *Tu niekuo dėtas, Zalmaji. Ne. Tu nesi kaltas.* Bet berniukas miegojo, maža jo krūtinė ritmingai kilsavo.

LEILA ATSIGULĖ Į LOVĄ SUJAUKTU, aptemusiu protu, nepajėgdama racionaliai mąstyti. Bet kai atsibudo nuo muedzino balso, kviečiančio rytmetinei maldai, didžiuma vangumo jau buvo išsisklaidę.

Ji atsisėdo ir kurį laiko stebėjo miegantį Zalmajį su pakištu po skruostu kumštuku. Leila įsivaizdavo Marjamą vidury nakties patylom įsmunkančią pas juos į kambarį, kai juodu su Zalmaju miegojo, stebinčią juos, kuriančią galvoje planus.

Moteris nuleido iš lovos kojas. Prireikė pastangų, kad pajėgtų stovėti. Visą kūną sopėjo. Kaklą, pečius, nugarą, rankas, šlaunis — visur buvo įsirėžę Rašido diržo sagties kirčiai. Raukydamasi ji tyliai paliko miegamąjį.

Marjamos kambaryje šviesa buvo kiek tamsesnė nei pilka — to-

* „Vardan Alacho, Maloningojo, Gailestingojo", — šitaip prasideda daugelis Korano surų.

kią šviesą Leila visada siedavo su kakariekuojančiais gaidžiais ir varvančia nuo žolės stiebelių rasa. Marjama sėdėjo ant maldų kilimėlio kampe, priešais langą. Pamažu ir Leila suklupo ant grindų, atsisėsdama priešais ją.

— Šįryt turėtum nukakti aplankyti Azizos, — prabilo Marjama.

— Žinau, ką galvoji daryti.

— Pėsčia neik. Sėsk į autobusą, įsimaišysi tarp žmonių. Taksi pernelyg krinta į akis. Tikrai būtum sustabdyta, kad važiuoji viena.

— Tai, ką vakar naktį žadėjai...

Leila nepajėgė baigti. Medžiai, ežeras, bevardis kaimas. Suprato — tai iliuzija. Mielas, melas, kuriuo norėta paguosti. Lyg burkuota kenčiančiam vaikui.

— Tą ir turėjau galvoje, — patvirtino Marjama. — Dėl *tavęs*, Leila *džo*.

— Be tavęs nieko to man nereikia, — sugergždė Leila.

Marjama pavargusiai nusišypsojo.

— Noriu, kad būtų visa taip, kaip sakei, Marjama. Kad mes visi kartu — tu, aš, vaikai — išvyktume drauge. Tarikas Pakistane turi kur gyventi. Kurį laiką mes ten galėsime slėptis, palaukti, kol viskas nurims...

— Tai neįmanoma, — kantriai, kaip geranoriškam, bet klystančiam vaikui pasakė Marjama.

— Mudvi rūpinsimės viena kita. — Leila springo žodžiais, akys pritvinko ašarų. — Kaip tu sakei. Ne. Dabar jau aš rūpinsiuos *tavimi*.

— O, Leila *džo*.

Leila ėmė užsikirsdama nerišliai kalbėti. Derėjosi. Žadėjo. Ji darysianti visus namų ruošos darbus, įtikinėjo, virsianti valgį.

— Tau nereikės pajudinti nė piršto. Jau niekada. Tik ilsėsiesi, miegosi, kapstysiesi sode. Ko tik norėsi — paprašysi, ir aš tau surasiu. Nedaryk šitaip, Marjama. Nepalik manęs. Neskaudink Azizai širdies.

— Jie nukerta rankas vien už pavogtą duoną, — atrėmė Marja-

ma. — Kaip manai, ką jie darys, kai aptiks negyvą vyrą ir kad dingusios abi žmonos?

— Niekas nesužinos, — duso Leila. — Niekas mūsų nesuras.

— Suras. Anksčiau ar vėliau. Jie — kraują uodžiantys pėdsekiai šunys. — Marjama kalbėjo tyliai, atsargiai; po jos žodžių Leilos pažadai skambėjo kaip fantastiški, dirbtini, kvaili.

— Marjama, prašau...

— O kai suras, pripažins tave tokia pat kalta, kaip ir mane. Ir Tariką. Nenoriu, kad judu gyventumėte nuolatos slapstydamiesi, kaip bėgliai. Kas atsitiks tavo vaikams, jeigu būsi sučiupta?

Leilos akys tvenkėsi ašarų, peršėjo.

— Kas tuomet jais rūpinsis? Talibanas? Mąstyk kaip motina, Leila *džo*. Mąstyk kaip motina. Taip mąstau aš.

— Negaliu.

— Privalai.

— Šitaip neteisinga, — sugargė Leila.

— Bet *taip yra*. Eikš. Prigulk čia.

Leila atrepečkojo pas ją ir vėl padėjo galvą Marjamai ant kelių. Prisiminė visas jųdviejų drauge praleistas dienas, kai pindavo viena kitai kasas, kai Marjama kantriai klausydavosi jos padrikų minčių ir paprastų pasakojimų, lyg jaustųsi dėkinga, veidu žmogaus, kuriam suteikta ypatinga ir trokštama garbė.

— Šitaip *teisinga*, — įtikinėjo Marjama. — Tai aš užmušiau mudviejų vyrą. Atėmiau iš tavo sūnaus tėvą. Nedera man pabėgti. *Negaliu.* Jeigu mūsų taip ir nepagautų, aš niekada... — jos lūpos virptelėjo, — ... niekada nepamiršiu tavo sūnaus sielvarto. Kaip pažvelgsiu jam į akis? Kaip išvis prisiversiu į jį pažiūrėti, Leila *džo*?

Marjama čiupinėjo Leilos plaukų sruogą, išpainiojo atkakliai nepasiduodančią garbaną.

— Man viskas baigiasi čia. Nieko daugiau nebenoriu. Viską, ko troškau, kai buvau maža, tu jau man suteikei. Tu ir tavo vaikai padarėte mane laimingą. Viskas gerai, Leila *džo*. Tai teisinga. Neliūdėk.

Leila nepajėgė rasti jokio protingo atsakymo į tai, ką pasakė Marjama. Bet vis tiek toliau rentavo, nerišliai, vaikiškai, apie vaismedžius, kuriuos reikės pasodinti, ir viščiukus, kuriuos reikės užauginti. Sapaliojo apie namukus neįvardytuose miestuose ir pasivaikščiojimus prie ežerų, kuriuose pilna upėtakių. Ir galiausiai, kai žodžiai išseko, o ašaros — ne, Leilai neliko nieko kita, kaip tik pasiduoti ir kūkčioti it vaikui, prislėgtam nesugriaunamos suaugusiojo logikos. Ji tik galėjo susiriesti ir paskutinį kartą įsikniaubti veidu į mielą Marjamos glėbio šilumą.

VĖLIAU TĄ RYTĄ MARJAMA supakavo Zalmajui nedidelius priešpiečius iš duonos ir džiovintų figų. Azizai irgi įdėjo figų ir kelis žvėrelių pavidalo sausainukus. Viską sukrovė į popierinį maišelį ir padavė Leilai.

— Pabučiuok nuo manęs Azizą, — pasakė. — Pasakyk, kad ji — *nura* mano akių ir sultonas mano širdies.

Kietai suspaudusi lūpas, Leila linktelėjo.

— Sėsk į autobusą, kaip sakiau, ir laikyk žemai nulenkusi galvą.

— Kada aš tave pamatysiu, Marjama? Noriu tave pamatyti prieš duodama parodymus. Pasakysiu jiems, kaip viskas įvyko. Paaiškinsiu, kad tu niekuo nekalta. Kad buvai priversta taip pasielgti. Jie supras, ar ne, Marjama? Jie supras.

Marjama švelniai pažvelgė į ją.

Pritūpė pasižiūrėti Zalmajui į akis. Jis vilkėjo raudonais trumparankoviais marškinėliais, mūvėjo apdriskusiomis chaki spalvos kelnėmis ir gerokai panešiotais aulinukais, Rašido jam nupirktus iš Mandajo. Abiem rankomis laikė savo naująjį krepšinio sviedinuką. Marjama pabučiavo jį į skruostą.

— Būk gerutis ir stiprus berniukas. Gražiai elkis su mama. — Suėmė delnais jo veidą. Zalmajis atsitraukė, bet ji nepaleido jo.

— Man taip gaila, Zalmaji *džo*. Patikėk, man taip gaila, dėl viso tavo skausmo ir liūdesio.

Leila vedėsi Zalmajį už rankos, kai juodu patraukė gatve. Prieš pat pasukdama su sūnumi už kampo, ji atsigręžė ir pamatė prie vartelių Marjamą: galvą gobia balta skara, apsirengusi mėlynu, susagstomu iš priekio megztiniu ir baltomis medvilninėmis kelnėmis. Ant kaktos drykso užkritusi žilų plaukų sruoga. Įkypai jos veido ir pečių krinta saulės spinduliai. Marjama draugiškai pamojavo.

Juodu užsuko už kampo, ir Leila daugiau nebepamatė Marjamos.

47

Marjama

Atrodytų, vėl *kolboje* — po visų tų metų.

Valajato moterų kalėjimas — neišvaizdus pilkas stačiakampio formos pastatas Šar e Nau rajone, netoliese Vištų gatvės. Kėpsojo vidur didesnio komplekso, glaudžiančio kalinius vyrus. Durys su pakabinama spyna skyrė Marjamą ir kitas moteris nuo aplinkui kalinčių vyrų. Marjama suskaičiavo penkias veikiančias kameras — patalpas be jokių baldų, purvinomis besilaupančiomis sienomis ir mažučiais langais su vaizdu į kiemą. Ant langų buvo grotos, nors kamerų durų niekas nerakino, tad moterys galėjo laisvai išeiti kada panorėjusios į kiemą. Patys langai — be stiklų ir užuolaidų, o tai reiškė, kad besibastantys po kiemą sargybiniai talibai galėdavo netrukdomi užmesti akį į kamerų vidų. Kai kurios moterys skundėsi, kad sargybiniai, rūkydami už langų, gašliai užsidegusiomis akimis ir vilkiškai išsišiepę vypso vidun, kad murma vienas kitam nepadorius juokelius apie jas. Dėl to daugelis moterų ištisą dieną nešiojo burkas ir nusimesdavo jas tik saulei nusileidus, kai sargybiniai išsiskirstydavo po savo postus.

Naktimis kameroje, kurioje su Marjama kalėjo dar penkios moterys su keturiais vaikais, tvyrodavo tamsa. Tomis naktimis, kai būdavo įjungta elektra, jos pakeldavo ant rankų Naghmą — žemą plokščia krūtine merginą smulkiais garbanotais juodais plaukais — iki lubų.

Ten ėjo laidas, nuo kurio buvo nulupta izoliacija. Naghma plikomis rankomis apsukdavo laidą su srove apie lemputės cokolį ir šitaip sudarydavo grandinę.

Tualetai — kamarėlės didumo, suskilinėjusiomis cementinėmis grindimis. Grindyse — nedidelė stačiakampė skylė, kurios dugne — kupeta išmatų. Į skylę ir iš jos zvimbė musės.

Kalėjimo korpusai supo atvirą stačiakampį kiemą su šuliniu viduryje. Apie šulinį nebuvo drenažo, o tai reiškė, kad kiemas dažnai virsdavo pelke, o vanduo buvo sušvinkusio skonio. Kiemo viduryje viena per kitą kryžiavosi skalbinių virvės, nudžiaustytos rankomis skalbtomis kojinėmis ir vystyklais. Tai buvo vieta, kur kaliniai susitikdavo su lankytojais, kur jie virdavosi ryžius, kuriuos jiems atnešdavo šeimynykščiai — kalėjimas jokiu maistu neaprūpindavo. Kiemas taip pat buvo vaikų žaidimo aikštelė — visa tai Marjama sužinojo iš vaikų, gimusių Valajate ir niekada nemačiusių pasaulio už tų sienų. Marjama stebėjo juos vaikantis vienas kitą, matė slidinėjančias po purvą basas jų kojas. Visą dieną jie lakstė aplinkui, smagiai žaidė, nejusdami išmatų ir šlapimo dvoko, persmelkiančio Valajatą ir jų pačių kūnus, nekreipdami dėmesio į talibų sargybinius, kol kuris nors jiems užplodavo.

Marjamos niekas nelankė. Tai buvo pirmas ir vienintelis dalykas, kurio ji čia paprašė talibų pareigūnų. Kad niekas jos nelankytų.

NĖ VIENA IŠ MOTERŲ Marjamos kameroje nebuvo nubausta už sunkius nusikaltimus: visos jos sėdėjo už dažnai pasitaikantį nusižengimą — „pabėgimą iš namų". Todėl Marjama įgijo tarp jų tam tikrą reputaciją, tapo lyg įžymybe. Moterys į ją žvelgė pagarbiai, beveik baimingai. Pasiūlydavo jai savo apklotus. Viena per kitą skubėdavo dalytis su ja maistu.

Užvis labiausiai jai įsiteikti troško Naghma, kuri nuolat įsikabindavo į alkūnę, sekiodavo iš paskos, kur tik Marjama eidavo. Naghma buvo iš tokių moterų, kurioms smagu dalytis žiniomis apie negan-

das — kitų ar savo pačios. Pasipasakojo, kad tėvo buvusi pažadėta į žmonas siuvėjui, kokiais trisdešimt metų vyresniam už ją.

— Jis smirdi kaip *goh**, o dantų turi mažiau nei pirštų, — apibūdino siuvėją Naghma.

Ji mėginusi su jaunikaičiu, kurį įsimylėjo, vietinio mulos sūnumi, pabėgti į Gardezą, bet jiems pavyko vos išsigauti iš Kabulo, kai buvo sučiupti ir parsiųsti atgal. Mulos sūnus buvo nuplaktas ir atgailaudamas pasakė, kad Naghma esą jį suviliojusi savo moteriškais kerais, apžavėjusi, ir pasižadėjo atsidėti Korano mokymuisi. Mulos sūnų paleido, o Naghmą nuteisė penkeriems metams.

Bet ir gerai, kad ji čia, kalėjime. Jos tėvas pagrasino perpjauti jai gerklę, kai bus išleista.

Klausydamasi Naghmos, Marjama prisiminė blausų šaltų žvaigždžių mirgesį ir rausvų debesų draiskalus, plaukiančius virš Safedkoho kalnų tą rytą prieš daugelį metų, kai Nana pasakė jai: *Kaip kompaso adatėlė, rodanti šiaurę, kaltinantis vyro pirštas visada nukrypsta į moterį. Visada. Įsidėmėk tai, Marjama.*

MARJAMOS TEISMAS ĮVYKO prieš savaitę. Jame nebuvo nei advokato, nei viešo posėdžio, nei kryžminės liudininkų apklausos, nei apeliacijų. Marjama atsisakė savo teisės turėti liudytojų. Visas reikalas truko mažiau nei penkiolika minučių.

Pirmininkavo vidurinysis teisėjas — gležnos išvaizdos talibas, nepaprastai liesas, geltonos įdiržusios odos, garbanota rusva barzda, su akiniais, didinančiais akis ir išryškinančiais pageltusius jų baltymus. O kaklas atrodė per plonas, kad pajėgtų išlaikyti sudėtingai susuktą ant galvos turbaną.

— Prisipažįsti dėl to, *hamšira*? — pavargusiu balsu darsyk paklausė jis.

* Pirdalas.

— Taip, prisipažįstu, — patvirtino Marjama.

Teisėjas linktelėjo. O gal ir ne. Buvo sunku pasakyti: mat jo rankos ir galva taip kretėjo, kad Marjamai priminė mulos Faizulos drebulį. Norėdamas atsigerti arbatos, jis neimdavo puodelio, tik pamodavo plačiapečiam vyriškiui iš kairės, ir šis pagarbiai pridėdavo puodelį jam prie lūpų. Paskui talibas pamažu užsimerkdavo: nebylus ir elegantiškas padėkos ženklas.

Marjamai jis pasirodė kažkoks nekenksmingas. Kalbėjo su šiokiu tokiu vyliumi balse ir maloniai. Kantriai šypsojosi. Nežvelgė į Marjamą niekinamai. Kreipdavosi į ją ne pagiežingai ar kaltinamai, bet švelniu, atsiprašomu tonu.

— Ar visiškai supranti, ką sakai? — paklausė prakaulaus veido talibas teisėjui iš dešinės — ne tas, kuris paduodavo arbatos. Šis buvau jauniausiais iš trijų. Kalbėjo greitai ir su pabrėžtai arogantišku pasitikėjimu savimi. Anksčiau jį suerzino, kad Marjama nemokėjo puštūnų kalbos. Marjamai jis darė vaidingo, besimėgaujančio savo valdžia, visur įžvelgiančio teisės pažeidimus ir laikančio savo prigimtine teise skelbti nuosprendžius jauno žmogaus įspūdį.

— Taip, suprantu, — atsakė Marjama.

— Kažin, — suabejojo jaunasis talibas. — Dievas sukūrė mus kitokius, jus — moteris, ir mus — vyrus. Mūsų smegenys kitokios. Jūs nesugebate mąstyti taip, kaip mes. Vakarų daktarai ir jų mokslas tai įrodė. Štai kodėl mes reikalaujame tik vieno liudytojo vyro, bet dviejų moterų.

— Prisipažįstu dėl to, ką padariau, broli, — vėl patvirtino Marjama. — Bet jeigu nebūčiau to padariusi, jis būtų užmušęs ją. Jau smaugė.

— Taip tu sakai. Bet, kita vertus, moterys nuolat prisiekinėja dėl tokių dalykų.

— Ką sakau — tiesa.

— Ar turi liudytojų? Kitų, nei tavo *ambagha*?

— Ne, neturiu.

— Ką gi. — Jis iškėlė rankas ir sukrizeno.

Tada prabilo liguistos išvaizdos talibas:

— Pešavare turiu daktarą, — tarė jis. — Puikų jauną pakistanietį. Prieš mėnesį mačiausi su juo, o neseniai vėl — praėjusią savaitę. Paprašiau jo: „Pasakyk tiesą, drauguži, kiek man dar liko gyventi.“ Ir jis atsakė: „Tris mėnesius, mula sahibai, galbūt daugiausia šešis — žinoma, Dievo valia.“

Seniokas nežymiai linktelėjo plačiapečiam vyrui iš kairės ir gurkštelėjo dar arbatos, kurios puodelį šis pridėjo jam prie burnos. Atbula kretančia ranka jis pasišluostė lūpas.

— Man nebaugu palikti šį gyvenimą, kurį mano vienatinis sūnus paliko prieš penkerius metus — gyvenimą, kuris verčia mus kentėti sielvartą po sielvarto, kol daugiau nebepajėgiame. Ne, manau, aš su džiaugsmu išeisiu, kai bus mano laikas. Bet štai kas mane baugina, *hamšira* — diena, kai Dievas mane pasikvies pas save ir paklaus: *Kodėl nesielgei, kaip aš liepiau, mula? Kodėl nepaklusai mano įstatymams?* Kaip aš Jam pasiaiškinsiu, *hamšira*? Kaip turėsiu gintis, kad neatsižvelgdavau į Jo priesakus? Viskas, ką galiu padaryti, ką mes visi galime — laikytis Jo mums nustatytų įstatymų. Kuo aiškiau matau savo galą, *hamšira*, kuo arčiau esu savo sąskaitų suvedimo dienos, tuo daugiau turiu ryžto vykdyti Jo žodį. Kad ir kaip atrodytų tai skausminga.

Jis pasimuistė ant pagalvėlės po sėdyne ir susiraukė.

— Aš tikiu tavimi, kai sakai, kad jūsų vyras buvo žmogus nemalonaus būdo, — vėl prašneko jis, pro akinius griežtai ir kartu atjaučiamai nužvelgdamas Marjamą, — bet man nelieka nieko kita, kaip tik sutrikti dėl tavo poelgio žiaurumo, *hamšira*. Esu išmuštas iš vėžių dėl to, ką tu padarei: kai tas mažas berniukas iš viršaus šaukėsi savo tėvo, tu šį užmušei. Aš jau senas ir mirštantis, tad noriu būti gailestingas. Noriu tau atleisti. Bet kai Dievas pasišauks mane ir pasakys: *Betgi ne tau duota atleisti, mula*, ką aš Jam atsakysiu?

Kiti du teisėjai sulinksėjo ir su pasigėrėjimu pažvelgė į jį.

— Kažkas man kužda, kad nesi bloga moteris, *hamšira*. Bet tu pasielgei baisiai. Ir privalai sumokėti už tai, ką padarei. *Šariatas* apie šį

nusikaltimą aiškiai sako: aš privalau pasiųsti tave ten, kur ir pats netrukus nueisiu. Ar supratai, *hamšira*?

Marjama pažvelgė sau į rankas ir patvirtino supratusi.

— Teatleidžia tau Alachas.

Prieš išvesdami Marjamą, jai įteikė dokumentą ir liepė pasirašyti po savo parodymais ir mulos nuosprendžiu. Trejetas talibų stebėjo, kol ji rašė savo vardą — *meem, alef, reh, ya,* vėl *meem* ir *alef* — prisimindama tą paskutinį kartą, kai prieš dvidešimt septynerius metus prie Džalilio stalo pasirašė po dokumentu, taip pat akylai stebima kito mulos.

KALĖJIME MARJAMA praleido dešimt dienų. Sėdėdama prie lango, stebėjo kieme kalinių gyvenimą. Vasaros vėjui papūtus, popiergaliai pašėlusiu sūkuriu pakildavo aukštai virš kalėjimo sienų, blaškydamiesi šen ir ten. Vėjas sukeldavo dulkes, gindamas jas galinga spirale per kiemą. Visi — sargybiniai, kalinės, vaikai, Marjama — paslėpdavo veidus alkūnės išlinkyje, bet vis tiek neapsigindavo nuo dulkių. Jos skverbėsi į ausis ir šnerves, blakstienas ir odos raukšles, į dantų tarpus. Tik temstant vėjai nurimdavo. Ir tuomet, jeigu padvelkdavo nakties brizas, jis būdavo toks nedrąsus, tartum atgailautų už dieninio savo brolio išdaigas.

Paskutinę Marjamos dieną Valajate, Naghma davė jai mandariną. Įdėjo Marjamai į delną ir užlenkė jos pirštus, paskui pratrūko ašaromis.

— Tu — mano geriausia draugė, kokią kada nors turėjau, — raudojo ji.

Dienos likutį Marjama prasėdėjo prie grotuoto lango, stebėdama kalines žemiau kieme. Kažkas virė valgį, ir vidun atplaukė kmynais kvepiantys dūmai bei šilto oro srovė. Marjama matė žaidžiančius „aklą vištą“ vaikus. Dvi mergytės dainavo eilėraštuką, ir Marjama prisiminė tą posmelį iš savo vaikystės, prisiminė, kaip Džalilis dainuodavo jai, kai abu sėdėdavo upokšnyje ant akmens ir meškeriodavo.

Maža maža duobė ant tako,
Vonia gera man, žvirblis sako.
Ant krašto aukšlė ten ilsėjos,
Gert panoro — pūkšt, ir nėr jos.

Tą paskutinę naktį Marjamą lankė padriki sapnai. Sapnavo akmenėlius, vienuolika jų išdėstytų statmenai. Džalilis vėl jaunas, visas nušvitęs kerinčia šypsena, skruostai su duobutėmis, dėmėti nuo prakaito marškiniai, švarkas permestas per petį; jis pagaliau atėjo pasiimti dukters pasivažinėti jo juoduoju biuiku „Roadmaster". Mula Faizula leidžia sau per pirštus rožinio karoliukus ir žengia drauge su ja palei upokšnį, jųdviejų šešėliai slysta vandens paviršiumi ir žole apaugusiu krantu, kur ne kur pamargintu šviesiai violetiniais laukiniais vilkdagiais, kurie šiame sapne kvepia it dobilai. Sapnavo Naną *kolbos* tarpduryje, jos balsas, neaiškus ir tolimas, kviečia pietų Marjamą — žaidžiančią vėsioje susiraizgiusioje žolėje, kur tarp visokių žalumos atspalvių ropinėja skruzdės, kažkur skuba vabalai, šokinėja žiogai. Aukštyn dulkėtu taku girgžda vežimaitis. Dzinguliuoja parišti karvėms po kaklais varpeliai. Ant kalvos bliauna avys.

PAKELIUI Į „Ghazi" stadioną Marjama kratėsi šokčiojančio per kelio duobes ir iš po ratų žeriančio akmenėlius sunkvežimio kėbule. Nuo kratymo jai skaudėjo stuburgalį. Jaunas ginkluotas talibas sėdėjo priešais ir spoksojo į ją.

Marjama klausė savęs, ar tai jis, šis draugiškos išvaizdos jaunas vyrukas giliomis spindinčiomis akimis ir šiek tiek smailu veidu, juodu smiliaus nagu barbenantis į borto kraštą, bus tas, kuris įvykdys jai bausmę.

— Gal alkana, motin? — paklausė jaunuolis.

Marjama papurtė galvą.

— Turiu sausainį. Skanus. Imk, jeigu esi alkana. Apsieisiu be jo.

— Ne, *tašakor*, broli.

Jis linktelėjo, geraširdiškai pažvelgė į ją.

— Bijai, motin?

Gerklėje jai įstrigo kamuolys. Virptelėjusi balsu Marjama pasakė jam tiesą:

— Taip, labai bijau.

— Turiu savo tėvo nuotrauką, — pasakė sargybinis. — Aš jo neprisimenu. Kadaise taisė dviračius, tik tiek žinau. Bet, supranti, neprisimenu, kaip jis judėjo, kaip juokėsi, koks buvo jo balsas. — Jis nusuko akis į šalį, paskui vėl pažvelgė į Marjamą. — Motina sakydavo, kad jis buvo narsiausias žmogus iš jos kada nors pažinotų. Kaip liūtas, sakydavo ji. Bet verkė it vaikas, pasakojo ji, tą rytą, kai komunistai jį išsivedė. Tad sakau tau, kad žinotum, bijoti — normalu. Nėra ko gėdytis, motin.

Tą dieną Marjama pirmą kartą šiek tiek paverkė.

Į JĄ SUSMIGO tūkstančiai akių. Sausakimšose tribūnose žmonės tempė kaklus, kad galėtų geriau matyti. Per stadioną nuvilnijo murmesys, kai Marjamai padėta išlipti iš sunkvežimio. Moteris įsivaizdavo linkčiojančias galvas, kai per garsiakalbį buvo pranešta, kuo ji nusikaltusi. Bet nepakėlė akių pažiūrėti, ar jos linguoja pritariamai, ar iš geraširdiškumo, su priekaištu, ar iš gailesčio. Marjama prisivertė jų visų nematyti.

Anksčiau tą rytą ji baiminosi, kad pasielgs kaip kvailė, kad ims maldauti, verkšlenti. Baiminosi, kad pradės klykti ar vemti, arba net apsišlapins, kad paskutinėmis akimirkomis bus išduota gyvuliško instinkto ar kūniško apsikiaulinimo. Kai ją privertė išlipti iš sunkvežimio, kojos nelinko, rankos nesiblaškė į šalis. Jos nereikėjo vilkti. Ir kai vis dėlto pasijusdavo pristinganti drąsos, galvojo apie Zalmajį, iš kurio atėmė jo gyvenimo meilę, kurio dienas nuo šiol temdys liūdesys, kad neturi tėvo. Ir tuomet Marjamos žingsniai sutvirtėdavo, ir ji pajėgė eiti nesipriešindama.

Ginkluotas vyriškis, prisiartinęs prie jos, liepė sukti pietinių

futbolo vartų link. Marjama jautė minią iš nekantraus lūkesčio įsitempiant. Ji nepakėlė galvos. Žingsniavo akis įbedusi į žemę, į savo šešėlį, į budelio šešėlį, sekantį iš paskos.

Nors pasitaikė ir gražių akimirkų, Marjama žinojo, kad gyvenimas daugiausia būdavo jai negailestingas. Bet, žengdama tuos paskutinius dvidešimt žingsnių, nepajėgė nesigailėti, kad jai nelemta kentėti jo ilgiau. Gailėjosi negalėsianti vėl pamatyti Leilos, negalėsianti girdėti jos juoko, dar kartą pasėdėti drauge su ja po žvaigždėtu dangumi prie puodelio *čajo* ir chalvos likučių. Liūdėjo, kad taip ir nebepamatysianti Azizos užaugusios, nebematysianti tos gražios jaunos moters, kokia ši kada nors taps, negaus dažyti chna jai rankų ir per jos vestuves mėtyti *nokulo** saldainių. Niekada nežaisianti su Azizos vaikais. Kaip ji norėtų pasenti ir žaisti su Azizos vaikais!

Netoli vartų virpsto vyriškis liepė jai sustoti. Marjama sustojo. Pro burkos tinklelį matė jo rankos šešėlį pakeliant kalašnikovo šešėlį.

Tomis paskutinėmis akimirkomis Marjama tiek daug ko gailėjosi. Tačiau kai užsimerkė, jautė nebe gailesį, o ją visą apėmusią nepaprastą ramybę. Mąstė, kaip atėjo į šį pasaulį, prastos kaimietės *harami*, nepageidauta būtybė per niekingą, apgailėtiną atsitiktinumą. Piktžolė. Ir vis dėlto ji paliekanti šį pasaulį kaip moteris, kuri mylėjo ir buvo mylima. Paliekanti jį kaip draugė, bendrakeleivė, globėja. Kaip motina. Pagaliau kaip žmogus, turintis savo vertę. Ne. Gyvenimas nebuvo toks blogas, pagalvojo Marjama, jeigu ji gali šitaip mirti. Ne toks blogas. Teisėta pabaiga gyvenimo, prasidėjusio neteisėtai.

Paskutinės Marjamos mintys buvo kelios eilutės iš Korano, kurias tyliai sau šnabždėjo:

*Jis sukūrė padanges ir žemę teisingus; Jis užkloja naktimi dieną ir diena užkloja naktį, ir Jis padarė saulę ir mėnulį pavaldžius Jam; visi jie juda iki nustatyto laiko; Jis — Galingas, Atleidžiantis!***

* Migdolai.

** 39-a sura, 5-as ajatas.

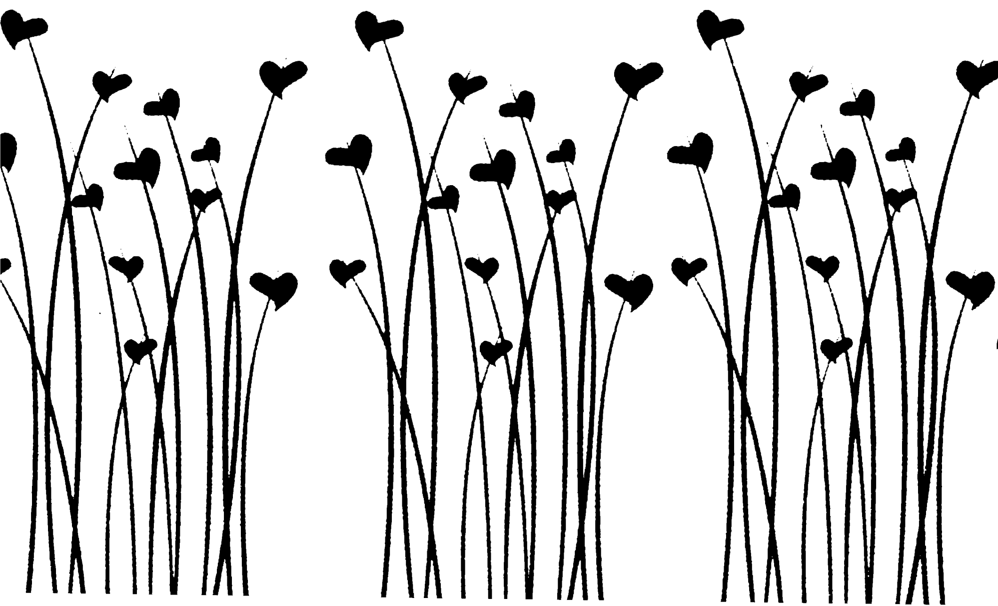
— Atsiklaupk, — įsakė talibas.

O, mano Viešpatie! Atleisk ir pasigailėk, nes Tu — geriausias iš gailestingųjų.

— Atsiklaupk čia, *hamšira*. Ir žiūrėk žemyn.

Paskutinį kartą Marjama įvykdė, ką buvo liepta.

KETVIRTA
DALIS

48

Tariką kamuoja galvos skausmai.

Kartais naktimis Leila atsibudusi pamato jį prie lovos krašto, besivartantį, užsitraukusį ant galvos apatinius marškinius. Galvos skausmai prasidėjo Nasir Baghe, sako jis, paskui dar pablogėjo kalėjime. Kartais jis vemia, apanka viena akimi. Sako, jaučiąsis, lyg mėsininko peilis smigtų į vieną smilkinį, pamažu suktųsi per smegenis, paskui išlįstų kitoje pusėje.

— Kai ima sopėti, net juntu metalo skonį.

Retkarčiais Leila suvilgo skudurą ir deda jam prie kaktos. Tai šiek tiek padeda. Apvalios baltos tabletėlės, kurias Saido daktaras davė Tarikui, irgi padeda. Bet būna naktų, kai Tarikas gali tik sėdėti susiėmęs už galvos ir dejuoti krauju pasruvusiomis akimis, varvančia nosimi. Kai toks priepuolis ištinka, Leila sėdi greta, glosto jam sprandą, paima jo ranką ir junta savo delne šaltą vestuvinio žiedo metalą.

Juodu susituokė tą pačią dieną, kai atvyko į Murį. Saidui, regis, palengvėjo, kai Tarikas jam pasakė, kad juodu tuoksis. Jam būtų buvę nesmagu aiškinti Tarikui delikatų reikalą, kad nenorėtų turėti savo viešbutyje gyvenančios nesusituokusios poros. Saidas visai ne toks, kokį Leila jį įsivaizdavo — raudonveidį ir mažutėmis akimis. Žilsvumo išmarginti ūsai, kuriuos jis užraito aštriais galais į viršų, ir kupeta

ilgų, šukuojamų nuo kaktos žilų plaukų. Švelnaus balso, mandagus, santūrios kalbos ir grakščių judesių vyras.

Būtent Saidas tądien *nikkai* pakvietė vieną savo draugą ir mulą. Pasivadinęs Tariką į šalį, jis davė pinigų. Tarikas nenorėjo imti, bet Saidas primygtinai bruko. Tuomet Tarikas nuėjo į Alėją ir grįžo nupirkęs du paprastus plonus vestuvinius žiedus. Tą vakarą, kai vaikai sumigo, juodu ir susituokė.

Veidrodyje iš po žalio šydo, kuriuo mula uždengė jiems galvas, Leila susidūrė su Tariku akimis. Nebuvo nei ašarų, nei vestuvinių šypsenų, nei kuždamų priesaikų apie amžiną meilę. Leila žvelgė į jųdviejų atspindžius — į susenusius be laiko bruožus, į maišelius po akimis, raukšles ir nudribusias klostes, darkančias jų kadaise lygius jaunatviškus veidus. Tarikas pravėrė burną kalbėti, bet tuo pat metu kažkas iš šono nutraukė nuo jųdviejų šydą, tad Leila taip ir neišgirdo, ką jis ketino pasakyti.

Tąnakt juodu atsigulė į lovą jau būdami vyras ir žmona. Vaikai žemiau knarkė ant sulankstomųjų lovelių. Leila prisiminė, kaip lengvai juodu su Tariku tarp savęs tarškėdavo jaunystėje — kalba liedavosi gyvai, be pauzių, jie nuolat vienas kitą pertraukinėdavo, pasitampydami už apykaklių kampučių, kai reikėdavo ką nors pabrėžti, greitai pratrūkdavo kvatotis, buvo linkę žavėtis. Daugybė dalykų atsitiko nuo anų vaikystės dienų, tiek daug reikėjo pasakyti. Bet pirmą naktį įvykio reikšmingumas atėmė iš jos amą. Tąnakt užteko palaimos vien tik būti šalia jo. Užteko palaimos žinoti, kad jis greta, justi šalia savęs jo kūno šilumą, gulėti kartu liečiantis galvomis, jo dešinei rankai persipynus su jos kairiąja.

Vidur nakties, kai pajutusi troškulį prabudo, Leila aptiko jųdviejų rankas tebesukibusias iki krumplių baltumo — taip nerimastingai, kaip vaikai gniaužia balionėlio virvutę.

LEILAI PATINKA VĖSŪS ūkanoti Murio rytai ir nuostabūs saulėlydžiai, tamsaus dangaus puikumas naktimis; pušų žaluma ir rudos voverės,

lakstančios aukštyn žemyn tvirtais medžių kamienais; staiga pratrūkstančios liūtys, pirkėjus sugenančios paknopstom slėptis po Alėjos parduotuvių padangtėmis. Jai patinka suvenyrų parduotuvėlės ir įvairūs viešbučiai, glaudžiantys turistus, nors vietiniai ir dejuoja dėl nuolatinių statybų, infrastruktūros plėtros, niokojančių, anot jų, Murio gamtos grožį. Leilai keista, kad žmonės sielojasi, jog *statomi* pastatai. Kabule žmonės džiaugtųsi ir švęstų.

Leilai patinka, kad šeima turi vonios kambarį, ne išvietę lauke, bet tikrą vonios kambarį su nuleidžiamo vandens unitazu, dušu, taip pat kriaukle su dviem čiaupais, iš kurių vos pasukusi gali paleisti arba karštą, arba šaltą srovę. Jai patinka pabusti rytais, bliaunant Alionai, virtuvėje skimbčiojant indais nepiktai niurzglei Adibai, virėjai, gebančiai kurti stebuklingus patiekalus.

Kartais, kai Leila stebi miegantį Tariką, o jos vaikai murma ir juda per sapnus, gerklėje jai įstringa didžiulis dėkingumo kamuolys, akys apsiašaroja.

Rytais Leila sekioja paskui Tariką iš kambario į kambarį. Raktai dzingsi ant prisegto prie juosmens žiedo, o nuo džinsų diržo kilpų tabaluoja butelis purškiamojo langų valiklio. Leila neša kibirą, prikrautą skudurų, dezinfekuojamųjų priemonių, šepečių tualetams valyti ir purškiamojo vaško komodoms blizginti. Iš paskos seka Aziza, su šiūruokle vienoje rankoje ir pupelėmis kimšta skudurine lėle, kadaise jai pasiūta Marjamos — kitoje. Zalmajis nenorom slenka įkandin jų, paniuręs, visada per kelis žingsnius atsilikęs.

Leila valo kambarius dulkių siurbliu, kloja lovas, dulkina patalynę. Tarikas plauna vonios kambariuose kriaukles ir vonią, šveičia unitazus ir šiūruoja linoleumo grindis. Į lentynas prikrauna švarių rankšluosčių, mažučių šampūno buteliukų ir migdolo kvapo muilo gabalėlių. Aziza pareiškė norą purkšti ir valyti langus. Visada netoliese, kur ji darbuojasi — skudurinė lėlė.

Kelios dienos po *nikkos* Leila papasakojo Azizai apie Tariką.

Keista, mąsto Leila, bemaž kelia nerimą, kaip klostosi santykiai

tarp Azizos ir Tariko. Aziza jau pabaigia Tariko sakinius, o jis — jos. Paduoda jam ką nors, dar nė nepaprašyta. Per pietus prie stalo juodu slapčia mainosi šypsenomis, lyg būtų niekada nebuvę svetimi, bet draugai, po ilgo išsiskyrimo vėl susitikę.

Kai Leila papasakojo, Aziza susimąsčiusi pažvelgė sau į rankas.

— Man jis patinka, — po ilgos pauzės ištarė.

— Jis *tave* myli.

— Taip pasakė?

— Jam nereikia to sakyti, Aziza.

— Papasakok man ir visa kita, mamute. Papasakok, kad žinočiau.

Ir Leila papasakojo.

— Tavo tėvas — geras žmogus. Geriausias iš kada nors mano pažinotų.

— Kas, jeigu jis mus paliks? — paklausė Aziza.

— Jis niekada mūsų nepaliks. Pažvelk į mane, Aziza. Tavo tėvas niekada tavęs nenuskriaus ir niekada nepaliks.

Pamačius iš Azizos veido, kaip jos dukrai palengvėjo, Leilai sugniaužė širdį.

TARIKAS NUPIRKO ZALMAJUI supamąjį arkliuką, sumeistravo jam vežimėlį. Iš vieno kalėjimo draugelio išmoko daryti popierinius žvėrelius, tad Zalmajui iš begalės popieriaus lakštų lankstė ir karpė liūtus, kengūras bei ryškiaplunksnius paukščius. Bet šias Tariko pastangas susidraugauti Zalmajis be ceremonijų atmesdavo, kartais net tulžingai.

— Tu asilas! — šaukia jis. — Nereikia man tavo žaislų!

— Zalmaji! — aikteli Leila.

— Viskas gerai, — ramina Tarikas. — Leila, viskas gerai. Tegul sau.

— Tu ne mano *baba džanas*! Mano tikrasis *baba džanas* toli kelionėje, ir kai jis grįš, primuš tave! Ir negalėsi pabėgti, nes jis turi dvi kojas, o tu — tik vieną!

Vakarais Leila glaudžia Zalmajį prie krūtinės ir kalba su juo *Babalu* maldas. Kai jis paklausia, ji vėl jam pameluoja, pasako, kad jo *baba džanas* išvykęs ir nežinanti, kada sugrįš. Ji bjaurisi tokia prievole, bjaurisi savimi, kad šitaip turinti meluoti vaikui.

Leila žino, kad šį gėdingą melą teks kartoti ir kartoti. Teks, nes Zalmajis klausinės — nušokdamas nuo sūpynių, prabusdamas iš dienos pogulio, ir vėliau, kai pats išmoks užsirišti batus, pats vienas eis į mokyklą. Melą teks kartoti ilgai.

Ateis laikas, žino Leila, kai klausimai išseks. Pamažu Zalmajis liausis klausinėjęs, kodėl tėvelis jį paliko. Nebepastebės savo tėvo ties šviesoforu, pamatęs pakumpusį vyrą, velkantį kojas gatve ar gurkšnojantį arbatą atviroje arbatinėje su „samovaru“. Ir kada nors, bevaikščiojant palei vingiuojančią upę ar žvelgiant į sniego lauką dar be niekieno nepaliktų pėdsakų, jam toptelės, kad tėvo dingimas nebėra atvira, kraujuojanti žaizda. Kad tai tapę kažkuo visai kitu, kažkuo ne tokiomis aštriomis briaunomis ir ne taip skausmingu. Lyg sakme. Kažkuo tokiu, ką reikia gerbti, gaubti paslaptimi.

Čia, Muryje, Leila laiminga. Bet laimė nėra lengva. Ne tokia, už kurią nereikia mokėti.

LAISVOMIS DIENOMIS Tarikas vedasi Leilą ir vaikus į Alėją, abipus kurios išsidėsčiusios parduotuvėlės su visokiausiais niekučiais ir šalia kurios stūkso anglikonų bažnyčia, pastatyta devynioliokto amžiaus viduryje. Iš gatvės pardavėjų Tarikas jiems perka aromatingus kebabus *čapli**. Jie vaikštinėja minioje tarp vietinių, europiečių su mobiliaisiais telefonais ir skaitmeniniais fotoaparatais, ir pendžabiečių, atvykusių čia pasislėpti nuo kaitros savo lygumose.

Kartkartėmis jie įsėda į autobusą, vežantį į Kašmyro viršukalvę. Iš ten Tarikas jiems rodo Dželumo upės slėnį, pušų slepiamus šlaitus

* Pakistanietiški kebabai iš avienos ar jautienos su gausiais prieskoniais.

ir vešliais, tankiais miškais apaugusias kalvas, kur, pasak jo, vis dar galima pastebėti šokinėjančių nuo šakos ant šakos beždžionių. Jie taip pat nuvyksta į klevais pasipuošusį Natija Galį, už kokių trisdešimties kilometrų nuo Murio, kur Tarikas laiko Leilą už rankos, kai visi ūksmingu keliu žingsniuoja gubernatoriaus rezidencijos link. Jie stabteli prie senų britų kapinaičių ar taksi užvažiuoja į kalno viršūnę pasigrožėti apačioje plytinčio, žaliuojančio ir ūkų gaubiamo slėnio reginiu. Kartais, visiems einant pro kokios nors parduotuvės vitriną, Leila pagauna jų atspindžius stikle. Vyras, žmona, duktė, sūnus. Pašaliečiams, žino ji, jie turi atrodyti kaip normaliausia šeima, be paslapčių, melų ar gailesių.

AZIZAI NAKTIMIS UŽEINA košmarai, nuo kurių ji pabunda klykdama. Leilai tenka atsigulti šalia dukters ant sulankstomosios lovelės, šluostyti rankove jai skruostus, raminti, iki vėl užmigs.

Leila irgi sapnuoja. Tuose sapnuose ji vėl atsiranda Kabule, Rašido namuose, eina priemene, kopia laiptais. Ji viena, bet už durų girdi ritmiškai šnypščiant lygintuvą, purtomas, paskui sulankstomas paklodes. Kartais girdi tylų moters balsą, niūniuojantį seną Herato dainą. Bet kai įeina vidun, kambarys tuščias. Ten nieko nėra.

Sapnai Leilą sukrečia. Ji pabunda apsipylusi prakaitu, akimis, peršinčiomis nuo ašarų. Tai gniuždo. Kaskart tai gniuždo.

49

Vieną to rugsėjo sekmadienį Leila guldo į lovytę poguliui Zalmajį, kuris sloguoja, kai į jų bungalą įsiveržia Tarikas.

— Ar girdėjai? — kiek uždusęs taria jis. — Užmušė jį. Ahmadą Šachą Masudą. Jis negyvas.

— Ką?

Nuo slenksčio Tarikas jai papasakoja, ką žinąs.

— Sako, jis davė interviu porai žurnalistų, kurie prisistatė belgais, kilusiais iš Maroko. Jiems kalbantis, sprogsta paslėpta vaizdo kameroje bomba. Užmuša Masudą ir vieną iš žurnalistų. Kitas nušaunamas, kai mėgina pasprukti. Sakoma, žurnalistai veikiausiai buvo „Al-Queda“ žmonės.

Leila prisimena plakatą su Ahmado Šacho Masudo atvaizdu, kurį mamutė buvo prikalusi prie sienos jos miegamajame. Masudas palinkęs į priekį, vienas antakis pakeltas, veidas dėmesingai surauktas, lyg kažkieno klausytųsi. Leila prisimena, kokia dėkinga buvo mamutė, kad Masudas, kai buvo laidojami jos sūnūs, sukalbėjo maldą prie kapo, kaip ji visiems apie tai pasakojo. Net kai įsiplieskė karas tarp jo ir kitų grupuočių, mamutė nesutiko jo smerkti. *Jis geras žmogus*, sakydavo ji. *Jis nori taikos. Nori atstatyti Afganistaną. Bet jam neleidžia. Tiesiog neleidžia, ir tiek.* Mamutei net ir pabaigoje, net vėliau, kai viskas taip bai-

siai bjauriai pakrypo, o iš Kabulo liko tik griuvėsiai, Masudas tebebuvo „Pandžiro liūtas".

Leila nėra tokia atlaidi. Smurtinis Masudo galas neteikia jai džiaugsmo, bet ji pernelyg gerai pamena jo įsakymu sulygintus su žeme ištisus rajonus, traukiamus iš griuvėsių kūnus, ant stogų ar aukštai ant kokio medžio šakų aptinkamas vaikų rankas ir kojas, jau praėjus kelioms dienoms po jų laidotuvių. Ji pernelyg gerai prisimena mamutės veidą, kelias akimirkas prieš pataikant raketai, ir, kad ir kaip stengėsi pamiršti — dunkstelėjusį šalimais begalvį *babio* korpusą su įspaustu ant jo sportinių marškinėlių bokštinio tilto vaizdu, šmėkšančiu pro tirštą ūką ir kraują.

— Įvyks laidotuvės, — toliau kalba Tarikas. — Neabejoju tuo. Veikiausiai Ravalpindyje. Bus didžiulės.

Zalmajis jau beveik miegojo, bet dabar atsisėda, kumštukais trindamasis akis.

Po dviejų dienų jie tvarko vieną kambarį, kai išgirsta kažkokį sambrūzdį. Tarikas meta šiūruoklę ir išskuba pažiūrėti. Leila — jam iš paskos.

Triukšmas sklinda iš viešbučio vestibiulio. Po dešinei nuo registracijos stalo yra baras su keliais smėlio spalvos zomša apmuštais krėslais ir dviem kanapomis. Kampe priešais kanapas — televizorius, prie kurio susirinkę Saidas, sargė ir keli svečiai, jie nenuleidžia akių nuo ekrano.

Leila ir Tarikas prasibrauna į priekį.

Televizorius rodo BBC programą. Ekrane — pastatas, aukštas bokštas, iš jo viršutinių aukštų verčiasi juodi dūmai. Tarikas kažką kalba Saidui, o šis jau rengiasi atsakyti, kai ekrano kampe pasirodo lėktuvas ir trenkiasi į gretimą bokštą, susprogdamas į ugnies kamuolį, palyginti su kuriuo visi iki šiol Leilos kada nors matyti ugnies kamuoliai — nykštukai. Visi esantys vestibiulyje vienu balsu aikteli.

Greičiau nei per dvi valandas abu bokštai sugriuvo.

Netrukus iš visų televizijos stočių kalbama apie Afganistaną, Talibaną ir Osamą bin Ladeną.

— AR GIRDĖJAI, ką Talibanas pasakė? — klausia Tarikas. — Apie bin Ladeną?

Aziza sėdi priešais jį ant lovos, susikaupusi žvelgia į šachmatų lentą. Mat Tarikas išmokė ją žaisti. Ji raukiasi ir tapšnoja pirštu per apatinę lūpą, mėgdžiodama tėvo kūno kalbą, kai šis apmąsto ėjimą.

Sloga Zalmajui šiek tiek atlėgo. Vaikas miega, o Leila trina jo krūtinę tepalu nuo kosulio.

— Girdėjau, — atsako ji.

Talibanas paskelbė, kad neišsižadės bin Ladeno, nes jis — *mehmanas*, svečias, radęs prieglobstį Afganistane ir pagal *paštunvali** etikos normas nedera svečio atstumti. Tarikas karčiai nusijuokia, ir jo juoke Leila girdi, kad yra pasipiktinęs tuo, kaip iškraipomas garbingas puštūnų paprotys, kaip klaidingai interpretuojama jo tautos gyvensenos samprata.

Kelios dienos po antpuolių Leila ir Tarikas vėl sėdi viešbučio vestibiulyje. Iš televizoriaus ekrano kalba Džordžas V. Bušas. Už jo — didelė Amerikos vėliava. Vienu metu jo balsas suvirpa, ir Leila pamano, kad jis tuoj pravirks.

Saidas, mokantis angliškai, jiems paaiškina, kad Bušas ką tik paskelbė karą.

— Kam? — klausia Tarikas.

— Visų pirmiausia — tavo šaliai.

— Gal ne taip ir blogai, — sako Tarikas.

Juodu ką tik pasimylėjo. Jis guli šalia, padėjęs galvą jai ant krūtinės, ranką užmetęs ant pilvo. Pirmus kelis kartus, kai juodu bandė, būta keblumo. Tarikas perdėm atsiprašinėjo. Leila — perdėm rami-

* Puštūnai.

no. Vis dar tebėra keblumų, dabar jau ne kūniškų, bet mechaninių. Trobelė, kurioje gyvena kartu su vaikais, maža. Vaikai miega ant sulankstomųjų lovelių žemiau jų, todėl maža privatumo. Dažniausiai Leila ir Tarikas mylisi tylomis, tramdydami, slopindami aistrą, po apklotu apsirengę — dėl visa ko, jeigu prabustų vaikai. Juodu privalo nuolatos būti atsargūs, nes paklodės šiugžda, girgžda lovos spyruoklės. Bet Leilai svarbiausia — kad ji su Tariku, ir todėl verta kęsti tuos būgštavimas. Kai juodu mylisi, Leila jaučiasi turinti pagrindą, esanti saugi. Jos nerimastys, kad jųdviejų gyvenimas drauge — trumpalaikė palaima, kad netrukus vėl subyrės į šipulius, atlėgsta. Išsiskyrimo baimė dingsta.

— Apie ką tu kalbi?

— Apie tai, kas dedasi mūsų šalyje. Galbūt galų gale tai ne taip ir blogai.

O ten, namie, vėl krinta bombos, šįsyk amerikietiškos. Kasdien, kambariuose keisdama paklodes ir siurbliu traukdama dulkes, Leila sekė per televizorių karo vaizdus. Amerikiečiai darsyk apginklavo karo vadus ir užsitikrino Šiaurės Aljanso pagalbą Talibanui išvyti ir bin Ladenui surasti.

Bet Leilą skaudina Tariko žodžiai. Ji šiurkščiai nustumia nuo krūtinės jo galvą.

— Ne taip ir blogai? Kad žūva žmonės? Vaikai, moterys, seniai? Vėl griaunami namai? Ne taip ir blogai?

— *Šš.* Pažadinsi vaikus.

— Kaip gali taip kalbėti, Tarikai? — kerta ji. — Po vadinamosios „apmaudžios klaidos“ Karamo kaime? Žuvo šimtas niekuo nekaltų žmonių! Juk pats matei per televizorių lavonus!

— Ne, — taria Tarikas. Pasiremia ant alkūnės, pažvelgia į Leilą. — Ne taip mane supratai. Norėjau pasakyti, kad...

— Iš kur tau žinoti, — karščiuojasi Leila. Pati suvokia kelianti balsą, jiems pirmą kartą kaip vyrui ir žmonai kivirčijantis. — Tu išvykai, kai mudžahedai susipešė, prisimeni? O aš pasilikau. Aš. Aš *žinau,*

koks yra karas. Per karą netekau savo tėvų. Savo *tėvų*, Tarikai. O dabar girdžiu tave sakant, kad karas — ne taip ir blogai?

— Atleisk, Leila. Atleisk. — Jis suima delnais jos veidą. — Tu teisi. Atleisk. Dovanok man. Aš tik norėjau pasakyti, kad galbūt kitame to karo gale žiebiasi viltis, kad galbūt pirmą kartą per ilgą laiką...

— Daugiau nenoriu apie tai kalbėti. — Leila pati nustemba, taip jį užsipuolusi. Tai neteisinga, žino ji, ką jam pasakė — argi karas neatėmė ir iš jo tėvų? Ir kad ir kas joje užsiplieskė, tai jau blėsta. Tarikas toliau kalba švelniu balsu, ir, kai prisitraukia ją prie savęs, Leila leidžiasi. Leidžiasi, kai jis bučiuoja jai ranką, paskui kaktą. Žino, kad jis veikiausiai teisus. Žino, ką jis turėjo mintyje taip sakydamas. Galbūt *iš tiesų* tai reikalinga. Galbūt *įsižiebs* viltis, kai Bušo bombos nustos kritusios. Bet ji nepajėgia prisiversti to pasakyti — ne, kai tai, kas ištiko *babį* ir mamutę, dabar ištinka ką nors kitą Afganistane, ne, kai kokie nors nieko neįtariantys mergaitė ar berniukas po raketos sprogimo tampa našlaičiais, kaip ir ji. Leila nepajėgia prisiversti to pasakyti. Sunku džiaugtis. Tai atrodo veidmainiška, ydinga.

Tąnakt Zalmajis pabunda nuo kosulio. Nespėjus Leilai krustelėti, Tarikas permeta kojas per lovos kraštą, prisisega protezą ir nuėjęs prie Zalmajo pakelia vaikutį ant rankų. Iš lovos Leila stebi Tariko siluetą, judantį tamsoje į priekį ir atgal. Mato Zalmajo galvos apybrėžas jam ant peties, rankeles, apsivijusias Tariko kaklą, kojeles, tabaluojančias jam prie klubo.

Kai Tarikas sugrįžta į lovą, abu neprataria nė žodžio. Leila ištiesia ranką ir paliečia jo veidą. Tariko skruostai drėgni.

50

Gyvenimas Muryje Leilai malonus ir ramus. Darbas nevargina, o laisvadieniais ji su Tariku nusiveda vaikus pasivažinėti krėsliniu keltuvu į Patriatos kalną arba visi keliauja į Pindžio viršukalnę, nuo kurios giedrą dieną atsiveria reginys net iki Islamabado ir į Ravalpindžio centrą. Ten jie pasitiesia ant žolės apklotą, vaišinasi mėsos kukulių sumuštiniais su agurkais ir užsigeria šaltu imbieriniu limonadu.

Gyvenimas geras, sako sau Leila, už jį reikia dėkoti Aukščiausiajam. Būtent apie tokį gyvenimą ji svajojo niūriausiomis dienomis su Rašidu. Leila nuolat tai prisimena.

Vieną šiltą 2002-ųjų liepos naktį ji su Tariku guli lovoje ir prislopintais balsais kalbasi apie permainas, įvykusias ten, tėvynėje. O jų būta tiek daug. Koalicijos pajėgos išvijo Talibaną iš visų didesnių miestų, nustūmė juos per sieną į Pakistaną ir į kalnus Afganistano pietuose bei rytuose. Į Kabulą atsiųstos ISAF* — tarptautinės taikos palaikymo pajėgos. Šalis šiuo metu turi laikinąjį prezidentą Hamidą Karzajų.

Leila nusprendžia, kad dabar laikas pasakyti Tarikui.

* Angl. santr. *International Security Assistance Force* — Jungtinių Tautų suformuotos karinės pajėgos saugumui palaikyti.

Prieš metus mielai būtų davusi nukirsti sau ranką, kad tik išsigautų iš Kabulo. Bet per pastaruosius kelis mėnesius pasijuto besiilginti savo vaikystės miesto. Ilgisi Šor Bazaaro bruzdesio, Barburo sodų*, vandens nešėjų, tempiančių ožkų odos maišus, šūksnių. Ilgisi Vištų gatvės drabužių pirklių, su kuriais tekdavo įnirtingai derėtis, ir gatvės prekiautojų, Karteh Parvane siūlančių pirkti arbūzus.

Bet ne tik tėvynės ilgesys arba nostalgija verčia Leilą šiomis dienomis galvoti apie Kabulą. Ją apnikęs nerimas. Leila girdi apie statomas Kabule mokyklas, iš naujo grindžiamas gatves, grįžtančias į darbą moteris, ir gyvenimas čia, nors ir malonus, nors ji ir dėkinga už jį, atrodo... nepakankamas. Nereikšmingas. Pastaruoju metu jai pradėjo skambėti galvoje *babio* balsas. *Gali tapti kuo tik panorėsi, Leila,* — sako jis. *Žinau tai apie tave. Ir taip pat žinau, jog kai šis karas pasibaigs, Afganistanui reikės tavęs...*

Leila taip pat girdi ir mamutės balsą. Prisimena, kaip motina sureaguodavo, kai babis siūlydavo jiems palikti Afganistaną: *Noriu pamatyti išsipildžiusią savo sūnų svajonę. Kai tai atsitiks, noriu ten būti, kai Afganistanas bus laisvas, noriu, kad ir berniukai tai matytų. Mano akimis.* Gal todėl Leilą taip traukia grįžti į Kabulą — dėl mamutės ir babio, kad dėl jų pamatytų viską savo akimis.

Bet labiausiai Leila nori grįžti dėl Marjamos. Ar Marjama dėl to mirė? — klausia savęs Leila. Ar dėl to pasiaukojo, kad ji, Leila, galėtų tapti kambarine svetimoje šalyje? Galbūt Marjamai nebūtų svarbu, ką veikia Leila, jeigu tik ji ir vaikai yra saugūs ir laimingi. Bet Leilai svarbu. Staiga tai pasidaro labai svarbu.

— Noriu grįžti, — taria ji.

Tarikas lovoje atsisėda ir pažvelgia į ją.

Leilą vėl pribloškia, koks jis gražus: tobulas kaktos išlinkis, liauni rankų raumenys, užsisvajojusios protingos akys. Jau praėjo

* Barburo sodai — viena iš Kabulo įžymybių (XVII a.), išsidėstę pietinėje miesto dalyje, jų teritorijoje yra mečetė (1640 m.), emyro Abdurahmano vasaros paviljonas, emyro, jo žmonos, dukters ir imperatoriaus Džahangiro kapai.

metai, bet vis tiek kartais būna tokių akimirkų, kai Leila negali patikėti, kad juodu surado vienas kitą, kad jis tikrai čia, su ja, kad jis — jos vyras.

— Atgal? Į Kabulą? — klausia jis.

— Tik jeigu ir tu nori.

— Jautiesi čia nelaiminga? Bet atrodai laiminga. Taip pat ir vaikai.

Leila atsisėda. Tarikas pasislenka lovoje, padaro jai vietos.

— *Esu* laiminga, — sako Leila. — Žinoma, esu. Bet... o kur mes iš čia keliausime, Tarikai? Kiek čia būsime? Juk čia — ne namai. Kabulas — taip, ir ten dabar tiek daug dalykų vyksta, gerų dalykų. Noriu dalyvauti tame. Noriu ką nors *veikti.* Noriu prisidėti. Supranti?

Tarikas pamažu linkteli.

— Vadinasi, šito nori? Tu tikra?

— Šito noriu, taip, esu tikra. Bet ne tik tai. Jaučiu, kad *privalau* grįžti. Likti čia nebeatrodo teisinga.

Tarikas pažvelgia sau į rankas, paskui — vėl į žmoną.

— Bet tiktai... tiktai... jeigu ir tu nori.

Tarikas nusišypso. Raukšlės jo kaktoje išsilygina, trumpą mirksnį jis vėl tas pats senasis Tarikas — Tarikas, kuriam neužeina galvos skausmai, kuris kadaise pasakė, kad Sibire snarglys pavirsta ledu dar nepasiekęs žemės. Galbūt ji tik įsivaizduoja, bet Leila tiki, kad dabar dažniau gauna pamatyti senąjį anų laikų Tariką.

— Aš? — dabar taria jis. — Sekčiau paskui tave nors ir į pasaulio kraštą, Leila.

Ji prisitraukia vyrą prie savęs ir pabučiuoja į lūpas. Moteris tikra, kad niekada jo labiau nemylėjo, nei šią akimirką.

— Dėkui tau, — atsidūsta, kakta remdamasi į jo kaktą.

— Vadinasi, keliaujame namo.

— Bet pirmiau noriu nukakti į Heratą.

— Į Heratą?

Leila paaiškina kodėl.

VAIKUS TENKA NURAMINTI, kiekvieną savaip. Leila turi prisėsti prie susijaudinusios Azizos, kuri vis dar kartais sapnuoja košmarus: mergytė išsigando iki ašarų, kai kažkas netoliese per vestuves paleido šūvių salves. Leila turi paaiškinti Azizai, kad jiems sugrįžus į Kabulą Talibano tenai nebus, nebus jokių susišaudymų ir ji nebus vėl atiduota į našlaičių prieglaudą.

— Mes visi gyvensime kartu, Aziza. Tavo tėvas, aš, Zalmajis. O tu, Aziza, niekada, niekada jau neturėsi gyventi atskirai nuo manęs. Pažadu. — Ji nusišypso dukrai. — Tai yra iki tos dienos, kai *pati* to panorėsi. Kai įsimylėsi kokį jaunikaitį ir norėsi už jo ištekėti.

Tą dieną, kai jie palieka Murį, Zalmajis yra nepaguodžiamas. Apsivijęs rankomis Alionos kaklą, niekaip jos nepaleidžia.

— Negaliu broliuko nuo jos atplėšti, mamute, — sako Aziza.

— Zalmaji, juk negalime pasiimti ožkos į autobusą, — aiškina Leila.

Tik kai Tarikas atsiklaupia prie jo, kai pažada, kad Kabule nupirks jam ožką, tokią pat kaip Aliona, Zalmajis nenorom pasiduoda įkalbamas.

Verksmingai atsisveikinama ir su Saidu. Kad viskas gerai klostytųsi, jis nuo slenksčio ištiesia Tarikui, Leilai ir vaikams pabučiuoti Koraną, paskui jį aukštai iškelia, kad jie galėtų praeiti po knyga. Jis padeda Tarikui įkelti į savo automobilio bagažinę du lagaminus. Saidas pats nuveža juos į autobusų stotį, stovi prie aikštelės krašto, atsisveikindamas moja, kol autobusas suburzgia ir pajuda iš vietos.

Atsigręžusi atgal ir stebėdama tolstantį Saidą, Leila girdi mintyse kuždant dvejonės balsą. Nejau jie elgiasi kvailai, klausia savęs, palikdami saugų Murį? Grįždami atgal į kraštą, kur žuvo jos tėvai ir broliai, kur bombų sukelti dūmai tik dabar nusėda?

Ir tuomet iš tamsių jos atminties vingių suskamba dvi poezijos eilutės, *babio* atsisveikinamoji odė Kabului:

Be skaičiaus mėnulių mirguoja aukštai virš stogų,
Ir tūkstantis saulių skaisčių ten už sienų jo slepias.

Leila įsitaiso sėdynėje, mirksi gindama iš akių besitvenkiančias ašaras. Kabulas laukia. Kabului reikia jų. Ši kelionė namo — teisinga. Bet dar reikia tarti paskutinį „sudie“.

KARAI AFGANISTANE suniokojo kelius, jungiančius Kabulą, Heratą ir Kandaharą. Lengviausia dabar patekti į Heratą per Mešhedą, esantį Irane. Leila su šeima stabteli ten tik pernakvoti viešbutyje, o rytą sėda į kitą autobusą.

Mešhedas — tirštai gyvenamas judrus miestas. Leila pro langą stebi slenkančius pro šalį parkus, mečetes, *čelo kebabų** restoranus. Autobusui važiuojant pro imamo Rezos — aštuntojo iš šiitų imamų — šventovę, Leila tempia kaklą, kad galėtų geriau pamatyti blizgančias plyteles, minaretus, puikų auksinį kupolą — viską nepriekaištingai ir gražiai išsaugotą. Ji mąsto apie Budas savo tėvynėje. Iš jų dabar — tik dulkės, vėjo pustomos po Bamijano slėnį.

Kelionė autobusu iki Irano-Afganistano sienos trunka beveik dešimt valandų. Artėjant prie Afganistano, vietovės tampa nykesnės, skurdesnės. Netrukus, prieš perkertant sieną su Herato provincija, jie pravažiuoja pro afganų pabėgėlių stovyklą. Leilos akimis — tai geltonų dulkių ūkas ir juodos palapinės, kur ne kur vargani statiniai iš gofruotos skardos lakštų. Ji siekia per sėdynę Tariko rankos.

HERATE DAUGELIS GATVIŲ grįstos, apsodintos kvapniomis pušimis. Rengiami viešieji parkai, statomos bibliotekos, daug gražiai prižiūrėtų

* Persiški kebabai, pagaminti pagal specialią receptūrą, labai aštrūs. Šiuo metu labai populiarūs Irane, bet daugiausia jo šiaurėje.

kiemų, naujai perdažytų pastatų. Šviesoforai veikia ir — didelei Leilos nuostabai — be sutrikimų tiekiama elektra. Moteris buvo girdėjusi, kad feodalinių pažiūrų karo vadas Ismailas Chanas padėjo atstatyti miestą iš nemažo muitų mokesčio, kurį surenka prie Irano sienos su Afganistanu. Tie pinigai, tvirtina Kabulas, priklausą ne jam, o centrinei vyriausybei. Taksisto, vežančio juos į „Muwaffaq" viešbutį, tonas, kai jis užsimena apie Ismailą Chaną, pagarbus ir baimingas.

Dvi dienos „Muwaffaq" viešbutyje jiems atsieis beveik penktadalį turimų santaupų, bet kelionė iš Mešhedo buvo ilga ir varginanti, o vaikai visai išsimušę iš jėgų. Pagyvenęs registratorius, paduodamas numerio raktą, Tarikui pasako, kad „Muwaffaq" yra mėgstamas žurnalistų ir nevyriausybinių organizacijų darbuotojų.

— Sykį čia nakvojo bin Ladenas, — pasigiria jis.

Numeryje dvi lovos ir vonios kambarys tik su šaltu vandeniu. Ant sienos tarp lovų — poeto Khadžos Abdulos Ansario tapybinis portretas. Pro langą Leila mato apačioje judrią gatvę, o kitapus jos — parką su pastelinės spalvos plytų takais, kertančiais tankius gėlynus. Vaikai, kurie augdami priprato prie televizoriaus, nusivylę, kad numeryje tokio daikto nėra. Tačiau netrukus jie užmiega. Taip pat netrukus krenta į lovą ir Tarikas su Leila. Leila kietai miega, apkabinta Tariko, tik sykį vidur nakties prabudo nuo sapno, kurio nepajėgė prisiminti.

KITĄ RYTĄ PO PUSRYČIŲ — arbatos su su šviežia duona, svarainių marmeladu ir virtais kiaušiniais — Tarikas suranda taksi.

— Tu tikrai nenori, kad važiuočiau drauge? — klausia vyras. Aziza įsikibusi jam į ranką, Zalmajis — ne, bet stovi arti Tariko, pečiu remdamasis į jo klubą.

— Tikrai.

— Man neramu.

— Nieko man neatsitiks, — numoja Leila. — Pažadu. Nusivesk vaikus į prekybos centrą. Ko nors jiems nupirk.

Kai taksi nuvažiuoja, Zalmajis pravirksta, o Leila, atsigręžusi pasižiūrėti, mato jį, tiesiantį į Tariką rankas. Tai, kad jis pradeda Tariką pripažinti, Leilą nuramina, bet kartu ir sugniaužia jai širdį.

— JŪS NE IŠ HERATO, — sako taksistas.

Vyriškio plaukai ilgi ir juodi, siekiantys pečius — dabar, kai išvytas Talibanas, tai įprastas iššūkio ženklas. Leila tai jau pastebėjo, ir dar randą, vienoje veido pusėje kertantį ūsus. Prie priekinio stiklo ties vairuotoju priklijuota fotografija: jaunos merginos rausvais skruostais, jos plaukai perskirti per vidurį ir supinti į dvi kasas.

Leila prisipažįsta pastaraisiais metais gyvenusi Pakistane ir grįžtanti į Kabulą.

— Į Deh Mazango rajoną, — priduria.

Pro priekinį stiklą moteris mato varkalius, virinančius prie ąsočių žalvario rankenas, balnius, klojančius džiūti saulėje žalios odos atraižas.

— O tu, broli, ilgai čia gyveni? — klausia ji.

— Ak, visą gyvenimą. Aš čia gimiau. Mačiau viską. Prisimeni sukilimą?

Leila pasako prisimenanti, bet jis vis tiek varo toliau.

— Tai dėjosi seniai, dar 1979-ųjų kovą, kai buvo likę apie devyni mėnesiai iki sovietų įsiveržimo. Kai kurie įpykę heratiečiai nugalabijo kelis sovietų patarėjus, tad sovietai smogė, atsiuntę tankus ir sraigtasparnius. Tris dienas, *hamšira*, jie apšaudė miestą. Sugriovė namus, nuvertė minaretą, užmušė tūkstančius žmonių. *Tūkstančius*. Per tas tris dienas netekau dviejų seserų. Vienai buvo dvylika metų. — Jis pastuksena pirštu į fotografiją ant priekinio stiklo. — Čia ji.

— Užjaučiu, — taria Leila stebėdamasi, kad kiekvienas afganų pasakojimas yra paženklintas mirtimi, netektimi ir neįsivaizduojamu sielvartu. Ir vis dėlto, mato ji, žmonės randa būdų išlikti. Toliau gy-

venti. Leila mąsto apie savo pačios gyvenimą ir viską, kas jai nutiko, ir nustemba, kad ir pati išliko, kad esanti gyva ir sėdi šiame taksi, klausydamasi šio žmogaus pasakojimo.

GUL DAMANO KAIMELIS — keletas sienomis aptvertų namų, kyšančių tarp plokščiastogių *kolbų*, pastatytų iš molio ir šiaudų. Prie *kolbų* Leila mato saulėje įdegusias moteris, verdančias valgį, jų veidai prakaituoti nuo garo, kylančio iš didelių juodų puodų, pastatytų ant laikinų grotelių, po kuriomis kūrenasi malkos. Iš lovių ėda mulai. Vaikai, vaikęsi viščiukus, dabar puola bėgti paskui taksi. Leila mato vyrus, stumiančius akmenų prikrautus karučius. Jie sustoja ir stebi pravažiuojantį automobilį. Taksistas pasuka, ir jie rieda pro kapinaites su visokių orų nugairintu mauzoliejumi viduryje. Vyriškis pasako, kad jame palaidotas kaimelio sufijus.

Čia taip pat stovi vėjo malūnas. Jo nebesisukančių aprūdijusių sparnų pavėsyje tupi trys maži berniukai ir žaidžia su moliu. Taksistas privažiuoja prie jų ir iškiša galvą pro langą. Atsako tas, kuris atrodo iš jų trejeto vyriausias. Jis parodo pirštu į namą, esantį toliau palei kelią. Taksistas padėkoja ir vėl įjungia automobilio pavarą.

Jisai sustoja priešais siena aptvertą vienaaukštį namą. Leila mato virš sienų prasikišančias figmedžių viršūnes, kai kurios šakos nulinkusios per aptvarą.

— Aš neilgai, — taria Leila taksistui.

DURIS ATIDARO ŽEMAS, liesas, rusvų plaukų pusamžis vyras. Jo barzda išmarginta lygiagrečių žilsvumo dryžių. Ant *pirhan tumbano** vilki *čapanu.*

Abu pasako *salaam aleikum.*

* Palaidi marškiniai ir kelnės — tradicinis afganų drabužis.

— Čia mulos Faizulos namas? — klausia Leila.

— Taip. Aš — jo sūnus, Hamza. Kuo galiu padėti, *hamšira?*

— Atvykau čia sužinoti apie vieną seną jūsų tėvo draugę, Marjamą.

Hamza sumirksi. Jo veidas trumpam lyg suglūma.

— Marjama...

— Džalilio Chano duktė.

Vyriškis vėl sumirksi. Paskui prisideda delną prie skruosto ir nušvinta šypsena, parodydamas trūkstamus ir gendančius dantis.

— Ak! — taria jis. — Tai nuskamba kaip *Akkkkk*, kaip atodūsis. — Ak! Marjama! Tu — jos duktė? Ar ji... — Jis kreipia kaklą, nekantraudamas pažvelgti už jos, ieškodamas akimis. — Ar ji čia? Kaip seniai tai buvo! Marjama čia?

— Deja, ji mirė.

Šypsena iš Hamzos veido išnyksta.

Mirksnį juodu stovi prie durų, nepajudėdami iš vietos. Hamza nuleidęs akis į žemę. Kažkur subliauna asilas.

— Prašom, — pakviečia Hamza. Jis plačiau atveria duris. — Prašom užeiti.

JUODU SĖDI ANT grindų kukliai apstatytame kambaryje, grindys užklotos Herato kilimu, ant jo — siuvinėtos pagalvėlės sėdėti, ant sienos — įrėminta Mekos fotografija. Juodu sėdi abipus pro atdarą langą krentančio pailgo saulės šviesos stačiakampio. Leila išgirsta iš kito kambario atsklindantį moterų šnabždesį. Basas berniūkštis pastato priešais juodu padėklą ir pistacijų *gaaz* — nugą. Hamza krypteli į berniūkštį galva.

— Mano sūnus.

Berniūkštis be garso pasišalina.

— Tad papasakok, — pavargusiu balsu paprašo Hamza.

Leila pasakoja. Viską. Užtrunka ilgiau, negu anksčiau maniusi.

Į pabaigą jai sunku išsaugoti savitvardą. Vis dar nelengva, tegul ir po metų, kalbėti apie Marjamą.

Jai baigus, Hamza ilgai tyli. Lėtai sukioja tai į vieną, tai į kitą pusę arbatos puodelį lėkštutėje.

— Mano tėvas, tegul jis ilsisi ramybėje, labai ją mylėjo, — pagaliau prabyla. — Supranti, tai jisai sugiedojo jai prie ausies *azaną*, kai ji gimė. Lankydavo ją kas savaitę, niekada nepraleisdavo. Kartais drauge vesdavosi ir mane. Taip, jis buvo jos mokytojas, bet kartu ir draugas. Jis buvo geras žmogus, mano tėvas. Mažne palūžo, kai Džalilis Chanas atidavė ją už vyro.

— Apgailestauju tai girdėdama apie tavo tėvą. Tebūnie Dievas jam mielaširdingas.

Hamza padėkos ženklan linkteli.

— Jis sulaukė gražaus amžiaus. Iš teisybės, pergyveno Džalilį Chaną. Mes palaidojome jį kaimo kapinaitėse, netoli nuo ten, kur ilsisi Marjamos motina. Mano tėvas buvo mielas, šaunus žmogus, tikrai nuėjo į dangų.

Leila padeda savo puodelį.

— Galiu kai ko paprašyti?

— Žinoma.

— Gal parodytum man? — sako ji, — kur gyveno Marjama? Ar gali mane tenai nuvesti?

TAKSISTAS SUTINKA dar kiek palaukti.

Hamza su Leila išeina ir patraukia žemyn keliu, jungiančiu Gul Damaną su Heratu. Po kokių penkiolikos minučių vyriškis parodo į siaurą tarpą aukštoje žolėje, vešančioje abipus kelio.

— Štai kaip ten patenkama, — tarė jis. — Čia yra takutis.

Takelis nelygus, vingiuotas ir tamsokas po suaugusiais medžiais bei pomiškiu. Vėjas plaiksto aukštą žolę Leilai į šlaunis, kai ji su Hamza kopia aukštyn, įveikia posūkius. Abipus vėjyje siūbuoja laukinių gė-

lių margumynas. Kai kurios jų aukštos, su užsirietusiais vainiklapiais, kitos žemos, vėduokliškais lapais. Šen bei ten pro žemus krūmus prasikiša apskurę vėdrynai. Leila girdi virš galvos kregždžių vyturiavimą, o po kojomis — nepaliaujamai čerškiančius žiogus.

Šitaip juodu žengia įkalnėn dar du šimtus ar daugiau jardų. Paskui takelis išsilygina ir atsiveria į plokštesnį žemės lopinėlį. Juodu sustoja atsipūsti. Leila pasišluosto rankove kaktą ir išblaško kybantį priešais savo veidą uodų spiečių. Iš čia ji mato ties horizontu nusidriekusią žemą kalnų grandinę, pavienes tuopas ir epušes, visokius laukinius krūmus, kurių nemoka įvardyti.

— Kadaise čia sruveno upokšnis, — šiek tiek padusęs taria Hamza. — Bet jis jau seniai išdžiūvo.

Pasako palauksiąs jos čia, o ji tegul pereina išdžiūvusią upokšnio vagą ir pasuka kalnų link.

— Aš čia palauksiu, — sako jis, sėsdamasis ant akmens po epuše. — Eik.

— O ar aš nepakl...

— Nesijaudink. Neskubėk. Eik, *hamšira*.

Leila padėkoja. Pereina upokšnio vagą, žengdama nuo akmens ant akmens. Tarp akmenų mėtosi sudaužyti limonado buteliai, aprūdijusios konservų skardinės ir apsamanojęs metalinis kanistras su pusiau įsiraususiu į smėlį cinkuotu dangteliu.

Ji patraukia kalnų link, gluosnių link, kurie dabar jai atsiveria — ilgos nusvirusios jų šakos linguoja nuo kiekvieno vėjo gūsio. Širdis daužosi krūtinėje. Moteris mato, kad gluosniai išsidėstę lygiai taip, kaip pasakojo Marjama — ratu su laukyme viduryje. Leila žengia greičiau, jau beveik bėga. Atsigręžia per petį pasižiūrėti ir mato mažutę Hamzos figūrą, ryškios spalvos jo *čapaną* rudų medžių kamienų fone. Ji užkliūva už akmens ir vos neparkrinta, paskui vėl pajunta tvirtesnį pagrindą po kojomis. Likusį kelio galą skuba pasikaišiusi aukštyn kelnių klešnes. Pasiekusi glosnius, sunkiai šnopuoja.

Marjamos *kolba* tebestovi.

Prisiartinusi Leila pamato, kad vienintelio lango rėmas be stiklo, o durys dingusios. Marjamos pasakota apie vištų aptvarą bei duonkepę, taip pat apie sukaltą iš lentų išvietę, bet jų Leila nepastebi nė ženklo. Prieš įeidama į *kolbą*, moteris stabteli. Viduje girdi zvimbiant muses.

Kad galėtų patekti vidun, Leilai tenka apeiti didelį virpčiojantį voratinklį. *Kolboje* tamsoka, kelias sekundes moteris turi duoti akims priprasti. Tuomet pamato, kad vidus dar ankštesnis, negu buvo įsivaizdavusi. Iš suskilinėjusių lentinių grindų likusi tik pusė, ir ta pati sutrūnijusi. Ji įsivaizduoja, kad visa kita buvo išplėšta malkoms. Dabar grindis tekloja sudžiūvusių lapų kilimas, sudužę buteliai, numesti kramtomosios gumos įvyniokliai, šungrybiai, senos pageltusios nuorūkos. Bet daugiausia — piktžolių, kai kurios nukapotos, kitos įžūliai stiebiasi iki pusei sienų.

Penkiolika metų, mąsto Leila. Penkiolika metų tokioje vietoje.

Moteris atsisėda nugara į sieną. Klausosi ošiančio gluosnių šakose vėjo. Ant lubų draikosi dar daugiau voratinklių. Ant vienos sienos purškiamais dažais kažkas užrašyta, bet didžiuma nutrupėję, tad Leila nepajėgia iššifruoti žodžių. Paskui sumoja, kad raidės rusiškos. Viename kampe apleistas kažkokio paukščio lizdas, kitame — žemyn galva palubėje kabo šikšnosparnis.

Leila užsimerkia ir valandėlę sėdi.

Pakistane kartais būdavo sunku prisiminti Marjamos veido bruožus. Kai kada Marjamos veidas nuo jos pasprukdavo it žodis, besisukantis ant liežuvio galo. Bet dabar čia, šioje vietoje, lengva už akių vokų iškviesti Marjamos paveikslą: švelnų, spindintį jos žvilgsnį, ilgą smakrą, pašiurkštėjusią kaklo odą, tvirtai sučiauptų lūpų šypseną. Čionai Leila vėl gali padėti galvą ant minkštos Marjamos sterblės, gali jausti Marjamą linguojant į priekį ir atgal, deklamuojančią eiles iš Korano, gali jausti Marjamos kūnu žemyn iki kelių ir jai pačiai į ausis vibruojančius žodžius.

Paskui staiga piktžolės pradeda mažėti, lyg kažkas trauktų jas už

šaknų į žemę. Jos grimzta žemiau ir žemiau, kol gruntas *kolboje* praryja paskutinius dygliuotus jų lapus. Voratinkliai stebuklingai išsivynioja. Paukščio lizdas išnyksta, viena po kitos atsiskiria šakelės, vartaliodamosios išlekia iš *kolbos*. Nematomas trintukas ištrina nuo sienos rusišką *graffiti*.

Grindų lentos vėl čia. Jau pasirodo pora lovelių, medinis stalas, ketaus krosnelė kampe, lentynos palei sienas, ant kurių — moliniai puodai ir keptuvės, pajuodęs arbatinukas, puodeliai ir šaukšteliai. Leila girdi lauke kudakuojant vištas, tolimą upokšnio gurgenimą.

Prie stalo sėdi jauna Marjama ir žibalinės lempos šviesoje siuva lėlę. Ji kažką niūniuoja. Veidas lygus ir jaunatviškas, plaukai išplauti, sušukuoti atgal. Ji turi visus dantis.

Leila stebi Marjamą, klijuojant prie lėlės galvos plaukų gijas. Per kelerius metus ši mergytė taps moterimi, mažai ko iš gyvenimo reikalaujanti, niekada kitų neapsunkinsianti, niekada neišsiduosianti, kad ir jos turėta liūdesių, nusivylimų, svajonių, kurios buvo išjuoktos. Moterimi, kuri bus it akmuo upės vagoje, kenčianti be skundų, jos žavesys bus nė kiek nesuterštas, bet tik *padailintas* gludinančių ją verpetų. Dabar Leila mato kažką už tos mergaitės akių, kažką gilaus jos esybėje, ko nei Rašidas, nei Talibanas neįstengs palaužti. Kažką tokio tvirto ir nepasiduodančio — kaip klinties luitas. Kažką tokio, kas galų gale bus *jos* pražūtis ir Leilos išgelbėjimas.

Mergaitė pakelia akis. Padeda į šalį lėlę. Nusišypso.

Leila džo?

Leila staiga atsimerkia. Aikteli, palinksta visu kūnu į priekį. Išgąsdina šikšnosparnį, kuris blaškosi iš vieno *kolbos* galo į kitą, plaka sparnais it plazdančiais knygos puslapiais, kol išlekia pro langą.

Leila atsistoja, nusipurto nuo kelnių sėdynės sausus lapus. Išeina iš *kolbos* laukan. Šviesa kiek pasikeitusi. Pučia vėjas, nuo jo žolė vilnija, šiugžda gluosnio šakelės.

Prieš palikdama laukymę Leila atsigręžia paskutinį kartą pažvelgti į *kolbą*, kur Marjamos miegota, valgyta, svajota, gniaužta

kvapą, išvydus Džalilį. Ant dumbančių sienų gluosniai metė iškraipytus šešėlius, kurių raštas sulig kiekvienu vėjo gūsiu mainėsi. Ant plokščio stogo nutūpė varna. Kažką snapu pakapnoja, sukranksi ir nuskrenda.

— Sudie, Marjama.

Ir nejausdama, kad verkia, Leila pasileidžia bėgčia per žolę.

Randa Hamzą, tebesėdintį ant akmens. Pamatęs ją, Hamza atsistoja.

— Grįžtam, — taria jis ir priduria: — Turiu kai ką tau duoti.

LEILA LAUKIA HAMZOS SODE prie priekinių durų. Berniukas, kuris anksčiau atnešė jiems arbatos, stovi po figmedžiu, laiko rankoje viščiuką ir abejingai ją stebi. Leila slapčia pamato du veidus — senės ir jaunos merginos, abiejų su *hidžabais* — nedrąsiai pro langą ją stebinčius.

Namo durys atsidaro, ir pro jas išnyra Hamza. Jis neša kažkokią dėželę.

Paduoda Leilai.

— Džalilis Chanas davė ją mano tėvui, likus mėnesiui iki savo mirties, — paaiškina Hamza. — Paprašė tėvo išsaugoti Marjamai, iki ji atvyks pasiimti. Tėvas saugojo ją dvejus metus, paskui prieš pat numirdamas perdavė man ir paprašė, kad įteikčiau Marjamai. Bet Marjama... kaip žinai, taip ir neatvyko.

Leila pažvelgia į ovalo formos skardinę dėželę. Atrodo lyg sena dėželė nuo šokoladinių saldainių. Gelsvai žalia, su blunkančiais paauksuotais užraitymais aplinkui visą dangtelį. Šonuose kiek parūdijusi, su dviem nežymiais įlinkiais priekiniame dangtelio krašte. Leila pabando atidaryti dėželę, bet skląstukas užrakintas.

— Kas viduje? — klausia moteris.

Hamza įdeda raktelį į jos ranką.

— Tėvas niekada jos neatidarė. Aš irgi. Matyt, tokia buvo Dievo valia, kad atidarytum tu.

KAI LEILA GRĮŽTA į viešbutį, Tariko ir vaikų dar nėra.

Ji atsisėda ant lovos, pasideda ant kelių dėželę. Kažkas jos viduje nori palikti dėželę neatidarytą, tegul tai, kad ir ko siekė Džalilis, lieka paslaptimi. Bet galų gale smalsumas nugali. Moteris įkiša raktelį. Prireikia dėželę šiek tiek pabarškinti ir supurtyti, bet Leilai pavyksta ją atidaryti.

Viduje trys daiktai: vokas, storos drobės maišelis ir vaizdajuostės kasetė.

Leila pasiima kasetę ir nulipa apačion į registratūrą. Iš senyvo budėtojo, vakar juos pasitikusio, sužino, kad viešbutis turi tik vieną vaizdajuosčių leistuvą, kuris yra didžiausiame numeryje. Šiuo metu numeris laisvas, ir budėtojas sutinka ją ten nuvesti. Palieka registratūrą prižiūrėti ūsuotam jaunikaičiui su kostiumu, šiuo metu kalbančiam mobiliuoju telefonu.

Senasis budėtojas nuveda ją į antrą aukštą, prie durų ilgo koridoriaus gale. Atrakina duris, įleidžia vidun; Leila akimis suranda kampe televizorių. Nieko daugiau ypatinga numeryje moteris nepastebi.

Leila įjungia televizorių, paskui — vaizdajuosčių leistuvą. Įstato kasetę ir nuspaudžia mygtuką PLAY. Kelias sekundes ekranas pilkuoja, ir Leila jau pradeda stebėtis, kodėl Džalilis tiek varginosi, kad perduotų Marjamai tuščią juostelę. Bet netrukus suskamba muzika, ekrane sušmėžuoja vaizdai.

Leila susiraukia. Minutę ar dvi ji stebi. Paskui nuspaudžia STOP, paleidžia juostelę „greitai į priekį" ir vėl nuspaudžia PLAY. Tas pats filmas.

Į ją ironiškai žvelgia senis.

Ekrane — Volto Disnėjaus filmas „Pinokis". Leila nieko nesupranta.

TUOJ PO ŠEŠIŲ Į VIEŠBUTĮ sugrįžta Tarikas su vaikais. Aziza pribėga prie Leilos ir parodo jai Tariko nupirktus auskarus — sidabrinius, su emalio peteliškėmis. Zalmajis glaudžia prie savęs pripučiamą delfiną, kuris sucypia paspaudus snukį.

— Kaip tau sekėsi? — klausia Tarikas, apsikabindamas žmoną per petį.

— Puikiai, — atsako Leila. — Vėliau papasakosiu.

Jie nueina į kebabinę — mažą užeigėlę netoliese, su lipniomis vinilinėmis staltiesėmis, prirūkytą ir triukšmingą. Bet aviena minkšta ir sultinga, o duona karšta. Paskui dar pasivaikštinėja gatvėmis. Tarikas prie kiosko nuperka vaikams vaisinių ledų. Jie valgo čia pat, ant suoliuko. Už jų purpurinio saulėlydžio fone dunkso kalnų siluetai. Oras šiltas, pritvinkęs sodraus kedrų aromato.

Peržiūrėjusi vaizdajuostę, Leila sugrįžo į jų numerį ir atplėšė voką. Viduje buvo laiškas, rašytas ranka juodu rašalu ant geltono liniuoto popieriaus lapo.

Štai kas buvo jame parašyta:

1987 m. gegužės 13 d.

Brangioji mano Marjama!

Meldžiuosi, kad šis laiškas surastų tave geros sveikatos.

Kaip žinai, prieš mėnesį buvau atvykęs į Kabulą pasikalbėti su tavimi. Bet tu nenorėjai manęs matyti. Likau nusivylęs, bet negalėjau tavęs smerkti. Tavimi dėtas, būčiau pasielgęs taip pat. Praradau teisę į tavo palankumą jau labai seniai ir už tai turiu kaltinti tik save. Bet jeigu tu skaitai šį laišką, vadinasi, turėjai perskaityti ir laišką, kurį palikau prie tavo durų. Tu perskaitei jį ir atvykai pasimatyti su mula Faizula, kaip paprašiau tavęs padaryti. Esu dėkingas, jeigu tu tai padarei, Marjama džo. Esu dėkingas už šią galimybę tarti tau kelis žodžius.

Nuo ko man pradėti?

Nuo to paskutinio karto, kai mudu kalbėjomės, tavo tėvas pa-

tyrė tiek sielvarto, Marjama džo. Tavo pamotė Afsuna žuvo pirmą 1979-ųjų sukilimo dieną. Paklydusi kulka tą pačią dieną atėmė ir tavo sesers Nilufaros gyvybę. Vis dar regiu ją, savo mažiulę Nilufarą, stovinčią ant galvos, kad padarytų įspūdį svečiams. Tavo brolis Farhadas 1980-aisiais prisijungė prie džihado.

Sovietai užmušė jį 1982-aisiais, tuoj už Helmando. Man taip ir neteko pamatyti jo kūno. Nežinau, ar tu turi nuosavų vaikų, Marjama džo, bet jeigu turi, meldžiu Dievą, kad Jis globotų juos ir saugotų tave nuo sielvarto, kurį aš patyriau. Aš vis dar sapnuoju juos, vis dar sapnuoju savo mirusius vaikus.

Sapnuoju ir tave, Marjama džo. Ilgiuosi tavęs. Ilgiuosi tavo balso, tavo juoko skambesio. Ilgiuosi skaitymo tau ir visų tų kartų, kai meškeriodavome drauge. Ar pameni, kaip mudu žvejodavome drauge? Tu buvai gera dukra, Marjama džo, ir niekada negaliu apie tave pagalvoti nejausdamas gėdos ir gailesio. Gailesio... Kai pagalvoju apie tave, Marjama džo, mane užplūsta marios gailesčio. Gailiuosi, kad nepasimačiau su tavimi tą dieną, kai atėjai į Heratą. Gailiuosi, kad neatidariau durų ir neįsileidau tavęs vidun. Gailiuosi, kad nepadariau tavęs savo dukra, kad visus tuos metus leidau tau gyventi tokioje vietoje. Ir dėl ko? Iš baimės, kad prarasiu žmonių pagarbą? Kad suteršiu savo, taip sakant, gerą vardą? Kiek mažai tereiškia tie menki dalykai po visų netekčių, po visų baisumų, kuriuos mačiau šiame prakeiktame kare. Bet dabar, žinoma, per vėlu. Galbūt tai tiesiog bausmė tiems, kurie buvo beširdžiai, kad viską suprastų tik tada, kai nieko nebegalima pataisyti. Dabar aš tik galiu pasakyti, kad tu buvai gera duktė, Marjama džo, ir kad aš niekada nebuvau tavęs vertas. Dabar tegaliu paprašyti, kad man atleistum. Tad atleisk man, Marjama džo. Atleisk man. Atleisk man. Atleisk man.

Nebesu tas turtingas žmogus, kurį tu kadaise pažinojai. Komunistai konfiskavo daugybę mano žemės, taip pat ir parduotuvių. Bet žema skųstis, nes Dievas — dėl man nesuprantamų priežasčių — tebelaimino mane labiau, nei daugelį kitų žmonių. Kai sugrįžau iš

Kabulo, man pavyko parduoti tą mažumą, kuri buvo likusi iš visos mano žemės. Įdėjau tau priklausančią paveldėjimo dalį. Pamatysi, kad tai toli gražu ne lobis, bet vis šis tas. Šis tas. (Tu taip pat pastebėsi, kad leidau sau pakeisti pinigus į dolerius. Manau, taip geriausia. Vien Dievas žino mūsiškės varganos valiutos ateitį.)

Viliuosi, nemanai, kad šitaip mėginu nusipirkti tavo atleidimą. Viliuosi, patikėsi manimi, jei pasakysiu, kad žinau, jog tavo atleidimas neparduodamas. Niekada toks nebuvo. Aš tik duodu, pavėluotai duodu, kas tau teisėtai visą laiką priklausė. Gyvendamas nebuvau tau pareigingas tėvas. Galbūt po mirties galėsiu toks būti.

Ak, mirtis. Nenoriu tavęs apsunkinti smulkmenomis, bet mirtis man jau ne už kalnų. Silpna širdis, daktarai sako. Manau, silpnam žmogui tinka šitaip numirti.

Marjama džo, drįstu, drįstu leisti sau viltis, kad perskaičiusi šį laišką, būsi mielaširdingesnė man, nei kada nors aš buvau tau. Kad galbūt rasi širdyje mielaširdingumo ateiti ir pasimatyti su savo tėvu. Kad dar kartą pasibelsi į mano duris ir suteiksi man progą šįsyk jas atidaryti, pasveikinti, apkabinti tave, savo dukterį, kaip būčiau turėjęs daryti visus tuos metus. Tačiau ši viltis tokia pat silpna, kaip ir mano širdis. Aš tai žinau ir klausysiuosi, vis laukdamas, kol tu pasibelsi. Aš vilsiuosi.

Tegul Dievas tau dovanoja ilgą ir pasiturimą gyvenimą, dukra mano. Tegul Dievas tau dovanoja daug sveikų ir gražių vaikų. Galbūt rasi laimę, ramybę ir pripažinimą, ko aš tau nesuteikiau. Lik sveika. Palieku tave mylinčiose Dievo rankose.

Tavęs nevertas tėvas
Džalilis

Tą vakarą, kai jie sugrįžo į viešbutį, kai vaikai pažaidė ir nuėjo miegoti, Leila papasakoja Tarikui apie laišką. Parodo jam pinigus, sudėtus į drobinį maišelį. Ir pravirksta. Tarikas, apkabinęs ją, bučiuoja jos veidą.

51

2003-IŲJŲ BALANDIS

Sausra baigėsi. Praėjusią žiemą pagaliau sniego iškrito sulig keliais, o dabar dienų dienas lyja. Kabulo upe vėl srūva vanduo. Jo pavasariniai potvyniai nuplovė „Titaniko miestą".

Gatvėse liūliuoja purvas. Batai žliugsi. Automobiliai klimpsta. Apkrauti obuoliais asilai sunkiai klampoja, taškydami iš po kanopų tirštą lietaus balų tyrę. Bet dėl purvo niekas nesiskundžia, niekas nesigaili „Titaniko miesto". *Mums reikia, kad Kabulas vėl žaliuotų,* — sako žmonės.

Vakar Leila žiūrėjo, kaip jos vaikai žaidžia pliaupiant liūčiai jų kieme, už namo, po pilku dangumi šokinėdami iš balos į balą. Ji žiūrėjo pro langą iš jų nuomojamo Deh Mazange nedidelio dviejų miegamųjų namo virtuvės. Kieme auga granatmedis, o viename pakraštyje — erškėčių tankmė. Tarikas užtaisė sienas, įrengė vaikams šliaužynę, sūpuokles ir nedidelį aptvarą naujai Zalmajo ožkai. Leila matė, kaip teka lietaus vanduo plika Zalmajo galva — berniukas pasiprašė nukerpamas kaip Tarikas, kuriam dabar atiteko pareiga kalbėti *Babalu* maldas. Lietus priplojo ilgus Azizos plaukus, pavertė juos įmirkusiomis sruogomis, kassyk aptaškančiomis Zalmajį, kai tik mergaitė kresteli galvą.

Zalmajui beveik šešeri. Azizai — dešimt. Praėjusią savaitę jie

atšventė jos gimtadienį, visi nuėjo į kino teatrą „Parkas“, kur pagaliau viešai kabuliečiams buvo demonstruojamas *Titanikas*.

— PASKUBĖKIT, VAIKAI, mes pavėluosime, — šaukia Leila, dėdama jų priešpiečius į popierinį maišelį.

Aštunta valanda ryto. Leila atsikėlė penktą. Kaip visada Aziza papurtė ją už peties ir pažadino rytmetiniam *namazui*. Maldos, žino Leila, tai Azizos būdas neprarasti ryšio su Marjama, dar turėti Marjamą šalia savęs, kol vis dėlto laikas padarys savo, kol jis išplėš Marjamą iš jos atminties sodo, kaip išraunama su šaknimis kokia nors piktžolė.

Po *namazo* Leila sugrįžo į lovą ir dar miegojo, kai Tarikas išėjo. Miglotai prisimena jį, pabučiuojant ją į skruostą. Tarikas susirado darbą prancūzų nevyriausybinių organizacijų misijoje, kuri aprūpina protezais išlikusius gyvus žmones po sausumos minų sprogimų ir su amputuotomis galūnėmis.

Zalmajis atsiveja Azizą į virtuvę.

— Ar judu įsidėjote sąsiuvinius? Pieštukus? Vadovėlius?

— Viskas čia, — atsako Aziza, pakeldama kuprinę. Leila pastebi, kad duktė jau mažiau mikčioja.

— Tuomet eime.

Leila išleidžia vaikus iš namo, užrakina duris. Visi žengia į vėsų rytmetį. Šiandien nelyja. Dangus žydras, horizonte nesimato nė debesėlio. Laikydamiesi už rankų, visi trys nukanka prie autobusų stotelės. Gatvės jau judrios, knibždėte knibždančios nepaliaujamu rikšų, taksi, JT sunkvežimių, autobusų, ISAF džipų srautu. Užsimiegoję prekiautojai atitraukia nuleidžiamąsias parduotuvėlių štoras, kuriomis naktimis buvo pridengę vitrinas. Gatvės pardavėjai sėdi už kramtomosios gumos ir cigarečių pakelių bokštų. Našlės jau užėmusios vietas prie gatvės kampų elgetauti iš praeivių smulkiųjų.

Leilai keista, kad ji vėl Kabule. Miestas pasikeitęs. Dabar kasdien ji pastebi žmones, sodinančius medelius, dažančius senus namus

ir nešiojančius plytas naujiems. Jie kasa nutekamuosius griovelius ir šulinius. Ant palangių Leila pastebi gėlių, pasodintų į tuščių senų mudžahedų raketų korpusų kiautus — Kabulas jas vadina „raketų gėlėmis". Neseniai Tarikas nusivedė Leilą ir vaikus į Baburo sodus, kurie atnaujinami. Pirmą kartą per daugelį metų Leila girdi Kabulo gatvių kampuose muziką — *rubabus* ir tablas, *dutaras**, armonikas ir tamburas, senas Ahmado Zahiro dainas.

Leila nori, kad mamutė ir *babis* būtų gyvi ir matytų šias permainas. Kaip ir Džalilio laiškas, Kabulo atgaila atėjo per vėlai.

Leila ir vaikai jau buvo bepereiną gatvę į autobusų stotelę, kai netikėtai pro juos pralekia juodas „Land Cruiser" patamsintais langais. Paskutinį mirksnį automobilis staigiai metasi į šoną ir vos per plauką neužkliudo Leilos, aptaškydamas vaikų marškinius purvinu, arbatos spalvos lietaus vandeniu.

Leila trūkteli vaikus atgal ant šaligatvio, širdis krūtinėje jai vartosi kūliais.

„Land Cruiser" nurūksta gatve, dusyk garsiai pasignalizuoja ir staiga pasuka į kairę.

Mėgindama atgauti kvapą, Leila stovi, pirštais tvirtai sugniaužusi vaikų riešus.

Leilą tai žudo. Žudo, kad karo vadams vėl leista sugrįžti į Kabulą. Kad jos tėvus užmušę žmogžudžiai gyvena prabangiuose namuose su aukštomis sienomis aptvertais sodais, kad jie buvo paskirti ministrais, ministrų pavaduotojais, kad nebaudžiamai važinėja spindinčiais, kulkų nepramušamais visureigiais po savo pačių sugriautus rajonus. Tai ją žudo.

Bet Leila buvo nusprendusi neimti viso to giliai į širdį. Marjama nenorėtų, kad ji leistųsi luošinama pasipiktinimo. *Kokia prasmė?* — pasakytų ji su nekalta ir kartu išmintinga šypsena. *Kas iš to, Leila džo?* Tad moteris susitaikė su tuo — dėl savęs pačios, dėl Tariko, dėl vaikų.

* Tradicinis persų muzikos instrumentas, panašus į dvistygę liutnią ilgu kakleliu.

Ir dėl Marjamos, kuri vis dar aplanko Leilą sapnuose, kuri niekada nebūna toliau, kaip per atodūsį ar du jos pasąmonėje. Leila gyvena toliau. Nes galų gale ji žino, kad tai viskas, ką ji gali daryti. Gyventi ir tikėtis.

ZAMANAS STOVI PRIE baudų metimo linijos, sulenktais keliais, mušdamas į žemę krepšinio kamuolį. Jis moko berniukų su vienodais sportiniais marškinėliais grupelę, sėdinčią pusračiu kieme. Mokytojas pastebi Leilą, pasikiša po alkūne kamuolį ir pamoja. Kažką pasako berniukams, kurie tuomet irgi sumojuoja ir sušunka: *Salaam, moalim sahib!*

Leila jiems irgi pamoja.

Našlaičių prieglaudos aikštelė palei rytinę aptvaro sieną dabar apsodinta obelaitėmis. Leila ketina jų pasodinti ir palei pietinę sieną, kai tik ši bus atstatyta. Įrengtos naujos sūpynės, naujos statmenos ir horizontalios kopėtėlės laipiojimui ir karstymuisi.

Pro tinklines duris Leila eina vidun.

Visa našlaičių prieglauda tiek iš lauko, tiek iš vidaus naujai išdažyta. Tarikas su Zamanu užtaisė varvantį stogą, užlopė sienas, pakeitė langus; vaikų kambarius, kur šie miega ir žaidžia, išklojo kilimais. Praėjusią žiemą Leila nupirko lovelių vaikų miegamiesiems, taip pat pagalvių ir tinkamų vilnonių apklotų. Pasirūpino, kad artėjant žiemai būtų pastatytos ketinės krosnelės.

Anis, vienas iš Kabulo laikraščių, prieš mėnesį išspausdino straipsnį apie našlaičių prieglaudos renovaciją. Taip pat įdėjo fotografiją — Zamanas, Tarikas, Leila ir vienas iš auklėtojų stovi išsirikiavę už vaikų. Perskaičiusi straipsnį, Leila prisiminė savo vaikystės drauges Gitę ir Hasiną ir kaip Hasina sakydavo: *Iki to meto, kai sulauksime dvidešimties, Gitė ir aš būsime išstūmusios į pasaulį kiekviena po keturis ar penkis vaikučius. Bet tu, Leila... Mes, vėplos, tavimi didžiuosimės. Iš tavęs kas nors išeis. Žinau, vieną dieną pasiimsiu laikraštį ir pirmame jo pusla-*

pyje rasiu tavo nuotrauką. Nuotrauka nepateko į pirmą puslapį, bet vis tiek įdėta, kaip Hasinos ir buvo išpranašauta.

Leila pasuka už kampo ir eina tuo pačiu koridoriumi, kur prieš dvejus metus ji su Marjama paliko Zamanui Azizą. Moteris vis dar prisimena, kaip jiedvi turėjo atgniaužti Azizos pirštus nuo jos riešo. Prisimena, kaip bėgo šiuo koridoriumi, tramdydama raudą. Marjama šaukė jai pavymui, Aziza klykė apimta panikos. Dabar koridoriaus sienos nukabinėtos plakatais su dinozaurais, animacinių filmukų personažais, Bamijano Budomis, taip pat našlaičių piešiniais. Daugelyje vaizduojami tankai, traiškantys trobeles, vyrai su AK-47 rankose, pabėgėlių stovyklų palapinės, džihado scenos.

Leila koridoriuje vėl pasuka už kampo ir pamato vaikus, laukiančius jos prie klasės durų. Miela matyti skareles, plikai nukirptas galvas su tiubeteikomis, mažus jų veidukus — gražius, nors ir nelabai švarius.

Pastebėję Leilą, jie bėgte lekia jos pasitikti. Nešasi visu greičiu, apspinta Leilą. Vienas per kitą šaižiais balseliais skuba pasisveikinti, paliesti ją, tampo, stumdosi, grumiasi, kad tik greičiau užsiropštų jai ant rankų. Tiesia rankeles ir šauksmais stengiasi atkreipti į save dėmesį. Kai kurie vadina ją *mama*. Leila jų nepataiso.

Šįryt Leilai tenka kiek pavargti, kol nuramina vaikus, kol surikiuoja į deramą eilutę ir įsiveda į klasę.

Tarikas su Zamanu nugriovė sieną tarp dviejų gretimų kambarių ir įrengė klasę. Grindys vis dar bjauriai sutrūkinėjusios, kur ne kur trūksta plytelių. Tam kartui jos uždengtos brezentu, bet Tarikas pažadėjo netrukus priklijuoti naujas plyteles ir pakloti kiliminę dangą.

Virš klasės durų prikalta stačiakampė lenta, kurią Zamanas nugludino švitriniu popieriumi ir nudažė tviskančiai baltai. Ant jos direktorius teptuku užrašė keturias poezijos eilutes — savo atsakymą tiems, kurie niurzga, kad pažadėtieji Afganistanui pagalbos pinigai neateina, kad atstatymas vyksta per lėtai, kad daug korupcijos, kad Talibanas jau persigrupuoja ir ketina sugrįžti keršyti, kad pasaulis

darsyk užmirš Afganistaną. Tai eilutės iš jo mėgstamo Hafizo *gazelių:*

Sugrįš Jusufas į Kanaaną, neliūdėk,
Kur lūšnos buvo, rožių sodai rasis, neliūdėk.
Jei tvanas kils, kas gyva nuskandins,
Audros aky tau Nojus kelią rodys vis, neliūdėk.

Leila praeina po užrašu ir įžengia į klasę. Vaikai sėdasi į vietas, atsiverčia sąsiuvinius, čiauška. Aziza kalbasi su mergaite gretimoje eilėje. Ore aukštu lanku nusklendžia popierinis lėktuvėlis. Kažkuris vaikas paleidžia jį atgal.

— Vaikai, atsiverskite farsi kalbos vadovėlį, — sako Leila, pasidėdama ant stalo knygas.

Lydima sklaidomų puslapių sutartinės, Leila nueina prie lango be užuolaidų. Pro stiklą ji mato aikštelėje išsirikiuojančius berniukus baudos metimų treniruotei. Ties jais virš kalnų teka saulė. Jos spinduliai pagauna krepšinio lanką, sūpynių grandines, švilpuką, kabantį Zamanui ant kaklo, jo naujus, nebesuskilusius akinius. Leila prispaudžia delnus prie šilto lango stiklo, užsimerkia. Mėgaujasi saulės šiluma, krintančia jai ant skruostų, akių vokų, kaktos.

Kai tik jie atvyko į Kabulą, Leila susikrimto, kad nežinanti, kur talibai palaidojo Marjamą. Gailėjosi negalinti aplankyti Marjamos kapo, kurį laiką pasėdėti su ja, palikti gėlę ar dvi. Bet dabar Leila supranta, kad tai nesvarbu. Marjama visada bus šalia. Ji čia, tarp tų sienų, kurias jie suremontavo, medžiuose, kuriuos pasodino, apklotuose, kurie neleidžia vaikams sušalti, tose pagalvėse, knygose ir pieštukuose. Ji — vaikų juoke. Ji — eilėse, kurias deklamuoja Aziza, ir maldose, kurias Leila šnabžda lenkdamasi į vakarus. Bet daugiausia Marjama yra Leilos širdyje, kur šviečia su sprogstamu tūkstančio saulių spindesiu.

Kažkas šaukia ją vardu, sumoja Leila. Moteris apsisuka, instinktyviai pakreipia galvą, truputėlį kilstelėdama gerąją ausį.

Aziza.

— Mamute, tau negera?

Klasė nuščiūva. Vaikai stebi ją.

Leila jau žiojasi atsakyti, bet staiga jai užgniaužia kvapą. Rankos savaime šauna žemyn, liečia tą vietą, kur tik prieš mirksnį pajuto nuvilnijant bangą. Laukia. Bet daugiau jokio krustelėjimo.

— Mamute?

— Ką, meile mano? — Leila šypsosi. — Man viskas gerai. Taip. Net labai gerai.

Eidama prie savo stalo klasės priekyje, Leila mąsto apie vardų žaidimą, kurį vakar jie visi žaidė prie pietų stalo. Nuo tada, kai ji pasakė Tarikui ir vaikams naujieną, kad laukiasi, tai tapo kiekvieno vakaro ritualu. Sumišai jie skelbia vardus, kiekvienas gindamas savo pasirinktąjį. Tarikui patinka Mohamedas. Zalmajis, kuris neseniai žiūrėjo *Supermeno* vaizdajuostę, suglumęs, kodėl afganų berniukas negali būti pavadintas Klarku. Aziza smarkiai agituoja už Amaną. Leilai patinka Omaras.

Bet žaidžiama tik vyriškais vardais. Mat, jeigu gims mergaitė, Leila jau turi išrinkusi jai vardą.

Pabaigos žodis

Jau beveik tris dešimtmečius afganų pabėgėlių problema yra tapusi viena iš skaudžiausių visame pasaulyje. Karas, badas, anarchija ir priespauda privertė milijonus žmonių — tokių kaip Tarikas ir jo šeima šiame pasakojime — palikti savo namus ir bėgti iš Afganistano, kad mėgintų įsikurti kaimyniniuose Pakistane ir Irane. Egzodo kulminacijos metu net aštuoni milijonai afganų pabėgėlių gyveno užsienyje. Šiuo metu Pakistane dar glaudžiasi daugiau kaip du milijonai afganų.

Per praėjusius metus turėjau garbę dirbti Jungtinių Valstijų pasiuntiniu UNHCR'e* — JT pabėgėlių agentūroje, kuri yra viena iš svarbiausių humanitarinių agentūrų pasaulyje. UNHCR'o mandatas — ginti pagrindines pabėgusių žmonių teises, aprūpinti skubia pagalba ir padėti jiems iš naujo pradėti gyvenimą saugioje aplinkoje. UNHCR'as teikia pagalbą daugiau kaip dvidešimčiai milijonų perkeltųjų asmenų visame pasaulyje, ne tik Afganistane, bet ir tokiose vietose, kaip Kolumbija, Burundis, Kongas, Čadas, Darfuro rajonas Sudane. Dirbdamas UNHCR'e galiu padėti pabėgėliams, ir tai buvo viena iš labiausiai teikiančių pasitenkinimą ir reikšmingiausių mano gyvenimo patirčių.

* *United Nations High Commissioner for Refuyees* — Jungtinių Tautų pabėgėlių reikalų vyriausiojo komisaro tarnyba.

Jei norite padėti ar paprasčiausiai daugiau sužinoti apie UNHCR'ą, jos darbą ar pabėgėlių negandas apskritai, prašom apsilankyti www.UNrefugees.org

Dėkoju jums,

Khaled Hosseini
2007 m. sausio 31 d.

Padėkos

Keletas paaiškinimų, kol pradėsiu reikšti padėkas. Gul Damano kaimelis — prasimanyta vieta, kiek aš žinau. Pažįstantys Herato miestą pastebės, kad suteikiau sau šiek tiek laisvės, aprašinėdamas geografiją aplinkui jį. O šio romano pavadinimas paimtas iš poemos, sukurtos Saeeb e Tabrizio, XVII amžiaus persų poeto. Susipažinusieji su farsi kalba parašytos poemos originalu, be abejo, pastebės, kad angliškas vertimas eilutės, sudarančios šio romano pavadinimą, nėra tikslus. Bet tai visuotinai priimtas dr. Josephine'os Davis vertimas, ir man jis atrodo gražus. Esu dėkingas jai. Norėčiau padėkoti Qayoumui Sarwarui, Hekmatui Sadatui, Elyse'ai Hathaway, Rosemary Stasek, Lawrence Quillui ir Haleemai Jazminai Quill už jų pagalbą ir paramą.

Ypatinga padėka mano tėvui, *babiui*, kad skaitė šį rankraštį, už jo atsiliepimus ir kaip visada — už meilę bei paramą. Dėkoju savo motinai, kurios nesavanaudė švelni siela persmelkia šį pasakojimą. Tu — mano išmintis, mama *džo*. Padėką skiriu ir savo giminėms — už jų dosnumą ir visokeriopą gerumą. Visiems kitiems nuostabios mano šeimos žmonėms lieku skolingas ir dėkingas — kiekvienam iš jūsų ir visiems.

Noriu padėkoti savo literatūrinei agentei Elaine'ai Koster, kad visada, visada tikėjo, Jody Hotchkiss (į priekį!), Davidui Grossmanui, Helenai Heller ir nepailstančiam Chandleriui Crawfordui. Esu dėkingas ir skolingas visiems „Riverhead Books" leidyklos darbuotojams. Atskirai noriu padėkoti Susanai Petersen Kennedy ir Goffrey'ui Kloske'ui už jų tikėjimą šiuo siužetu. Mano nuoširdžiausia padėka taip pat Marilynai Ducksworth, Mih-Ho Cha, Catharine'ai Lynch, Craigui D. Burke'ui, Leslie Schwartz, Honi Werner ir Wendy Pearl. Ypač dėkoju akylajam korektoriui Toniui Davisui, kuris nieko nepražiūri, ir galiausiai savo talentingai redaktorei Sarah McGrath už jos kantrybę, įžvalgą ir patarimus.

Ir galų galiausiai dėkui tau, Roya. Kad ne vieną kartą perskaitei šį pasakojimą, kad ištvėrei mano menkiausias (ir porą didelių) nepasitikėjimo savimi krizes, kad niekada neabejojai manimi. Be tavęs šios knygos nebūtų. Myliu tave.

Hosseini, Khaled

Ho-306 Tūkstantis saulių skaisčių: [romanas]/Khaled Hosseini; iš anglų kalbos vertė Jonas Čeponis. — Kaunas: Jotema, 2010. — 384 p.
ISBN 978-9955-13-277-6

Meilė — didis jausmas. Giliai užslėpta draudžiama paslaptis, ji vis tiek sulaukia savo valandos. Apie tai — naujasis Khaledo Hosseinio romanas. Jo centre — dvi moterys, tapusios sukrėtimų, sugriovusių Afganistano gyvenimą, aukomis. Dviese jos eis kančių keliais, dviese gaudys mažučius atsitiktinio džiaugsmo trupinėlius, dviese svajos apie laimę, į kurią sykį pamėgins išsiveržti. *Tūkstantis saulių skaisčių* — įtaigi dramatiška ir lyriška istorija, verčianti gniaužtis širdis iš skausmo ir džiaugsmo.

UDK 820(73)-3

Khaled Hosseini

TŪKSTANTIS SAULIŲ SKAISČIŲ

Iš anglų kalbos vertė *Jonas Čeponis*
Redaktorius *Petras Venclovas*
Viršelio dailininkė *Vilūnė Grigaitė*
Viršelyje fotografija iš *iStockphoto.com*
Maketavo *Teresė Vasiliauskienė*

SL 250. 24 sp. l. Užsak. Nr. 10.1012
UAB „Jotema“, Algirdo g. 54, 50157 Kaunas
http://www.jotema.lt
Tel. 337695, el. paštas: info@jotema.lt
Spausdino UAB „Spindulio spaustuvė“, Vakarinis aplinkkelis 24, 48184 Kaunas

Khaledas Hosseinis gimė 1965 m. Kabule, Afganistane. Jis — vyriausias iš penkių vaikų šeimoje. K. Hosseinio motina buvo mokytoja: dėstė farsi kalbą ir istoriją Kabulo mergaičių vidurinėje mokykloje. 1976 m. šeima persikėlė į Paryžių, nes būsimojo rašytojo tėvas buvo paskirtas dirbti diplomatinėje tarnyboje Afganistano ambasadoje. 1980 m. šeima grįžo į Afganistaną, tačiau ten jau buvo įvykęs kruvinas komunistų perversmas, o šalis užimta sovietų. K. Hosseinio tėvai pasiprašę gavo politinį prieglobstį Jungtinėse Amerikos Valstijose. 1980 m. jie apsigyveno San Chosė, Kalifornijoje.

K. Hosseinis mokėsi Santa Klaros universitete ir baigė San Diego medicinos mokyklą. Iki 1996 m. dirbo terapeutu.

Pirmasis jo romanas „Bėgantis paskui aitvarą" tapo tarptautiniu bestseleriu, išleistu keturiasdešimtyje šalių. Antrasis romanas „Tūkstantis saulių skaisčių" buvo išleistas 2007-aisiais ir iškart tapo Amerikos bestseleriu Nr. 1. 2006-aisiais jo autorius buvo paskirtas Jungtinių Valstijų geros valios pasiuntiniu Jungtinių Tautų Pabėgėlių Agentūroje.

Naujojo Khaledo Hosseinio romano centre — dvi moterys, tapusios sukrėtimų, sugriovusių Afganistano gyvenimą, aukomis. Marjama — nesantuokinė turtingo verslininko duktė, nuo mažens pažinusi, kas yra nelaimė, nuo ankstyvo amžiaus supratusi savo vargana lemtį, nuo kurios nepabėgsi. Leila — priešingai: mylima draugiškos šeimos duktė, svajojanti apie įdomų ir puikų gyvenimą. Tarp jų — nieko bendra, abi gyvena skirtinguose pasauliuose, kuriems būtų buvę neskirta susikirsti, jeigu ne šalį užgriuvusi karo audra. Nuo šiol Marjama ir Leila, tapusios vieno vyro žmonomis, susietos pačiais glaudžiausiais saitais ir pačios nežino, kas jos — priešininkės, draugės ar seserys. Bet pavieniui jos neišgyventų, neatsilaikytų prieš viduramžišką despotizmą ir žiaurumą. Dviese jos eis kančių keliais, dviese gaudys mažučius atsitiktinio džiaugsmo trupinėlius, dviese svajos apie laimę ir dėl jos aukosis.

„Tūkstantis saulių skaisčių" — įtaigi dramatiška ir lyriška istorija, verčianti gniaužtis širdis iš skausmo ir džiaugsmo.

ISBN 978-9955-13-277-6

www.jotema.lt